

ΠΛΑΤΩΝ
⊕⊕⊕
ΕΥΜΡΟΣΙΟΝ

ΠΛΑΤΩΝ
⊕⊕⊕
ΒΕΗΚΕΤ

ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЛЬВІВ 2005

УДК 140(38)

Платон.

Бенкет / перекл. з давньогрецької і коментарі Уляна Головач, вступна стаття Джованні Реале. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2005. xlv+178с. ISBN 966-8197-09-7.

Переклад і коментарі

Уляна Головач

Науковий редактор

Ростислав Паранько

Вступна стаття

Джованні Реале

Художнє оформлення

Ольга Баклан

Редакційна колегія

Уляна Головач, Тарас Лучук,

Ростислав Паранько, Андрій Ясіновський

Проект здійснено завдяки Фундації підтримки науки
(Kasa im. Józefa Mianowskiego)

This volume is published in collaboration with the International Centre for the Study of Plato and the Platonic Roots of Western Philosophy at the International Academy for Philosophy (IAP) in the Principality of Liechtenstein.

The ICSP is grateful for the continuing financial support of the Stavros S. Niarchos Foundation and the Alexander S. Onassis Public Benefit Foundation.

Надруковано за підтримки Міжнародного центру досліджень Платона Міжнародної академії філософії у Ліхтенштайні

Copyright © 2005 by Видавництво
Українського Католицького Університету
Усі права застережено

ISBN 966-8197-09-7

Бенкет Платона належить до найвищих осягнень філософської думки і шедеврів світової літератури. Як кожний великий твір Платонів *Бенкет* не втрачає своєї актуальності і по-новому промовляє до кожного нового покоління. Його змістом є натхненний і захопливий своїм артистизмом та імпровізаційністю пошук відповіді на одвічне питання філософії про смисл людського життя. Для Платона він збувається в Еросі, у пристрасному бажанні, що має божественне походження і є нашим пориванням до Бога.

У сучасному світі цей твір набуває особливого звучання. Надто, якщо погодитися з К'єркегором, який вбачає причину занепаду сучасної людини у бракові пристрасти. *Бенкет* пробуджує закладену в людській природі пристрасть, виводить на стежку, де кожен може знайти для себе щось найважливіше. І тоді вже не зможе бути байдужим.

* * *

Відаючи до друку цей рукопис, я хочу щиро подякувати моему Учителю Андрієві Содоморі за неоціненну поміч в художньому опрацюванні перекладу; Володимирові Кучинському, режисерові театру ім. Леся Курбаса у Львові, за його драматургічний задум сценічного вираження *Бенкету* Платона, який увінчався успіхом і подарував пережиття дорогої для мене співпраці. Я вдячна моїм колегам з катедри класичних мов УКУ — Тарасові Лучуку, Ростиславові Параньку, Андрієві Ясіновському за критичні зауваги і приготування рукопису до друку.

Висловлюю подяку Фундації підтримки науки (Kasa im. Józefa Mianowskiego) за надану мені стипендію для здійснення цього проекту, а також Центрові досліджень Платона Міжнародної академії філософії в Ліхтенштайні за щедру фінансову підтримку цього видання.

Уляна Головач

ЗМІСТ

Вступ до прочитання «Бенкету» Платона <i>Джованні Реале</i>	ix
--	----

ПЛАТОН • БЕНКЕТ

ΠΛΑΤΩΝ • ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ

Пролог	3
Пропозиції Павсанія і Еріксімаха	11
Енкомій перший: Федр вшановує Ероса	15
Енкомій другий: Павсаній вшановує Ероса	19
Интерлюдія перша: гикавка Арістофана	29
Енкомій третій: Еріксімах вшановує Ероса	31
Интерлюдія друга: Арістофан готується до слова	35
Енкомій четвертий: Арістофан вшановує Ероса	37
Интерлюдія третя: іронія Сократа	45
Енкомій п'ятий: Агатон вшановує Ероса	47
Интерлюдія четверта: Сократ виходить на сцену	55
Енкомій шостий: Сократ вшановує Ероса	57
Сократ запитує Агатона	57
Сократ оповідає науку Ероса, якої його навчила Діотима	63
Еротична ліствиця Діотими	81

Інтерлюдія п'ята: поява Алківіяда	87
Енкомій сьомий: Алківіяд вшановує Сократа	91
Епілог	107
Коментарі	111
Вибрана бібліографія	165
Предметний покажчик	168
Покажчик імен та назв	171
Покажчик джерел і цитат	173
Список скорочень	174

ВСТУП ДО ПРОЧИТАННЯ «БЕНКЕТУ» ПЛАТОНА¹

1. Деякі питання герменевтичного характеру, важливі для розуміння «Бенкету»

Бенкет визнають великим шедевром не лише Платона та грецької літератури, а й літератури всіх часів і народів. Саме тому до цього твору треба підходити по-особливому, не забуваючи методологічного принципу Едгара Вінда, відомого дослідника і знавця малярства доби Відродження: «Метод, який підходить для незначних творів і не годиться для великих, безперечно має хибне обґрунтування. Бо якщо нормальне можна зрозуміти, спростивши надзвичайне, то надзвичайне не можна зрозуміти, розширивши нормальне. Із погляду логіки, із погляду причинового зв'язку, вирішальним елементом є саме надзвичайне, бо воно вводить ширшу категорію»².

Насправді ми часто спостерігаємо спрощення *Бенкету* до вимірів власне «нормального». Тим паче, що від самого початку він видається твором легким для розуміння, адже Платоніва манера письма тут художньо досконала і приваблива для читача. Як справедливо наголошував Альфред Тейлор, «саме тому з усіх творів Платона *Symposium* розуміли найбільш хибно»³. До того ж у платонізнавстві вже давно витворилася значна розбіжність між філософським прочитанням та філологічними студіями над цим текстом. «Оскільки Платон справді є чимось набагато більшим від простого „філософа“ (в новочасному розумінні цього слова), — слушно зауважує Гергард Крю-

¹ Цей есей написано на основі попередніх праць Джованні Реале: *Eros, demone mediatore e il gioco delle maschere nel Simposio di Platone*. Milano 1997; *Platone. Fedro* / ред. G. Reale, Lorenzo Valla-Mondadori. Milano 2001. Автор підготував його спеціально для українського видання *Бенкету* Платона.

² E. Wind. *Pagan Mysteries in the Renaissance*. Oxford 1980.

³ A. E. Taylor. *Plato. The Man and his Work*. London 1968.

гер, — виникла можливість проникнути в його творчість „нефілософським” шляхом»⁴.

2. Загадкове послання, що міститься у фіналі «Бенкету»

Проаналізуємо сцену закінчення *Бенкету* і ми зустрінемося із загадкою, яка розкриває глибинну причину, задля якої було написано цей твір: «Про що саме [говорили Сократ, Агатон та Арістофан], — зізнався Арістодем, — він не запам'ятав, бо не чув початку. До того ж його хилила дрімота. Найважливіше, — пригадав він, — що Сократ змусив їх визнати, що той самий поет має знатися на творенні комедії і трагедії, і добрий трагік повинен бути також комічним поетом. Обидва були змушені визнати це, щоправда ледве зв'язуючи до купи його думки — їх хилило на сон. Першим заснув Арістофан, а на світанку й Агатона зморив сон. Сократ, повкладавши їх, встав і вийшов» [223d₁₋₉].

У *Бенкеті*, однак, від початку й до кінця йдеться про Ероса. Тоді чому наприкінці твору не згадано про Ероса, натомість несподівано виникає проблема, яка має стосунок до поезії? На це запитання спробував відповісти Конрад Гайзер: «Фінальна тема *Бенкету*, тобто те, що трагедія і комедія ґрунтуються на тому самому поетичному вмінні, набуває свого істинного звучання лише, якщо згадати, що саме завдяки цьому засновку філософ здобув перемогу над поетом-трагіком Агатоном та над поетом-комедіографом Арістофаном: нове поетичне мистецтво, яке поставив собі за мету заснувати Платон, засвідчило свою безперечну перевагу над трагедією і комедією»⁵.

Інтерпретацію Конрада Гайзера можна розвинути і поглибити. Подібно як у *Федрі*, Платон демонструє через справжнє ораторське змагання, що саме він є найбільшим письменником і оратором, у *Бенкеті* він дуже витонченими і делікатними штрихами показує — влаштовуючи цього разу не просто ораторське, а велике поетичне змагання, — що саме він як поет-філософ є істинним поетом. І в цьому діалозі, подібно як у *Федрі*, вибір теми Ероса також залежить від причини дуже

⁴G. Krüger. *Einsicht und Leidenschaft. Das Wesen des platonischen Denkens*. Frankfurt am Main 1993.

⁵K. Gaiser. *Platone come scrittore filosofico: saggi sull'ermeneutica dei dialoghi platonici*. Napoli 1984.

конкретної, тобто від того, що Ерос, як ми побачимо, є Філософом за самою своєю природою. А тому нову філософську поезію можна було належно представити лише з вирішальною допомогою Ероса, оскільки Ерос є Філософом у найвищому розумінні цього слова.

3. Свідчення про Платона як поета

Слід звернути увагу на те, що одну з граней Платона, а власне його грань як поета, здебільшого недооцінюють численні шанувальники філософії. Під цим оглядом самотньо звучить голос Ніцше, який у своєму ставленні до Платона винятково поєднує ворожість до Платона-філософа із щирим захопленням Платоном-поетом: «Якщо трагедія увібрала в себе всі попередні жанри мистецтва, то аналогічне, можливо в ексцентричному сенсі, можна сказати і про Платоновий діалог, який, як наслідок контамінації всіх можливих стилів та форм, коливається між оповіданням, лірикою, драмою, між прозою та поезією, і так порушує давній суворий закон про єдність словесної форми [...]. Платонів діалог був, ніби човном, на якому після кораблетроці врятувалася антична поезія з усіма своїми дітьми [...]. Воістину Платон дав усім наступним поколінням взірць нової мистецької форми, взірць *роману*, форму, яку можна визначити як Езопову байку, що розгортається до безмежжя, де поезія перебуває в такому ж підпорядкуванні до діалектичної філософії, у якому впродовж багатьох віків перебувала філософія стосовно богослов'я: тобто як служниця, *ancilla*. Це окреслило нове становище поезії, у яке насильно поставив її Платон під потужним впливом демонічного Сократа»⁶.

Але у *Бенкеті* замість ролі служниці, *ancilla* філософії, поезія великою мірою виконує роль її володарки, *domina*, чи принаймні роль нареченої філософа, до того ж повноправної.

Простежмо, як Платон замислив і розгорнув надзвичайне поетичне дійство в *Бенкеті* і як через неповторну драматургічну гру представив у цьому творі природу та діяння Ероса.

⁶F. Nietzsche. *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*. Stuttgart 1979, розд. 14.

4. Персонаж Федра, його промова та роль у «Бенкеті» [178a₆–180b₁₂]

Більшість дослідників не надає великої ваги промові Федра, першого промовця на бенкеті. Його слово вважають слабким, а то й зовсім недоладним. Однак у драматургічному задумі Платона цьому персонажеві відведено важливу роль, а його промову автор замислив як увертюру до низки похвал Еросові, а отже, як вступ до проблематики любови. Платон не лише проголошує Федра «творцем задуму» (πατήρ τοῦ λόγου) [177d₅], а й дає йому першому слово. Чимало ідей, які автор у зародковій формі вкладає в уста Федра, згодом підхоплюють і розвивають інші персонажі: так буває в увертюрах до опер. Деякі з цих ідей розвине і поглибить у своїй промові Сократ.

Федр належить до того типу літераторів, які вміють слухати і виголошувати промови, він є великим шанувальником ораторів та риторичного мистецтва. У Платоновому діалозі, названому його іменем, на запитання Сократа, чи він хоче дискутувати про спосіб, яким треба писати поетичні чи прозові твори, він відповідає: «Ти питаєш, чи ми повинні [дискутувати про це]? Щиро кажучи, навіщо тоді жити, як не для таких насолод?» [Phaedr. 258e].

Представляючи Федра, як головного персонажа однойменного діалогу, Томас Шлезак робить зауваги, справедливі й для визначення ролі Федра в *Бенкеті*: «Важко було б зрозуміти, навіщо Сократові цей молодий невгамовний літератор, якби його невгамовність і схильність до ентузіазму не становили відправної точки, потрібної знавцеві мистецтва любови: Сократ хоче спрямувати цю схильність на вищий об'єкт»⁷.

Федр представляє деякі гарні й у певному сенсі цілком слушні ідеї, однак він лише стверджує їх, належно не мотивуючи свої тези. Вони так і залишаються недоведеними. «Ерос — велике божество і гідне подиву [178a₇], а ще він — божество прадавнє» [178c₁]. Про це свідчить хоча б те, що «жоден з поетів не називає його батьків [178b₃]. І саме тому, що Ерос — божество прадавнє, він є для нас причиною найбільших благ: юнакові він

⁷Th. A. Szlezák. *Platon und die Schriftlichkeit der Philosophie*. Berlin – New York 1985. Цитовано за виданням: Th. A. Szlezák. *Platone e la scrittura della filosofia* / вступ і перекл. з ним. G. Reale. Milano 1992, с. 73.

дає гідного шанувальника, а достойному мужеві — гідного його любови юнака» [178c₂₋₆].

Федр переконаний, що «той дороговказ, якого потребують люди впродовж цілого життя, — якщо вони тільки по-справжньому хочуть гарно прожити свій вік, — не залежить ні від кровних зв'язків, ні від почестей, ані від багатства. Дати його може тільки Ерос» [178c₆–d₂]. «Якби в державі жили лише закохані мужі (ἐρασταί) та їхні обранці (ἐρωμένοι), — зазначає Федр, — її врядування було б досконалим: вони докладали б усіх зусиль, щоб утримуватися від усього ганебного і змагалися б між собою у честі. Подібно було б і з військом, якби воно складалося лише із закоханих мужів та їхніх улюбленців» [178e₅₋₁₀]. Федр висловлює цю важливу тезу, не завдаючи собі труда, щоб належно її обґрунтувати. Натомість він обмежується покликанням на авторитет Гомера, Гесіода, Акусілая чи Парменіда. Федр не розглядає причин, що ними аргументує слушність своїх тверджень, а щонайбільше ілюструє деякі їх наслідки. Йому належить важлива думка про готовність закоханих вмерти в ім'я любови. Підтвердження цьому Федр вбачає у знаменитих подвигах Алкести і Ахілла, на які греки покликалися як на парадигматичні міти.

Важливим доказом витонченості та вразливості душі цього персонажа є останній аргумент, що його висловлює Федр. Всупереч Есхілові він стверджує, що не Ахілл обрав Патрокла своїм улюбленцем, а сам був об'єктом його любови, позаяк був молодшим і вродливішим від Патрокла. Саме тому його вчинок викликав захоплення у богів, адже це звичайна річ, коли закоханий муж готовий на все заради любови до юнака, тоді як любов юнаків до їхніх залицяльників здебільшого набагато слабша. Саме тому боги вшанували Ахілла навіть більше, ніж Алкесту, пославши його на острови блаженних. Хоч і без належної аргументації, Федр висловлює навіть таке твердження: «закоханий муж одухотворений, а отже, божественніший від тих, кого обдаровують любов'ю» [180b₅₋₆].

Отож насправді Федр артикулює цікаві й непересічні ідеї, гідні того, щоб над ними замислитися. Однак спосіб висловлення цих ідей у Федра не критичний, а радше інтуїтивний. Недомовленість, хаотичність і незграбність вислову — такими є характерні риси цієї першої маски, що представляє саме того

персонажа, якому Платон адресував свої послання про Ероса. Цей персонаж має уважно слухати та оцінювати промови інших, і вчитися відрізняти тих, які говорять про те, «чим Ерос не є», від тих, які стверджують натомість «чим є Ерос», а відтак спробувати належно викристалізувати власні погляди.

5. Персонаж Павсанія, його промова та роль у діалозі [180c₅–185c₃]

Промову Павсанія, здебільшого розуміють також хибно, бо замість того, щоб читати її, заглиблюючись у складну драматургічну динаміку *Бенкету*, пробують видобути з неї конкретні ідеї самого автора. Тому не розуміють, що насправді Павсанієві відведено роль висловити судження, які Платон хоче спростувати, структурно руйнуючи саму основу, на якій вони ґрунтуються. Це виразно простежується у промові Сократа — Діотими і в останньому виступі Алківіада.

Промова Павсанія — найрозлогіша з усіх, виголошених перед Сократом. Її побудовано зі знанням ораторської майстерності. З огляду на обраний ракурс представлення Ероса промові Павсанія не можна відмовити в актуальності. Поширене в аристократичних колах явище гомосексуальних стосунків між чоловіками, породжувало жваві дискусії і викликало полярні оцінки в атенському соціумі. Павсаній поставив собі за мету з етичного погляду виправдати педерастію, яку одні захищали, а інші засуджували і вважали ганебною. Він намагається ушляхетнити педерастичну еротичну насолоду, пов'язуючи її з ідеальними мотивами: «віддаватися заради чесноти завжди прекрасно» [185b₄₋₅]. Слабкість такої апологетичної аргументації проливає світло на драматургічний задум автора: Платон замислив слово Павсанія не інакше, як етично-педагогічний «анти-взірець», щоб показати лицемірство, майстерно приховане за позолоченою маскою цього персонажа.

Відомо, що Павсаній був учнем софіста Продіка. Він по-слідовно користується софістичним методом і висловлює ідеї, запозичені в софістів. Основний аргумент, що його використовує Павсаній, полягає в розрізненні двох Еросів. «Нема однієї-єдиної Афродіти — їх дві; нема також одного-єдиного Ероса — їх двоє. Одна Афродіта — донька Урана; вона походить від чоловічого начала і тому її називають Афродітою Уранією,

тобто небесною; друга Афродіта — донька Зевса та Діони, її називають Афродітою Пандемією, тобто посполитою. Отож і Ерос, пов'язаний з Афродітою небесною, є Еросом Уранієм, тобто небесним; натомість Ерос, що супроводжує Афродіту посполиту, є Еросом Пандемієм, тобто посполитим» [180d₃–e₅].

Якому Еросові треба надавати хвалу? У відповіді на це запитання простежується софістичний раціоналізм, типовий для персонажа, що перебуває тепер на сцені. З погляду поганської релігійності кожній божественній силі, яка виявлялась у людському *pathos*, належало поклоніння і хвала. І Павсаній формально визнає, що потрібно прославляти всіх богів без решти; але відразу ж заперечує цей принцип, і приймає бачення раціоналістичне, демітизуюче, софістичне; він стверджує що не кожен Ерос прекрасний, а тому не кожен Ерос вартий похвали, а лише той Ерос, який здійснюється належно [180e₇–181a₇].

За Павсанієм, цінності не перебувають у речах, їх надають речам і вчинкам самі люди. «Кожен вчинок як такий не є ані гарний, ані поганий» [181a₁]. Однак він може стати гарним, якщо його здійснюють правильно і гармонійно, і поганим, якщо його роблять протилежно. Іншими словами, сам собою вчинок не має позитивної чи негативної вартості; щойно спосіб, у який його здійснюють, надає вчинкові аксіологічної вартості. А це означає, що людина може задовольнити будь-яке своє бажання і пристрасть — важливо тільки дотримуватись відповідної форми.

Ерос Пандемій, або посполитий, пов'язаний з Афродітою Пандемією, або посполитою, яка набагато молодша від Афродіти небесної і породжена чоловічим та жіночим началами. Тому люди, які слідуєть за таким Еросом, люблять насамперед жінок; і, зокрема, «люблять більше тіла, ніж душі» [181b₂₋₃]. Окрім того, вони шукають юнаків, обдарованих невеликим розумом, щоб мати змогу легко підкорити їх своїм бажанням, і діють, як їм вдасться, не перебираючи, — повністю нехтують тими правилами, які надають вчинкам відбиток краси, а отже, й благи.

Натомість Ерос Ураній, або небесний, пов'язаний з Афродітою Уранією, або небесною, породженою лише чоловічим началом. «Тому люди, які слідуєть за таким Еросом, люблять здебільшого сильніших і розумніших чоловіків» [181c₅₋₆]. А

оскільки Афродіта небесна старша, а отже поміркована, ті, хто йде за Еросом, пов'язаним з цією богинею, підкоряються ще й справедливому закону «поміркованости»: вони обирають юнаків не тоді, коли тим ще бракує розуму, а коли вони вже набувають розсудливості і стає зрозуміло, як далі піде розвиток їх душі й тіла.

Павсаній закінчує перший раунд оборони педерастичного Ероса, стверджуючи, що добре було б встановити закон, який би наказував належно кохати юнаків, тобто згідно з небесним Еросом, і не давав би кохати їх згідно з Еросом посполитим [180e₁₋₆]. Із вправністю доброго оратора Павсаній підтверджує свою тезу, аналізуючи ставлення до чоловічого кохання в різних країнах, намагаючись показати, що це ставлення залежить від низки оцінкових критеріїв, а отже, від суджень в принципі релятивних. Він, зокрема, пробує довести, що ставлення до чоловічої любові не залежить від φύσις, тобто від природи цієї любові, а від звичаїв та усталених норм, тобто від «позитивних законів», які, однак, дуже різні між собою [182a₇-184c₅].

В Еліді та в Беотії, де брак культури та інтелектуального виховання, виник звичай, скріплений законом, згідно з яким навіть гарно, коли юнак віддається коханцеві, не перебираючи. Це пояснюється тим, що низький рівень культурного розвитку зробив людей тих країн нездатними належно висловлювати свої судження і вони не вміють виголошувати промов, які могли б впливати на юнаків. Таким законом вони звільняють себе від будь-якого труду і зусиль для їх завоювання [182b₂₋₇].

Натомість в Іонії, яка перебувала під впливом варварів, таку поведінку закоханих вважають ганебною. Іонійські звичаї утвердилися здебільшого при пануванні тиранічних режимів, а при таких режимах любов до юнаків, як і любов до гімнастики та до мудрости, вважають небезпечною, а отже, ганебною. Тут ідеться передусім про причини політичного характеру: «адже правителям, мабуть, не вигідно, щоб у їхніх підданих зароджувались великі помисли, кріпилась приязнь і виникали міцні зв'язки, а цьому, окрім всього іншого сприяє передусім Ерос» [182c₃₋₆].

Натомість багато кращими, — каже Павсаній, — однак важчими до зрозуміння, є атенські закони. В Атенах вважають, що достойніше кохати не крадькома, а відкрито; що, треба любити

тих, які шляхетніші й кращі, навіть, якщо вони не такі вродливі, як інші. Вважають гарним змагання за прихильність юнака, коли закоханий поринає в нього без решти; коли завоювання коханого увінчується успіхом. До того ж в Атенах закоханий муж може робити що завгодно: може благати, вмовляти, присягатись, запобігати по-рабському перед своїм улюбленцем — все йому дозволено, навіть те, що зазвичай люди засуджують, коли щось таке роблять не задля Ероса, а щоб здобути політичну перевагу, тобто задля власної користі і влади. Кажуть, що навіть боги пробачають закоханому зламання присяги, мотивуючи це тим, що любовної присяги нібито взагалі не існує. Отож можна зробити висновок, що в Атенах за людськими і божими нормами вважають гарним, коли закоханий любить юнака, і коли юнак відповідає закоханому своєю приязню [182d₆-185b₆].

Якщо ж це правда, то як пояснити те, що батьки доручають наставникам супроводжувати їхніх синів, наказуючи вихователям не дозволяти їм розмовляти із залицяльниками, і як пояснити, що і молоді, і старі вважають, що не личить юнакові віддаватися закоханому в нього мужеві? Відповідь Павсанія рафінована і справді хитромудра. Він каже, що атенський закон не дозволяє юнакові віддаватися залицяльникові, якщо юнак робить це негідно, і утримує юнака від ганебних стосунків з негідним мужем. А негідником, — каже Павсаній, — є той розпусний закоханий, що любить більше тіло, ніж душу [183e₁₋₃]. Труднощі, які виникають перед закоханими та їхніми обранцями в зав'язуванні любовних стосунків, спричинені законом, який одних змушує переслідувати, а інших утікати і так випробовує закоханих мірою зусиль, які вони готові прикласти і часом, який вони готові присвятити, щоб добитися успіху. Такий закон сприяє перемозі тих достойних закоханих, які люблять юнаків за гарну вдачу, а тих, хто любить передусім тіло, прирікає на поразку.

Отож суть промови Павсанія можна підсумувати так: гарно, коли обранець віддається закоханому з огляду на його мудрість і чесноту. Оскільки такий Ерос примушує і закоханого, і його обранця дбати про чесноту, то це Ерос небесний, і він має також велику політичну вартість, бо завдяки чесноті, яку він породжує в закоханих та їхніх обранцях, він приносить велику вигоду державі та її громадянам [185b₇-185c₁].

Павсаній намагається оборонити сексуальну насолоду педерастичного Ероса, ушляхетнюючи його через зв'язок із мудрістю та чеснотою. Але його теза — цілком оманлива, оскільки він пробує поєднати між собою речі, які насправді поєднати неможливо. Впродовж усього діалогу Платон різними способами спростовує цю хистку тезу. Найвиразнішу ж від повідь Павсанію автор дає у сцені кохання між Алквіядом і Сохратом, яка вимальовує постать «справжнього закоханого». Йдеться про жест, яким Сократ відповідає на пропозицію Алквіяда, готового офірувати свою фізичну вроду взамін на мудрість та чесноту філософа. Ця відповідь становить однозначне аксіологічне спростування тези Павсанія: «Прагнеш здобути істинну красу замість тієї, що красує зір, хочеш вимінити, як мовимо, золото на мідь» [218e₆₋₈].

Однак вся промова Павсанія заснована саме на «спробі «вимінити золото на мідь», і саме в цьому полягає значення його промови як досконалого, символічно представленого «контрвзірця» стосовно того, що, як ми побачимо, є правдивим етично-педагогічним взірцем згідно з позицією самого автора.

6. Персонаж Еріксімаха та космічний вимір Ероса в його промові [186a₁–188e₆]

Третій персонаж, що його автор виводить на сцену, — це вчений, відомий лікар Еріксімах, якого, окрім вчення Гіпократів, надихає натуралістична філософія. Як лікар та природознавець, Еріксімах спрямовує промінь сили Ероса з людської площини в царину природи та космосу. Він представляє Ероса, як вселенську космічну силу.

Маска лікаря-природознавця дуже важлива в діялозі, як загалом важливою була для античної грецької культури медицина. Розуміння природи та космосу для греків починалося з розуміння живої істоти, її будови та функцій. Дослідники порізного інтерпретують роль цього персонажа і здебільшого негативно оцінюють його промову, вбачаючи в масці Еріксімаха педантичного науковця, захопленого досягненнями своєї науки. Більшість інтерпретаторів *Бенкету* вважають, що завдяки Еріксімахові розуміння природи Ероса не йде далі від того, що було сказано в попередніх промовах.

Насправді задум Платона, що його він втілює через маску Еріксімаха, складніший, ніж видається на перший погляд. Еріксімах переносить Ероса з антропологічного виміру у вимір вселенський, космічний. «Ерос має дуже велику, а навіть необмежену могутність» [188d₅₋₆]. Цю важливу тезу згодом підхопить Сократ. Однак Сократ поглибить космічний вимір Ероса, привідкривши поряд з фізичною метафізичну площину його сутності.

Еріксімах погоджується з Павсанієм щодо потреби розрізнення Еросів — Ероса прекрасного і Ероса потворного. Однак, замість того, щоб поєднувати їх з Афродітою небесною та Афродітою посполитою, він пов'язує з першим, небесним, Музу Уранію, а з другим, посполитим, — Музу Полігимнію, сиріч Многоспівну [187d₈₋₄].

Ці два Ероси є активними силами не лише в людині, а й у всіх речах, що існують в природі. Еріксімах зазначає, що його навчила цього медицина. Двоjakий Ерос існує не лише в душах людей, а й «в багатьох інших речах, він живе також в тілах усіх живих створінь і в тому, що виростає із земного лона, він, — сказати б, — перебуває в усьому суцтоту. [...] Великий і чудотворний цей бог, і його сила обіймає всілякі діла — людські і божі» [186a₄–b₃].

Щоб відрізнити небесного Ероса від Ероса посполитого, Павсаній виходив з етичних і суспільних критеріїв; Еріксімах натомість зосереджується на критеріях, виснуваних із дослідження природи, — починаючи власне з людського тіла та лікарського мистецтва — а отже, з поняття здоров'я і недуги. Ерос, який перебуває у всьому здоровому й прекрасному, — позитивний; натомість Ерос, який перебуває у всьому хворому і потворному, — негативний. Павсаній говорив, що гарно віддаватися людям порядним, і ганебно віддаватися людям негідним; Еріксімах конкретизує, що й для тіл прекрасний Ерос полягає у прихильності до здорових частин тіла, тоді як потворний Ерос віддає перевагу хворим елементам. Справжній цілитель вмє влити Ероса в тіла, поєднуючи ворожі частини тіла і погоджуючи між собою ті елементи, які перебувають у незгоді [186b₄–e₄].

У тісному зв'язку з медициною Еріксімах згадує гімнастику та рільництво, а відтак переходить до дослідження музики. Як лікарське ремесло впливає в тіла Ерос, який породжує гармо-

ню, узгоджуючи між собою протилежності, аналогічно й музика погоджує протилежні начала — високі та низькі тони — і завдяки Еросові творить гармонію [186b₃-c₆].

Від живих тіл та звуків Ериксімах переходить до небесних тіл і показує, що і в цій царині обидва Ероси мають визначальний вплив. Пори року, зокрема, теж повні цих Еросів, які урухомлюють протилежні начала — тепле й холодне, сухе й вологе. Небесний Ерос, виступаючи посередником між цими протилежними початками і поєднуючи їх між собою, — розумно змішує їх, творить гармонію поміж ними. І у всіх живих істотах — у людях, тваринах і рослинах — мірний Ерос (ὁ κόσμιος Ἔρως) здійснює позитивний вплив і творить гармонію, він є джерелом здоров'я і добробуту. Натомість нестямний Ерос (ὁ μετὰ ὕβρεως Ἔρως) зумовлює бурхливі і непередбачені ефекти, які приносять недуги тваринам і рослинам, викликають пощесті та знищення. Будучи причиною безладу і взаємного насильства між протилежними початками, нестямний Ерос накликає несприятливу погоду, і з ним пов'язані згубні для всього живого наслідки — несвоечасні заморозки, іній, град, посуха, що вражає злаки. Отож, і рух небесних тіл, і пов'язані з цим рухом пори року також перебувають у віданні двох Еросів — нестямного Ероса і Ероса мірного [188a₂-b₄].

Останнім мистецтвом, про яке не забуває згадати Ериксімах, є віщування, мистецтво передбачення долі, яке плекає й оберігає небесного Ероса в душах людей, і забезпечує порозуміння між людьми та богами. Віщування допомагає пізнавати любовні поривання людей і належно їх плекати, щоб через пощесті та поклоніння Еросові мірному, народжувалася приязнь між смертними людьми та безсмертними богами [188b₅-d₄].

Ериксімах висловлює важливу тезу, яка стане центральною у промові Сократа, і згідно з якою Ерос — це згода та поєднання протилежностей. Однак Ериксімах не вміє пояснити ані природи, ані тих основних засад, що на них тримається гармонія протилежних сил. Його натуралістична позиція не дозволяє йому підвести під цю тезу адекватне теоретичне підґрунтя. Зміст його наскрізь натуралістичної промови можна збагнути до кінця, зрозумівши динаміку драматургічної діалектики, яку так майстерно замислив і розвинув автор. Промова Ериксімаха є антитезою до метанатуралістичної промови

Сократа і зрозуміти її належно можна лише з перспективи прочитання промови Сократа, до якої підходить черга.

Драматургічну гру, яку здійснює Платон за допомогою маски Ериксімаха, увиразнює його поклик на Геракліта. Ериксімах приймає основну ідею Геракліта, але намагається адаптувати її до свого бачення місця і ролі двох Еросів в осягненні гармонії через поєднання протилежних сил. «Єдине, розходячись [ворогуючи] із собою, сходиться [погоджується], як гармонія лука і ліри» [187a₄₋₅]. Однак в оригіналі цього Гераклітового фрагменту підмет стоїть в множині й означає «люди»: «Вони не розуміють, як вороже перебуває в погодженні зі собою: як гармонія лука і ліри» [Diels-Kranz, фр. 51]. Не розуміє цього й Ериксімах: зробивши підметом «Єдине», він насправді заперечує грандіозну ідею Геракліта. У Геракліта боротьба протилежних сил приводить до гармонії речей і творить найвищу єдність, що лежить в основі впорядкованого космосу. Коментар Ериксімаха звучить непереконливо і лише увиразнює слабкість його теорії двох Еросів.

Платон переконливо і яскраво показує через маску Ериксімаха, що будучи добрим лікарем, він насправді є поганим філософом. Динаміку синтетичного примирення протилежностей, що його здійснює Ерос, неможливо зрозуміти, не дійшовши до найвищої точки відліку, не досягнувши першого і найвищого початка — не перейшовши з фізичного виміру в площину метафізичну. Цим першим і найвищим началом і є «Єдине», на яке так незграбно покликається Ериксімах, поправляючи Геракліта і приписуючи його вислову зовсім інший смисл. Як ми побачимо згодом у промові Сократа, саме від «Єдиного», під яким слід розуміти «Благо», Ерос бере могутність і силу, щоб бути посередником між протилежними початками. Важливо зауважити, що Платон зі свого боку попереджує читача про те, що у промові Ериксімаха є велика прогалина, яка потребуватиме заповнення. Саме тому наприкінці своєї промови Ериксімах скаже: «Можливо, прославляючи Ероса, я дечого недомовив — що ж, — так склалося не з моєї волі. Якщо я щось упустив, тобі, Арістофане, належить цю прогалину заповнити» [188e₁₋₄].

Тож погляньмо, як за допомогою маски Музи комедії Арістофана, Платон заповнює цю прогалину, розвиваючи те, що

не домовив і, зрештою, не міг висловити лікар і природознавець Ериксімах.

7. Промова Арістофана і передача закодованого послання про Ероса через Музу комедії [189c₄–193e₂]

«Кожен глибокий розум, — писав Ніцше, — потребує маски, ба більше, на кожному глибокому розумі з плином часу наростає маска завдяки незмінно перекрученому, а власне, заяложеному й завченому глумаченню кожного його слова, кожного кроку, будь-якої ознаки його життя»⁸. У цьому тексті нема конкретних покликів, але, на нашу думку, він допомагає краще зрозуміти драматургічний задум Платона і роль деяких символічних масок у його творі.

Платон жив у час, коли закінчувалася культурна революція епохального масштабу, коли письмо здобуло перевагу і остаточну перемогу над усністю. Він охоче прийняв письмо, але не його аксіологічну вищість над усністю. Він прагнув повністю підпорядкувати письмо усності, розуміючи письмо переважно як спосіб пригадування речей, які читач уже має знати, які він пізнав іншим способом, тобто через усність. Труднощі, до яких призвело зіткнення цих двох типів культур, пояснюють Платонове розуміння писання як гри — гри хай і вищого порядку, та все-таки гри. Пережиття цього зіткнення як конфлікту привело Платона до висновку, що найбільші свої зусилля слід вкладати саме в діалектичну усність [Phaedr. 274c–278b]⁹.

Щоб передати вчення про Ероса як туго за Єдиним, Платон вдається до маски найбільшого комедіографа, який за допомогою поетичних образів Музи комедії робить натяк саме на ці найважливіші ідеї, які Платон відносив до неписаних вчень, але, які він винятково щедро, хоч водночас завуальовано і еkleктично, представив у *Бенкеті*.

Щоб увиразнити появу маски Арістофана і виділити його промову з-поміж усіх інших, Платон не дає йому взяти слово, коли випадає його черга. Він насилає на Арістофана сильну

⁸ F. Nietzsche. *Jenseits von Gut und Böse. Zur Genealogie der Moral* // F. Nietzsche. *Sämtliche Werke / Kritische Studienausgabe* in 15 Einzelbänden, т. 7. Berlin 1988. Український переклад цитовано за виданням: Ф. Ніцше. *По той бік добра і зла* / перекл. з нім. А. Онишко. Львів 2002, с. 43.

⁹ Див.: G. Reale. *Per una nuova interpretazione di Platone*. Milano ²⁰1997, с. 454–494.

гикавку. Замість Арістофана слово бере лікар Ериксімах, який окрім іншого, радить Арістофанові засіб, як позбутися гикавки — у відповідний момент сильно пчихнути [185e₁₋₃].

Потім він дає повернутися до основної тези Арістофанової промови віщунці Діотимі з Мантінеї [205e₁–206a₂]. Діотима внесе незначну поправку і відкриє належну перспективу, з якої має сприймати основну тезу Арістофана підготовлений читач, якому відомі речі, представлені тут за допомогою низки прозорих метафор. Самому Арістофанові Платон свідомо не дасть вступити в дискусію із Сократом. Саме тієї миті, коли Арістофан попросить слова, у залі несподівано з'явиться Алківіад з ватагою вуличних гульвіс [212c₅₋₉]. Насправді Арістофан не міг і не повинен був сказати щось у відповідь, адже під його маскою промовляв сам Платон.

Коли, за порадою лікаря Ериксімаха, Арістофан врешті випчихався, і гикавка його минула, він виголосив промову, що стала знаменитою. Промову Арістофана високо оцінюють також з огляду на її естетичну вартість.

Насамперед Арістофан згадує про первісну природу людей, яка була іншою, ніж тепер. Людей було три роди. Чоловічий, який походив від Сонця, жіночий, який походив від Землі, і андрогінний, який поєднував чоловіче та жіноче начала. Кожна людина, належачи до одного з цих родів, була самодостатньою — могутньою і сильною. У своїй могутності люди задумали навіть піднятися на небо, щоб повергнути богів. Тоді Зевс, порадившись з іншими богами, вирішив провчити людей і наказав розділити кожную людську істоту навпіл. Кожна половина, що виникла внаслідок розділення первісної цілоти, прагнула своєї втраченої половини: шукала її, а, знайшовши,єдналася з нею. Але, поєднавшись зовнішнім випадковим способом, обидві половини врешті помирилися від бездіяльності та голоду, бо одна без другої нічого не хотіла робити. Змилювавшись над людьми, Зевс перемістив їхні статеві органи наперед — зробив так, щоб вони зачинали і породжували не в землі, як цикади, а в обоєльному єднанні чоловіків із жінками. Відтоді прагнення поєднатися для зачаття і продовження роду ввійшло в природу людей [189d₃–191d₂].

Це прагнення — Ерос, є відповідним ліком від того лиха, яке стало наслідком розділення людей навпіл. Ерос — це по-

шук другої половини, щоб з двох стати одним, це спроба звести до єдиного, спроба подолати діядичне розщеплення людської природи.

Отож Арістофан каже, що Ерос — це, власне, і є прагнення до первісного єдиного і цілісного. Наш рід був би щасливий, якби кожен з нас, знайшовши свого возлюбленого, тобто свою другу половину, відтворив разом з ним свою прадавню природу. Однак так гарно окреслена концепція Ероса як туги за Єдиним не одержує в устах Арістофана вичерпного пояснення: Арістофан дає лише натяк, залишає загадку. «Хто б подумав, що то тільки заради любовної втіхи вони роблять все, що в їхніх силах, аби бути разом. Ясно, що душа кожного бажає чогось іншого. Хай вона не вміє цього висловити, але має віщування і пробує його розгадати» [192c₄-d₁].

І те, що душа за допомогою Ероса має як віщування, яке вона пробує розгадати, і є саме тією іншою дійсністю, яка є чимось більшим, ніж єдність у фізичному вимірі. Ця єдність виводить на вищий рівень і впроваджує в інший вимір. Але, очевидно, таке завуальоване, тобто висловлене через загадки, твердження не було достатнім. Адже промова такої мистецької краси, як та, що вкладена в уста Арістофана, своїми чудовими образами могла зачарувати читача і задовольнити його ними (і це справді великою мірою відбулося в історії інтерпретації цього твору). Така промова могла ввести в оману, спонукаючи, зокрема, повірити, що знаходження другої половини на фізично-антропологічному рівні може вистачити для досягнення тієї єдності, тобто тієї цілості, яку ми шукаємо в любові.

Однак настійливе нагадування про «розділення навпіл» і про намагання зробити «з двох одне» надається до розуміння лише з певної герменевтичної перспективи. Єдине і ціле, про яке говорить Платон, не є простим приєднанням однієї фізичної половини до другої, теж фізичної половини: подолання діядичного розщеплення здійснюється не просто в пошуках другої половини, яка є відповідником кожного на антропологічному рівні. Це Єдине є чимось набагато більшим, воно є Благом у собі — першим Приятелем, як сказано в іншому творі Платона [Lysis, 219c-d], першим Возлюбленим, можна сказати тут.

Ось про що, нехай лише загадками і натяками, говорить нам промова Арістофана: намагатися стати «з двох одним» — означає шукати трансцендентне Єдине, яке є Благом, найвищою мірою всіх речей, що гармонійно єднає все на різних рівнях.

І ототожнення Єдиного з Благом відбувається через поклик на промову Арістофана, що прозвучить з уст віщунки Діотими з Мантінеї (символічна маска Сократа як ідеального філософа і самого Платона). Звісно, Діотима подасть це тлумачення іронічним, а в певному сенсі й провокативним тоном: «Дехто береться стверджувати, що любити — це шукати свою половину. Але я певна, друже мій, що любов ані половини не шукає, ані цілості, якщо в ній нема якогось блага. Бо люди готові повідрізати собі руки й ноги, якщо усвідомлюють шкідливість своїх членів. Думаю, люди люблять не те, що своє, хіба що назвали б добре своїм і власним, а погане — чужим. От і виходить, що люди не люблять нічого іншого, крім того, що є благами» [205d₁₀-206a₁].

Тим Єдиним, до якого невтомно змагає Ерос, є Благо. А Кра-са, що перебуває на вершині еротичної ліствиці, про яку говорить на закінчення своєї промови віщунка Діотима, збігається із самим Благом, будучи його здійсненням і в загальному, і в конкретному сенсі¹⁰.

8. Персонаж і маска Агатона, структура і значення його промови [194e₃-197e₇]

Платонів Агатон у *Бенкеті* та його портрет у комедії Арістофана *Жінки на святі Тесмофорій* позначені подібністю підходів до змалювання образу Агатона. Арістофан у властивій для комедії гіперболічній манері увиразнює те, що Платон у *Бенкеті* передає з властивою йому делікатністю і легким натяком. У комедії Арістофана Агатон ніжною вродою, голосом і одягом дуже нагадує жінок. Тому Евріпід, якого жінки на святі Деметри засудили на смерть за женоненавистництво, щоб уникнути вироку, вирішує заслати на їхнє зібрання чоловіка, подібного на жінку. Звісно, вибір падає на Агатона [Aristoph. Thesm. 189-192].

Спільні риси виразно простежуються також у ставленні Платона й Арістофана до Агатонової поезії. Арістофан вбачає в ньому Нарциса, а його поезії вважає поклонінням власному

¹⁰ Див.: G. Reale. *Per una nuova interpretazione di Platone*. Milano 201997, с. 454-494.

відображенню [Aristoph. Thesm. 148–152]. У промові на честь Ероса, яку Платон вкладає в уста Агатона, виразно відчувається, що й в Еросі Агатон зображає себе самого — прославляє свою ніжну жіночу вроду.

Насамперед Агатон визначає, як належить хвалити Ероса — його метод є наслідуванням канонів софістичної логіки: «Існує лише один спосіб виголосити на прославу когось похвальне слово — вяснити, який він, а тоді вже можна розповідати, якими благами завдячуємо йому. Отож, було б справедливо, щоб і ми, дбаючи про хвалу Еросові, спершу прославили його самого, а вже потім гідно поцінували його дари» [195a₁₋₆]. На його думку, всі попередні промовці прославляли діяння Ероса, але ніхто не сказав, яким є цей бог — яка його природа й основні прикмети.

Агатон стверджує, що Ерос найблаженніший, найпрекрасніший і найдостойніший з богів. Він називає чотири основні прикмети, які роблять Ероса найпрекраснішим з усіх богів: «молодість» [195a₁₀₋₁₁], «ніжність» [195c₆–196a₁] та гармонійна «плинність» форми [196a₂₋₅], а ще «свіжість його барв — характерна ознака квітів» [196a₆–b₄]. Агатон називає ці атрибути по черзі і для кожного знаходить відповідний доказ. Щоправда його докази мало переконливі й з погляду логіки не витримують критики. Але Агатон щонайменше дбає про логічну коректність своїх аргументів, керуючись зовсім іншими законами, ніж ті, що їм підпорядковується поетичне мистецтво.

Ерос — «наймолодший серед богів» (νεώτατος θεῶν) [195a₁₁] і «завжди юний» (ἀεὶ νέον) [195b₈]. Інакше він не цурався б товариства старих і не шукав би нагоди бути завжди з молодими. Ще один переконливий доказ його молодости Агатон вбачає в тому, що коли Ерос прийшов на зміну Необхідності й запанував над богами, між ними припинилась ворожнеча, утвердилась приязнь і настав мир. А це є свідченням того, Ерос не прадавній бог, як вважає Федр, а юний [195c₆]. Такий спосіб аргументації вказує на софістичний метод Агатона. Атрибутові молодости він надає онтологічного значення: саме тому, що Ерос наймолодший, він найблаженніший, найпрекрасніший і найдостойніший з усіх богів.

Оскільки Ерос живе і ступає по найм'якших у світі місцях — робить собі оселю в душах людей, вибираючи найм'якші

і найніжніші вдачі, то й сам він «ніжний» (ἀπαλός) [195e₄–196a₁]. Ця прикмета, зрештою, збігається з характерною рисою самого Агатона: згадаймо, як Арістофан захоплюється чи радше насміхається з його ніжної жіночої вроди.

Ерос має «плинну подобу» (ύγρὸς τὸ εἶδος) [196a₂]. Він непомітно вкрадається в душі: легко входить і швидко виходить; а це можливе лише завдяки плинності його форми. Неспростовним доказом його гармонійної подоби є відраза до всього потворного. І в цій прикметі також впізнаємо Агатона.

Накінець, Агатон говорить про красу барв Ероса, які схожі на барви квітів (εὐάνθης) [196b₃]. Що б то не було — душа чи тіло, Ерос сідає лише на те, що цвіте, і ніколи на те, що відквітло [196b₁₋₃]. Це порівняння Ероса з квітами приводить на гадку трагедію Агатона *Antheus*, тобто «Квітучий», що про неї пише Арістотель у *Поетиці* [Arist. Poetica 9, 1451b]. Кожна із названих прикмет — «квітучість», «молодість», «ніжність» «гармонійна плинність форми» є визначними рисами не лише Ероса, але й самої маски.

Відтак Агатон приписує Еросові чотири основні чесноти, тобто «справедливість» [196b₇₋₈], «розважливість» [196c₄₋₁₀], «відвагу» [196c₁₀–d₄] та «мудрість» [196d₅–197b₃], намагаючись і тут дати неспростовні докази своїм твердженням.

Еросові властива чеснота «справедливості» (δικαιοσύνη), оскільки він сам не зазнає кривди і не завдає її іншим, адже під впливом Ероса всі діють не «з примусу», а «з власної волі». І самі закони держави стверджують: що взаємно погоджене — справедливо [196c₁].

Доказ «розважливості» (σωφροσύνη) полягає в тому, що Ерос сильніший від усіх бажань і пристрастей, а тому він може їх собі підкорити.

Доказ «відваги» (ἀνδρεία) Ероса Агатон знаходить у тому, що завдяки силі Ероса Афродіта бере владу над Аресом, найзвитяжнішим богом. А той, хто має владу над іншим, відважніший від нього.

Насамкінець, Агатон приписує Еросові найвищу «мудрість» (σοφία), пов'язану з народженням, відтворенням і ростом всього живого; а також мудрість пов'язану з поезією та усіма мистецтвами і ремеслами. Адже мистецтвами володіють лише ті, кого торкнувся Ерос: це справедливо й щодо богів.

Будучи прекрасним і благим, а також любов'ю до краси, Ерос є причиною всіляких благ і для богів, і для людського роду. Ілюструючи дари Ероса, Агатон дедалі більше захоплюється і врешті вибухає справжнім «феєрверком» образів, впливаючи на почуття слухачів ще й довершеним ритмом та музикою слова [197c₆-e₃].

Із неприхованою іронією Сократ висловлює своє захоплення поетичною майстерністю Агатона. Він навіть вдає, що йому самому після такої промови соромно зважитись на слово і зізнається у спокусі покинути бенкет. Але Сократ зраджує своє лукавство, згадуючи Горгія, як справжнього натхненника Агатона. «Агатонова мова нагадала мені Горгія — ох і жадливий він, як почне говорити, — і мене охопив просто гомеричний страх. Я боявся, що на кінець своєї промови Агатон ще й напустить на моє слово голову Горгія, і тоді вже я, онімівши, каменем стану» [198c₂₋₆].

Однак дуже важливо відчутти і зрозуміти за могутнього іронією Сократа його щире визнання поетичного таланту Агатона. «Блискуча промова» Агатона — це промова поета-софіста, який, з одного боку, прославляє в Еросі себе самого, а з іншого, майже повністю розчиняє матерію у формі, ідею в образі, а зміст у чистому слові.

Цю промову часто не розуміють і оцінюють в негативному ключі — вважають штучною, пишномовною, а поза тим — порожньою щодо змісту. Однак Платон задумав її як ідеальний контрвзірець поетичного мистецтва, як парадигматичну модель горгіянського стилю, яка користувалася великим успіхом і загальним визнанням. Саме цю модель хоче подолати Платон за допомогою філософської поезії і впродовж всього твору він блискуче втілює свій задум.

9. Надзвичайна структура гри масок та драматургічних прийомів у великій промові Сократа і виявлення істинної природи Ероса [198a₁-212c₁]

Щоб виявити істинну природу Ероса, Платон здійснює дуже складну гру масок, коли надає слово ідеальному Сократові (тобто собі самому).

Що означає проголосити істину про Ероса діалектичним методом, тобто методом діалектичного дослідження? Це означає влаштувати діалог і через діалог спростувати попередні

промови, які, за винятком промови Арістофана, показали не істинне, а позірне лице Ероса. Це має бути критичний діалог, що каменя на камені не залишить від усіх попередніх промов.

Вже перший раунд — спростувальний діалог Сократа з трагічним поетом Агатомом, який врешті визнає своє незнання природи Ероса, виразно це показує [199c₄-201d₁]. Однак слід пам'ятати, що Сократ провадить діалог з Агатомом в його ж домі під час святкування перемоги його першої трагедії. Агатон беззастережно погоджується з кожним Сократовим спростуванням основних тез його промови. Якби Сократ і далі продовжував у такому ж руслі, він міг би спричинитися до блюзнірської руйнації свята, здобувши перемогу над Агатомом, як філософ над поетом. Однак таку перемогу філософа над поетом-трагіком було б осягнуто у повному дисонансі з атмосферою, що її передбачає бенкет. Тому Платон вшановує велику перемогу філософії по-іншому, з винятковою делікатністю і художньою витонченістю, майстерно здійснюючи складний перерозподіл ролей.

Після попереднього стислого, але вкрай нищівного спростування Агатона, Сократ чи радше Платон перериває діалог з Агатомом і несподівано вводить новий персонаж — віщунку Діотиму з Мантінеї, особу добре обізнану в справах любови [201d₂-210a₅]. Платон ніби повністю змінює роль Сократа — ставить його в позицію екзаменованого і спростовуваного, натомість віщунку виводить на сцену, як особу найбільше досвідчену в мистецтві діялектики: вона може гідно заступити місце екзаменаторки і спростувальниці самого Сократа. Однак, насправді, екзаменується і спростовується не хто інший, як Агатон, а мантінейська віщунка — це Сократ у чужій личині. Вдаючи, ніби його спростувала мантінейка Діотима, Сократ відкриває істинного Ероса, якого сам осягнув у момент свого містично-екстатичного «натхнення» в дорозі на бенкет як справжнє одкровення [175a₇-b₂]. Тільки Сократ подасть своє розуміння Ероса як науку, яку він здобув від віщунки з Мантінеї під час бесід, які вони колись нібито провадили вдвох.

Щоб зрозуміти складну драматургічну гру, влаштовану Платоном з метою об'явлення природи Ероса, потрібно насамперед збагнути одну дуже важливу річ: промова Сократа загалом і в деталях представляє справжню «ініціацію в містерії», що її

автор крок за кроком згідно з основними етапами і динамікою розгортання переводить у вимір «філософської поезії»¹¹.

Насправді «спростування» тут є справжнім «очищенням», оскільки воно звільняє від помилок, які віддаляють від Істини. Платон каже про це у *Sofisti* [Soph. 230b–e]. Інші античні джерела також засвідчують, що «ініціація в містерії» передбачала попереднє «очищення», тобто звільнення від хибних ідей; відтак відбувався перехід до «малих містерій», коли адептів «навчали» Істини; і врешті все закінчувалося «великими містеріями» з «епоптичним» моментом «видіння» та «споглядання» вищої дійсності.

Власне за цією схемою і побудовано велику промову Сократа: 1) її розпочинає «спростування-очищення» Агатона під маскою самого Сократа (перший етап ініціації в містерії); 2) далі йде повчання і наставлення щодо природи Ероса з виведенням на сцену маски віщунки Діотими з Мантінеї (малі містерії); 3) закінчує промову сходження на вершину «епоптичної» ініціації, проходження «еротичної ліствиці» до самого кінця, аж до споглядання та насолоджування Прекрасним у собі (великі містерії).

Агатон розпочав свою промову методично, насамперед визначивши схему, за якою слід прославляти Ероса: «вияснити, який він, а тоді вже можна розповідати, якими благами завдячуємо йому» [195a₃₋₄]. Але якщо сама ця схема була досконалою, то неважко зауважити, що її здійснення було аж ніяк не бездоганим: діалектичну логіку, якої вимагала ця схема, замінило мистецтво вишуканих слів, красивих фраз і гарних метафор, які розчиняли зміст у музиці слів. Сократ, натомість, виявляє велику послідовність не лише в постановці питання, але й у розгортанні промови: він в усьому керується строгою діалектичною логікою, хоч і розвиває її драматургічно, обравши для цього поетичну форму містерійної ініціації.

Отож, спростування або перший етап ініціації Агатона розпочинається твердженням, що Ерос є любов'ю «до чогось». Це «до чогось» вказує на те, що йдеться не про любов, властиву, приміром, батькові чи матері; «до чогось» вказує на сам предмет любови, тобто означає те, на що звернена любов батька чи

¹¹ Про ініціацію в містерії див.: Ch. Riedweg. *Mysterienterminologie bei Platon, Philon und Klemens von Alexandrien*. Berlin – New York 1987.

матері, а це любов «до сина» чи «до доньки». Оскільки Ерос, будучи любов'ю «до чогось», має визначений «об'єкт», до якого він звернений, він є «тим, хто любить» щось, а не сама «удлюблена річ». Будучи любов'ю до чогось, він є також «прагненням» володіти цим об'єктом. Адже прагнення як таке виникає до того, чим Ерос не володіє, відсутність чого він прагне заповнити, бо відчуває її, як певний брак. Звідси й висновок: Ерос є любов'ю до того, в чому ми відчуваємо нужду.

Але до чого прагне Ерос, відсутність яких речей викликає еротичне бажання, у чому Ерос відчуває нужду?

Агатон сказав у своєму слові, що Ерос — найпрекрасніший з усіх богів, а якщо Ерос найпрекрасніший з богів, тоді що ж таке Ерос, як не найвища краса? Відтак він уточнив, що відколи народився Ерос, завдяки любові до прекрасних речей «і для богів, і для людей виникли різні блага» [197b₈₋₉]. Але якщо Ерос є прагненням володіти тим, що є прекрасне, і чого йому бракує, тоді не може бути справедливою теза, згідно з якою Ерос — найпрекрасніший з усіх богів. А оскільки краса збігається з благом, виходить, що Ерос є також бажанням блага, якого йому бракує. Отож виявляється, що Еросові бракує краси і блага.

Агатона бентежать ці залізні умовиводи, він зовсім розгублений і поступово приходять до розуміння, що його промова виявилася промовою людини, яка не володіє знанням того, про що наслідилась говорити. Він визнає, що не в силі спростувати Сократа, на що Сократ зауважує: «Ні, любий Агатоне, ти не в силі сперечатися з істиною, з Сократом сперечатися не складно» [201c₈–d₁].

Так відкривається завіса над об'явленням Істини. Через «очищення» і звільнення від хибних ідей, які ототожнювали Ероса з найвищою красою, і від твердження, що Ерос може бути бажанням прекрасних речей лише за умови, що він не володіє ними, Діотима приводить до хвилюючої істини: Ерос не є прекрасний, і не є благий, адже він завжди перебуває у пошуках краси і добра; однак це зовсім не означає, що Ерос є потворний і лихий. Ерос є проміжною ланкою між потворним і прекрасним, лихим і добрим (τι μεταξὺ τοῦτοῦ) [202b₄₋₅]; і саме тому він завжди на шляху до осягнення краси і блага.

Ерос є «проміжною ланкою»; він — «посередник», рушійна сила, яка єднає протилежності і провадить до позитивного начала. Це твердження — перший крок до з'ясування його природи. Адже якщо Ерос відчуває потребу в прекрасних і благих речах, а отже, сам не є ані прекрасним, ані благим, він не може бути богом: всякий бог в абсолютному ступені володіє красою і благом. Якщо Ерос не є богом, він не може бути безсмертним; однак він не може бути і смертним, як людина: «Ерос — великий дух (δαίμων μέγας) [...] щось середнє між богом і смертним чоловіком» [202e₅₋₆]. А будучи таким, він має небачену силу посередника. Насправді, Ерос — *corula mundi*, що єднає людей з богами: «через нього між світами богів і людей виникає зв'язок — вони поєднуються. [...] Хто з людей обізнаний у цих справах, той одухотворений (δαίμόνιος ἀνήρ); хто ж знається на чомусь іншому, хто досвідчений у всяких ремеслах чи мистецтвах, той просто ремісник» [202e₁₁–203a₃].

Слід зазначити, у чому полягає відмінність між «богом» і «духом»: бог виявляє цілість буття в тому окремому вимірі, який йому властивий; натомість дух має обмежену силу в окремій царині. Але вимір Ероса стосується цілоти буття, а тому як пояснити його відмінність від богів?

Як ми щойно зауважили, Платон представляє Ероса як *corula mundi*, що єднає речі і надає всьому цілоти. Це дуже важлива концепція у філософській думці Платона. З одного боку, щоб пояснити фізичний світ, потрібне: а) синтетичне посередництво між протилежностями, які його утворюють, і б) вища сутність, яка робить це посередництво можливим. Внаслідок цього, прийняте Платоном розмежування між «буттям, яке вічно є» духовного світу та «буттям, яке вічно стається» фізичного космосу, неодмінно вимагає посередництва, від чого залежить сама первинна форма посередництва, тобто начало, яке може структурно пов'язати усе із самим собою. Тому це начало повинне мати подвійну функцію. З одного боку, функцію в «горизонтальному» напрямку, оскільки воно поєднує протилежності у фізичному вимірі. З іншого боку, функцію у «вертикальному» напрямку, оскільки воно поєднує два протилежні типи буття — вічне і змінне, безсмертне і смертне.

Цим началом є Благо, а його основним здійсненням і виявом є Краса. Ерос, як «дух-посередник», здійснює саме цю

функцію зв'язку в особливому сенсі: він єднає два світи у функції від Краси-Блага, через складну динаміку, про яку мова далі.

Повчання при ініціаціях у містерії відбувалося через міти. І Платон дотримується правил гри: він розповідає міт про батька і матір Ероса, а тоді дає докази цих мітологічних тверджень. Гра міту в Платона загалом, а в цьому разі зокрема, має функціональну роль великої ваги: вона є немовби дзеркалом, у якому думка споглядає себе як образ. Вона виражає мислення образами, не менш глибоке, ніж мислення поняттями.

Щоб відзначити уродини Афродіти, боги влаштували велике свято; разом з іншими богами на бенкеті був і Порос — Богатство, бог винахідливості й достатку, син богині Мудрости Метиди. Жебрати до воріт прийшла також Пенія — Убогість, втілення нужди і нестатків. Пенія була позбавлена всього, чим володів Порос. Упившись нектару (вина тоді ще не було), Порос зайшов до саду Зевса і заснув. Пенія ж, прилігши поруч, зачала від нього Ероса. Так Ерос став вічним супутником Афродіти, бо був зачатий в день її уродин. Уже з природи своєї він закоханий у прекрасне, бо й сама Афродіта прекрасна. Будучи сином Пенії та Пороса, він у синтетичному поєднанні успадкував основні риси батьківської і материнської вдачі: він ні смертний, ні безсмертний. «Того самого дня, якщо йому таланить, він живе-розквітає, і вмирає, але, ввібравши природу свого батька, оживає знову. Тільки-но щось набуде, — вмить забуває: тим-то Ерос ніколи не знає убогости, але й не відає статків» [203b₁–e₅].

На закінчення огляду природи Ероса слід вказати на ще два важливі моменти. Один стосується ототожнення Ероса з філософом, другий — метафізичного значення метафоричних постатей Пенії, Пороса і самого Ероса.

Платон називає Ероса справжнім поетом саме тому, що він філософ. Його функція синтетичного посередництва між двома протилежними началами впливає з того, що Ерос є філософом, адже філософ також є проміжною ланкою між мудрістю і невіглаством. Богам властива мудрість, тому вони не займаються філософією. Але й невігласи нехтують філософією, бо хоч і не мають мудрости, але впевнені, що володіють нею і тому не прагнуть її осягнути. І Платон у символічний спосіб артикулює основну свою тезу про тотожність Ероса з філософом: «Мудрість — одне з найпрекрасніших благ, тоді як

Ерос — прагнення до прекрасного, так що Ерос — неминуче філософ, тобто любомудр і, як філософові, йому належить місце між мудрецем і невігласом. Причина ж того — його походження. Він — син батька, що мудрий та невичерпно багатий, і матері — немудрої й убогої» [204b₂₋₈].

Ще Плутарх вбачав у постатях Пенії і Пороса метафізичні начала. Пенію він тлумачив як матерію, і це його розуміння не потребує спростування. На думку Плутарха, Пенія виявляє, виражену на різних рівнях, тенденцію матеріального начала до прийняття формального начала. Пороса Плутарх ототожнював із самим першоначалом [Plut. De Iside et Osiride, 57D]. Утім таке тлумачення містить суттєву похибку. Порос не є найвищим першоначалом, а лише його здійсненням; він є силою, якою першоначало притягує до себе, і через яку воно залишає відбиток на цілій дійсності, потрясаючи її до основ. Нарешті Ерос є синтетично-динамічним посередником між обома началами; безперервно здійснюючись у цьому динамічно-біполярному вимірі, він забезпечує стабільність і тривання буття.

Історичний вимір цієї Платонової концепції Ероса неможливо зрозуміти, якщо не брати до уваги особливого способу мислення греків, які на всіх рівнях — у мистецтві, релігії, філософії — уявляли і виражали світ, загалом і в деталях, відповідно до біполярної структури. У своєму розумінні Ероса Платон доводить цю концепцію до крайніх її наслідків.

З'ясувавши природу Ероса, Сократ говорить про користь, яку Ерос приносить людям. Якщо він є прагненням до прекрасних речей, то постає запитання, яка користь для людини від того, що вона досягнула переякрасне? А оскільки краса тотожна з благом, то виникає запитання, яку користь має людина, яка за допомогою Ероса здобула благо? На це запитання легше знайти відповідь: людина, яка здобула благо, стає щасливою. Але якщо Ерос є змаганням до блага задля щастя, і якщо всі люди у своїх вчинках змагають до тих благ, які роблять їх щасливими, тоді Ерос у кожній людині є тією силою, яка визначає всі її вчинки. Інакшими словами, якщо людська природа реалізує себе в пошуку й досягненні найвищого Блага, тоді Ерос у кожній людині є здатністю не просто досягнути благо, але оволодіти ним назавжди, щоб людина стала щасливою [204d₃-205a₄].

Відтак постає ще одне запитання: у який спосіб мають діяти ті, що прагнуть блага, щоб їхню відданість і одержимість можна було назвати любов'ю? Їхні дії Сократ пов'язує з бажанням породжувати і приводити на світ у красі. Адже Ерос є не лише любов'ю до краси, а й бажанням «породжувати у красі» [206b₇₋₈]. Вагітний тілом і душею прагне розродитися своїм сім'ям, але родження не може статися там, де нема гармонії, тобто в потворному. Розродитися можна тільки в прекрасному, що перебуває в гармонії з божественним. Лише краса допомагає родити і приводити на світ нове життя.

Однак чому Ерос має потребу породжувати? Тому що родження якраз і творить той неперервний процес, завдяки якому всяке смертне ество осягає безсмертя. І в цьому простежується тісний зв'язок Ероса з благом. Адже найвище Благо є вічне, а тому з онтологічного погляду передбачає безсмертя. Тому, якщо Ерос є прагненням вічно володіти благом, він неминуче є також прагненням здобути безсмертя, перемагаючи смертність через родження у красі. Іншими словами, Ерос є чимось на кшталт «спасенної контрсили», яка через породження забезпечує тривання буття у сфері смертного [207a₁₋₅].

Можна було б вважати, що ми вже дійшли до суті поставленого запитання щодо користи, яку Ерос приносить людям. Натомість для Платона важливо з'ясувати саму причину прагнення безсмертя, що закорінена у смертному естві. Йдеться про структурну вимогу, яка онтологічно властива смертній природі. Все смертне може шукати безсмертного лише через родження, залишаючи щоразу нове замість старого. І це справедливо не лише для тіла, а й для всього, що має стосунок до душі, скажімо для звичок, думок, радощів, пізнання: це намагання завжди відтворювати те, що проминає і щезає, і постійно відновлювати те, що втрачається.

Чоловіки, що носять сім'я в тілі, звертають свій Ерос на жінок, породжують дітей і через них шукають безсмертя, «у дітях лишають пам'ять про себе і осягають блаженство на всі прийдешні часи» [208e₁₋₃]. Натомість ті, що вагітні більше душею, ніж тілом, намагаються зачати і породити те, що личить самій душі, тобто «чесноті», а зокрема найбільшу з чеснот, яка стосується розумного вміння керувати державою і домом, тобто «розсудливість» і «справедливість».

Однак щоб зачати і породити, потрібна краса, оскільки родити у потворному не можна. Тому той, хто вагітний душею, шукає спочатку прекрасні тіла, аж поки не знайде прекрасної душі, у спілкуванні з якою він породить прекрасні слова, які виховують молодих людей і спонукають їх до зростання. Між ними виникає тоді навіть «більше спільного, ніж буває між людьми, коли є звичайні діти, і приязнь їх взаємна часто набагато міцніша, тому що діти, які поєднують їх, прекрасніші й безсмертніші» [209c₆₋₉]. Платон висловлює тут конкретну ідею, на якій будувалася етично-політична програма його Академії: силою, здатною породити ідеальну Державу і «царів-філософів», може бути лише Ерос.

Ініціяція в «малі містерії» закінчилася, але залишається ще ініціяція у «великі містерії». І віщунка Діотима не полишає жодної можливості для іншого трактування: «У всі ці таїнства любови можна було б і тебе посвятити, Сократе. Щодо найвищих і найсокровенніших, з яких власне й ті випливають, не знаю, чи ти міг би дійти в них розуміння, навіть якби хтось зміло тебе попровадив. І все-таки говоритиму далі й докладу до цього всі старання. Але й ти намагайся стежити за моєю думкою, як це тобі вдасться» [209e₅-210a₅].

Мабуть, уже зрозуміло, що хоч Діотима позірно звертається до Сократа, її послання насправді адресоване Агатонові, оскільки сам Сократ за драматургічним задумом автора, взяв на себе маску Агатона. Водночас це послання звернене до всіх, хто перебуває в подібному становищі, а отже, до всіх читачів, які дозволяють вести себе до половини дороги, але не готові прийняти останньої і найвищої ініціяції, що до неї весь попередній шлях був лише підготовкою і випробуванням на духовну зрілість.

Врешті, слід звернути увагу на витонченість, з якою Платон komponує останню частину промови Сократа, у певному розумінні наслідуючи в ній поетичну гру самого Агатона. Промова Агатона закінчилася справжнім гимном у прозі на честь Ероса і супроводжувалася надзвичайною піротехнічною грою висловлювань та музики слів. Цьому гимнові Платон протиставляє також гимн у прозі, який, однак далекий від чистого мистецтва слова. У Сократа це сама «діалектика», виражена у формі «філософської поезії», в атмосфері та в динаміці містерій, що

закінчуються видінням та спогляданням Краси в собі, як момент у житті, який варто прожити над усіма іншими.

Першим щаблем цієї ліствиці Ероса є любов до тілесної краси [210a₆-b₆]. Звісно, тут не йдеться про пошук сексуальної насолоди, а про пошук тієї емоції, яку породжує краса, яка єдина може стимулювати душу і спрямовувати її до родження того, чим вона вагітна. Краса, яка приваблює правдивого закоханого, це форма прекрасного, що присутня в тілі, це метафізичний проблиск духовної краси в чуттєвому. Іншими словами, правдивий закоханий любить прекрасне тіло не «як тіло», а радше «як прекрасне». Той, хто хоче стати правдивим закоханим, має розуміти, що краса в одному тілі, і краса в іншому тілі споріднені, а отже, він має любити не одне, а всі прекрасні тіла, бо краса, яка приваблює, у всякому тілі одна і та сама.

Відтак зрозумілим стає справжній сенс висловів «любити юнаків, як годиться» (ὀρθῶς παιδερασθεῖν) [211b₅], «поєднувати любов до юнаків з філософією» (παιδερασθεῖν μετὰ φιλοσοφίας) [Phaedr. 249a], адже через любов до краси юнака, закоханий може породити в ньому чесноту, і в цьому родженні в красі він і сам духовно зростає з юнаком. Ерос тілесний, якщо правильно розуміти ідею Платона, неодмінно підносить на вищий щабель еротичної ліствиці. Правдивий закоханий починає розуміти, що краса душі має більшу вартість, ніж краса тіла [210b₆₋₇]. Тому «коли стрінеться йому якийсь чоловік достойний душею, хай і прив'язий цвітом, він радітиме, і любитиме, і турбуватиметься про нього і знайде такі слова, які роблять юнаків кращими» [210b₇-c₂].

Щоб зрозуміти цей уривок, а отже, піднятися на другий щабель еротичної ліствиці, треба усвідомити велику тезу, яку вперше систематично осмислив Сократ, а згодом обґрунтував Платон, підкріпивши її метафізичним аргументом. Згідно з цією тезою, людина — це її душа. Тому правдива краса людини — це не краса її тіла, а краса її душі. Тілесна краса є лише подобою краси, і тільки душевна краса, якою позначена людина, є істинною красою.

Через стосунок до душевної краси в закоханому народжуються гарні слова, які сприяють зростанню юнака в чесноті, і закоханий зростає разом з ним. Правдивий закоханий прагне споглядати прекрасне, приховане в людських ділах і звича-

ях, і впізнає, що всяка краса у всьому споріднена. Тоді він усвідомлює, що краса тіла гідна лише побіжної уваги [210c₂₋₅]. Натомість краса людських вчинків є джерелом чесноти. У *Державі* Платон поглиблює цю тезу: «Гарні вчинки призводять до досягнення добродетельності, а ганебні ведуть до порочності» [Resp. IV 444e і далі]. Натомість краса звичаїв пов'язана з чеснотою, що її Діотима вважає найбільшою і найпрекраснішою, бо вона полягає в розумному вмінні керувати державою і домом. Таку чесноту називаємо справедливістю і розсудливістю [209a₆₋₈].

Який стосунок до краси мають людські діла та звичаї, і як вони пов'язані з красою? Оскільки краса має органічний зв'язок з гармонією, порядком і належною мірою, саме ці прикмети роблять прекрасними всі речі, а отже, людські діла і звичаї. Усвідомлення цього зв'язку є також важливою передумовою для розуміння Ероса як формуючої сили ідеальної держави Платона.

Від прекрасних діл та звичаїв правдивий закоханий робить наступний крок до пізнання краси в науках. На цьому щаблі еротичної ліствиці закоханий споглядає безмежне море краси і розумом оцінюючи прекрасні й величні думки, він щедро породжує філософські помисли [210d₃₋₅]. Утім який стосунок Ероса до наук? Якщо його приваблює краса, то важливо з'ясувати, як науки пов'язані з красою. Чудову відповідь на це запитання дає Арістотель у *Метафізиці*. Найвищими формами вияву краси (τοῦ δὲ καλοῦ μέγιστα εἶδη) Арістотель називає порядок (τάξις), симетрію або належну міру (συμμετρία) і визначеність (τὸ ὀρισμένον) [Metaphys. XIII, 3, 1078a–1078b]. Кожна наука у властивий для неї спосіб вивчає порядок і пізнає належну міру всіх речей, розширюючи горизонти Блага і Краси як базової структури всієї дійсності у всіх її аспектах і формах вияву. Однак краще від інших наук ці найвищі форми Прекрасного може пізнавати математика (αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστήμαι)¹². Тому й у *Державі* математику й суміжні з нею науки Платон бачить як шлях, що провадить до діалектики і вважає ці науки корисними в пошукові Краси та Блага [Resp. VI–VII].

На вершині еротичної ліствиці перебуває ідея прекрасного [210e₅–212a₅], органічно пов'язана з ідеєю благаго: у певному

¹² За Арістотелем математика вивчає передусім прекрасне і блага, не називаючи його, однак виявляючи його значення (τοῦς λόγους) і впливи (ἐργα).

розумінні ідею прекрасного можна навіть вважати найвищим виявом блага. І саме з цієї причини ідея краси має перевагу навіть над ідеєю блага: «Лиш одній красі випала на долю властивість бути найнаочнішою і найпривабливішою» [Phaedr. 250c–e].

Це ключовий момент Платонової метафізики, фундаментальний для розуміння його вчення про Ероса. Саме ця привілейована онтологічна позиція між чуттєвим і духовним, властива прекрасному (єдиному серед духовних речей, яке може бути сприйняте також чуттями), і зумовлює відповідну «посередницьку функцію», властиву Еросові. Іншими словами, Ерос дає змогу підніматися дедалі вище саме тому, що отримує від прекрасного, яке є тим началом, що зликовує чуттєве з духовним, можливість здійснити цю синтетичну посередницьку силу, а отже, і зреалізувати свою дію. «Блага» як «Єдине» і «Найвища міра всіх речей», являючись окові як «Прекрасне» у відношеннях «пропорції», «порядку» та «гармонії» на різних рівнях, починаючи від тілесного і аж до духовних, притягає нас до себе через Ероса, який у його видінні та спогляданні божественної Краси знаходить мир і закінчення своєї мандрівки [Resp. VII, 532e]¹³.

І саме це висловив Платон як «туту за Єдиним» за допомогою маски Арістофана, а через маску Сократа — Діотими показав, що ця тута збігається з прагненням здобути назавжди Благо, найвищим виявом якого є Краса.

Ініціція у «великі містерії» закінчується видінням та насолодою від споглядання прекрасного. І Діотима стверджує: «На цьому щаблі людського існування, якщо десь взагалі, тільки тоді, коли людина споглядає саме прекрасне, життя її має якусь вартість» [211d₁₋₄]. Адже у спогляданні цього прекрасного людина «породжуватиме не примарний образ добродетельності, а добродетельність істинну. А хто породжує істинну добродетельність і плекає її, той пізнає божественну любов, і якщо хтось із людей може досягнути безсмертя, то це дано йому» [212a₅₋₉].

Сократ своєю промовою вцент розгромив поетичне слово винуватця торжества Агатона. Горгієве мистецтво риторики було переможене Сократовою діалектикою, представленою у формі містерійної ініціції і вираженою через «філософську

¹³ Див.: G. Reale. Цит. праця, с. 361.

поезію». Справжнім переможцем виявився не трагічний поет, а філософ, який у поетичній формі відкрив істину.

Платон справді потужно преображає сексуального Ероса. Відкривши існування позачуттєвого буття, він надає Еросові метафізичного виміру. Ерос інтерпретується в перспективі навернення від темряви до світла — ідея, яку Платон поглибить у *Державі*. Це означає, що для розуміння еротичної ліствиці Платона треба вийти з площини матеріалізму та всякого імманентизму. У цій площині перебувають, зокрема, представники психоаналізу, замкнуті у вузьких рамках матеріалістичного світогляду. Досконалою відповіддю на спрimitизоване тлумачення цих інтерпретаторів нехай буде символічне твердження Шекспіра, що звучить з уст Гамлета: «Багато в небі й на землі такого, що нашій філософії й не снилось» [дія I, сцена 5]¹⁴.

Цей таїнственный вимір релігійного, звичайно в античному розумінні, становить ядро Сократової промови. Альфред Тейлор писав: «Якщо у нас немає тієї крихти містицизму, який необхідний для того, аби розглядати знічвлення і оновлення душі як основне завдання життя, ця промова не матиме для нас реальної цінності і ми зможемо розглядати її лише як „гарний сон“ мітологічного типу»¹⁵.

Кульмінаційний момент промови, де містичний досвід, сягає завдяки Еросу своєї вершини, передвіщає ідеї Плотіна, який закінчує *Еннеади* символічним посланням: «Це життя богів і людей божественних і блаженних: відірваність від речей, що лишилися тут внизу, життя, якого не тішать вже речі земні, втеча самотнього до самотнього (φυγή μόνου πρὸς μόvov)» [Plot. *Ennead.* VI, 9].

10. Вихід Алквіяда та його промова на прославу Сократа як правдивого *ἐροτικός* [215a₅-222b₇]

Допровадивши читача аж на саму вершину еротичної ліствиці шляхом ініціації у великі містерії, Платон, здавалось би, має закінчити і сам діалог. Натомість розвиток теми Ероса промовою Діотими не закінчується.

Несподіване вторгнення Алквіяда в одну мить розвіює розмірену атмосферу бенкету. Вдалий театральний прийом дає

¹⁴ В. Шекспір / перекл. з англ. Г. Кочур.

¹⁵ А. Е. Taylor. Цит. праця, с. 161.

змогу Платонові перебудувати і сам підхід до висвітлення теми Ероса. Замість аполлонівського бачення проблеми відкривається діонісійська перспектива. Саме під впливом вина розвиток теми Ероса сягає кульмінаційної розв'язки.

Промова Алквіяда є доповненням, здійсненим у ключі сатири-силенівської драми. Важко переоцінити її смислове навантаження: після звеличання Ероса хвала приходить до правдивого *ἐροτικός*. Захоплюючись мудрістю і доброчесністю Сократа, Алквіяд і собі хоче наблизитися до цих чеснот, пропонуючи Сократові взамін за мудрість і доброчесність свою фізичну красу. Відповідь Сократа вражає Алквіяда: обмін духовної краси на красу фізичну нерівноцінний і подібний до обміну золота на мідь. Тільки той, хто втратив глузд, може спокуситися на таку пропозицію. Алквіяда чекає гірке досвідчення справді демонічної могутності Сократа — духовного чоловіка, справжнього *ἐροτικός*. Він виявляє, що Сократові властива розсудливість і сила, про які він навіть не здогадувався. Він побачив у Сократові невидимі дива справжньої духовної людини, ніби привідкрив статую силена і збентежився побаченим, як збентежилась би кожна звичайна людина, досвідчуючи інтимне пережиття краху цінностей, у які вірила все своє життя.

Почуття любові і ненависти до Сократа переповнюють Алквіяда: він обдурих не одного юнака тим, що майстерно «вдавав із себе закоханого, та насправді радше закохував у себе, ніж сам виявляв любов» [222b₃₋₄]. Утім в якому сенсі Сократ «закохує у себе»? Він досягає цього як правдивий *ἐροτικός*. Використовуючи біполярну силу Ероса, він відкриває бачення тієї краси, яка є поза межами фізичного, і так підготовляє дух, даючи йому потрібну силу, щоб піднятися по ліствиці любові. Отже, справжній закоханий стає возлюбленим, бо виявляє внутрішню красу, яку містить у собі і яка виявляється як сила, що спонукає підніматися дедалі вище.

11. Діоніс та Аполлон, їхні ролі і взаємозв'язок у «Бенкеті» Платона

На перший погляд у Платоновому *Бенкеті* від початку і до кінця переважає сила Діоніса. На самому початку йдеться про перемогу трагедії Агатона на священному дійстві, присвяченому Діонісові. Наступного дня відбувається свято подяки за перемогу і здійснюється жертвоприношення Діонісові. Третього

дня в колі близьких друзів Агатон влаштовує бенкет з нагоди своєї перемоги, і коли в бесіді зі Сократом заходить суперечка про мудрість та міру причастности до справжньої мудрости, Агатон не випадково згадує саме Діоніса [175e₁₂]. Перед тим, як приступити до виголошення похвальних промов Еросові, гості частуються вином і співають гимни на честь бога, яким у цьому випадку не міг бути жоден інший бог — тільки Діоніс [176a₃]. У міті про народження Ероса Пенія поєднується з Поросом, тому що той був «сп'янілим» [203b₇], що правда не від вина, а від нектару, бо вина тоді ще не було. При закінченні промови Сократа до зали несподівано вривається п'яний Алквіяд — «та ні ж-бо! Сам Діоніс!», — слушно сказав хтось з огляду на стан сильного сп'яніння, в якому являється цей персонаж. Алквіяд не лише закликає всіх випити — він сам п'є непомірно, називає себе «провідником бенкету» і вливає в себе не просто чашу, а цілий дзбан на вісім кварт повний вина [213e₁₀–214a₂].

І після промови Алквіяда в епілозі діалогу вибухає контрсила Діоніса. Алквіяд остерігає Агатона не стати жертвою обману Сократа, аби з ним не сталося те, що сталося з Алквіядом. А Сократ у відповідь стверджує, що своєю «сатири-силенівською драмою» [222d₃₋₄] Алквіяд намагається посварити його з Агатonom. Тому Сократ запрошує Агатона змінити місце і прилягти праворуч від нього, щоб він міг виголосити йому похвальне слово, відповідно до встановленого порядку. І поки Агатон підводиться зі свого місця, щоб прилягти праворуч від Сократа, вибухає діонісійська контрсила і все порушує: «І тут, — звідкіля візьмись, коло дверей веселий гурт гульвіс. Скориставшись, що двері були відчинені — хтось якраз виходив — вони так і повалили до покою [...] Здійнявся гармидер і вже ніде діватись — всі почали пити вино, забувши про будь-який порядок і міру» [223b₁₋₆].

Попри те, однак, діонісійська контрсила не переважає у *Бенкеті*, — вона наштовхується на непереможний опір Аполлона. Адже богом філософії є Аполлон; Ероса ж представлено як філософа в найвищому розумінні цього слова. І якщо велике свято на честь поезії насправді закінчилось святом «філософської поезії», і поет-філософ переміг у змаганні з трагічним поетом, тоді очевидно, що перевага Діоніса, як могло видатися на перший погляд, насправді лише позірна.

Сократ, як відомо, поставив своє філософське послання під знак Аполлона. В *Апології Сократа* Платон свідчить, що саме відповідь дельфійського оракула, згідно з якою наймудрішим з греків є Сократ, спонукала його до розвінчання тих, кого люди вважають мудрецами — від політиків до поетів та митців. Закликаючи людей дбати більше про свою душу, ніж про тіло та майно, тобто дбати про те, чим вони є, а не про те, що вони мають, він визначив свою місію саме як служіння богам Аполлону [Apol. 20c–31c]. І у *Федоні* Платон порівнює Сократа зі священними лебедями Аполлона — служителями дельфійського бога [Phaedo 85_{a-b}].

Як послідовник і служитель Аполлона Сократ не міг відкрити природи Ероса інакше, як в аполлонівському вимірі. Він представив Ероса як демона-посередника в пошуку вічного Блага через родження у Красі.

Доречно ще раз нагадати, що невдовзі після того, Агатон переніс суперечку із Сократом про мудрість до відповідної нагоди — коли Діоніс зможе бути суддею, і після звичних на бенкетах ритуалів — узливання, співання гимнів в честь Діоніса, коли гості, як годиться, поналивали собі вина, Павсаній виступив з пропозицією не влаштовувати на цьому зібранні великої пиятики, а пити в міру, всі погодилися з ним, не заперечив навіть Арістофан, великий приятель Діоніса і Афродіти. Схвальню відгукнувся на цю пропозицію лікар Ериксімах: пияцтво, ніде правди діти, шкодить здоров'ю. Відіслали також флейтистку, позбавивши зібрання органічного елементу діонісійського дійства. Натомість вирішили виголосити промови, дотримуючись певного порядку, якомога красномовніше висловлюючи похвалу Еросу [176a₁–178a₂].

Отже, сила «поміркваности», «порядку», «розуму», тобто сила Аполлона, взяла верх над діонісійським святом. Але Аполлон не єдиний переможець, він ділить свою перемогу з Діонісом, хоч і зберігає над ним виразну перевагу.

Нема сумніву, якби не було маски Алквіяда, *Бенкет* мав би лише тулуб, може й прекрасний, але все-таки тільки тулуб без голови. Щоб здійснити повною мірою свій задум, Платонові потрібен був Діоніс: треба було, щоб на сцену ввірвався Алквіяд у масці Діоніса, щоб зняти з істини покров: *in vino veritas!*

Утім Аполлон зберігає свою перевагу принаймні у двох ключових моментах: у структуруванні та динаміці *pars potior* діалогу, а також у прикінцевій його частині.

Платон закінчує *Бенкет* твердженням, що правдивий трагічний поет є також поетом комічним [223d₃₋₅], тобто є «філософом», який пов'язує з істиною традиційну поезію і виходить за її межі. А трагічна поезія та комедія були присвячені Діонісові, тоді як філософія була присвячена Аполлонові.

І навіть у фіналі бенкету, коли з прибуттям веселого гурту гульвіс вибухає нестримна контрсила Діоніса, і, здається, що всі починають пити, забувши про всякий порядок і міру, знову з'являється аполлонівський вимір: Арістофан, Агатон та Сократ — єдині, хто ще бадьорився, «по черзі — зліва направо — пили з великої чаші» [223c₄₋₅], тобто повернулися до правила бенкету, яке веліло пити за порядком.

У кожному разі, попри перевагу Аполлона над Діонісом у великому змаганні, правдою залишається те, що для з'ясування природи Ероса Аполлон з Діонісом створили спілку. «Із співчуття до людського роду, родженого для трудів [...] боги дарували [йому] Муз, Аполлона, їхнього провідника, і Діоніса», — каже Платон у *Законах* [Leges, 653d]. Вальтер Отто зауважує: «Зустріч між Аполлоном та Діонісом не є чистою випадковістю: насправді кожного з них приваблює другий і він шукає його, адже їхні царства, попри гостроту контрасту, по суті з'єднані вічним зв'язком»¹⁶.

Гадаємо, що мало який мистецький твір показує цей відвічний зв'язок між Діонісом та Аполлоном так, як *Бенкет* Платона, у якому Ерос постає як потужна з'єднувальна сила між протилежностями. Ця сила знаходить могутнє вираження через філософську поезію, що перебуває у віданні Аполлона, і надає істинності комедії і трагедії, виводячи їх поза межі, де повноправно панує Діоніс.

Джованні Реале

З італійської переклала
Мар'яна Прокопович

¹⁶ W. Otto. *Teofania: lo spirito della religione greca antica*. Genova 1983, c. 133.

ПЛАТОН БЕНКЕТ

ΠΛΑΤΩΝ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ

- 172 ΑΠ. Δοκῶ μοι περὶ ὧν πυνθάνεσθε οὐκ ἀμελέτητος εἶναι. καὶ γὰρ ἐτύγχανον πρόην εἰς ἄστυ οἴκοθεν ἀνίων Φαληρόθεν τῶν οὖν γνωρίμων τις ὀπισθεν κατιδὼν με πόρρωθεν ἐκάλεσε, καὶ παίζων ἅμα τῇ κλήσει, Ὡ Φαληρεὺς, ἔφη, οὗτος Ἀπολλόδωρος, οὐ περιμενεῖς; καὶ γὰρ ἐπιστάς περιέμεινα· καὶ ὅς, Ἀπολλόδωρε, ἔφη, καὶ μὴν καὶ ἔναγχός σε ἐζήτηουν βουλόμενος διαπυθέσθαι
- b τὴν Ἀγάθωνος συνουσίαν καὶ Σωκράτους καὶ Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τότε ἐν τῷ συνδείπνῳ παραγενομένων, περὶ τῶν ἐρωτικῶν λόγων τίνες ἦσαν. ἄλλος γὰρ τίς μοι διηγείτο ἀκηκόως Φοίνικος τοῦ Φιλίππου, ἔφη δὲ καὶ σὲ εἰδέναί. ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν εἶχε σαφὲς λέγειν· σὺ οὖν μοι διηγήσαι δικαιοτάτος γὰρ εἶ τοὺς τοῦ ἐταίρου λόγους ἀπαγγέλλειν. πρότερον δέ μοι, ἦ δ' ὅς, εἶπέ, σὺ αὐτὸς παρεγένου τῇ συνουσίᾳ ταύτῃ ἢ οὐ; καὶ γὰρ εἶπον ὅτι Παντάπασιν ἔοικέ σοι οὐδὲν διηγείσθαι σαφὲς ὁ
- c διηγούμενος, εἰ νεωστὶ ἠγγὴ τὴν συνουσίαν γεγονέναι ταύτην ἢν ἐρωτᾷς, ὥστε καὶ ἐμὲ παραγενέσθαι. Ἐγωγε δὲ, ἔφη. Πόθεν, ἦν δ' ἐγὼ, ὦ Γλαύκων; οὐκ οἶσθ' ὅτι πολλῶν ἐτῶν Ἀγάθων ἐνθάδε οὐκ ἐπιδεδήμηκεν, ἀφ' οὗ δ' ἐγὼ Σωκράτει συνδιατρίβω καὶ ἐπιμελὲς πεποιήμαι ἐκάστης ἡμέρας εἰδέναί ὃ τι ἂν λέγη ἢ
- 173 πρᾶττη, οὐδέπω τρία ἔτη ἐστίν; πρὸ τοῦ δὲ περιτρέχων ὄπη τύχοιμι καὶ οἰόμενος τί ποιεῖν ἀθλιώτερος ἢ ὄτουοῦν, οὐχ ἦττον ἢ σὺ νυνί, οἰόμενος δεῖν πάντα μᾶλλον πρᾶττειν ἢ φιλοσοφεῖν. καὶ ὅς, Μὴ σκῶπτ', ἔφη, ἀλλ' εἰπέ μοι πότε ἐγένετο ἡ συνουσία αὐτῆ. καὶ γὰρ εἶπον ὅτι Παίδων ὄντων ἡμῶν ἔτι, ὅτε τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ ἐνίκησεν Ἀγάθων, τῇ ὑστεραίᾳ ἢ τὰ ἐπινίκια ἔθυσεν αὐτὸς τε καὶ οἱ χορευταί. Πάνυ, ἔφη, ἄρα πάλαι, ὡς ἔοικεν. ἀλλὰ

БЕНКЕТ

Προλογ

Ἀπολλόδωρ: Гадаю, я достаточно обзнаний з тим, що ви цікаві були б довідатись від мене¹. Нещодавно, коли я прямував зі своєї Фалерської оселі² до міста, впізнав мене, ідучи слідом, один мій знайомий і ще здалеку, лукаво посміхаючись, гукнув:

— Егей, Аполлодоре, Фалерцю, а підожди-но!

Я зупинився, почекав.

— Довший вже час шукаю тебе, Аполлодоре³. Хочу розпитати про той бенкет в Агатона⁴, де були Сократ, Алквіад⁵ та й інші, — які ж то промови виголошували там на честь Ероса. Один чоловік, якому довелося слухати Фенікса, сина Філіппа⁶, вже розповідав мені, казав, що й ти про це знаєш. Сам він нічого до ладу не оповів, то може, ти? Зрештою, це твій обов'язок — переповідати іншим те, що говорив твій приятель. Але передусім скажи нам, чи ти сам був на цьому бенкеті?

У відповідь я сказав йому:

— Мабуть, ти й справді нічого не зрозумів зі слів того оповідача, якщо уявляєш собі, що той бенкет, про який питаєш, відбувся так недавно, що й я міг там бути.

— Так я, власне, й думав, — зізнався він.

— Ну що ти, Главконе?⁷ Хіба тобі не відомо, що Агатон уже багато років не показується в Атенах? А щодо Сократа, то з ним я приятелюю так, що й дня нема, аби я не придивлявся до того, що він робить, і не прислухався до кожного його слова, заледве три роки. До того часу, де тільки не носила мене доля, і я уявляв собі, що роблю щось потрібне, а насправді був нікчемний, як кожен з вас — як-от ти тепер, коли думаєш, що ліпше займатися будь-чим, аби не філософією.

— Та годі жартувати, краще скажи, коли відбувся той бенкет?

— Ще коли ми були дітьми, як Агатон отримав нагороду за свою першу трагедію — наступного дня він разом із хоревтами складав жертву богам на честь перемоги. Відтоді, здається, аж надто багато часу минуло⁸.

b τίς σοι διηγείτο; ἢ αὐτὸς Σωκράτης; Οὐ μὰ τὸν Δία, ἦν δ' ἐγώ, ἀλλ' ὅσπερ Φοίνικι Ἀριστόδημος ἦν τις, Κυδαθηναίευσ, σμικρὸς, ἀνυπόδητος ἀεὶ παραγεγόνει δ' ἐν τῇ συνουσίᾳ, Σωκράτους ἐραστὴς ὧν ἐν τοῖς μάλιστα τῶν τότε, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. οὐ μέντοι ἀλλὰ καὶ Σωκράτη γε ἔνια ἤδη ἀνηρόμην ὧν ἐκείνου ἤκουσα, καὶ μοι ὠμολόγει καθάπερ ἐκεῖνος διηγείτο. Τί οὖν, ἔφη, οὐ διηγῆσω μοι; πάντως δὲ ἡ ὁδὸς ἢ εἰς ἄστὺ ἐπιτηδεῖα πορευομένοις καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν.

c Οὕτω δὴ ἰόντες ἅμα τοὺς λόγους περὶ αὐτῶν ἐποιοῦμεθα, ὥστε, ὅπερ ἀρχόμενος εἶπον, οὐκ ἀμελετήτως ἔχω. εἰ οὖν δεῖ καὶ ὑμῖν διηγῆσασθαι, ταῦτα χρὴ ποιεῖν. καὶ γὰρ ἔγωγε καὶ ἄλλως, ὅταν μὲν τινὰς περὶ φιλοσοφίας λόγους ἢ αὐτὸς ποιῶμαι ἢ ἄλλων ἀκούω, χωρὶς τοῦ οἶεσθαι ὠφελεῖσθαι ὑπερφυῶς ὡς χαίρω· ὅταν δὲ ἄλλους τινὰς, ἄλλως τε καὶ τοὺς ὑμετέρους τοὺς τῶν πλουσίων καὶ χρηματιστικῶν, αὐτὸς τε ἄχθομαι ὑμᾶς τε τοὺς ἐταίρους ἐλεῶ, ὅτι οἶεσθε τί ποιεῖν οὐδὲν ποιοῦντες. καὶ ἴσως αὖ d ὑμεῖς ἐμὲ ἠγείσθε κακοδαίμονα εἶναι, καὶ οἴομαι ὑμᾶς ἀληθῆ οἶεσθαι· ἐγὼ μέντοι ὑμᾶς οὐκ οἴομαι ἀλλ' εὖ οἶδα.

ΕΤ. Αἰεὶ ὁμοῖος εἶ, ὦ Ἀπολλόδωρε· ἀεὶ γὰρ σαυτὸν τε κακηγορεῖς καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ δοκεῖς μοι ἀτεχνῶς πάντας ἀθλίους ἠγείσθαι πλὴν Σωκράτους, ἀπὸ σαυτοῦ ἀρξάμενος. καὶ ὁπόθεν ποτὲ ταύτην τὴν ἐπωνυμίαν ἔλαβες τὸ μαλακὸς καλεῖσθαι, οὐκ οἶδα ἔγωγε· ἐν μὲν γὰρ τοῖς λόγοις ἀεὶ τοιοῦτος εἶ· σαυτῶ τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγριαίνεις πλὴν Σωκράτους.

e ΑΠ. Ω φίλτατε, καὶ δῆλόν γε δὴ ὅτι οὕτω διανοοῦμενος καὶ περὶ ἑμαυτοῦ καὶ περὶ ὑμῶν μαίνομαι καὶ παραπαίω;

ΕΤ. Οὐκ ἄξιον περὶ τούτων, Ἀπολλόδωρε, νῦν ἐρίζειν· ἀλλ' ὅπερ ἐδεόμεθά σου, μὴ ἄλλως ποιήσης, ἀλλὰ διηγῆσαι τίνες ἦσαν οἱ λόγοι.

174 ΑΠ. Ἦσαν τοίνυν ἐκεῖνοι τοιοῦτε τινές· μᾶλλον δ' ἐξ ἀρχῆς ὑμῖν ὡς ἐκεῖνος διηγείτο καὶ ἐγὼ πειράσομαι διηγῆσασθαι.

Ἐφη γὰρ οἱ Σωκράτη ἐντυχεῖν λελουμένον τε καὶ τὰς βλαύτας ὑποδεδεμένον, ἃ ἐκεῖνος ὀλιγάκις ἐποίηε καὶ ἐρέσθαι αὐτὸν ὅποι ἴοι οὕτω καλὸς γεγεννημένος.

— Ἰ χτο розповів тобі про цей бенкет? Чи не Сократ?

— Ні, присягаюсь Зевсом. Це був той самий чоловік, що й b Феніксові розповідав, — Арістодем Кідатенець⁹, малого зросту, завжди ходив босий. Він був на цьому бенкеті як один із близьких приятелів Сократа, — так мені, принаймні, здається. Якось я розпитував про це і в Сократа, і те, що почув від нього, не суперечило тому, що розповідав Арістодем.

— То, може, все-таки поділишся тим, що знаєш? — наполягав Главкон. — Тим паче, що дорога до міста — гарна нагода і поговорити, і послухати.

На тому й погодились, — йдучи до міста розмовляли про те, що мовилося на бенкеті в Агатона. Тому я чуюся достатньо c підготовленим, — про що й зауважив на початку. І якщо ви хочете, щоб я розповів це й вам, не буду відмовлятися. Така вже моя вдача, що я завжди тішуся, коли або сам маю нагоду провадити філософські бесіди, або можу послухати інших, сподіваючись і собі щось скористати. Та коли чую не раз розмови — ті, що їх ведете з багатими й дуже заклопотаними людьми, — відчуваю, як вони мене гнітять. Мені тоді жаль і вас, і ваших друзів, бо гадаєте, що робите велике діло, а насправді нічого не робите. d Однак ви, зі свого боку, вважаєте, мабуть, нещасним мене. Визнаю, може, ваша правда. Але я думаю, що це ви нещасні, не тільки думаю, — переконаний у цьому.

Друг: Ти зовсім не змінився, Аполлодоре. Як завжди звинувачуєш себе та інших. І здається, без жодної на те підстави всіх, окрім Сократа, починаючи, звичайно, від себе, вважаєш за нещасних. З якого це дива прозвали тебе м'якуном¹⁰, правда, не знаю. Бо на словах ти завжди готовий накинутися на себе та інших — на всіх, хіба лише Сократ — виняток для тебе.

Аполлодор: Як же мені, любий, не тратити розуму й тями, якщо я e маю таку думку про вас і про самого себе.

Друг: Не варто сперечатися про це, Аполлодоре. Зроби нам ласку, — не відволікайся, а вволи врешті наше прохання — розкажи, що то були за промови.

Аполлодор: На бенкеті йшлося... — Та ні, краще почну від самого початку і спробую розповісти так, як і мені переповів Арістодем.

Він казав, що зустрів Сократа (той був гарно вмитий і в сандаліях¹¹, — таке з ним рідко буває), — і запитав його, куди ж то він так прикрасився.

Καὶ τὸν εἰπεῖν ὅτι Ἐπὶ δεῖπνον εἰς Ἀγάθωνος. χθὲς γὰρ αὐτὸν διέφυγον τοῖς ἐπινικίοις, φοβηθεὶς τὸν ὄχλον· ὠμολόγησα δ' εἰς τήμερον παρέσεσθαι. ταῦτα δὴ ἐκαλλωπισάμην, ἵνα καλὸς παρὰ καλὸν ἴω. ἀλλὰ σύ, ἦ δ' ὅς, πῶς ἔχεις πρὸς τὸ ἐθέλειν ἄν ἰέναι ἄκλητος ἐπὶ δεῖπνον;

Κἀγὼ, ἔφη, εἶπον ὅτι Οὕτως ὅπως ἂν σὺ κελεύῃς.

Ἔπου τοίνυν, ἔφη, ἵνα καὶ τὴν παροιμίαν διαφθειρώμεν μεταβάλλοντες, ὡς ἄρα καὶ “Ἀγάθων” ἐπὶ δαίτας ἴασιν αὐτόματοι ἀγαθοί.” Ὀμηρος μὲν γὰρ κινδυνεύει οὐ μόνον διαφθεῖραι ἀλλὰ καὶ ὑβρίσαι εἰς ταύτην τὴν παροιμίαν· ποιήσας γὰρ τὸν Ἀγαμέμνονα διαφερόντως ἀγαθὸν ἄνδρα τὰ πολεμικά, τὸν δὲ Μενέλεων “μαλθακὸν αἰχμητήν,” θυσίαν ποιουμένου καὶ ἐστιῶντος τοῦ Ἀγαμέμνονος ἄκλητον ἐποίησεν ἐλθόντα τὸν Μενέλεων ἐπὶ τὴν θοίνην, χεῖρω ὄντα ἐπὶ τὴν τοῦ ἀμείνονος.

Ταῦτ' ἀκούσας εἰπεῖν ἔφη Ἴσως μέντοι κινδυνεύσω καὶ ἐγὼ οὐχ ὡς σὺ λέγεις, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ καθ' Ὀμηρον φαῦλος ὢν ἐπὶ σοφοῦ ἄνδρος ἰέναι θοίνην ἄκλητος, ὅρα οὖν ἄγων με τί ἀπολογήσῃ, ὡς ἐγὼ μὲν οὐχ ὁμολογήσω ἄκλητος ἦκειν, ἀλλ' ὑπὸ σοῦ κεκλημένος.

“Σύν τε δύ’,” ἔφη, “ἐρχομένω πρὸ ὁδοῦ” βουλευσόμεθα ὃ τι ἐροῦμεν. ἀλλὰ ἴωμεν.

Τοιαῦτ' ἄττα σφᾶς ἔφη διαλεχθέντας ἰέναι. τὸν οὖν Σωκράτη ἑαυτῷ πῶς προσέχοντα τὸν νοῦν κατὰ τὴν ὁδὸν πορεύεσθαι ὑπολειπόμενον, καὶ περιμένοντος οὐ κελεύειν προῖέναι εἰς τὸ πρόσθεν. ἐπειδὴ δὲ γενέσθαι ἐπὶ τῇ οἰκίᾳ τῇ Ἀγάθωνος, ἀνεωγμένην καταλαμβάνειν τὴν θύραν, καὶ τι ἔφη αὐτόθι γελοῖον παθεῖν. οἱ μὲν γὰρ εὐθύς παῖδά τινα ἔνδοθεν ἀπαντήσαντα ἄγειν οὐ κατέκειντο οἱ ἄλλοι, καὶ καταλαμβάνειν ἤδη μέλλοντας δεῖπνεῖν· εὐθύς δ' οὖν ὡς ἰδεῖν τὸν Ἀγάθωνα, Ω, φάναι, Ἀριστόδημε, εἰς καλὸν ἦκεις ὅπως συνδειπνήσης· εἰ δ' ἄλλου τινὸς ἕνεκα ἦλθες, εἰς αὐθις ἀναβαλοῦ, ὡς καὶ χθὲς ζητῶν σε ἵνα καλέσαιμι οὐχ οἷός τ' ἦ ἰδεῖν. ἀλλὰ Σωκράτη ἡμῖν πῶς οὐκ ἄγεις;

— На бенкет до Агатона. Вчора я втік від нього, — сказав Сократ, — злякавшись многолюдного торжества на честь перемоги, але пообіцяв прийти сьогодні. Отож, я й прикрасився, не можна-бо до красеня — не красенем¹². А як ти, до речі, ставишся, аби прийти на бенкет, до якого тебе не покликали?

Арістодем відповів, що готовий підкоритися волі Сократа.

— У такому разі, — сказав Сократ, — ходімо! Може, й давню приказку змінимо в той спосіб що до *достойних на бенкет достойники приходять без запрошення*¹³. Бо ж і Гомер колись насмілюся не лише перекрутити цю приказку, а й висміяв її. Зобразивши Агамемнона хоробрим воїном, а Менелая *слабким списборцем*¹⁴, він описав, як на бенкет до Агамемнона з нагоди принесення жертви непрошеним гостем прийшов Менелай — *недостойний до достойного*¹⁵. Вислухавши, Арістодем зауважив:

— Боюсь, я теж наражаю себе на небезпеку опинитися в подібному становищі, яке описує Гомер, а не як ти говориш, Сократе, коли, будучи пересічним чоловіком, дозволю собі явитися без запрошення на бенкет до мудреця. Може, ти, як приведеш мене туди, заступишся за мене. Я ж бо не зізнаюся, що прийшов непрошеним гостем — скажу, що ти мене запросив.

— *Разом долаючи шлях*¹⁶, — кивнув Сократ, — порадімось, що маємо сказати. Ходімо ж!

Обмінявшись такими словами, ми вирушили в дорогу. Сократ, заглибившись в думки, всю дорогу плівся позаду, а коли Арістодем зупинявся, щоб почекати його, велів йому йти вперед.

Коли Арістодем опинився перед оселею Агатона, двері якої були відчинені, йому довелося пережити, як сам він переповідав, досить смішну історію. Тут же йому назустріч вибіг раб і запросив до покоїв, де всі гості вже вместилися на своїх ложах, готові розпочати частування¹⁷. Агатон, як тільки побачив його, звернувся з привітанням:

— Дуже гарно, Арістодеме, що ти прийшов, аби прилучитися до нашого бенкету. Якщо ж тебе привело сюди якесь інше діло, то відклади його. Я шукав тебе ще вчора — хотів запросити на цю учту, та не міг знайти. Але чому ти не привів із собою Сократа?

Καὶ ἐγὼ, ἔφη, μεταστρεφόμενος οὐδαμοῦ ὀρῶ Σωκράτη ἐπόμενον· εἶπον οὖν ὅτι καὶ αὐτὸς μετὰ Σωκράτους ἤκοιμι, κληθεὶς ὑπ' ἐκείνου δεῦρ' ἐπὶ δεῖπνον.

Καλῶς γ', ἔφη, ποιῶν σύ· ἀλλὰ ποῦ ἔστιν οὗτος;
175 Ὅπισθεν ἐμοῦ ἄρτι εἰσήει· ἀλλὰ θαυμάζω καὶ αὐτὸς ποῦ ἂν εἴη.

Οὐ σκέψη, ἔφη, παῖ, φάναι τὸν Ἀγάθωνα, καὶ εἰσάξεις Σωκράτη, σὺ δ', ἢ δ' ὅς, Ἀριστόδημε, παρ' Ἐρξιμάχου κατακλίνου.

Καὶ ἐ μὲν ἔφη ἀπονίζειν τὸν παῖδα, ἵνα κατακείτο· ἄλλον δέ τινα τῶν παίδων ἤκειν ἀγγέλλοντα ὅτι Σωκράτης οὗτος ἀναχωρήσας ἐν τῶν γειτόνων προθύρῳ ἔστηκε καὶ οὐ καλοῦντος οὐκ ἐθέλει εἰσιέναι.

Ἀτοπόν γ', ἔφη, λέγεις· οὐκ οὐ καλεῖς αὐτὸν καὶ μὴ ἀφήσεις;
b Καὶ ὅς ἔφη εἰπεῖν Μηδαμῶς, ἀλλ' ἔατε αὐτόν. ἔθος γάρ τι τοῦτ' ἔχει· ἐνίοτε ἀποστὰς ὅποι ἂν τύχη ἔστηκεν. ἤξει δὲ αὐτίκα, ὡς ἐγὼ οἶμαι, μὴ οὖν κινεῖτε, ἀλλ' ἔατε.

Ἄλλ' οὕτω χρὴ ποιεῖν, εἰ σοὶ δοκεῖ, ἔφη φάναι τὸν Ἀγάθωνα.
ἄλλ' ἡμᾶς, ὦ παῖδες, τοὺς ἄλλους ἔστιάτε. πάντως παρατίθετε ὅ τι ἂν βούλησθε, ἐπειδάν τις ὑμῖν μὴ ἐφεστήκη (ὃ ἐγὼ οὐδεπώποτε ἐποίησα)· νῦν οὖν, νομίζοντες καὶ ἐμὲ ὑφ' ὑμῶν κεκλησθαι
c ἐπὶ δεῖπνον καὶ τούσδε τοὺς ἄλλους, θεραπεύετε, ἵνα ὑμᾶς ἐπαινώμεν.

Μετὰ ταῦτα ἔφη σφᾶς μὲν δειπνεῖν, τὸν δὲ Σωκράτη οὐκ εἰσιέναι. τὸν οὖν Ἀγάθωνα πολλάκις κελεύειν μεταπέμψασθαι τὸν Σωκράτη, ἐ δὲ οὐκ ἔαν. ἤκειν οὖν αὐτὸν οὐ πολὺν χρόνον, ὡς εἰώθει, διατρίψαντα, ἀλλὰ μάλιστα σφᾶς μεσοῦν δειπνοῦντας. τὸν οὖν Ἀγάθωνα, τυγχάνειν γὰρ ἔσχατον κατακείμενον μόνον, Δεῦρ', ἔφη φάναι, Σώκρατες, παρ' ἐμὲ κατάκεισο, ἵνα καὶ τοῦ
d σοφοῦ ἀπτόμενός σου ἀπολαύσω, ὃ σοὶ προσέστη ἐν τοῖς προθύροις. δῆλον γὰρ ὅτι ἡῦρες αὐτὸ καὶ ἔχεις οὐ γὰρ ἂν προαπέστης.

Καὶ τὸν Σωκράτη καθίζεσθαι καὶ εἰπεῖν ὅτι Εὐ ἂν ἔχοι, φάναι, ὦ Ἀγάθων, εἰ τοιοῦτον εἴη ἡ σοφία, ὥστ' ἐκ τοῦ πληρεστέρου εἰς τὸν κενώτερον ῥεῖν ἡμῶν, ἐὰν ἀπτόμεθα ἀλλήλων, ὥσπερ τὸ ἐν ταῖς κύλιξις ὕδωρ τὸ διὰ τοῦ ἐρίου ῥέον ἐκ τῆς πλη-

— Якось так сталося, що озирнувшись, я не побачив Сократа, що йшов позаду, — відповів Арістодем. Довелось пояснити, що вони йшли разом, і Сократ запросив його на цей бенкет.

— Добре зробив, що прийшов, Арістодеме, але де ж усе-таки Сократ?

— Ввійшов сюди слідом за мною, тому дивуюся, де б то він 175 подівся.

— Подивись-но довкола, хлопче, — звернувся Агатон до раба, — і приведи Сократа. А ти, Арістодеме, приляж біля Ериксимаха.

Тут Агатон велів рабові обмити ноги Арістодемові, щоб він міг зайняти ложе біля святкового столу. Тоді прийшов хтось із рабів і сповістив, що Сократ зайшов задалеко і стоїть тепер на порозі в сусіда. Як той не просив його, Сократ нізащо не погоджується зайти.

— Щось таке верзеш — зовсім недоречно. Клич Сократа і не відступай від свого.

— Ні, облиш його, — втрутився Арістодем. Такий вже в Сократа звичай — прийде, стане собі десь скраю і стоїть¹⁸. Скоро він тут буде. А тепер дайте йому спокій.

— Гаразд, хай по-твоєму, — погодився Агатон. Ви ж, хлопці, — звернувся до рабів, — частуйте нас — усіх, хто тут присутній. Подавайте все, що там нарадилися подавати, бо нікого старшого над вами я ніколи не ставив. Вважайте мене теж гостем, що разом з усіма іншими запрошений на бенкет, і догоджайте нам, щоб було за що вас похвалити.

Після такого запрошення всі почали частуватись, а Сократ усе не йшов. Агатон раз у раз поривався послати раба по Сократа, але Арістодем зупиняв його. Нарешті за якийсь час Сократ таки явився, — прийшов навіть трошки скоріше, ніж звик це робити звичайно — десь посередині бенкету. Агатон, що нагодився скраю, запросив його до столу:

— Ходи сюди, Сократе, — мовив він, — приляж біля мене, щоб і я міг втішатися твоєю мудрістю, що зійшла на тебе в передпокої. Ти, певна річ, знайшов її і тепер володієш нею, інакше ти б і не зрушив з того місця.

Сократ сів собі та й каже:

— Як би то було добре, Агатоне, щоб ми були сполучені один з одним, і щоб мудрість могла переливатися від повнішого з нас до ненаповненого, як та вода в келихах, що вовною пере-

e ρεστέρας εἰς τὴν κενωτέραν. εἰ γὰρ οὕτως ἔχει καὶ ἡ σοφία, πολλοῦ τιμῶμαι τὴν παρὰ σοὶ κατάκλισιν· οἶμαι γὰρ με παρὰ σοῦ πολλῆς καὶ καλῆς σοφίας πληρωθήσεσθαι. ἡ μὲν γὰρ ἐμὴ φαύλη τις ἂν εἴη καὶ ἀμφισβητήσιμος, ὡσπερ ὄναρ οὔσα, ἡ δὲ σὴ λαμπρά τε καὶ πολλὴν ἐπίδοσιν ἔχουσα, ἡ γε παρὰ σοῦ νέου ὄντος οὕτω σφόδρα ἐξέλαμψε καὶ ἐκφανῆς ἐγένετο πρόφην ἐν μάρτυσι τῶν Ἑλλήνων πλέον ἢ τρισμυρίοις.

Ἵβριστής εἰ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὁ Αγάθων. καὶ ταῦτα μὲν καὶ ὀλίγον ὕστερον διαδικασόμεθα ἐγὼ τε καὶ σὺ περὶ τῆς σοφίας, δικαστῆ χρώμενοι τῷ Διονύσῳ· νῦν δὲ πρὸς τὸ δεῖπνον πρώτα τρέπου.

176 Μετὰ ταῦτα, ἔφη, κατακλινέντος τοῦ Σωκράτους καὶ δειπνήσαντος καὶ τῶν ἄλλων, σπονδάς τε σφᾶς ποιήσασθαι καὶ ἄσαντας τὸν θεὸν καὶ τὰλλα τὰ νομιζόμενα τρέπεσθαι πρὸς τὸν πότον· τὸν οὖν Πausανίαν ἔφη λόγου τοιοῦτου τινὸς κατάρχειν. Εἶεν, ἄνδρες, φάναι, τίνα τρόπον ῥᾶστα πίομεθα; ἐγὼ μὲν οὖν λέγω ὑμῖν, ὅτι τῷ ὄντι πάνυ χαλεπῶς ἔχω ὑπὸ τοῦ χθῆς πότου καὶ δέομαι ἀναψυχῆς τινός, οἶμαι δὲ καὶ ὑμῶν τοὺς πολλοὺς· *b* παρῆστε γὰρ χθῆς· σκοπεῖσθε οὖν, τίνοι τρόπον ἂν ὡς ῥᾶστα πίομεν.

Τὸν οὖν Αριστοφάνη εἰπεῖν, Τοῦτο μέντοι εὐ λέγεις, ὦ Πausανία, τὸ παντὶ τρόπῳ παρασκευάσασθαι ῥαστώνην τινὰ τῆς πόσεως· καὶ γὰρ αὐτὸς εἶμι τῶν χθῆς βεβαπτισμένων.

Ἀκούσαντα οὖν αὐτῶν ἔφη Ἐρυξίμαχον τὸν Ἀκουμενοῦ, Ἦ καλῶς, φάναι, λέγετε. καὶ ἔτι ἐνός δέομαι ὑμῶν ἀκοῦσαι, πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἐρρῶσθαι πίνειν Αγάθων.

Οὐδαμῶς, φάναι, οὐδ' αὐτὸς ἐρρωμαί.

c Ἐρμαιον ἂν εἴη ἡμῖν, ἡ δ' ὅς, ὡς ἔοικεν, ἐμοί τε καὶ Αριστοδήμῳ καὶ Φαίδρῳ καὶ τοῖσδε, εἰ ὑμεῖς οἱ δυνατώτατοι πίνειν νῦν ἀπειρήκατε· ἡμεῖς μὲν γὰρ αἰεὶ ἀδύνατοι. Σωκράτη δ' ἐξαιρῶ λόγου· ἱκανὸς γὰρ καὶ ἀμφότερα, ὡστ' ἐξαρκέσει αὐτῷ ὁπότερ' ἂν ποιῶμεν. ἐπειδὴ οὖν μοι δοκεῖ οὐδεὶς τῶν παρόντων προθύμως ἔχειν πρὸς τὸ πολὺν πίνειν οἶνον, ἴσως ἂν ἐγὼ περὶ τοῦ μεθύσκεσθαι οἷόν ἐστι τάληθῆ λέγων ἤττον ἂν εἴην ἀηδής. ἐμοί γὰρ δὴ τοῦτό γε οἶμαι κατάδηλον γεγονέναι ἐκ τῆς ἰατρικῆς, ὅτι *d* χαλεπὸν τοῖς ἀνθρώποις ἡ μέθη ἐστί· καὶ οὔτε αὐτὸς ἐκὼν εἶναι

e τίκαε з повного в порожній. Якщо й мудрість має подібну властивість, то я ще більше ціную це місце за столом поруч тебе. Адже, сидячи пліч-о-пліч з тобою, я перейму чимало гарної мудрости. Бо чого варта моя, — непевна і примарна якась — завжди залишає простір для сумніву і запитання. Твоя ж, будучи прекрасною в сяйві свого блиску, тільки примножує твої успіхи. Так сталося, коли ти явився позавчора, такий ще молодий, а мудрість твоя сліпуче засіяла на очах у тридцяти тисяч еллінського люду¹⁹.

— Ах ти, Сократе, старий лукавцю, — сказав Агатон. Ми ще про цю мудрість поговоримо — я і ти, але згодом. І хай Діоніс нам буде суддею²⁰. Але спершу берись-но до їжі.

Пропозиції Павсанія і Ериксімаха

Потім, — розповідав Арістодем далі, — як Сократ приліг і поїв, *176* та й інші гості підкріпились, кожний зробив узливання і за звичаєм, воздавши хвалу богові піснею, всі налили собі вина. Тоді слово взяв Павсаній і сказав приблизно таке:

— Послухайте, достойні мужи. Може б ми трохи вгамувалися з питтям. Я, правду кажучи, чуюся препогано після вчорашньої п'ятики і потребую якогось перепочинку. Мабуть, не один із вас відчуває щось подібне. Були ж бо вчора тут. Розважте, чи *b* не могли б ми бути поміркованішими у трунках.

Тоді вже втрутивсь Арістофан:

— О так, добре мовиш, Павсанію. Мусимо трохи вгамуватися з тією п'ятикою. Я теж ще від учора хмільний.

Вислухавши їх, мовив Ериксімах, син Акумена:

— Гарно, — каже, — говорите. Але ще одного з вас хотів би я вислухати. Як чується на силі щодо пиття Агатон?

— Та ніяк, — каже, — я теж не в найкращому стані.

— Для нас це, здається, був би дарунок долі — для мене, для *c* Арістодема і Федра, та й для них ось, якби ті, що можуть пити багато, сьогодні відмовилися від трунків. Ми ніколи не чуємось на силі, щоб добре випити. Не беру до уваги Сократа: пити чи не пити — йому байдуже²¹. Хоч як би ми вчинили, він буде задоволений. Гадаю, що жоден з присутніх особливо не прагне випитися вином, то, може, не роздратую вас, дозволивши собі сказати правду про п'яцтво. Мені відомо з медицини, що *d* п'яцтво шкодить здоров'ю²², тому я сам, якби моя воля, не

πόρρω ἐθελήσοιμι ἂν πιεῖν οὔτε ἄλλω συμβουλευσοίμι, ἄλλως τε καὶ κραιπαλῶντα ἔτι ἐκ τῆς προτεραίας.

Ἀλλὰ μὴν, ἔφη φάναι ὑπολαβόντα Φαῖδρον τὸν Μυρρινούσιον, ἔγωγέ σοι εἴωθα πείθεσθαι ἄλλως τε καὶ ἅπτ' ἂν περιῖατρικῆς λέγῃς· νῦν δ' ἂν εὖ βουλευῶνται, καὶ οἱ λοιποί. ταῦτα δὴ ἀκούσαντας συγχωρεῖν πάντας μὴ διὰ μέθης ποιήσασθαι τὴν ἐν τῷ παρόντι συνουσίαν, ἀλλ' οὕτω πίνοντας πρὸς ἡδονήν.

Ἐπειδὴ τοίνυν, φάναι τὸν Ἐρυξίμαχον, τοῦτο μὲν δέδοκται, πίνειν ὅσον ἂν ἕκαστος βούληται, ἐπάναγκες δὲ μηδὲν εἶναι, τὸ μετὰ τοῦτο εἰσηγοῦμαι τὴν μὲν ἄρτι εἰσελθοῦσαν αὐλητρίδα χαίρειν ἔαν, αὐλοῦσαν ἑαυτῇ ἢ ἂν βούληται ταῖς γυναιξὶ ταῖς ἔνδον, ἡμᾶς δὲ διὰ λόγων ἀλλήλοις συνεῖναι τὸ τήμερον· καὶ δι' οἴων λόγων, εἰ βούλεσθε, ἐθέλω ὑμῖν εἰσηγήσασθαι.

177 Φάναι δὴ πάντας καὶ βούλεσθαι, καὶ κελεύειν αὐτὸν εἰσηγεῖσθαι. εἰπεῖν οὖν τὸν Ἐρυξίμαχον ὅτι Ἡ μὲν μοι ἀρχὴ τοῦ λόγου ἐστὶ κατὰ τὴν Εὐριπίδου Μελανίπτην· οὐ γὰρ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλὰ Φαίδρου τοῦδε, ὃν μέλλω λέγειν. Φαῖδρος γὰρ ἕκαστοτε πρὸς με ἀγανακτῶν λέγει Οὐ δεινόν, φησίν, ὦ Ἐρυξίμαχε, ἄλλοις μὲν τισὶ θεῶν ὕμνους καὶ παιῶνας εἶναι ὑπὸ τῶν ποιητῶν πεποημένους, τῷ δὲ Ἐρωτι, τηλικούτῳ ὄντι καὶ τοσοῦτῳ θεῷ, μὴδὲ ἓνα πῶποτε τοσοῦτων γεγονότων ποιητῶν πεποηκέναι μὴδὲν ἐγκώμιον· εἰ δὲ βούλει αὐ σκέψασθαι τοὺς χρηστοὺς σοφιστάς, Ἡρακλέους μὲν καὶ ἄλλων ἐπαινοὺς καταλογάδην συγγράφειν, ὥσπερ ὁ βέλτιστος Πρόδικος· καὶ τοῦτο μὲν ἦττον καὶ θαυμαστόν, ἀλλ' ἔγωγε ἤδη τινὶ ἐνέτυχον βιβλίῳ ἀνδρὸς σοφοῦ, ἐν ᾧ ἐνήσαν ἄλες ἐπαινον θαυμάσιον ἔχοντες πρὸς ὠφέλειαν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα συχνὰ ἴδοις ἂν ἐγκεκωμιασμένα· τὸ οὖν τοιούτων μὲν πέρι πολλὴν σπουδὴν ποιήσασθαι, Ἐρωτα δὲ μὴδένα πω ἀνθρώπων τετοληκέναι εἰς ταυτηνὴ τὴν ἡμέραν ἀξίως ὕμνησαι· ἀλλ' οὕτως ἡμέληται τοσοῦτος θεός. ταῦτα δὴ μοι δοκεῖ εὖ λέγειν Φαῖδρος. ἐγὼ οὖν ἐπιθυμῶ ἅμα μὲν τοῦτῳ ἔρανον εἰσενεγκεῖν καὶ χαρίσασθαι, ἅμα δ' ἐν τῷ παρόντι πρέπον μοι δοκεῖ εἶναι ἡμῖν τοῖς παροῦσι κοσμησαί τὸν θεόν. εἰ οὖν συνδοκεῖ καὶ ὑμῖν, γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἐν λόγοις ἱκανὴ διατριβή· δοκεῖ γάρ μοι χρῆναι ἕκαστον ἡμῶν λόγον εἰπεῖν ἐπαινον Ἐρωτος ἐπὶ δεξιᾷ ὡς ἂν δύνηται κάλλιστον, ἄρχειν δὲ Φαῖδρον πρῶτον, ἐπειδὴ καὶ πρῶτος κατάκειται καὶ ἐστὶν ἅμα πατὴρ τοῦ λόγου.

продовжував би цієї п'ятики, та й іншому не радив би, тим паче, що мені ще після вчорашнього хміль з голови не вивітрився.

І все ж, — перебив його Федр Мирринусійський, — хоч я, звісно, прислухаюся до тебе, надто коли говориш на лікарські теми, але не цього разу; хай би ще хтось із товариства запропонував від себе щось доречне. Вислухавши побажання, всі зійшлися на тому, щоб не влаштовувати тут великої п'ятики, а пити в міру, сиріч у своє задоволення.

Раз уже, — втрутився Ериксімах, — ми погодилися пити, скільки кому заманеться, без примусу, то я маю ще одну раду: нехай флейтистка, яка щойно увійшла, покине нас, — може пограти сама собі, або, якщо хоче, то жінкам у внутрішніх покоях, а ми разом проведемо час у розмовах²³. А про що бесідувати, якщо ваша згода, підкажу сам. Всі висловилися за те, щоб надати йому слово.

Ериксімах сказав:

— Почну словами Евріпідової Меланіппи²⁴. Не моя це думка, а Федра, — те, що маю намір повісти вам. Це ж бо Федр завжди ремствує і каже мені: «Хіба не дивно, Ериксімахе, що на честь усяких там богів поети понаписували гимни й пеани, а на хвалу Ероса ніхто не сотворив жодного рядка²⁵. Або, якщо хочеш, поглянь на добрих старих софістів — ті прозою вихваляють Геракла та інших героїв, — приміром, Продік²⁶. Та й це ще нічого. Я вже мав нагоду натрапити на якусь книжку загальом розумного автора²⁷, в якій міститься подиву гідна похвала... солі! щодо її корисності, і ти можеш побачити багато інших подібних речей, що їх прославляють на всі лади. Щоб такими важливими справами відати, займатися ними так ревно, і щоб по сей день ніхто з людей не спромігся на достойний гимн на честь Ероса, щоб таке велике божество, та й було так призабуте?». Його правда, Федр добре каже — і я цілком поділяю його думки. Щобільше, я сам горю бажанням забрати голос у цій справі, щоб потішити Федра. Гадаю, було б дуже доречно, якби ми всі тут присутні зараз таки віддали цьому бо-жеству належну шану. Якщо ви погодитеся зі мною, то в такій бесіді зможемо гідно провести час. Думаю, що кожен з нас має прославити Ероса, по черзі, зліва направо, і якомога красномовніше. Першим хай буде Федр, бо він і сидить на чолі, і його, мабуть, справедливо, можна назвати творцем цього задуму.

οὐδείς σοι, ὦ Ἐρυξίμαχε, φάναι τὸν Σωκράτη, ἐναντία ψηφιεῖται. οὔτε γὰρ ἂν που ἐγὼ ἀποφήσαιμι, ὅς οὐδέν φημι ἄλλο *e* ἐπίστασθαι ἢ τὰ ἐρωτικά, οὔτε που Ἀγάθων καὶ Πανσανίας, οὐδὲ μὴν Ἀριστοφάνης, ᾧ περὶ Διόνυσον καὶ Ἀφροδίτην πᾶσα ἡ διατριβή, οὐδὲ ἄλλος οὐδείς τουτωνὶ ὧν ἐγὼ ὀρώ. καίτοι οὐκ ἐξ ἴσου γίγνεται ἡμῖν τοῖς ὑστάτοις κατακειμένοις· ἀλλ' ἐὰν οἱ πρόσθεν ἰκανῶς καὶ καλῶς εἴπωσιν, ἐξαρκέσει ἡμῖν. ἀλλὰ τύχη ἀγαθῆ καταρχέτω Φαῖδρος καὶ ἐγκωμιαζέτω τὸν Ἐρωτα.

178 Ταῦτα δὴ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἄρα συνέφασάν τε καὶ ἐκέλευον ἅπερ ὁ Σωκράτης. πάντων μὲν οὖν ἅ ἕκαστος εἶπεν, οὔτε πάνυ ὁ Ἀριστόδημος ἐμέμνητο οὔτ' αὐ ἐγὼ ἅ ἐκεῖνος ἔλεγε πάντα· ἅ δὲ μάλιστα καὶ ὧν ἔδοξέ μοι ἀξιωμακρόνεντον, τούτων ὑμῖν ἐρῶ ἕκαστου τὸν λόγον.

Πρῶτον μὲν γάρ, ὥσπερ λέγω, ἔφη Φαῖδρον ἀρξάμενον ἐνθένδε ποθὲν λέγειν, ὅτι μέγας θεὸς εἴη ὁ Ἐρως καὶ θαυμαστός ἐν ἀνθρώποις τε καὶ θεοῖς, πολλαχῆ μὲν καὶ ἄλλῃ, οὐχ ἥκιστα *b* δὲ κατὰ τὴν γένεσιν. τὸ γὰρ ἐν τοῖς πρεσβύτατον εἶναι τὸν θεὸν τίμιον, ἢ δ' ὅς· τεκμήριον δὲ τούτου· γονῆς γὰρ Ἐρωτος οὔτ' εἰσὶν οὔτε λέγονται ὑπ' οὐδενός οὔτε ἰδιώτου οὔτε ποιητοῦ, ἀλλ' Ἡσίодος πρῶτον μὲν χάος φησὶ γενέσθαι,

αὐτὰρ ἔπειτα

Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἔδος ἀσφαλές αἰεὶ,
ἠδ' Ἐρος.

Ἡσιόδῳ δὲ καὶ Ἀκουσίλεως ὁμολογεῖ· φησὶ μετὰ τὸ χάος δύο τούτω γενέσθαι, Γῆν τε καὶ Ἐρωτα. Παρμενίδης δὲ τὴν Γένεσιν λέγει

πρώτιστον μὲν Ἐρωτα θεῶν μητίσατο πάντων.

c Οὕτω πολλαχόθεν ὁμολογεῖται ὁ Ἐρως ἐν τοῖς πρεσβύτατος εἶναι. πρεσβύτατος δὲ ὧν μεγίστων ἀγαθῶν ἡμῖν αἰτιός ἐστιν. οὐ γὰρ ἐγωγ' ἔχω εἰπεῖν ὅ τι μείζον ἐστὶν ἀγαθὸν εὐθύς νέφ' ὄντι ἢ ἐραστῆς χρηστός καὶ ἐραστῆ παιδικά. ὁ γὰρ χρητὴς ἀνθρώποις ἠγείσθαι παντὸς τοῦ βίου τοῖς μέλλουσι καλῶς βιώσεσθαι, τοῦτο οὔτε συγγένεια οἷα τε ἐμποιεῖν οὔτω καλῶς οὔτε τιμαὶ οὔτε

— Хто ж би то взявся заперечувати тобі, Ериксімаху, — підхопив останнього Сократ. — Тільки не я — кажу ж бо, — я ні на чому іншому не знаюся, хіба на тому, що стосується любови²⁸. Агатон з Павсанієм також не будуть проти, ані Арістофан, — бо *e* все, що він робить, пов'язане з Діонісом і Афродітою, — ані жоден інший з-поміж присутніх, кого тут бачу. Щоправда тим, що примостилися вкінці столу, не позаздриш. Але нас цілком влаштовує, якщо ті, кому випало сидіти на чільних місцях, скажуть щось по суті й гарно²⁹. Тож на початок хай щастить Федрові в такому ділі, як прославляння Ероса.

Товариство пристало на таку раду і всі приєдналися до *178* Сократових побажань. Що кожен промовець говорив, ні Арістодем не пам'ятав достеменно, ні я [не затримав у пам'яті] всього, про що там йшлося. Але найсуттєвіше, я постараюся вам відтворити.

Енкомій перший: Федр вшановує Ероса

Першим, як я вже сказав, говорив Федр. А почав він з того, що Ерос — велике божество, що є на те багато причин, щоб не лише люди, а й боги подивлялися йому, і не останньою причиною у *b* цьому є його походження: як би там не було, а бути старішим серед богів все-таки почесне діло. Підтвердження цьому хоча б те, що в Ероса немає батьків, принаймні, жоден поет не згадує про них, та й прості смертні про них нічого не говорять. Гесіод, щоправда, каже, що спочатку був Хаос,

а потім вже

Гєя широкогруда — для всіх пристановище певне,
З нею був Ерос³⁰.

Із Гесіодом погоджується також Акусілай³¹, що після Хаосу виникли Земля і Ерос, а Парменід³² говорить про якусь Творящу силу, що

Ероса першим з богів усіх сотворила.

Так на основі різних джерел сходяться на тому, що Ерос — *c* правданне божество³³. А будучи прадавнім — він для нас причина найбільших благ. Бо ж не уявляю собі більшого блага, яке міг би здобути той, хто лиш переступив поріг молодости, ніж достойний коханець, а для нього — більшого блага, ніж достойний його любови юнак. Бо той дороговказ, якого потребують люди впродовж життя, — якщо вони тільки по-справжньому хочуть гарно прожити свій вік, — не залежить ні від кровних

d πλοῦτος οὐτ' ἄλλο οὐδέν ὡς ἔρωσ. λέγω δὲ δὴ τί τοῦτο; τὴν ἐπὶ
 μὲν τοῖς αἰσχροῖς αἰσχύνην, ἐπὶ δὲ τοῖς καλοῖς φιλοτιμίαν· οὐ
 γὰρ ἔστιν ἄνευ τούτων οὔτε πόλιν οὔτε ἰδιώτην μεγάλην καὶ
 καλὰ ἔργα ἐξεργάζεσθαι. φημί τοίνυν ἐγὼ ἄνδρα ὅστις ἐρᾷ, εἴ τι
 αἰσχρὸν ποιῶν κατάδηλος γίγνοιτο ἢ πάσχων ὑπὸ τοῦ δι'
 ἀνανδρίαν μὴ ἀμυνόμενος, οὐτ' ἂν ὑπὸ πατρὸς ὀφθέντα οὕτως
 e ἀλγήσαι οὔτε ὑπὸ ἐταίρων οὔτε ὑπ' ἄλλου οὐδενὸς ὡς ὑπὸ
 παιδικῶν. ταῦτόν δὲ τοῦτο καὶ τὸν ἐρώμενον ὀρώμεν, ὅτι
 διαφερόντως τοὺς ἐραστὰς αἰσχύνηται, ὅταν ὀφθῆ ἔν αἰσχροῦ τι-
 νὶ ὧν. εἰ οὖν μηχανή τις γένοιτο ὥστε πόλιν γενέσθαι ἢ στρατό-
 πεδον ἐραστῶν τε καὶ παιδικῶν, οὐκ ἔστιν ὅπως ἂν ἄμεινον οἰ-
 κήσειαν τὴν ἑαυτῶν ἢ ἀπεχόμενοι πάντων τῶν αἰσchrῶν καὶ
 179 φιλοτιμούμενοι πρὸς ἀλλήλους· καὶ μαχόμενοι γ' ἂν μετ' ἀλλή-
 λων οἱ τοιοῦτοι νικῶεν ἂν ὀλίγοι ὄντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, πάντας
 ἀνθρώπους. ἐρῶν γὰρ ἀνὴρ ὑπὸ παιδικῶν ὀφθῆναι ἢ λιπῶν τά-
 ξιν ἢ ὄπλα ἀποβαλῶν ἤττον ἂν δῆπου δέξαιτο ἢ ὑπὸ πάντων
 τῶν ἄλλων, καὶ πρὸ τούτου τεθνάναι ἂν πολλάκις ἔλοιτο· καὶ
 μὴν ἐγκαταλιπεῖν γε τὰ παιδικὰ ἢ μὴ βοηθησαὶ κινδυνεύοντι,
 οὐδεὶς οὕτω κακὸς ὄντινα οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ Ἔρωσ ἐνθεὸν ποιήσειε
 πρὸς ἀρετὴν, ὥσθ' ὅμοιον εἶναι τῷ ἀρίστῳ φύσει. καὶ ἀτεχνῶς, ὃ
 ἔφη Ὁμηρος, “μένος ἐμπνεῦσαι” ἐνίοις τῶν ἡρώων τὸν θεόν,
 τοῦτο ὁ Ἔρωσ τοῖς ἐρῶσι παρέχει γιγνόμενον παρ' αὐτοῦ.

Καὶ μὴν ὑπεραποθνήσκειν γε μόνον ἐθέλουσιν οἱ ἐρῶντες,
 οὐ μόνον ὅτι ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες. τούτου δὲ καὶ ἡ Πε-
 λίου θυγάτηρ Ἀλκίσις ἰκανὴν μαρτυρίαν παρέχεται ὑπὲρ τοῦ-
 δε τοῦ λόγου εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐθελήσασα μόνη ὑπὲρ τοῦ αὐ-
 τῆς ἀνδρὸς ἀποθανεῖν, ὄντων αὐτῷ πατρὸς τε καὶ μητρὸς· οὐς
 c ἐκείνη τοσοῦτον ὑπερεβάλετο τῇ φιλίᾳ διὰ τὸν ἔρωτα, ὥστε
 ἀποδειξάι αὐτοὺς ἀλλοτρίους ὄντας τῷ υἱεὶ καὶ ὀνόματι μόνον
 προσήκοντας· καὶ τοῦτ' ἐργασαμένη τὸ ἔργον οὕτω καλὸν ἔδο-
 ξεν ἐργάσασθαι οὐ μόνον ἀνθρώποις ἀλλὰ καὶ θεοῖς, ὥστε πολ-
 λῶν πολλὰ καὶ καλὰ ἐργασαμένων εὐαριθμήτοις δὴ τισιν ἔδο-
 σαν τοῦτο γέρας οἱ θεοί, ἐξ Αἴδου ἀνεῖναι πάλιν τὴν ψυχὴν,
 i ἀλλὰ τὴν ἐκείνης ἀνεῖσαν ἀγασθέντες τῷ ἔργῳ· οὕτω καὶ θεοὶ

зв'язків, ні від почестей, ані від багатства. Дати його може тіль-
 ки Ерос. Що я маю на увазі? Один лиш Ерос може викликати
 почуття сорому через ганебні вчинки і прагнення прекрасного.
 А без нього ні держава, ні окремих чоловік не спроможуться на
 щось справді величне й гарне. Я стверджую, що закоханий,
 навіть якщо він вчинить негідно і це враз вийде наяву, або якщо
 він терпить, тому що не борониться через своє боягузтво, не так
 болісно переживає, коли подібне бачить батько, чи хтось із
 товаришів, хай будь-хто інший, тільки не той, кого він обрав
 для своєї любови. Щось подібне спостерігаємо, коли дивимось
 на молодих обранців: спіймані на ганебному вчинкові, вони
 відчувають найбільший сором перед своїми залицяльниками.
 Якби раптом сталося так, що державу чи військо можна було б
 створити із закоханих мужів та їхніх обранців, то не було б
 кращого засобу, щоб утримувати їх від негідних учинків,
 викликати прагнення відзначитися один перед одним чи спону-
 кати до здорового взаємного суперництва. Такі, хоч би горстка
 179 їх була, можуть перемогти, як то кажуть, цілий світ. Бо закоха-
 ний, мабуть, легше пережив би, якби всі бачили, як він зали-
 шає бойовий стрій чи кидає зброю — всі, тільки не той, кого він
 любить. Заради нього він не раз готовий вибрати смерть. Або,
 щоб покинути коханого напризволяще чи не допомогти йому,
 коли він у небезпеці — та немає такого боягуза, щоб навіть Ерос
 не міг вселити в нього духа відваги, аби він мужністю зрівнявся
 з найхоробрішим від природи мужем. І Гомер ясно свідчить,
 що багатьом героям божество додавало духу³⁴, а закоханим, не
 хто інший, як Ерос додає снаги.

Навіть вмерти замість іншого готові поодинокі, звичайно,
 закохані, і то не лише чоловіки, а й жінки. Велемовним при-
 кладом чогось подібного для еллінів може бути Алкеста³⁵, донь-
 ка Пелея: вона єдина хотіла вмерти за свого чоловіка, хоч був у
 нього батько і матір він мав. Та Алкеста незрівнянно перевер-
 179 шила їх своєю відданістю чоловікові, бо вона кохала його, — во-
 ни ж, — як виявилось, були чужі синові й споріднені з ним ли-
 ше ім'ям. Цей подвиг Алкести гідно оцінили не лише люди, а
 й боги. І хоч тих, які робили гарні вчинки, — багато, і чимало
 подвигів знає передання, однак лише одиницям дарували боги
 в нагороду неоціненне право — щоб їхня душа знову повер-
 нулася з Аїду, і якраз Алкесті, вражені її вчинком, боги дозво-
 лили покинути царство тіней. Отож, і боги найвище цінують
 d

τὴν περὶ τὸν ἔρωτα σπουδὴν τε καὶ ἀρετὴν μάλιστα τιμῶσιν. Ὀρφέα δὲ τὸν Οἰάγρου ἀτελῆ ἀπέπεμψαν ἐξ Αἴδου, φάσμα δειξάντες τῆς γυναικὸς ἐφ' ἣν ἦκεν, αὐτὴν δὲ οὐ δόντες, ὅτι μάλθακίσεσθαι ἐδόκει, ἅτε ὦν κιθαρωδός, καὶ οὐ τολμᾶν ἔνεκα τοῦ ἔρωτος ἀποθνήσκειν ὡσπερ Ἀλκηστis, ἀλλὰ διαμηχανᾶσθαι ζῶν εἰσιέναι εἰς Αἴδου. τοιγάρτοι διὰ ταῦτα δίκην αὐτῶ ἐπέθεσαν, καὶ ἐποίησαν τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ γυναικῶν γενέσθαι, οὐχ ὡσπερ Ἀχιλλέα τὸν τῆς Θέτιδος υἱὸν ἐτίμησαν καὶ εἰς μακάρων νήσους ἀπέπεμψαν, ὅτι πεπυσμένος παρὰ τῆς μητρὸς ὡς ἀποθανοῖτο ἀποκτείνας Ἑκτορα, μὴ ἀποκτείνας δὲ τοῦτον οἰκαδ' ἐλθὼν γηραιὸς τελευτήσοι, ἐτόλμησεν ἐλέσθαι βοηθήσας τῷ ἐραστῇ Πατρόκλῳ καὶ τιμωρήσας οὐ μόνον ὑπεραποθανεῖν ἀλλὰ καὶ ἐπαποθανεῖν τετελευτηκότι· ὅθεν δὴ καὶ ὑπεραγασθέντες οἱ θεοὶ διαφερόντως αὐτὸν ἐτίμησαν, ὅτι τὸν ἐραστὴν οὕτω περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο. Αἰσχύλος δὲ φλυαρεῖ φάσκων Ἀχιλλέα Πατρόκλου ἐρᾶν, ὃς ἦν καλλίων οὐ μόνον Πατρόκλου ἀλλὰ καὶ τῶν ἡρώων ἀπάντων, καὶ ἐτι ἀγένειος, ἔπειτα νεώτερος πολὺ, ὡς φησιν Ὀμηρος. ἀλλὰ γὰρ τῷ ὄντι μάλιστα μὲν ταύτην τὴν ἀρετὴν οἱ θεοὶ τιμῶσι τὴν περὶ τὸν ἔρωτα, μᾶλλον μέντοι θαυμάζουσι καὶ ἄγανται καὶ εὖ ποιοῦσιν, ὅταν ὁ ἐρώμενος τὸν ἐραστὴν ἀγαπᾷ, ἢ ὅταν ὁ ἐραστὴς τὰ παιδικά. θεϊότερον γὰρ ἐραστὴς παιδικῶν· ἐνθεος γάρ ἐστι. διὰ ταῦτα καὶ τὸν Ἀχιλλέα τῆς Ἀλκήστιδος μᾶλλον ἐτίμησαν, εἰς μακάρων νήσους ἀποπέμψαντες.

Οὕτω δὲ ἔγωγέ φημι· Ἐρωτα θεῶν καὶ πρεσβύτατον καὶ τιμώτατον καὶ κυριώτατον εἶναι εἰς ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας κτήσιν ἀνθρώποις καὶ ζῶσι καὶ τελευτήσασιν.

Φαῖδρον μὲν τοιοῦτόν τινα λόγον ἔφη εἰπεῖν, μετὰ δὲ Φαῖδρον ἄλλους τινὰς εἶναι, ὧν οὐ πάνυ διεμνημόνευεν· οὓς παρὰ τὸν Πausανίου λόγον διηγείτο. εἰπεῖν δ' αὐτὸν ὅτι Οὐ καλῶς μοι δοκεῖ, ὦ Φαῖδρε, προβεβλήσθαι ἡμῖν ὁ λόγος, τὸ ἀπλῶς οὕτως παρηγγέλλαι ἐγκωμιάζειν Ἐρωτα. εἰ μὲν γὰρ εἰς ἦν ὁ Ἐρως,

μужність і здатність спалахнути від Ероса серцем. А от Орфея, сина Еагра, вони відпустили ні з чим з Аїду, показавши йому тільки видіння дружини, по яку він прийшов, — але її не віддали, бо Орфей, гравець на кітарі, видався їм слабкодухом, якщо не вистачило йому мужности вмерти в ім'я любови, як це зробила Алкеста. Йому вистачило тільки хитрости, щоб живим проникнути до Аїду. За це боги зіслали на нього кару і руками жінок заподіяли йому смерть³⁶. Ахілла ж, сина Фетіди, вшанували достойно — послали на острови блаженних. Бо Ахілл, коли довідався від матері, що, вбивши Гектора, помре, а, не зробиши цього, повернеться додому і скінчить життя у старості, — мав мужність зробити вибір: поспішив на допомогу Патроклові³⁷, з яким його єднав найтісніший зв'язок, і, помстившись за нього, мало що загинув в ім'я друга — це сталося незадовго після смерти останнього. За те, що Ахілл був так беззастережно відданий тому, хто любив його, вражені боги вшанували його в такий особливий спосіб. Звичайно, це Есхілові вигадки — твердження, ніби Ахілл обрав Патрокла своїм улюбленцем: пам'ятаймо, що Ахілл був вродливіший, зрештою, молодший — ще навіть не мав бороди, — так, принаймні, оповідає Гомер³⁸. А боги, що справді високо цінують мужність, яка живиться любов'ю, сильніше дивуються, більше подивляють і вище винагороджують, коли трапляється, що юнак щиро любить свого друга і коханця³⁹, ніж коли закоханий муж відданий своєму обранцеві. Бо закоханий муж одухотворений, а отже, божественніший від тих, кого обдаровують любов'ю. Тому, пославши Ахілла на острови блаженних⁴⁰, боги вшанували його навіть більше, ніж Алкесту.

Тож я стверджую, що Ерос старіший із богів, найшанованіший і наймогутніший, якщо йдеться про вміння запалювати [серця] і здобувати щасливу долю як для живих, так і для тих, що вже скінчили свій життєвий шлях.

Федр мовив щось на подобу цього, опісля слово брали інші гості, але Арістодем не дуже добре пам'ятав, що вони говорили. Тож, лишивши їх поза увагою, він взявся переповідати те, що сказав Павсаній. А Павсаній ось як повів мову.

Енкомій другий: Павсаній вшановує Ероса

Як на мене, тему нашої бесіди визначено не зовсім чітко — так просто сказано — хвалити Ероса. Якби Ерос був один, цього

καλῶς ἂν εἶχε· νῦν δὲ οὐ γὰρ ἔστιν εἷς· μὴ ὄντος δὲ ἑνὸς ὀρθότερόν
 ἐστὶ πρότερον προρηθῆναι ὁποῖον δεῖ ἐπαινεῖν. ἐγὼ οὖν
 d πειράσομαι τοῦτο ἐπανορθώσασθαι, πρῶτον μὲν Ἐρωτα φράσαι
 ὃν δεῖ ἐπαινεῖν, ἔπειτα ἐπαινέσαι ἀξίως τοῦ θεοῦ. πάντες γὰρ
 ἴσμεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνευ Ἐρωτος Ἀφροδίτη. μιᾶς μὲν οὖν οὔσης
 εἷς ἂν ἦν Ἐρως· ἐπεὶ δὲ δὴ δύο ἔστων, δύο ἀνάγκη καὶ Ἐρωτε
 εἶναι. πῶς δ' οὐ δύο τῷ θεᾷ; ἢ μὲν γέ που πρεσβυτέρα καὶ ἀμήτωρ
 Οὐρανοῦ θυγάτηρ, ἦν δὴ καὶ Οὐρανίαν ἐπονομάζομεν· ἢ δὲ
 e νεωτέρα Διὸς καὶ Διώνης, ἦν δὴ Πάνδημον καλοῦμεν. ἀναγκαῖον
 δὴ καὶ Ἐρωτα τὸν μὲν τῇ ἑτέρᾳ συνεργὸν Πάνδημον ὀρθῶς
 καλεῖσθαι, τὸν δὲ Οὐράνιον. ἐπαινεῖν μὲν οὖν δεῖ πάντας θεοὺς,
 ἀ δ' οὖν ἑκάτερος εἴληχε πειρατέον εἰπεῖν. πᾶσα γὰρ πράξις ὧδ'
 ἔχει· αὐτὴ ἐφ' ἑαυτῆς πραττομένη οὔτε καλὴ οὔτε αἰσχροῦ. οἷον δ'
 181 νῦν ἡμεῖς ποιούμεν, ἢ πίνειν ἢ ἄδειν ἢ διαλέγεσθαι, οὐκ ἔστι
 τούτων αὐτὸ καλὸν οὐδὲν, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει, ὡς ἂν πραχθῆ,
 τοιοῦτον ἀπέβη· καλῶς μὲν γὰρ πραττόμενον καὶ ὀρθῶς καλὸν
 γίγνεται, μὴ ὀρθῶς δὲ αἰσchrόν. οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐρᾶν καὶ ὁ Ἐρως
 οὐ πᾶς ἔστι καλὸς οὐδὲ ἀξίος ἐγκωμιάζεσθαι, ἀλλ' ὁ καλῶς
 προτρέπων ἐρᾶν.

Ὁ μὲν οὖν τῆς Πανδήμου Ἀφροδίτης ὡς ἀληθῶς πάνδημός
 b ἐστὶ καὶ ἐξεργάζεται ὃ τι ἂν τύχη· καὶ οὗτός ἐστιν ὃν οἱ φαῦλοι
 τῶν ἀνθρώπων ἐρῶσιν. ἐρῶσι δὲ οἱ τοιοῦτοι πρῶτον μὲν οὐχ
 ἦττον γυναικῶν ἢ παίδων, ἔπειτα ὧν καὶ ἐρῶσι τῶν σωματίων
 μᾶλλον ἢ τῶν ψυχῶν, ἔπειτα ὡς ἂν δύνωνται ἀνοητοτάτων,
 πρὸς τὸ διαπράξασθαι μόνον βλέποντες, ἀμελοῦντες δὲ τοῦ
 καλῶς ἢ μὴ. ὅθεν δὲ συμβαίνει αὐτοῖς, ὃ τι ἂν τύχωσι, τοῦτο
 πράττειν, ὁμοίως μὲν ἀγαθόν, ὁμοίως δὲ τούναντίον. ἔστι γὰρ
 c καὶ ἀπὸ τῆς θεοῦ νεωτέρας τε οὔσης πολὺ ἢ τῆς ἑτέρας, καὶ
 μετεχούσης ἐν τῇ γενέσει καὶ θήλεος καὶ ἄρρενος· ὁ δὲ τῆς Οὐ-
 ρανίας πρῶτον μὲν οὐ μετεχούσης θήλεος ἀλλ' ἄρρενος μόνον·
 καὶ ἔστιν οὗτος ὁ τῶν παίδων ἔρως· ἔπειτα πρεσβυτέρας, ὕβρεως
 ἀμοίρου· ὅθεν δὴ ἐπὶ τὸ ἄρρεν τρέπονται οἱ ἐκ τούτου τοῦ ἔρωτος
 ἐπιπνοὶ, τὸ φύσει ἐρρωμενέστερον καὶ νοῦν μᾶλλον ἔχον
 ἀγαπῶντες. καὶ τις ἂν γνοιή καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παιδεραστία τοὺς
 d εἰλικρινῶς ὑπὸ τούτου τοῦ ἔρωτος ὠρμημένους· οὐ γὰρ ἐρῶσι
 παίδων, ἀλλ' ἐπειδὴν ἤδη ἄρχονται νοῦν ἴσχειν· τοῦτο δὲ
 πλησιάζει τῷ γενειάσκειν. παρεσκευασμένοι γὰρ, οἶμαι, εἰσὶν οἱ
 ἐντεῦθεν ἀρχόμενοι ἐρᾶν ὡς τὸν βίον ἅπαντα συνεσόμενοι καὶ

було б достатньо. Але ж він не один, а тому доцільно було б
 насамперед визначити, якого Ероса, власне, маємо хвалити.
 Спробую виправити цю помилку, і передусім візьмуся за з'ясу-
 вання того, який Ерос заслужив собі на похвалу, а вже потім
 прославлятиму його так, щоб це було гідним бога. Всім-бо ві-
 домо, що без Ероса немає Афродіти. Якби вона була одна, то й
 Ерос був би один. Позаяк є дві Афродіти, то й Еросів мусить
 бути двійко. Чи ж не дві богині було? Одна, давніша, — це та,
 що не мала матері, донька неба, її ми називаємо небесною; дру-
 га — молодша, донька Зевса й Діони, її ми називаємо посполито-
 тою⁴¹. Так само й Ероса, який є помічником цієї другої Афроді-
 ти, треба називати посполитим, і це буде слушно, а іншого,
 відповідно, небесним. Хвалити, звісно, ми повинні всіх богів,
 але насамперед мусимо визначити, що належить кожному з
 них. Адже, якщо йдеться про вчинок, то очевидно, що сам со-
 бою жодний не може бути ні добрим, ні поганим. Приміром,
 те що ми робимо зараз — п'ємо, їмо, бесідуємо — саме собою
 ще не є добрим. Однак залежно від того, як воно буде зроблено,
 таким і стане. Зроблене гарно й належно, стане прекрасним,
 зроблене погано таким і буде. Так і з коханням: не всякий-бо
 Ерос прекрасний і заслуговує похвали, а лише той, що запалює
 [в серці] іскру прекрасного кохання.

Ерос Афродіти посполитої справді посполитий і здатний
 на будь-що. Цим Еросом кохають ниці люди. Таким байдуже,
 кого кохати, — жінок чи юнаків, вони люблять передусім тіла, а
 не душі, до того ж люблять найглупіших, дбаючи лише про те,
 щоб домогтися свого, а чи це гарно — тим надто не перейма-
 ються. Раз їм випаде нагода вчинити гідно, іншого разу — нав-
 паки. Бо така любов походить від богині, яка не лише значно
 молодша від іншої, а й від народження має в собі і жіноче, і чо-
 ловіче начало. Другий є сином Афродіти небесної, яка не має
 жіночого начала, а лише чоловіче, — не випадково це любов до
 юнаків, — вона старша віком, і їй чужі непогамовні пристрасті.
 Натхненні цим Еросом, звертаються до чоловічої статі, оскільки
 люблять те, що від природи має більше сили і розуму⁴². І серед
 тих, хто кохається в юнаках, можна зауважити чимало таких,
 кого надихає саме цей Ерос. Бо вони люблять не дітей, а тих,
 хто вже починає мислити. А розум приходить якраз перед тим,
 як засивається перший вус⁴³. Хто починає любити юнаків в цю
 пору, готовий буде, — я того певен, — на те, щоб разом прожити

κοινή συμβιωσόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπατήσαντες, ἐν ἀφροσύνη λαβόντες ὡς νέον, καταγελάσαντες οἰχήσεσθαι ἐπ' ἄλλον
 e ἀποτρέχοντες. χρῆν δὲ καὶ νόμον εἶναι μὴ ἐρᾶν παίδων, ἵνα μὴ
 εἰς ἀδηλον πολλὴ σπουδὴ ἀνηλίσκετο· τὸ γὰρ τῶν παίδων τέλος
 ἀδηλον οἱ τελευτᾶ κακίας καὶ ἀρετῆς ψυχῆς τε πέρι καὶ σώματος.
 οἱ μὲν οὖν ἀγαθοὶ τὸν νόμον τοῦτον αὐτοὶ αὐτοῖς ἐκόντες
 τίθενται, χρῆν δὲ καὶ τούτους τοὺς πανδήμους ἐραστὰς
 182 προσαναγκάζειν τὸ τοιοῦτον, ὥσπερ καὶ τῶν ἐλευθέρων γυναι-
 κῶν προσαναγκάζομεν αὐτοὺς καθ' ὅσον δυνάμεθα μὴ ἐρᾶν.
 οὔτοι γὰρ εἰσιν οἱ καὶ τὸ ὄνειδος πεποικότες, ὥστε τινὰς τολ-
 μᾶν λέγειν ὡς αἰσχρὸν χαρίζεσθαι ἐρασταῖς· λέγουσι δὲ εἰς τού-
 τους ἀποβλέποντες, ὀρώντες αὐτῶν τὴν ἀκαιρίαν καὶ ἀδικίαν,
 ἐπεὶ οὐ δήπου κοσμίως γε καὶ νομίμως ὅτιοῦν πραττόμενον ψό-
 γον ἂν δικαίως φέροι.

Καὶ δὴ καὶ ὁ περὶ τὸν ἔρωτα νόμος ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσι
 b νοῆσαι ῥάδιος· ἀπλῶς γὰρ ὠρισταί· ὁ δ' ἐνθάδε καὶ ἐν Λακε-
 δαίμονι ποικίλος. ἐν Ἥλιδι μὲν γὰρ καὶ ἐν Βοιωτοῖς, καὶ οὐ μὴ
 σοφοὶ λέγειν, ἀπλῶς νενομοθέτηται καλὸν τὸ χαρίζεσθαι ἐρα-
 σταῖς, καὶ οὐκ ἂν τις εἴποι οὔτε νέος οὔτε παλαιὸς ὡς αἰσχρὸν,
 ἵνα, οἶμαι, μὴ πράγματ' ἔχωσι λόγῳ πειρώμενοι πείθειν τοὺς
 νέους, ἅτε ἀδύνατοι λέγειν· τῆς δὲ Ἰωνίας καὶ ἄλλοθι πολλαχοῦ
 αἰσχρὸν νενόμισται, ὅσοι ὑπὸ βαρβάροις οἰκοῦσι. τοῖς γὰρ
 c βαρβάροις διὰ τὰς τυραννίδας αἰσχρὸν τοῦτό τε καὶ ἡ γε φιλο-
 σοφία καὶ ἡ φιλογυμναστία· οὐ γὰρ, οἶμαι, συμφέρεи τοῖς ἄρ-
 χουσι φρονήματα μεγάλα ἐγγίγνεσθαι τῶν ἀρχομένων, οὐδὲ
 φιλίας ἰσχυρὰς καὶ κοινωνίας, ὃ δὴ μάλιστα φιλεῖ τά τε ἄλλα
 πάντα καὶ ὁ ἔρως ἐμποιεῖν. ἔργῳ δὲ τοῦτο ἔμαθον καὶ οἱ ἐνθάδε
 τύραννοι· ὁ γὰρ Ἀριστογείτονος ἔρως καὶ ἡ Ἀρμοδίου φιλία βέ-
 βαιος γενομένη κατέλυσε αὐτῶν τὴν ἀρχήν. οὕτως οὐ μὲν αἰ-
 d σχρὸν ἐτέθη χαρίζεσθαι ἐρασταῖς, κακία τῶν θεμένων κείται,
 τῶν μὲν ἀρχόντων πλεονεξία, τῶν δὲ ἀρχομένων ἀνανδρία· οὐ δὲ
 καλὸν ἀπλῶς ἐνομίσθη, διὰ τὴν τῶν θεμένων τῆς ψυχῆς ἀργίαν.
 ἐνθάδε δὲ πολὺ τούτων κάλλιον νενομοθέτηται, καὶ ὅπερ εἶπον,
 οὐ ῥάδιον κατανοῆσαι. Ἐνθυμηθέντι γὰρ ὅτι λέγεται κάλλιον τὸ
 φανερώς ἐρᾶν τοῦ λάθρα, καὶ μάλιστα τῶν γενναιοτάτων καὶ ἀρί-

все життя. Він не одурить юнака, скориставшись його наївністю, і не покине, насміявшись, аби перебігти до іншого. І взагалі, мав би бути закон⁴⁴, який забороняв би любити хлопчиків, щоб
 e не затрачалось надто багато зусиль на те, що є непевним. Бо ще неясно, що вийде з недолітка, — у розпусту чи чесноту піде розвиток його душі й тіла. Звичайно, достойні люди добровільно встановлюють собі такий закон. Але треба, щоб його дія
 182 ширилася на всіх закоханих, і на посполитих теж, — забороняємо ж таким, наскільки можемо, любити вільнонароджених жінок. Це вони зганьбили любов так, що дехто й таке скаже, ніби віддаватися радошам кохання ганебно. Так говорять люди, бо дивляться на таких і бачать невідповідність і недостойність в їхніх діях. А будь-який вчинок, якщо він негарний і негідний, вже напевно вартий осудження.

Узвичаєне законом ставлення до любови в інших державах можна пізнати без зусиль, так просто, аби не сказати одно-
 b бічно, вони визначені. А що стосується наших і лакедемонських — у них неважко й заплутатись. В Еліді чи в беотійців — де над міру не хизуються мудрістю, звичай, скріплений законом, заохоче віддаватися закоханим, бо це прекрасно. І ніхто, — ні молодий, ні старий, не скаже, що це ганебно; не скаже, мабуть, через те, щоб не завдавати собі труду — переконувати молодих
 c силою слова, цим-бо тут надто не захоплюються. В Іонії, натомість, як і в багатьох інших краях, де живуть варвари⁴⁵, звичай уважає це ганьбою. Також і варвари з їхнім тиранічним правлінням мають це за ганьбу — як, зрештою, захоплення
 мудрістю і тілесними вправами. Правителям, мабуть, невідгідно, щоб у їхніх підданих зароджувалися великі помисли, кріпилась
 d приязнь і виникали міцні зв'язки, а цьому, окрім іншого, сприяє передусім Ерос. Тутешні можновладці вже пережили пов'язаний з Еросом досвід. Бо коли любов Арістогітона і Гармодія⁴⁶ переросла в міцну дружбу, це поклато край правлінню тиранів. Отож, у тих краях, де віддаватися закоханим закон
 уважає за ганьбу, такий звичай утвердився не інакше, як через малодушність законодавців, корисливість правителів і боягузтво підданих. Але й там, де подібне без жодних застережень вважають прекрасним, це теж від слабкодухости тих, хто встановлює закони. Наші закони багато крапці, хоч, як я вже говорив, їх нелегко осягнути розумом. Бо, якщо розважити, що краще, мовляв, любити відкрито, ніж ховатися з коханням, — особли-

στων, κὰν αἰσχιους ἄλλων ὥσι, καὶ ὅτι αὐτὴ παρακέλευσις τῶ ἐρῶν-
 τι παρὰ πάντων θαυμαστή. οὐχ ὡς τι αἰσχρὸν ποιοῦντι, καὶ ἐλόντι
 e τε καλὸν δοκεῖ εἶναι καὶ μὴ ἐλόντι αἰσχρὸν, καὶ πρὸς τὸ ἐπιχειρεῖν
 ἐλεῖν ἐξουσίαν ὁ νόμος δέδωκε τῶ ἐραστῇ θαυμαστὰ ἔργα ἐργα-
 ζομένῳ ἐπαινεῖσθαι, ἃ εἴ τις τολμῶη ποιεῖν ἄλλ' ὅτιοῦν διώκων
 183 καὶ βουλόμενος διαπράξασθαι πλὴν τοῦτο [φιλοσοφίας], τὰ μέ-
 γιστα καρποῖτ' ἂν ὀνειδίη· εἰ γὰρ ἡ χρήματα βουλόμενος παρὰ
 του λαβεῖν ἢ ἀρχὴν ἄρξαι ἢ τιν' ἄλλην δύναμιν ἐθέλοι ποιεῖν
 οἷάπερ οἱ ἐρασταὶ πρὸς τὰ παιδικά, ἱκετείας τε καὶ ἀντιβολήσεις
 ἐν ταῖς δεήσεσι ποιοῦμενοι καὶ ὄρκους ὀμνύντες, καὶ κοιμήσεις
 ἐπὶ θύραις, καὶ ἐθέλοντες δουλείας δουλεύειν οἷας οὐδ' ἂν
 δοῦλος οὐδεὶς, ἐμποδίζοιτο ἂν μὴ πράττειν οὕτω τὴν πράξιν καὶ
 b ὑπὸ φίλων καὶ ὑπὸ ἐχθρῶν, τῶν μὲν ὀνειδιζόντων κολακείας
 καὶ ἀνελευθερίας, τῶν δὲ νοουθετούντων καὶ αἰσχυνομένων
 ὑπὲρ αὐτῶν· τῶ δ' ἐρῶντι πάντα ταῦτα ποιοῦντι χάρις ἔπεισι,
 καὶ δέδοται ὑπὸ τοῦ νόμου ἄνευ ὀνειδους πράττειν, ὡς πάγκα-
 λόν τι πράγμα διαπραττομένου· ὁ δὲ δεινότατον, ὡς γε λέγουσιν
 οἱ πολλοί, ὅτι καὶ ὀμνύντι μόνῳ συγγνώμη παρὰ θεῶν ἐκβάντι
 τὸν ὄρκον· ἀφροδίσιον γὰρ ὄρκον οὐ φασιν εἶναι οὕτω καὶ οἱ
 c θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι πᾶσαν ἐξουσίαν πεποιήκασιν τῶ ἐρῶντι, ὡς
 ὁ νόμος φησὶν ὁ ἐνθάδε. ταύτη μὲν οὖν οἰηθεῖη ἂν τις πάγκαλον
 νομίζεσθαι ἐν τῇδε τῇ πόλει καὶ τὸ ἐρᾶν καὶ τὸ φίλους γίνεσθαι
 τοῖς ἐρασταῖς. ἐπειδὴν δὲ παιδαγωγοὺς ἐπιστήσαντες οἱ πατέρες
 τοῖς ἐρωμένοις μὴ ἐῶσι διαλέγεσθαι τοῖς ἐρασταῖς, καὶ τῶ
 παιδαγωγῷ ταῦτα προστεταγμένα ἢ, ἡλικιωταὶ δὲ καὶ ἑταῖροι
 ὀνειδίζωσιν, ἐάν τι ὀρῶσι τοιοῦτο γιγνόμενον, καὶ τοὺς
 d ὀνειδίζοντας αὐτοὶ πρὸς βύτεροι μὴ διακαλύψωσι μηδὲ λοιδορῶσιν
 ὡς οὐκ ὀρθῶς λέγοντας, εἰς δὲ ταῦτά τις αὐτὸν βλέψας ἡγήσασθαι ἂν
 πάλιν αἰσχιστον τὸ τοιοῦτον ἐνθάδε νομίζεσθαι· τὸ δέ, οἶμαι,
 ὧδ' ἔχει· οὐχ ἀπλοῦν ἐστίν, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέχθη, οὔτε καλὸν εἶ-
 ναι αὐτὸ καθ' αὐτὸ οὔτε αἰσχρὸν, ἀλλὰ καλῶς μὲν πραττόμενον
 καλόν, αἰσχυρῶς δὲ αἰσχρὸν. αἰσχυρῶς μὲν οὖν ἐστὶ πονηρῶς τε καὶ
 e πονηρῶς χαρίζεσθαι, καλῶς δὲ χρηστῶς τε καὶ καλῶς. πονηρὸς
 δ' ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ ἐραστῆς ὁ πάνδημος, ὁ τοῦ σώματος μᾶλλον ἢ

во благородних і достойних юнаків, хай навіть і не красенів, і,
 якщо зважити, що закоханий втішається від загалу якимсь див-
 ним заохоченням і, що б він не робив, те й сходить йому з рук;
 що домогтися любови вважається тут за прекрасне, а залиши-
 тися ні з чим у любовних домаганнях — ото ганьба; що закон не
 e лише дозволяє закоханому чинити всілякі дива, аби лиш до-
 могтися свого, щобільше, — схвалює його дії, навіть такі, що
 183 хай би насмілився хтось на щось подібне не задля любови, то
 вже напевне накликав би на себе загальний осуд; (захотів би
 хтось, дбаючи про багатство, владу чи іншу вигоду, робити те,
 що виробляють закохані мужі заради своїх обранців, — просив
 би, вимолював у молитвах, присягався б, лягав на порозі,
 готовий був би по-рабськи прислужитись будь-якою службою,
 на яку за інших обставин ніколи не пішов би навіть останній
 найманець, — такому не дозволили б на те, ні друзі, ані вороги,
 b одні — присоромлюючи і наставляючи його, а другі — до-
 рікаючи йому за підлабузництво аж до звинувачення у підлос-
 ті; коли ж мова про закоханого, то, що б він не робив, йому все
 прощається і дозволяється законом без жодного докору,
 начебто всі його вчинки бездоганні); якщо, врешті, згадати ще
 й те найдивовижніше, (а так, принаймні, стверджує біль-
 шість), — що боги прощають закоханому, — і тільки йому, — на-
 вить порушення присяги (любовна присяга, мовляв, — взагалі
 c не присяга), і що за тутешнім законом, і боги, і люди розв'язу-
 ють закоханому руки; якщо зважити на це, то можна дійти
 висновку, що любити і бути прихильним до закоханих у нашій
 державі — це щось винятково прекрасне. Але, з іншого боку,
 якщо батьки наймають для своїх синів наставників, щоб ті не
 дозволяли юнакам проводити час у бесідах із залицяльниками;
 якщо ровесники і друзі, зі свого боку, також присоромлюють
 d за такі бесіди, і старші не дорікають їм за те, що вони, мовляв,
 чинять щось незаконне, то зваживши гарненько на ці обставини,
 можна дійти й протилежного висновку, що на любовні зв'язки
 дивляться в нас як на щось ганебне. Однак, гадаю, річ тут в
 іншому. Не так усе просто. Бо як я зауважив на початку, жодний
 вчинок сам собою не є ні прекрасним, ані поганим. Робиш щось
 гарно, воно й є прекрасне, робиш погано — воно й погане.
 Непристойно годити негідникові та ще й негідно, прекрасно
 годити мужеві гідному, обравши для цього відповідний спосіб.
 Негідником є той розпусний закоханий, що любить те, що
 e

τῆς ψυχῆς ἐρῶν· καὶ γὰρ οὐδὲ μόνιμός ἐστιν, ἅτε οὐ μόνιμου ἐρῶν πράγματος. ἅμα γὰρ τῷ τοῦ σώματος ἀνθει λήγοντι, οὐπερ ἦρα, “οἶχεται ἀποπτάμενος,” πολλοὺς λόγους καὶ ὑποσχέσεις καταισχύνας· ὁ δὲ τοῦ ἦθους χρηστοῦ ὄντος ἐραστῆς διὰ βίου μένει, ἅτε μόνιμῳ συντακείς. τούτους δὴ βούλεται ὁ ἡμέτερος νόμος εὖ καὶ καλῶς βασανίζειν, καὶ τοῖς μὲν χαρίσασθαι, τοὺς δὲ διαφεύγειν. διὰ ταῦτα οὖν τοῖς μὲν διώκειν παρακελεύεται, τοῖς δὲ φεύγειν, ἀγνοηθετῶν καὶ βασανίζων ποτέρων ποτέ ἐστιν ὁ ἐρῶν καὶ ποτέρων ὁ ἐρώμενος. οὕτω δὴ ὑπὸ ταύτης τῆς αἰτίας πρῶτον μὲν τὸ ἀλίσκεσθαι ταχὺ αἰσχρὸν νενόμισται, ἵνα χρόνος ἐγγένηται, ὅς δὴ δοκεῖ τὰ πολλὰ καλῶς βασανίζειν· ἔπειτα τὸ ὑπὸ χρημάτων καὶ ὑπὸ πολιτικῶν δυνάμεων ἀλῶναι αἰσχρὸν, ἐάν τε κακῶς πάσχων πτήξῃ καὶ μὴ καρτερήσῃ, ἂν τ' εὐεργετούμενος εἰς χρήματα ἢ εἰς διαπράξεις πολιτικὰς μὴ καταφρονήσῃ· οὐδὲν γὰρ δοκεῖ τούτων οὔτε βέβαιον οὔτε μόνιμον εἶναι, χωρὶς τοῦ μηδὲ πεφυκέναι ἀπ' αὐτῶν γενναίαν φιλίαν· μία δὴ λείπεται τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ ὁδός, εἰ μέλλει καλῶς χαριεῖσθαι ἐραστῇ παιδικά. ἔστι γὰρ ἡμῖν νόμος, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς ἐρασταῖς ἦν δουλεύειν ἐθέλοντα ἠντινοῦν δουλείαν παιδικοῖς μὴ κολακείαν εἶναι μηδὲ ἐπονείδιστον, οὕτω δὴ καὶ ἄλλη μία μόνη δουλεία ἐκούσιος λείπεται οὐκ ἐπονείδιστος· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ περὶ τὴν ἀρετὴν.

Νενόμισται γὰρ δὴ ἡμῖν, ἐάν τις ἐθέλῃ τινὰ θεραπεύειν ἡγούμενος δι' ἐκεῖνον ἀμείνων ἔσεσθαι ἢ κατὰ σοφίαν τινὰ ἢ κατὰ ἄλλο ὅτιοῦν μέρος ἀρετῆς, αὕτη αὖ ἡ ἐθελοδουλεία οὐκ αἰσχρὰ εἶναι οὐδὲ κολακεία. δεῖ δὴ τῷ νόμῳ τούτῳ συμβαλεῖν εἰς ταῦτόν, τόν τε περὶ τὴν παιδεραστίαν καὶ τὸν περὶ τὴν φιλοσοφίαν τε καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν, εἰ μέλλει συμβῆναι καλὸν γενέσθαι τὸ ἐραστῇ παιδικὰ χαρίσασθαι. ὅταν γὰρ εἰς τὸ αὐτὸ ἔλθωσιν ἐραστῆς τε καὶ παιδικά, νόμον ἔχων ἐκάτερος, ὁ μὲν χαρισάμενοις παιδικοῖς ὑπηρετῶν ὅτιοῦν δικαίως ἂν ὑπηρετεῖν, ὁ δὲ τῷ ποιοῦντι αὐτὸν σοφόν τε καὶ ἀγαθὸν δικαίως αὖ ὅτιοῦν ἂν ὑπουργῶν <ὑπουργεῖν>, καὶ ὁ μὲν δυνάμενος εἰς φρόνησιν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν συμβάλλεσθαι, ὁ δὲ δεόμενος εἰς παιδεύειν καὶ τὴν ἄλλην σοφίαν κτᾶσθαι, τότε δὴ τούτων συνιόντων εἰς ταῦτόν τῶν νόμων μοναχοῦ ἐνταῦθα συμπίπτει τὸ καλὸν εἶναι παιδικὰ ἐραστῇ χαρίσασθαι, ἄλλοθι δὲ οὐδαμοῦ. ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐξαπατηθῆναι οὐδὲν αἰσχρὸν· ἐπὶ δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσι καὶ ἐξαπατωμένῳ αἰσχύνην φέρει καὶ μὴ. εἰ γὰρ τις ἐραστῇ ὡς

мінливе. Хай тільки відквітне тіло, і вже його нема⁴⁷, — спурхнув, забувши, відлітаючи, всі свої слова й обіцянки. А хто любить за гарну вдачу, той залишається вірним на все життя, він бо поєднав себе з тим, що неминує. Закон вчить нас добре вивіряти закоханих і одним догоджати, а інших уникати. Одним велить — переслідувати, іншим — утікати. У цій взаємній боротьбі пізнається і один, і другий. Тому, по-перше, вважається ганебним швидко здаватися, не витримавши певного часу; бо час є гарним випробуванням. По-друге, ганебним вважається купитися на гроші або політичну впливовість залицяльника, незалежно чи то зі страху перед важкими обставинами, чи то через неспроможність виявити стійкість перед благами, які приносять багатство чи політичні впливи. Все це ненадійне й нетривке, на їх ґрунті ніколи не виросте щира дружба. Отож, знаємо лише один гідний спосіб, щоб догоджати залицяльникам. Щодо останніх, хоч як по-рабськи не упадали б вони біля своїх обранців, якщо це їхнє бажання, то за нашими звичаями ніхто не бачить у цьому нічого принизливого чи ганебного. Так само й юнакам залишається неосоружним єдиний добровільний вид рабства. Це рабство в ім'я чесноти.

Так уже в нас заведено. Якщо хтось хоче служити іншому з надією, щоб завдяки йому стати кращим, збагатившись мудрістю чи іншою чеснотою, то таке добровільне рабство не вважається соромним чи принизливим. Ці два звичаї — любови до юнаків та любови до мудрости і всякої чесноти, — якщо їх поєднати, то вийде, що й справді, коли юнак всіляко догоджає своєму залицяльнику, то це прекрасно. Якщо обое — закоханий муж і юнак, погодяться в одному, — перший, що він має різними способами чесно прислужитися юнакові, який йому віддається, а другий визнає, що справедливо буде з його боку ні в чому не відмовляти мужеві, який веде його шляхом мудрости і добра, і якщо одін справді спроможний допровадити іншого до мудрости й чесноти, а другий потребує настанов і прагне таким законом, прекрасно буде віддатися залицяльникові, але ніяк інакше. Коли так, то й обманутися не ганьба, тоді як за інших обставин — обманутися чи ні — все одно ганебно. Якщо якийсь юнак буде ошуканий і не отримає грошей, заради

πλουσίῳ πλούτου ἔνεκα χαρισάμενος ἐξαπατηθεῖη καὶ μὴ λά-
βοι χρήματα, ἀναφανέντος τοῦ ἔραστοῦ πένητος, οὐδὲν ἦττον
αἰσχρόν· δοκεῖ γὰρ ὁ τοιοῦτος τό γε αὐτοῦ ἐπιδείξει, ὅτι ἔνεκα
χρημάτων ὅτιοῦν ἂν ὄτωσιν ὑπηρετοῖ, τοῦτο δὲ οὐ καλόν. κατὰ
τὸν αὐτὸν δὴ λόγον κἂν εἴ τις ὡς ἀγαθῷ χαρισάμενος καὶ αὐτὸς
ὡς ἀμείνων ἐσόμενος διὰ τὴν φιλίαν τοῦ ἔραστοῦ ἐξαπατηθεῖη,
ἀναφανέντος ἐκείνου κακοῦ καὶ οὐ κεκτημένου ἀρετῆν, ὅμως
καλὴ ἢ ἀπάτη· δοκεῖ γὰρ αὐ καὶ οὗτος τὸ καθ' αὐτὸν δεδηλωκέ-
ναι, ὅτι ἀρετῆς γ' ἔνεκα καὶ τοῦ βελτίων γενέσθαι πᾶν ἂν παντὶ
προθυμηθεῖη, τοῦτο δὲ αὐ πάντων κάλλιστον· οὕτω πάντως γε
καλὸν ἀρετῆς ἔνεκα χαρίζεσθαι.

Οὗτος ἐστὶν ὁ τῆς οὐρανίας θεοῦ ἔρωσ καὶ οὐράνιος καὶ πολ-
λοῦ ἄξιος καὶ πόλει καὶ ἰδιώταις, πολλὴν ἐπιμέλειαν ἀναγκά-
ζων ποιεῖσθαι πρὸς ἀρετὴν τὸν τε ἐρώωντα αὐτὸν αὐτοῦ καὶ τὸν
ἐρώμενον· οἱ δ' ἕτεροι πάντες τῆς ἐτέρας, τῆς πανδήμου. ταῦτά
σοι, ἔφη, ὡς ἐκ τοῦ παραχρῆμα, ὦ Φαίδρε, περὶ Ἐρωτος συμβά-
λομαι.

Παυσανίου δὲ παυσαμένου, διδάσκουσι γὰρ με ἴσα λέγειν
οὕτως οἱ σοφοί, ἔφη ὁ Ἀριστόδημος δεῖν μὲν Ἀριστοφάνη λέ-
γειν, τυχεῖν δὲ αὐτῷ τινὰ ἢ ὑπὸ πλησμονῆς ἢ ὑπὸ τινος ἄλλου
λύγγα ἐπιπεπτωκυῖαν καὶ οὐχ οἶόν τε εἶναι λέγειν, ἀλλ' εἰπεῖν
αὐτόν — ἐν τῇ κάτω γὰρ αὐτοῦ τὸν ἰατρὸν Ἐρυξίμαχον κατακεῖ-
σθαι — ὦ Ἐρυξίμαχε, δίκαιος εἰ ἢ παῦσαί με τῆς λυγγὸς ἢ λέ-
γειν ὑπὲρ ἐμοῦ, ἕως ἂν ἐγὼ παύσωμαι. καὶ τὸν Ἐρυξίμαχον
εἰπεῖν Ἀλλὰ ποιήσω ἀμφότερα ταῦτα, ἐγὼ μὲν γὰρ ἐρῶ ἐν τῷ
σῷ μέρει, σὺ δ' ἐπειδὴν παύσῃ, ἐν τῷ ἐμῷ· ἐν ᾧ δ' ἂν ἐγὼ λέγω,
ἂν μὲν σοι ἐθέλη ἀπνευστὶ ἔχοντι πολὺν χρόνον παύεσθαι ἢ
λύγξ· εἰ δὲ μὴ, ὕδατι ἀνακογχυλίαςον. εἰ δ' ἄρα πάνυ ἰσχυρὰ
ἐστίν, ἀναλαβὼν τι τοιοῦτον οἶω κνήσαις ἂν τὴν ῥίνα, πτάρε·
καὶ ἂν τοῦτο ποιήσης ἄπαξ ἢ δὶς, καὶ εἰ πάνυ ἰσχυρὰ ἐστί, παύ-
σεται. Οὐκ ἂν φθάνοις λέγων, φάναι τὸν Ἀριστοφάνη· ἐγὼ δὲ
ταῦτα ποιήσω.

багатства віддавшись багатому, здавалось, залицяльнику, а той,
насправді, виявиться бідним, то чи може бути щось ганебніше
для такого юнака, адже він все одно вже показав, що заради
грошей готовий послужити службу кому завгодно і яку завгод-
но. І в цьому немає нічого гарного. Якщо, з іншого боку, юнак
розчарується у своїх сподіваннях — завдяки дружбі з мужем
стати кращим, бо той, насправді, виявиться недостойним і нечести-
вим, така помилка все одно прекрасна. Вважайте, — юнак вже від-
крив себе: заради чесноти, щоб стати кращим, він кожному го-
товий віддано служити, а хіба може бути щось прекрасніше від
такого прагнення. Як би там не було, а віддаватися заради
чесноти завжди прекрасно.

Така любов богині небесної, — і небесна і вельми корисна
для держави, і для кожного її громадянина. Вона вимагає вели-
кого прагнення до чесноти і від самого мужа, і від юнака, якого
той любить⁴⁸. Усі інші види любови належать Афродіті посполи-
тій. Ось те, що я без підготовки можу додати до того, що ти ска-
зав, Федре, про Ероса.

Интерлюдія перша: гикавка Арістофана

Коли Павсаній зробив павзу, чи забавляючись словами на взі-
рець софістів, скажемо — коли Павсаній павзував, говорити мав,
за свідченням Арістодема, Арістофан. Але чи то він переївся, а
чи була на те якась інша причина, але на Арістофана напала
гикавка, так що він сам не міг узяти слова. От він і звернувся до
Ериксімаха, лікаря — свого найближчого сусіда:

— Друже Ериксімаху, добре було б, якби ти або гикавці моїй
зарадив, або ж — поки мені відгикається — виступив замість мене.

Ериксімах підвівся:

— Гаразд, спробую зробити одне й друге. Говоритиму за-
мість тебе, а ти, як тобі перейде, заступиш мене. Поки я про-
мовлятиму, намагайся якомога довше затримати віддих, аби
позбутися тієї гикавки, а ні, — то сполочи горло водою. Якщо й
це не зарадить, — то полоскочи у носі та пчихни — раз-другий,
і гикавка перейде, хоч би якою була сильною.

— Та добре вже! Починай Ериксімаху, а я спробую
послухати твоєї ради.

І мовив Ериксімах таке:

Εἰπεῖν δὴ τὸν Ἐρυξίμαχον, Δοκεῖ τοίνυν μοι ἀναγκαῖον εἶ-
 186 ναι, ἐπειδὴ Πausανίας ὀρμήσας ἐπὶ τὸν λόγον καλῶς οὐχ ἰκα-
 νῶς ἀπετέλεσε, δεῖν ἐμὲ πειραῖσθαι τέλος ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ. τὸ
 μὲν γὰρ διπλοῦν εἶναι τὸν Ἐρωτα δοκεῖ μοι καλῶς διελέσθαι· ὅτι
 δὲ οὐ μόνον ἐστὶν ἐπὶ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς
 καλοὺς ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλα πολλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, τοῖς τε
 σώμασι τῶν πάντων ζῶων καὶ τοῖς ἐν τῇ γῇ φυομένοις καὶ ὡς
 ἔπος εἰπεῖν ἐν πᾶσι τοῖς οὔσι, καθεωρακέναι μοι δοκῶ ἐκ τῆς
 b ἰατρικῆς, τῆς ἡμετέρας τέχνης, ὡς μέγας καὶ θαυμαστός καὶ ἐπὶ
 πᾶν ὁ θεὸς τείνει καὶ κατ' ἀνθρώπινα καὶ κατὰ θεῖα πράγματα.
 ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς λέγων, ἵνα καὶ πρeσβευώμεν τὴν
 τέχνην. ἡ γὰρ φύσις τῶν σωμάτων τὸν διπλοῦν Ἐρωτα τοῦτον
 ἔχει. τὸ γὰρ ὑγιὲς τοῦ σώματος καὶ τὸ νοσοῦν ὁμολογουμένως
 ἕτερόν τε καὶ ἀνόμοιον ἐστὶ, τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀνομοίων ἐπιθυμεῖ
 καὶ ἐρᾷ. ἄλλος μὲν οὖν ὁ ἐπὶ τῷ ὑγιεινῷ ἔρωσ, ἄλλος δὲ ὁ ἐπὶ τῷ
 νοσῶδει. ἐστὶ δὴ, ὡσπερ ἄρτι Πausανίας ἔλεγε τοῖς μὲν ἀγαθοῖς
 c καλὸν χαρίζεσθαι τῶν ἀνθρώπων, τοῖς δὲ ἀκολάστοις αἰσχρὸν,
 οὕτω καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς σώμασι τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἐκάστου τοῦ
 σώματος καὶ ὑγιεινοῖς καλὸν χαρίζεσθαι καὶ δεῖ, καὶ τοῦτο ἐστὶν
 ᾧ ὄνομα τὸ ἰατρικόν, τοῖς δὲ κακοῖς καὶ νοσῶδεσιν αἰσχρὸν τε
 καὶ δεῖ ἀχαριστεῖν, εἰ μέλλει τις τεχνικός εἶναι. ἐστὶ γὰρ ἰατρική,
 ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ἐπιστήμη τῶν τοῦ σώματος ἐρωτικῶν
 πρὸς πλησμονὴν καὶ κένωσιν, καὶ ὁ διαγιγνώσκων ἐν τούτοις
 d τὸν καλὸν τε καὶ αἰσχρὸν ἔρωτα, οὗτός ἐστιν ὁ ἰατρικώτατος,
 καὶ ὁ μεταβάλλειν ποιῶν, ὥστε ἀντὶ τοῦ ἑτέρου ἔρωτος τὸν
 ἕτερον κτᾶσθαι, καὶ οἷς μὴ ἔνεστιν ἔρωσ, δεῖ δ' ἐγγενέσθαι,
 ἐπιστάμενος ἐμποιῆσαι καὶ ἐνόητα ἐξελεῖν, ἀγαθὸς ἂν εἴη
 δημιουργός. δεῖ γὰρ δὴ τὰ ἐχθίστα ὄντα ἐν τῷ σώματι φίλα οἶόν
 τ' εἶναι ποιεῖν καὶ ἐρᾶν ἀλλήλων· ἐστὶ δὲ ἐχθίστα τὰ ἐναν-
 τιώτατα, ψυχρὸν θερμῷ, πικρὸν γλυκεῖ, ξηρὸν ὑγρῷ, πάντα τὰ
 e τοιαῦτα· τούτοις ἐπιστηθεὶς ἔρωτα ἐμποιῆσαι καὶ ὁμόνοιαν ὁ
 ἡμέτερος πρόγονος Ἀσκληπιός, ὡς φασιν οἶδε οἱ ποιηταὶ καὶ
 ἐγὼ πείθομαι, συνέστησε τὴν ἡμετέραν τέχνην. ἢ τε οὖν ἰατρι-
 κή, ὡσπερ λέγω, πᾶσα διὰ τοῦ θεοῦ τούτου κυβερνᾶται, ὡσαύ-
 187 τως δὲ καὶ γυμναστική καὶ γεωργία· μουσική δὲ καὶ παντὶ κατά-
 δηλος τῷ καὶ σμικρὸν προσέχοντι τὸν νοῦν ὅτι κατὰ ταῦτα ἔχει
 τούτοις, ὡσπερ ἴσως καὶ Ἡράκλειτος βούλεται λέγειν, ἐπεὶ τοῖς

Ενκομὴ τρίτη: Ερικόςμαχ ἠσάνουε Ερoσα

Πozаяк Πausανίη γαρно почав свою промову, але не зумів до
 186 кінця витримати її в тому ж дусі, гадаю, мені випадає довести
 до ладу його задум. Що Ерос дволикий — це, на мою думку,
 Πausανίη зауважив цілком слушно. А що Ерос живе не лише в
 людській душі, яка поривається до краси в людях та в багатьох
 інших речах, що він живе також в тілах усіх живих створінь і в
 тому, що виростає з земного лона, що він, — сказати б — пере-
 буває в усьому суцшому — цього навчило мене мистецтво зцілен-
 ня. Наше мистецтво може засвідчити, який великий і чудо-
 творний цей бог, і як його сила обіймає всілякі діла — людські
 і божі. b

Отож, почну з цього мистецтва, щоб і йому віддати належ-
 не. Цей дволикий Ерос — у самій природі тіл. Здорове і хворе
 начала в тілі — різні й неподібні. Це зрозуміло кожному. А не-
 подібне прагне до неподібного — любить те, що відмінне. Один
 Ерос у здоровому началі, зовсім інший — у хворому. Слушно
 зауважив Πausανίη, що віддаватися добрим людям — прекрас-
 но, а догоджати розпусникам — ганьба. Так само й з тілами.
 c Що в кожному тілі добре і здорове, треба плекати, — і це ми на-
 зиваємо зціленням. Що, навпаки, погане і хворе — отже потвор-
 не, — то йому мусить протидіяти той, хто хоче бути справж-
 нім цілителем⁴⁹. Бо лікарське мистецтво, якщо йдеться про
 головне, — це наука про любовні прагнення, про Ероси тіла до
 наповнення і опорожнення. Хто вмiє відрізнити добрий Ерос
 від поганого, той — вже цілитель. Хто ж вмiє спричинити
 d перемену Еросів у тілі, викликаючи любовне прагнення там, де
 його немає, але де повинно бути, хто знає, врешті, як усунути
 шкідливе прагнення, — той мусить бути цілителем над
 цілителями — справжнім деміургом своєї справи⁵⁰. Тут треба
 володіти неабияким вмінням, щоб ворожі начала в тілі поєдна-
 ти дружбою і любов'ю. Але найнепримиренніші начала супро-
 тивні: холодне й тепле, гірке й солодке, сухе й вологе та інше в
 e таких же парах. Знаючись на тому, як запровадити поміж них
 гармонію і любов, наш предок Асклепій⁵¹, запевняють присут-
 ні тут поети, а я їм вірю, заклав основи лікарського мистецтва,
 якими, як я вже згадував, править Ерос. У віданні Ероса пере-
 буває гімнастика і рільництво⁵². А що мистецтво Муз не є ви-
 нятком, розуміє кожний, хто хоч трохи обізнаний у цій справі.
 Гадаю, саме про це говорить Геракліт, щоправда, не цілком
 187

γε ῥήμασιν οὐ καλῶς λέγει. τὸ ἐν γάρ φησι “διαφερόμενον αὐτὸ αὐτῷ συμφέρεσθαι, ὥσπερ ἀρμονίαν τόξου τε καὶ λύρας.” ἔστι δὲ πολλὴ ἀλογία ἀρμονίαν φάναι διαφέρεσθαι ἢ ἐκ διαφερομένων ἐτι εἶναι. ἀλλ’ ἴσως τότε ἐβούλετο λέγειν, ὅτι ἐκ διαφερομένων πρότερον τοῦ ὀξεῖος καὶ βαρέος, ἔπειτα ὕστερον ὁμολογησάντων γέγονεν ὑπὸ τῆς μουσικῆς τέχνης. οὐ γὰρ δήπου ἐκ διαφερομένων γε ἐτι τοῦ ὀξεῖος καὶ βαρέος ἀρμονία ἂν εἴη. ἢ γὰρ ἀρμονία συμφωνία ἐστὶ, συμφωνία δὲ ὁμολογία τις ὁμολογίαν δὲ ἐκ διαφερομένων, ἕως ἂν διαφέρωνται, ἀδύνατον εἶναι διαφερόμενον δὲ αὐ καὶ μὴ ὁμολογοῦν ἀδύνατον ἀρμόσαι, ὥσπερ γε καὶ ὁ ῥυθμὸς ἐκ τοῦ ταχέος καὶ βραδέος διεννηγμένων πρότερον, ὕστερον δὲ ὁμολογησάντων γέγονε. τὴν δὲ ὁμολογίαν πᾶσι τούτοις, ὥσπερ ἐκεῖ ἡ ἰατρικὴ, ἐνταῦθα ἡ μουσικὴ ἐντίθησιν, ἔρωτα καὶ ὁμόνοϊαν ἀλλήλων ἐμποίησασα· καὶ ἔστιν αὐ μουσικὴ περὶ ἀρμονίαν καὶ ῥυθμὸν ἐρωτικῶν ἐπιστήμη. καὶ ἐν μὲν γε αὐτῇ τῇ συστάσει ἀρμονίας τε καὶ ῥυθμοῦ οὐδὲν χαλεπὸν τὰ ἐρωτικὰ διαγιγνώσκειν, οὐδὲ ὁ διπλοῦς ἔρωσ ἐνταῦθα πῶ ἔστιν· ἀλλ’ ἐπειδὴν δέη πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καταχρησθαι ῥυθμῷ τε καὶ ἀρμονίᾳ ἢ ποιῶντα, ὃ δὴ μελοποιίαν καλοῦσιν, ἢ χρώμενον ὀρθῶς τοῖς πεποημένοις μέλεσσι τε καὶ μέτροις, ὃ δὴ παιδεία ἐκλήθη, ἐνταῦθα δὴ καὶ χαλεπὸν καὶ ἀγαθοῦ δημιουργοῦ δεῖ. πάλιν γὰρ ἦκει ὁ αὐτὸς λόγος, ὅτι τοῖς μὲν κοσμίους τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὡς ἂν κοσμιώτεροι γίγνοιτο οἱ μήπω ὄντες, δεῖ χαρίζεσθαι καὶ φυλάττειν τὸν τούτων ἔρωτα, καὶ οὗτός ἐστιν ὁ καλός, ὁ οὐράνιος, ὁ τῆς Οὐρανίας μούσης Ἔρωσ· ὁ δὲ Πολυμνίας ὁ πάνδημος, ὃν δεῖ εὐλαβοῦμενον προσφέρειν οἷς ἂν προσφέρῃ, ὅπως ἂν τὴν μὲν ἡδονὴν αὐτοῦ καρπώσῃται, ἀκολασίαν δὲ μηδεμίαν ἐμποίησῃ, ὥσπερ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τέχνῃ μέγα ἔργον ταῖς περὶ τὴν ὀψοποιικὴν τέχνην ἐπιθυμίαις καλῶς χρῆσθαι, ὥστ’ ἄνευ νόσου τὴν ἡδονὴν καρπώσασθαι. καὶ ἐν μουσικῇ δὴ καὶ ἐν ἰατρικῇ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσι καὶ τοῖς ἀνθρωπείοις καὶ τοῖς θείοις, καθ’ ὅσον παρέρκει, φυλακτέον ἑκάτερον τὸν Ἔρωτα· ἔνεστον γάρ.

Ἐπεὶ καὶ ἡ τῶν ὠρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ σύστασις μεστή ἐστὶν ἀμφοτέρων τούτων, καὶ ἐπειδὴν μὲν πρὸς ἀλληλα τοῦ κοσμίου τύχη ἔρωτος ἂ νῦν δὴ ἐγὼ ἔλεγον, τὰ τε θερμὰ καὶ τὰ ψυχρὰ καὶ ξηρὰ καὶ ὑγρὰ, καὶ ἀρμονίαν καὶ κρᾶσιν λάβῃ σῶφρονα, ἦκει φέροντα εὐετηρίαν τε καὶ ὑγίειαν ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις τε καὶ φυτοῖς, καὶ οὐδὲν ἠδίκησεν· ὅταν δὲ ὁ μετὰ τῆς

ясними словами. Кажє, що *єдинє, розходячись [ворогуючи] із собою, сходиться [погоджується]*, як гармонія лука і ліри⁵³. Однак, безглуздо стверджувати, ніби гармонія — це розходження, ніби вона виникає з супротивних начал. Мабуть, Геракліт хоче сказати, що гармонія в музиці постає з первісно високих і низьких тонів, які й починають звучати в лад завдяки музичному мистецтву. Але ж гармонія не від розбіжності тонів, — не лише від того, що один тон високий, а інший — низький. Гармонія є співзвучність, співзвучність є згода, а згода між непогодженими початками, поки вони розділені, неможлива. Розділені і непогоджене не можна зробити гармонійним. Це, зрештою, бачимо на прикладі ритму, що постає від поєднання первісно розділених між собою начал — швидкого й повільного. Тут гармонію вносить музичне мистецтво, там — лікарське: обидва є вмінням вдихнути Ерос і поєднати згодою супротивні начала⁵⁴. Отож, музичне мистецтво є не що інше, як знання Еросів, тих любовних начал, що живуть гармонією і ритмом. У самій будові гармонії і ритму неважко розпізнати еротичні начала і тут Ерос не дволикий. Коли виникає потреба передати гармонію і ритм людям, — чи то складаючи музику (тоді це зветься мелопоеєю — творенням мелосу), чи то правильно відтворюючи вже складену гармонію і ритм (тоді це зветься майстерністю) — то це, справді, нелегко; тут потрібен справжній деміург. І знову спадає на гадку те, про що говорив Павсаній. Треба ввіряти себе людям порядним, або тим, які прагнуть такими стати. Слід над усе берегти їхню любов — Ероса прекрасного, небесного — від Музи Уранії. Ерос Музи Полігимнії, натомість посполитий, з ним, якщо вже до того дійшло, слід поводитися обережно, аби, скуштувавши від нього плід задоволення, не впасти в розпусту⁵⁵. Так і в нашому ремеслі. Дуже важко керувати людськими бажаннями, що їх викликає кухарське мистецтво, а втім, плодом задоволення, яке воно приносить, може стати хвороба. Отож, і в музиці, і в мистецтві зцілення, і в усіх інших людських і божих ділах — треба по змозі пам’ятати і про одного, і про іншого Ероса, бо у всьому він двоякий.

І поєднання пір року є повне обох цих Еросів. Як тільки випаде мірному Еросові запанувати над супротивними початками, про які я щойно згадував, — як тепле і холодне, сухе і вологе, тоді ці начала поєднуються мудро й гармонійно, — приносять урожай і здоров’я людям, звірятам і рослинам, і нікому не зав-

b ὕβρεως Ἔρωσ ἐγκρατέστερος περὶ τὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὥρας
γένηται, διαφθείρει τε πολλὰ καὶ ἠδίκησεν. οἱ τε γὰρ λοιμοὶ φι-
λοῦσι γίγνεσθαι ἐκ τῶν τοιούτων καὶ ἄλλ' ἀνόμοια πολλὰ νο-
σήματα καὶ τοῖς θηρίοις καὶ τοῖς φυτοῖς· καὶ γὰρ πάχναι καὶ χά-
λαζαι καὶ ἐρυσίβαι ἐκ πλεονεξίας καὶ ἀκοσμίας περὶ ἀλληλα
τῶν τοιούτων γίγνεται ἐρωτικῶν, ὧν ἐπιστήμη περὶ ἄστρον τε
φορὰς καὶ ἐνιαυτῶν ὥρας ἀστρονομία καλεῖται. ἔτι τοίνυν καὶ
αἱ θυσίαι πᾶσαι καὶ οἷς μαντικὴ ἐπιστατεῖ — ταῦτα δ' ἐστὶν ἡ
c περὶ θεοῦς τε καὶ ἀνθρώπους πρὸς ἀλλήλους κοινωνία — οὐ πε-
ρὶ ἄλλο τί ἐστὶν ἢ περὶ Ἔρωτος φυλακὴν τε καὶ ἰασιν. πᾶσα γὰρ
ἡ ἀσέβεια φιλεῖ γίγνεσθαι, ἐὰν μὴ τις τῷ κοσμίῳ Ἔρωτι χαρίζη-
ται μηδὲ τιμᾶ τε αὐτὸν καὶ πρεσβεύῃ ἐν παντὶ ἔργῳ, ἀλλὰ περὶ
τὸν ἕτερον, καὶ περὶ γονέας καὶ ζῶντας καὶ τετελευτηκότας καὶ
περὶ θεοῦς· ἃ δὴ προστέτακται τῇ μαντικῇ ἐπισκοπεῖν τοὺς
d Ἔρωτας καὶ ἰατροῦειν, καὶ ἔστιν αὐτῇ ἡ μαντικὴ φιλίας θεῶν καὶ
ἀνθρώπων δημιουργὸς τῷ ἐπίστασθαι τὰ κατὰ ἀνθρώπου
ἐρωτικά, ὅσα τείνει πρὸς θέμιν καὶ εὐσέβειαν.

Οὕτω πολλὴν καὶ μεγάλην, μᾶλλον δὲ πᾶσαν δύναμιν ἔχει
συλλήβδην μὲν ὁ πᾶς Ἔρωσ, ὁ δὲ περὶ τὰγαθὰ μετὰ σωφροσύ-
νης καὶ δικαιοσύνης ἀποτελούμενος καὶ παρ' ἡμῖν καὶ παρὰ
θεοῖς, οὗτος τὴν μεγίστην δύναμιν ἔχει καὶ πᾶσαν ἡμῖν εὐδαι-
μονίαν παρασκευάζει καὶ ἀλλήλοις δυναμένους ὁμιλεῖν καὶ φί-
λους εἶναι καὶ τοῖς κρείττοσιν ἡμῶν θεοῖς. ἴσως μὲν οὖν καὶ ἐγὼ
e τὸν Ἔρωτα ἐπαινῶν πολλὰ παραλείπω, οὐ μέντοι ἐκῶν γε, ἀλλ'
εἴ τι ἐξέλιπον, σὸν ἔργον, ὦ Ἀριστόφανες, ἀναπληρῶσαι· ἢ εἴ
πῶς ἄλλως ἐν νῶ ἔχεις ἐγκωμιάζειν τὸν θεόν, ἐγκωμιάζε, ἐπει-
δὴ καὶ τῆς λυγγὸς πέπαυσαι.

189 Ἐκδεξάμενον οὖν ἔφη εἰπεῖν τὸν Ἀριστοφάνη ὅτι Καὶ μάλ'
ἐπαύσατο, οὐ μέντοι πρὶν γε τὸν πταρμὸν προσενεχθῆναι αὐτῇ,
ὥστε με θαυμάζειν εἰ τὸ κόσμιον τοῦ σώματος ἐπιθυμεῖ τοιού-
των ψόφων καὶ γαργαλισμῶν, οἷον καὶ ὁ πταρμὸς ἐστὶ· πάνυ
γὰρ εὐθὺς ἐπαύσατο, ἐπειδὴ αὐτῷ τὸν πταρμὸν προσήνεγκα.

b Καὶ τὸν Ἐρυξίμαχον, Ὡ γαθέ, φάναι, Ἀριστόφανες, ὅρα τί
ποιεῖς. γελωτοποιεῖς μέλλων λέγειν, καὶ φύλακά με τοῦ λόγου

дають шкоди. Коли ж пори року потрапляють під владу нестям-
ного Ероса, він нищить і кривдить усе [живе]. Цей Ерос спричи-
няє пошесті та всілякі хвороби у рослин і звірят. А град, іній чи
посуха — все це теж від надміру та безладу тих любовних
поривань. Їх знання, коли йдеться про рухи зір і пори року,
називають астрономією. А всілякі жертвоприношення і віщу-
вання, — все те, на чому будуються взаємини між богами і
людьми, — хіба не пов'язані вони з тим самим — плеканням
любовних поривань і зціленням від них. Всяка нечестивість
залюбки виникає там, де нехтують добрим Еросом, не віддають
йому належної шани, не служать всіма ділами своїми, а віддають
перевагу іншому — [однаково] йдеться про батьків — живих або
мертвих, — чи це стосується богів. Мистецтву віщування при-
значено здійснювати нагляд за [обома] Еросами і сприяти зці-
ленню [від нестямного]. Віщування можна вважати творцем
дружніх взаємин між богами і людьми, бо воно відає знанням
любовних поривань, — вміє пізнати, котрі з них не перечать
порядності й благочестю.

Такою розмаїтою, великою, а радше необмеженою могут-
ністю володіє, взагалі, будь-який Ерос. Найбільшу ж владу має
той, що являючи себе людям і богам, розсудливо й мудро веде до
всякого добра. Такому Еросові притаманна справді найбільша
могутність, він дарує нам велике щастя приязних взаємин із людь-
ми, а навіть із незрівнянно кращими від нас богами. Можливо,
прославляючи Ероса, я дечого недомовив — що ж, — так
склалося не з моєї волі. Якщо я щось упустив, тобі, Арістофане,
належить цю прогалину заповнити. Може, знаєш якийсь ін-
ший спосіб для прослави цього бога, — берись, як умієш, тим
паче, що й гикавка твоя нарешті минулася.

Інтерлюдія друга: Арістофан готується до слова
Беручи слово, Арістофан сказав:

— Справді минулася, але тільки після того, як я випчихав-
ся. Як тут не подивуєшся, якщо гармонія тіла вимагає стільки
галасу і лоскотань, як було з тим пчиханням. Бо моя гикавка
відразу припинилася, як тільки я добряче випчихався.

Слухай, Арістофане, — перебив його Ериксімах, — що це
ти розбалакався. Сміхотворством займаєшся, а час тобі брати-
ся до слова. Бачу, доведеться мені уважно слухати твою промо-

ἀναγκάζεις γίγνεσθαι τοῦ σεαυτοῦ, ἐάν τι γελοῖον εἴπης, ἐξόν σοι ἐν εἰρήνῃ λέγειν.

Καὶ τὸν Ἀριστοφάνη γελάσαντα εἰπεῖν Εὐ λέγεις, ὦ Ἐρξίμαχε, καὶ μοι ἔστω ἄρρητα τὰ εἰρημένα. ἀλλὰ μὴ με φύλαττε, ὡς ἐγὼ φοβοῦμαι περὶ τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι, οὐ τι μὴ γελοῖα εἴπω, τοῦτο μὲν γὰρ ἂν κέρδος εἴη καὶ τῆς ἡμετέρας μούσης ἐπιχώριον, ἀλλὰ μὴ καταγέλαστα.

Βαλὼν γε, φάναι, ὦ Ἀριστόφανες, οἶει ἐκφεύξεσθαι· ἀλλὰ πρόσεχε τὸν νοῦν καὶ οὕτω λέγε ὡς δώσω λόγον· ἴσως μέντοι, ἂν δόξῃ μοι, ἀφήσω σε.

Καὶ μὴν, ὦ Ἐρξίμαχε, εἰπεῖν τὸν Ἀριστοφάνη, ἄλλη γέ πη ἐν νῶ ἔχω λέγειν, ἢ ἢ σὺ τε καὶ Πανσανίας εἰπέτην. ἐμοὶ γὰρ δοκοῦσιν οἱ ἄνθρωποι παντάπασι τὴν τοῦ ἔρωτος δύναμιν οὐκ ἠσθῆσθαι, ἐπεὶ αἰσθανόμενοι γε μέγιστ' ἂν αὐτοῦ ἱερὰ κατασκευάσαι καὶ βωμούς, καὶ θυσίας ἂν ποιεῖν μεγίστας, οὐχ ὥσπερ νῦν τούτων οὐδὲν γίγνεται περὶ αὐτόν, δέον πάντων μάλιστα γίγνεσθαι. ἔστι γὰρ θεῶν φιλανθρωπότατος, ἐπίκουρός τε ὧν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἰατρός τούτων, ὧν ἰαθέντων μεγίστη εὐδαιμονία ἂν τῷ ἀνθρωπείῳ γένηι εἴη. ἐγὼ οὖν πειράσομαι ὑμῖν εἰσηγήσασθαι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ὑμεῖς δὲ τῶν ἄλλων διδάσκαλοι ἔσεσθε. δεῖ δὲ πρῶτον ὑμᾶς μαθεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ τὰ παθήματα αὐτῆς. ἢ γὰρ πάλαι ἡμῶν φύσις οὐχ αὕτη ἦν, ἢπερ νῦν, ἀλλ' ἄλλοια. πρῶτον μὲν γὰρ τρία ἦν τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων, οὐχ ὥσπερ νῦν δύο, ἄρρεν καὶ θῆλυ, ἀλλὰ καὶ τρίτον προσῆν κοινὸν ὃν ἀμφοτέρων τούτων, οὐ νῦν ὄνομα λοιπόν, αὐτὸ δὲ ἠφάνισται· ἀνδρόγυνον γὰρ ἐν τότε μὲν ἦν καὶ εἶδος καὶ ὄνομα ἐξ ἀμφοτέρων κοινὸν τοῦ τε ἄρρενος καὶ θήλεος, νῦν δ' οὐκ ἔστιν ἀλλ' ἢ ἐν ὄνειδει ὄνομα κείμενον. ἔπειτα ὄλον ἦν ἑκάστου τοῦ ἀνθρώπου τὸ εἶδος στρογγύλον, νῶτον καὶ πλευράς κύκλω ἔχον, χεῖρας δὲ τέτταρας εἶχε, καὶ σκέλη τὰ ἴσα ταῖς χερσὶ, καὶ πρόσωπα δὲ ἐπ' αὐχένι κυκλοτερεῖ, ὅμοια πάντη κεφαλῆν δ' ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς προσώποις ἐναντίοις κειμένοις μίαν, καὶ ὦτα τέτταρα, καὶ αἰδοῖα δύο, καὶ τὰλλα πάντα ὡς ἀπὸ τούτων ἂν τις εἰκάσειεν. ἐπορεύετο δὲ καὶ ὀρθὸν ὥσπερ νῦν, ὅποτε ῥωσε βουληθείη· καὶ ὅποτε ταχὺ ὀρμήσειε θεῖν, ὥσπερ οἱ κυβιστῶντες καὶ εἰς ὀρθὸν τὰ σκέλη περιφερόμενοι κυβιστῶσι κύκλω, ὁκτῶ τότε οὐσι τοῖς μέλεσιν ἀπεριεῖδομενοι ταχὺ ἐφέροντο κύκλω. ἦν

ву, щоб ти, бува, не перевів усе на жарт. А міг би не наражатись на мою пильність — говорив би собі спокійно.

— Еге ж Ериксімаху, — розсміявшись, відповів Арістофан. Беру свої слова назад. Але й ти не напружуйся. Сам знаю, що мені казати. Не те мене лякає, щоб не наговорив чогось смішного, — від того ми лиш виграємо, та й Музі нашій жарти до вподоби, — потерпаю, щоб мене не висміяли.

— Пустив стрілу, Арістофане, а тепер — чкурнути задумав? — дорікнув Ериксімах. Ну ж-бо, зблисни розумом — говори, відповідаючи, звичайно, за свої слова. Може, я тобі ще й пробачу.

Енкомій четвертий: Арістофан вшановує Ероса

Гаразд, Ериксімаху, — почав Арістофан. — Я, звичайно, говоритиму не так, як ти і Павсаній. Мені здається, що люди ніяк не можуть второпати, якою є сила Ероса. Якби второпали, то вибудовували б йому величні храми й вівтарі, приносили б найщедріші жертви, а попри те, як бачимо нині, — нічого такого люди не роблять, а мали б робити. Бо немає такого бога, який аж так любив би людей, як Ерос. Він допомагає людям виліковувати їхні недуги, зцілення від яких було б для людського роду чи не найбільшим щастям. Зараз я спробую показати вам могутню силу цього бога, а ви вже навчите інших. Насамперед треба пізнати людську природу та її слабкості. Бо давно колись первісна наша природа була не така, як тепер — вона була інша. Передусім існувало три роди людей, а не два, як маємо тепер — чоловічий і жіночий. Колись був ще й третій рід, що поєднував у собі обидва начала. Був, але вже нема — лишилося від нього одне тільки ім'я та й те звучить непристойно. Кажемо *андроґіни* й бачимо, що назва ця поєднує в собі обидва роди — [*андр*- вказує на чоловічий, *гін*- на жіночий]. Люди мали тоді круглясту форму — спина й боки сходилися в коло, рук мали по чотири кожний і ніг стільки ж, як і рук; на круглій шії мали по два, цілком однакові обличчя; обидва дивилися в протилежні боки з одної голови; вух було по чотири, соромітних членів — два, і всього іншого було так само, як легко можна собі додумати, [щоб уявити первісну їхню подобу]. Ходили такі люди просто, як тепер, але — в обидва боки; коли ж хотіли, щоб швидше — перекидалися і знову ставали на рівні ноги; а що мали тоді по вісім кінцівок, від яких могли відштов-

b δὲ διὰ ταῦτα τρία τὰ γένη καὶ τοιαῦτα, ὅτι τὸ μὲν ἄρρεν ἦν τοῦ
 ἡλίου τὴν ἀρχὴν ἐκγονον, τὸ δὲ θῆλυ τῆς γῆς, τὸ δὲ ἀμφοτέρων
 μετέχον τῆς σελήνης, ὅτι καὶ ἡ σελήνη ἀμφοτέρων μετέχει
 περιφερῆ δὲ δὴ ἦν καὶ αὐτὰ καὶ ἡ πορεία αὐτῶν διὰ τὸ τοῖς
 γονεῦσιν ὁμοία εἶναι. ἦν οὖν τὴν ἰσχὺν δεινὰ καὶ τὴν ῥώμην, καὶ
 τὰ φρονήματα μεγάλα εἶχον, ἐπεχείρησαν δὲ τοῖς θεοῖς, καὶ ὁ
 c λέγει Ὅμηρος περὶ Ἐφιάλτου τε καὶ Ὤτου, περὶ ἐκείνων λέγεται,
 τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν ἐπιχειρεῖν ποιεῖν, ὡς ἐπιθησομένων
 τοῖς θεοῖς.

Ὁ οὖν Ζεὺς καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ ἐβουλευόντο, ὃ τι χρῆ αὐ-
 τοὺς ποιῆσαι, καὶ ἠπόρουν· οὔτε γὰρ ὅπως ἀποκτείναιεν εἶχον
 καὶ ὥσπερ τοὺς γίγαντας κεραυνώσαντες τὸ γένος ἀφανί-
 σαιεν — αἱ τιμαὶ γὰρ αὐτοῖς καὶ ἱερὰ τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων
 ἠφανίζετο — οὐθ' ὅπως ἐῶεν ἀσελγαίνειν. μόγις δὲ ὁ Ζεὺς ἐν-
 νοήσας λέγει ὅτι Δοκῶ μοι, ἔφη, ἔχειν μηχανήν, ὡς ἂν εἰέν τε
 d ἄνθρωποι καὶ παύσαιντο τῆς ἀκολασίας ἀσθενέστεροι γενόμε-
 νοι. νῦν μὲν γὰρ αὐτούς, ἔφη, διατεμῶ δίχα ἕκαστον, καὶ ἅμα
 μὲν ἀσθενέστεροι ἔσονται, ἅμα δὲ χρησιμώτεροι ἡμῖν διὰ τὸ
 πλείους τὸν ἀριθμὸν γεγονέναι· καὶ βαδιῶνται ὀρθοὶ ἐπὶ δυοῖν
 σκελοῖν· ἐὰν δ' ἔτι δοκῶσιν ἀσελγαίνειν καὶ μὴ ἐθέλωσιν ἡσυ-
 χίαν ἄγειν, πάλιν αὖ, ἔφη, τεμῶ δίχα, ὥστ' ἐφ' ἑνὸς πορεύον-
 ται σκέλους ἀσκωλίζοντες· ταῦτα εἰπὼν ἔτεμνε τοὺς ἀνθρώπους
 δίχα, ὥσπερ οἱ τὰ ὄα τέμνοντες καὶ μέλλοντες ταριχεύειν, ἢ
 e ὥσπερ οἱ τὰ ὄα ταῖς θριξίν· ὄντινα δὲ τέμοι, τὸν Ἀπόλλω ἐκέ-
 λευε τό τε πρόσωπον μεταστρέφειν καὶ τὸ τοῦ αὐχένος ἥμισυ
 πρὸς τὴν τομήν, ἵνα θεώμενος τὴν αὐτοῦ τμήσιν κοσμιώτερος
 εἴη ὁ ἄνθρωπος, καὶ τᾶλλα ἰᾶσθαι ἐκέλευεν. ὁ δὲ τό τε πρόσω-
 πον μετέστρεφε, καὶ συνέλκων πανταχόθεν τὸ δέρμα ἐπὶ τὴν
 γαστέρα νῦν καλουμένην, ὥσπερ τὰ σύσπαστα βαλλάντια, ἐν
 191 στόμα ποιῶν ἀπέδει κατὰ μέσσην τὴν γαστέρα, ὃ δὴ τὸν ὀμφαλὸν
 καλοῦσι. καὶ τὰς μὲν ἄλλας ῥυτίδας τὰς πολλὰς ἐξελέαινε καὶ
 τὰ στήθη διήρθρου, ἔχων τι τοιοῦτον ὄργανον οἶον οἱ σκυτοτόμοι
 περὶ τὸν καλόποδα λεαίνοντες τὰς τῶν σκυτῶν ῥυτίδας· ὀλίγας
 δὲ κατέλιπε, τὰς περὶ αὐτὴν τὴν γαστέρα καὶ τὸν ὀμφαλόν,
 μνημεῖον εἶναι τοῦ παλαιοῦ πάθους. ἐπειδὴ οὖν ἡ φύσις δίχα
 ἐτμήθη, ποθοῦν ἕκαστον τὸ ἥμισυ τὸ αὐτοῦ συνήει, καὶ

хуватися, то котилися дуже швидко — як та куля. Було їх три
 б роди, такими були тому, що чоловічий рід походив від сонця,
 жіночий — від землі, а той, що поєднував обидва — від місяця,
 бо місяць має в собі щось від одного і другого. А щодо круглої
 подобі цих істот та їхньої кулеподібної ходи, то це тому, що
 вони схожі до своїх прародичів. Страшні своєю могутністю й
 силою, вони мали великі задуми і насмілилися навіть зазіхнути
 на владу богів⁵⁶. Те що Гомер говорить про Ота й Ефіялта⁵⁷, це
 c про них сказано, бо вони вже почали спинатися на небо, аби
 повергнути богів.

І ось Зевс та інші боги почали радитися, що треба зробити
 з тими людьми, і не знали: не вбити ж їх, як колись гігантів,
 спопеливши блискавицею, — тоді боги позбавили б себе по-
 честей і жертвоприношень від людей, — але й подібного зух-
 вальства було вже занадто, щоб його терпіти.

І тут Зевс, насилу щось придумавши, каже:

— Здається, я знаю один хитрий спосіб, щоб вони залиша-
 лись людьми, але, втративши трохи на силі, припинили непо-
 d добства. Зраз розігну їх, — каже, — навпіл — і вони раз, що
 стануть слабшими, раз — кориснішими для нас будуть, бо чис-
 ло їх побільшиться вдвоє. Ходитимуть просто, на двох ногах.
 Якщо й після цього вони надумують показувати своє зухвальст-
 во і не захочуть сидіти тихо, я знову, — сказав він, — розсічу їх
 навпіл і тоді вони застрибають на одній нозі.

Сказавши таке, він порозрізував людей на дві половини — так
 розділяють ягоди, щоб засушити їх, подібно розрізають воло-
 синою яйце⁵⁸. І кожному, кого Зевс розігнув, Аполлон, за його
 e наказом, мав повернути в бік розтину лице і половину шиї,
 щоб маючи перед очима своє каліцтво, люди стали покірніші,
 а решту наказав вигоїти. І Аполлон повертав лице кожному і,
 стягуючи з усіх боків шкіру до того місця, яке тепер називаємо
 животом, розпростовував у такий спосіб складки і, залишаючи
 один отвір, зав'язував його посередині живота, — це місце
 називаємо пупком. Так само розгладив всі інші складки і роз-
 простовував груди, маючи для того таке знаряддя, яке тримають
 191 шевці, коли на правилі виправляють шкіру. Там, де живіт і біля
 пупка, він залишив трохи складок — на пам'ять про пережиті
 страждання. Коли людську природу було розділено таким спо-
 собом на дві половини, кожна половина бажала собі поєднатися

b περιβάλλοντες τὰς χεῖρας καὶ συμπλεκόμενοι ἀλλήλοις, ἐπιθυ-
 μούντες συμφύναι, ἀπέθνησκον ὑπὸ λιμοῦ καὶ τῆς ἄλλης ἀρ-
 γίας διὰ τὸ μηδὲν ἐθέλειν χωρὶς ἀλλήλων ποιεῖν. καὶ ὅποτε τι
 ἀποθάνοι τῶν ἡμίσεων, τὸ δὲ λειφθεῖη, τὸ λειφθὲν ἄλλο ἐζήτει
 καὶ συνεπλέκετο, εἴτε γυναικὸς τῆς ὅλης ἐντύχοι ἡμίσει, ὃ δὴ
 νῦν γυναιῖκα καλοῦμεν, εἴτε ἀνδρός· καὶ οὕτως ἀπώλλυντο. ἐλε-
 ῆσας δὲ ὁ Ζεὺς ἄλλην μηχανὴν πορίζεται, καὶ μετατίθησιν αὐ-
 τῶν τὰ αἰδοῖα εἰς τὸ πρόσθεν· τέως γὰρ καὶ ταῦτα ἐκτὸς εἶχον,
 καὶ ἐγέννων καὶ ἐτικτον οὐκ εἰς ἀλλήλους ἀλλ' εἰς γῆν, ὥσπερ
 οἱ τέττιγες· μετέθηκ' τε οὖν οὕτω <ταῦτ' > αὐτῶν εἰς τὸ πρόσθεν
 c καὶ διὰ τούτων τὴν γένεσιν ἐν ἀλλήλοις ἐποίησε, διὰ τοῦ ἄρρενος
 ἐν τῷ θήλει, τῶνδε ἕνεκα, ἵνα ἐν τῇ συμπλοκῇ ἅμα μὲν εἰ ἀνήρ
 γυναικὶ ἐντύχοι, γεννῶν καὶ γίγνοιτο τὸ γένος, ἅμα δ' εἰ καὶ
 ἄρρην ἄρρени, πλησμονὴ γοῦν γίγνοιτο τῆς συνουσίας καὶ
 διαπαύοιντο καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα τρέποιντο καὶ τοῦ ἄλλου βίου
 d ἐπιμελοῖντο. ἔστι δὴ οὖν ἐκ τούτου ὁ ἔρως ἔμφυτος ἀλλήλων τοῖς
 ἀνθρώποις καὶ τῆς ἀρχαίας φύσεως συναγωγεὺς καὶ ἐπιχειρῶν
 ποιῆσαι ἐν ἐκ δυοῖν καὶ ἰάσασθαι τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην.

Ἐκαστος οὖν ἡμῶν ἐστὶν ἀνθρώπου σύμβολον, ἅτε τετμημέ-
 νος ὥσπερ αἱ ψῆται, ἐξ ἐνὸς δύο. ζητεῖ δὴ αἰεὶ τὸ αὐτοῦ ἕκαστος
 σύμβολον. ὅσοι μὲν οὖν τῶν ἀνδρῶν τοῦ κοινοῦ τμήμα εἰσιν, ὃ
 d τὸν τότε ἀνδρόγυννον ἐκαλεῖτο, φιλογύναικός τ' εἰσὶ καὶ οἱ πολλοὶ
 e τῶν μοιχῶν ἐκ τούτου τοῦ γένους γεγόνασι, καὶ ὅσοι αὐτῶν γυ-
 ναῖκες φίλανδροὶ τε καὶ μοιχεύτριαι, ἐκ τούτου τοῦ γένους γίγ-
 νονται. ὅσοι δὲ τῶν γυναικῶν γυναικὸς τμήμα εἰσιν, οὐ πάνυ
 αὐταὶ τοῖς ἀνδράσι τὸν νοῦν προσέχουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς
 τὰς γυναικὰς τετραμμένα εἰσὶ, καὶ αἱ ἑταιρίστριαι ἐκ τούτου
 τοῦ γένους γίγνονται. ὅσοι δὲ ἄρρενος τμήμα εἰσιν, τὰ ἄρρени
 διώκουσι, καὶ τέως μὲν ἂν παῖδες ὦσιν, ἅτε τεμάχια ὄντα τοῦ
 ἄρρενος, φιλοῦσι τοὺς ἀνδρας καὶ χαίρουσι συγκατακέιμενοι
 192 καὶ συμπεπλεγμένοι τοῖς ἀνδράσι, καὶ εἰσιν οὗτοι βέλτιστοι τῶν
 παίδων καὶ μειρακίων, ἅτε ἀνδρείοτατοι ὄντες φύσει. φασι δὲ δὴ
 τινες αὐτοὺς ἀναισχύντους εἶναι, ψευδόμενοι· οὐ γὰρ ὑπ'
 ἀναισχυντίας τοῦτο δρῶσιν, ἀλλ' ὑπὸ θάρρους καὶ ἀνδρείας καὶ
 ἀρρениπίας, τὸ ὅμοιον αὐτοῖς ἀσπαζόμενοι. μέγα δὲ τεκμήριον
 καὶ γὰρ τελεωθέντες μόνοι ἀποβαίνουσιν εἰς τὰ πολιτικὰ ἀνδρες
 οἱ τοιοῦτοι. ἐπειδὴν δὲ ἀνδρωθῶσι, παιδεραστοῦσι καὶ πρὸς
 b γάμους καὶ παιδοποιίας οὐ προσέχουσι τὸν νοῦν φύσει, ἀλλὰ

з втраченою — вони припадали одна до одної, обіймалися і, прагнучи зростись в одне, вмирили від голоду і неробства, бо одна без другої нічого не хотіла робити. І коли одна половина вмирала, а друга лишалася, та що залишилась, вишукувала собі іншу половину і завмирала в її обіймах, незалежно від того, зустрілась їй половина колишньої жінки, тобто те, що ми називаємо жінкою, чи чоловіка. Так вони загинули. Змилювавшись над ними, Зевс, придумав новий спосіб — переставив їхні соромітні члени, щоб були спереду. Бо досі [як були цілими] мали й це назовні — і зачинали, і народжували не один в одному, а в землі, як цикади⁵⁹. Отже, переставив наперед їхні члени і зробив їх народження обопільним — через чоловіче начало в жіночому, для того, аби в поєднанні, коли чоловік з жінкою зійдеться, зачинався і продовжувався їхній рід; коли ж зійдеться чоловік з чоловіком, щоб мали від цього щонайменше задоволення і, скінчивши, повертались до роботи і дбали про інші життєві турботи. Отож, відтоді взаємна любов всаджена в природу людей. Зводячи їх разом у первісну природу, Ерос намагається зробити з двох одне і зцілити людську природу.

Кожен-бо з нас є символом людини⁶⁰, розділеної на дві камбалоподібні частини — з однієї дві. Тому кожен вічно шукає своєї половини. Чоловіки, які є частиною тої єдиної колись істоти, що називалась андрогіном, мають особливу пристрасть до жінок, більшість із них — перелюбники. А знову жінки, що ведуть своє походження від роду андрогінів, кохаються з чоловіками — то страшні розпусниці. Жінки ж, які є половиною колишньої жінки, переважно байдужі до чоловіків, їх більше приваблюють жінки; від них і походять жонолюбниці. І чоловіки, — ті, що є половиною колишнього чоловіка, захоплюються всім чоловічим. Ще в дитячому віці, як частинки істоти чоловічого роду, вони люблять чоловіків і їм подобається лежати й обійматися з чоловіками. Це якраз найкращі з хлопчиків та юнаків — то справжні мужі за природою. Дехто, правда, говорить, що вони сорому не мають, але то брехня. Поводяться так не тому, що безсоромні, а тому, що достатньо відважні, сміливі і, як личить справжньому мужеві, певні себе, щоб любити свою подобу. І цьому є вельми переконливий доказ. У зрілому віці лише такі мужі присвячують себе державним справам⁶¹. Змужнівши, вони любляться з юнаками, позбавлені від природи потягу до шлюбу чи плодження дітей. До цього їх

ὑπὸ τοῦ νόμου ἀναγκάζονται ἀλλ' ἐξαρκεῖ αὐτοῖς μετ' ἀλλήλων καταζῆν ἀγάμοις. πάντως μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος παιδεραστής τε καὶ φιλεραστής γίγνεται, αἰεὶ τὸ συγγενὲς ἀσπαζόμενος. ὅταν μὲν οὖν καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ ἐντύχη τῷ αὐτοῦ ἡμίσει καὶ ὁ παιδεραστής καὶ ἄλλος πᾶς, τότε καὶ θαυμαστὰ ἐκπλήττονται φιλία τε καὶ οἰκειότητι καὶ ἔρωτι, οὐκ ἐθέλοντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, χωρίζεσθαι ἀλλήλων οὐδὲ σμικρὸν χρόνον. καὶ οἱ διατελοῦντες μετ' ἀλλήλων διὰ βίου οὗτοί εἰσιν, οἱ οὐδ' ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν ὅ τι βούλονται σφίσι παρ' ἀλλήλων γίνεσθαι. οὐδενὶ γὰρ ἂν δόξειε τοῦτ' εἶναι ἢ τῶν ἀφροδισίων συνουσία, ὡς ἄρα τούτου ἕνεκα ἕτερος ἐτέρῳ χαίρει συνῶν οὕτως ἐπὶ μεγάλης σπουδῆς· ἀλλ' ἄλλο τι βουλομένη ἐκατέρου ἢ ψυχῆ δήλη ἐστίν, ὃ οὐ δύναται εἰπεῖν, ἀλλὰ μαντεύεται ὃ βούλεται, καὶ αἰνίττεται. καὶ εἰ αὐτοῖς ἐν τῷ αὐτῷ κατακειμένοις ἐπιστὰς ὁ Ἥφαιστος, ἔχων τὰ ὄργανα, ἔροιτο· τί ἔσθ' ὃ βούλεσθε, ὦ ἄνθρωποι, ὑμῖν παρ' ἀλλήλων γενέσθαι; καὶ εἰ ἀποροῦντας αὐτοὺς πάλιν ἔροιτο Ἄρα γε τοῦδε ἐπιθυμεῖτε, ἐν τῷ αὐτῷ γενέσθαι ὅτι μάλιστα ἀλλήλοις, ὥστε καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν μὴ ἀπολείπεσθαι ἀλλήλων; εἰ γὰρ τούτου ἐπιθυμεῖτε, ἐθέλω ὑμᾶς συντηξαι καὶ συμφυσησαι εἰς τὸ αὐτό, ὥστε δύο ὄντας ἕνα γεγονέναι καὶ ἕως τ' ἂν ζῆτε, ὡς ἕνα ὄντα, κοινῇ ἀμφοτέρους ζῆν, καὶ ἐπειδὴν ἀποθάνητε, ἐκεῖ αὖ ἐν Αἴδου ἀντὶ δυοῖν ἕνα εἶναι κοινῇ τεθνεῶτε· ἀλλ' ὁρᾶτε εἰ τούτου ἐρᾶτε καὶ ἐξαρκεῖ ὑμῖν ἂν τούτου τύχητε· ταῦτα ἀκούσας ἴσμεν ὅτι οὐδ' ἂν εἰς ἐξαρνηθεῖη οὐδ' ἄλλο τι ἂν φανείη βουλόμενος, ἀλλ' ἀτεχνῶς οἰοῖτ' ἂν ἀκηκοέναι τοῦτο ὃ πάλοι ἄρα ἐπεθύμει, συνελθῶν καὶ συντακείς τῷ ἐρωμένῳ ἐκ δυοῖν εἰς γενέσθαι.

Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ αἴτιον, ὅτι ἡ ἀρχαία φύσις ἡμῶν ἦν αὕτη καὶ ἡμεν ὄλογοι τοῦ ὄλου οὖν τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ διώξει ἔρως ὄνομα. καὶ πρὸ τοῦ, ὡσπερ λέγω, ἔν ἡμεν· νυνὶ δὲ διὰ τὴν ἀδικίαν διωκίσθημεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καθάπερ Ἀρκάδες ὑπὸ Λακεδαιμονίων. φόβος οὖν ἐστίν, ἐὰν μὴ κόσμιοι ὦμεν πρὸς τοὺς θεοὺς, ὅπως μὴ καὶ αὐθις διασχισθησόμεθα, καὶ περιόμεν ἔχοντες ὡσπερ οἱ ἐν ταῖς στήλαις καταγραφῆν ἐκτετυπωμένοι, διαπεπρισμένοι κατὰ τὰς ῥίνας, γεγονότες ὡσπερ λίσπαι. ἀλλὰ τούτων ἕνεκα πάντ' ἄνδρα χρή ἅπαντα παρακελεύεσθαι εὐσεβεῖν περὶ θεοῦς, ἵνα τὰ μὲν ἐκφύγωμεν, τῶν δὲ τύχωμεν, ὡς ὁ Ἔρως ἡμῖν ἡγεμῶν καὶ

приневолюе звычай, вони ж радше задовольнялися б спільним життям із собі подібними, не знаючи жінок і шлюбних зв'язків. Завжди радісно приймаючи споріднене начало, такий муж стає палким поклонником юнаків і другом закоханих у нього. Коли випадково зустрінеться такому мужеві, що любить юнаків, його половина, тоді починає раптом відбуватися між ними щось дивне — вони відчують таку близькість і любов, що навіть на короткий час не хочуть розлучатися один з одним. І люди, що разом перебувають все життя, не могли б, мабуть, сказати, чого вони, власне, один від одного хочуть. Хто б подумав, що то тільки заради любовної втіхи вони роблять все, що в їхніх силах, аби бути разом. Ясно, що душа кожного бажає чогось іншого. Хай вона не вміє цього висловити, але має віщування і пробує його розгадати⁶². Якби перед ними, коли вони лежать поруч, раптом з'явився Гефест зі своїм ковальським молотом і спитав: «Чого ви хочете один від одного, люди, щоб вам сталося?» І коли б вони, збентежившись на таке питання, не знали, що відповісти, він знову спитав би їх: «Може, хочете стати одним тілом, щоб ніколи не розлучатися, ні вдень, ні вночі, і завжди бути разом? Якщо хочете цього, я можу поєднати вас в одному тілі, сплавивши як залізо, і тоді з двох станете одним і, поки живі, житимете одним спільним для обох життям, а коли помрете, то теж спільною смертю і в Аїді будете однією тінню, замість двох. Та добре подумайте, чи справді бажаєте собі цього, чи будете втішатись, якщо так вам станеться⁶³?» Таке почувши, знаємо напевно, що жоден не пропустив би такої нагоди і не виявив би іншого бажання, тільки подумав би, що почув саме те, чого так пристрасно прагнув віддавна — зійтися і сплавитися з найдорожчою істотою в одне тіло.

Причиною цьому те, що первісна наша природа була такою і ми були цілі. Отож, любов'ю називаємо бажання цілості і прагнення її осягнути. Я вже казав, і тепер говорю: колись ми були єдиним цілим, а тепер через нашу провину ми, ніби розселені богом, кожний окремо, як аркадці з лакедемонцями⁶⁴. Страшно, але якщо не будемо гідними в очах богів, нас ще раз поділять навпіл і тоді те, що з нас лишиться, буде подібним до опуклих зображень на могильних плитах, що їх розпилюють уздовж носа. Тому кожний муж, як лише вміє, хай наставляє інших шанувати богів, щоб нас оминуло це лихо і, щоб ми

στρατηγός. ὧ μηδεὶς ἐναντία πραττέτω· πράττει δ' ἐναντία, ὅστις θεοῖς ἀπεχθάνεται· φίλοι γὰρ γενόμενοι καὶ διαλλαγέντες τῷ θεῷ ἐξευρησόμεν τε καὶ ἐντευξόμεθα τοῖς παιδικοῖς τοῖς ἡμετέροις αὐτῶν, ὃ τῶν νῦν ὀλίγοι ποιοῦσι. καὶ μὴ μοι ὑπολάβῃ

c Ἐρυξίμαχος κωμωδῶν τὸν λόγον, ὡς Πausανίαν καὶ Ἀγάθωνα λέγω· ἴσως μὲν γὰρ καὶ οὗτοι τούτων τυγχάνουσιν ὄντες καὶ εἰσὶν ἀμφοτέροι τὴν φύσιν ἄρρενες· λέγω δὲ οὖν ἔγωγε καθ' ἀπάντων καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ὅτι οὕτως ἂν ἡμῶν τὸ γένος εὐδαίμον γένοιτο, εἰ ἐκτελέσαιμεν τὸν ἔρωτα καὶ τῶν παιδικῶν τῶν αὐτοῦ ἕκαστος τύχοι εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀπελθῶν φύσιν. εἰ δὲ τοῦτο ἄριστον, ἀναγκαῖον καὶ τῶν νῦν παρόντων τὸ τούτου ἐγγυτάτω ἄριστον εἶναι· τοῦτο δ' ἐστὶ παιδικῶν τυχεῖν κατὰ

d νοῦν αὐτῷ πεφυκότων· οὐδὲ τὸν αἴτιον θεὸν ὑμνοῦντες δικαίως ἂν ὑμνοῖμεν ἔρωτα, ὃς ἐν τε τῷ παρόντι ἡμᾶς πλείστα ὀνίνησιν εἰς τὸ οἰκείον ἄγων, καὶ εἰς τὸ ἔπειτα ἐλπίδας μεγίστας παρέχεται, ἡμῶν παρεχομένων πρὸς θεοὺς εὐσέβειαν, καταστήσας ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν φύσιν καὶ ἰασάμενος μακαρίους καὶ εὐδαίμονας ποιῆσαι.

Οὗτος, ἔφη, ὦ Ἐρυξίμαχε, ὁ ἐμὸς λόγος ἐστὶ περὶ ἔρωτος, ἀλλοῖος ἢ ὁ σός. ὥσπερ οὖν ἐδεήθην σου, μὴ κωμωδήσης αὐτόν, ἵνα καὶ τῶν λοιπῶν ἀκούσωμεν τί ἕκαστος ἐρεῖ, μᾶλλον δὲ τί

e ἐκάτερος· Ἀγάθων γὰρ καὶ Σωκράτης λοιποί.

Ἀλλὰ πείσομαί σοι, ἔφη φάναι τὸν Ἐρυξίμαχον· καὶ γὰρ μοι ὁ λόγος ἠδέως ἐρρήθη. καὶ εἰ μὴ συνήδη Σωκράτει τε καὶ Ἀγάθωνι δεινοῖς οὖσι περὶ τὰ ἐρωτικά, πάνυ ἂν ἐφοβούμην μὴ ἀπορήσωσι λόγων διὰ τὸ πολλὰ καὶ παντοδαπὰ εἰρησθαι· νῦν δὲ ὁμως θαρρῶ.

Τὸν οὖν Σωκράτη εἰπεῖν Καλῶς γὰρ αὐτὸς ἠγώνισαι, ὦ Ἐρυξίμαχε· εἰ δὲ γένοιο οὐ νῦν ἐγὼ εἶμι, μᾶλλον δὲ ἴσως οὐ ἔσομαι, ἐπειδὴν καὶ Ἀγάθων εἶπη, εὐ καὶ μάλ' ἂν φοβοῖο καὶ ἐν παντὶ εἴης ὥσπερ ἐγὼ νῦν.

194 Φαρμάττειν βούλει με, ὦ Σώκρατες, εἰπεῖν τὸν Ἀγάθωνα, ἵνα θορυβηθῶ διὰ τὸ οἶεσθαι τὸ θέατρον προσδοκίαν μεγάλην ἔχειν ὡς εὐ ἐροῦντος ἐμοῦ.

осягнули те, до чого нас веде Ерос — наш провідник на цій дорозі. Хай ніхто своїми вчинками не суперечить Еросові. Хто чинить йому опір, той накликає на себе ворожість богів. Заприязнившись і помирившись з цим богом, ми віднайдемо і зустрінемо кожен свою половину, яку любимо, що тепер вдається небагатьом⁶⁵. Хай Ериксімах не посміється з моєї мови, сприймаючи її так, ніби я говорю про Павсанія і Агатона. Що ж, може, вони й належать до тих небагатьох і обидва мають чоловічу природу. Але я кажу, загалом, про всіх чоловіків і жінок, тому що лише в такий спосіб — у досконалій любові — якби кожен з нас зумів знайти свою половину, щоб повернутися до первісної природи, наш рід став би щасливим. Якщо це найкраще, то з усього, що маємо тепер, найліпшим треба визнати те, що найближче до найкращого, а це означає, що треба знайти свою половину, споріднену способом мислення. Тому, співаючи хвалу богові, що дає нам це благо, буде справедливо, якщо ми прославимо Ероса. Він вже й тепер дарує нам радість, бо провадить до того, хто близький за природою, і на майбутнє вселяє надію — якщо будемо шанувати богів, він зробить нас щасливими і блаженними, зціливши нас поверненням первісної природи.

Таке ось слово моє про Ероса, Ериксімаху, до твого не подібне. Ще раз прошу тебе, не сміятися з того, що я сказав. Послухаймо тепер тих, що ще залишились, власне тих двох — Агатона і Сократа.

Интерлюдия третя: іронія Сократа

Згода, — сказав Ериксімах. — До того ж слово твоє мені сподобалось. Якби я не знав, що й Сократ, і Агатон великі знавці Ероса, я дуже боявся б зараз, що вони не матимуть, що доповнити — так багато і такого різного вже сказано. Але я можу бути спокійним.

— Добре, що ти можеш бути спокійним, Ериксімаху. Але якби ти опинився на тому місці, в якому я тепер перебуваю, чи краще сказати, в якому я скоро опинюся, після того, як і Агатон виголосить своє слово, тебе, мабуть, охопив би страх, і тобі теж було б не по собі, як мені зараз.

— Здається, ти хочеш збаламутити мене, Сократе, — сказав Агатон, — щоб я збентежився від самої думки, що ці слухачі сподіваються почути від мене бозна яке прегарне слово.

b *Επιλήσμων* μεντὰν εἶην, ὦ *Αγάθων*, εἰπεῖν τὸν *Σωκράτη*, εἰ
 ἰδὼν τὴν σὴν ἀνδρείαν καὶ μεγαλοφροσύνην ἀναβαίνοντος ἐπὶ
 τὸν ὀκρίβαντα μετὰ τῶν ὑποκριτῶν, καὶ βλέψαντος ἐναντία
 τουσοῦτῳ θεάτρῳ, μέλλοντος ἐπιδείξεσθαι σαυτοῦ λόγους, καὶ
 οὐδ' ὅπως οἰοῦν ἐκπλαγέντος, νῦν οἰηθείην σε θορυβηθήσεσθαι
 ἔνεκα ἡμῶν ὀλίγων ἀνθρώπων.

Τί δέ, ὦ *Σώκρατες*; τὸν *Αγάθωνα* φάναι, οὐ δήπου με οὕτω
 θεάτρου μεστὸν ἤγη, ὥστε καὶ ἀγνοεῖν, ὅτι νῦν ἔχοντι ὀλίγοι
 ἔμφρονες πολλῶν ἀφρόνων φοβερώτεροι;

c *Οὐ* μεντὰν καλῶς ποιοίην, φάναι τὸν *Σωκράτη*, ὦ *Αγάθων*,
 περὶ σοῦ τι ἐγὼ ἀγροικὸν δοξάζων· ἀλλ' εὐ οἶδα, ὅτι εἰ τισὶν ἐν-
 τύχοις οὐς ἤγοιο σοφούς, μᾶλλον ἂν αὐτῶν φρονιτίζοις ἢ τῶν
 πολλῶν· ἀλλὰ μὴ οὐχ οὗτοι ἡμεῖς ὤμεν· ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ ἐκεῖ
 παρῆμεν καὶ ἡμεν τῶν πολλῶν· εἰ δὲ ἄλλοις ἐντύχοις σοφοῖς,
 τάχ' ἂν αἰσχύνοιο αὐτούς, εἰ τι ἴσως οἴοιο αἰσχρὸν ὄν ποιεῖν· ἢ
 πῶς λέγεις;

d *Ἀληθῆ* λέγεις, φάναι.

Τοὺς δὲ πολλοὺς οὐκ ἂν αἰσχύνοιο, εἰ τι οἴοιο αἰσχρὸν ποιεῖν;

Καὶ τὸν *Φαῖδρον* ἔφη ὑπολαβόντα εἰπεῖν ὦ φίλε *Αγάθων*,
 ἐὰν ἀποκρίνη *Σωκράτει*, οὐδὲν ἔτι διοίσει αὐτῷ ὄπηοῦν τῶν ἐν-
 θάδε ὀτιοῦν γίγνεσθαι, ἐὰν μόνον ἔχη ὅτῳ διαλέγηται, ἄλλως τε
 καὶ καλῶ. ἐγὼ δὲ ἡδέως μὲν ἀκούω *Σωκράτους* διαλεγομένου,
 ἀναγκαῖον δέ μοι ἐπιμεληθῆναι τοῦ ἐγκωμίου τῷ Ἔρωτι καὶ
 ἀποδέξασθαι παρ' ἐνὸς ἐκάστου ὑμῶν τὸν λόγον· ἀποδοῦς οὖν
 ἐκάτερος τῷ θεῷ οὕτως ἤδη διαλεγέσθω.

e *Ἀλλὰ* καλῶς λέγεις, ὦ *Φαῖδρε*, φάναι τὸν *Αγάθωνα*, καὶ
 οὐδὲν με κωλύει λέγειν· *Σωκράτει* γὰρ καὶ αὐθις ἔσται πολλάκις
 διαλέγεσθαι.

195 *Εγὼ* δὲ δὴ βούλομαι πρῶτον μὲν εἰπεῖν ὡς χρὴ με εἰπεῖν,
 ἔπειτα εἰπεῖν. δοκοῦσι γὰρ μοι πάντες οἱ πρόσθεν εἰρηκότες οὐ
 τὸν θεὸν ἐγκωμιάζειν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους εὐδαιμονίζειν τῶν
 ἀγαθῶν ὧν ὁ θεὸς αὐτοῖς αἴτιος· ὁποῖος δὲ τις αὐτὸς ὧν ταῦτα
 ἐδωρήσατο, οὐδεὶς εἰρηκεν. εἰς δὲ τρόπος ὀρθὸς παντὸς ἐπαίνου
 περὶ παντός, λόγῳ διελεθῆναι οἷος οἴων αἴτιος ὧν τυγχάνει περὶ οὗ

— Короткою була б моя пам'ять, Агатоне, — сказав Сократ, — якби після того, як я мав нагоду споглядати твою мужність і витримку, коли ти разом з акторами виходив на сцену і перед проголошенням своїх промов без жодного страху дивився в очі стількох глядачів, — якби я тепер міг подумати, що ти розгубишся перед нами, якоюсь горсткою слухачів.

— Невже, Сократе, — сказав Агатон, — ти думаєш, що я аж так захоплений театром, що не розумію, наскільки для чоловіка, хоч трохи мислячого, декілька розумних людей страшніші від багатьох невігласів?

— Ні, Агатоне, — відповів Сократ, — з мого боку було б несправедливо так погано про тебе думати. Я не маю сумніву, що, якби ти опинився в товаристві тих, кого вважаєш справді мудрими, ти зважав би на їхню думку більше, ніж на суд багатолюдної юрби. Але нам, боюся, далеко до мудрих. Ми теж були в театрі і належали до більшості. Якби тобі довелось опинитися в товаристві мудрих людей, ти, мабуть, відчув би сором перед ними, якби знав, що робиш щось погане, чи не так?

— Мабуть, що так, — сказав Агатон.

— А більшості ти б не соромився, якби вважав, що робиш щось погане?

Любий Агатоне, — втрутився в їхню розмову Федр, — якщо ти й далі відповідатимеш Сократові, він забуде, що тут відбувається — йому тільки подавай співрозмовника, а ще до того й гарного. Хоч мені й приємно слухати бесіди Сократа, але зараз мушу подбати про хвалу Еросові і вимагати від кожного з вас слова. Хай спочатку кожен віддасть належне богові, а тоді бесідуйте, з ким кому заманеться.

— Послухаю, Федре, гарної твоєї ради — сказав Агатон. Почну говорити і ніщо мені не завадить. А з Сократом, врешті, трапиться ще не одна нагода порозмовляти.

Енкомій п'ятий: Агатон вшановує Ероса

Я передусім хочу поділитися своїми думками⁶⁶ з приводу того, як належить говорити, а вже потім стану до слова. Гадаю, всі мої попередники не так бога оспівували, як прославляли ті блага, якими він обдаровує людей. Про самого благодійника — який же він все-таки — ніхто так і не сказав. Насправді ж існує лише один спосіб виголосити на прославу когось похваль-

ἂν ὁ λόγος ἦ. οὕτω δὴ τὸν Ἔρωτα καὶ ἡμᾶς δίκαιον ἐπαινέσαι
πρῶτον αὐτὸν οἷός ἐστιν, ἔπειτα τὰς δόσεις.

Φημί οὖν ἐγὼ πάντων θεῶν εὐδαιμόνων ὄντων Ἔρωτα, εἰ
θέμις καὶ ἀνεμέσητον εἰπεῖν, εὐδαιμονέστατον εἶναι αὐτῶν,
κάλλιστον ὄντα καὶ ἄριστον. ἔστι δὲ κάλλιστος ὧν τοιόσδε. πρῶ-
τον μὲν νεώτατος θεῶν, ὦ Φαίδρε. μέγα δὲ τεκμήριον τῷ λόγῳ
αὐτὸς παρέχεται, φεύγων φυγῇ τὸ γῆρας, ταχὺ ὄν δῆλον ὅτι
θᾶπτον γοῦν τοῦ δέοντος ἡμῖν προσέρχεται. ὁ δὲ πέφυκεν Ἔρωσ
μισεῖν καὶ οὐδ' ἐντὸς πολλοῦ πλησιάζειν. μετὰ δὲ νέων ἀεὶ
σύνεστί τε καὶ ἔστιν· ὁ γὰρ παλαιὸς λόγος εὐ ἔχει, ὡς ὁμοιον
ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει. ἐγὼ δὲ Φαίδρω πολλά ἄλλα ὁμολογῶν τοῦτο
οὐχ ὁμολογῶ, ὡς Ἔρωσ Κρόνου καὶ Ἰαπετοῦ ἀρχαιότερός ἐστιν,
ἀλλὰ φημί νεώτατον αὐτὸν εἶναι θεῶν καὶ ἀεὶ νέον, τὰ δὲ παλαιὰ
πράγματα περὶ θεοῦς, ἃ Ἡσίοδος καὶ Παρμενίδης λέγουσιν,
Ἀνάγκη καὶ οὐκ Ἔρωτι γεγονέναι, εἰ ἐκεῖνοι ἀληθῆ ἔλεγον· οὐ
γὰρ ἂν ἐκτομαί οὐδὲ δεσμοὶ ἀλλήλων ἐγίγνοντο καὶ ἄλλα πολλὰ
καὶ βίαια, εἰ Ἔρωσ ἐν αὐτοῖς ἦν, ἀλλὰ φιλία καὶ εἰρήνη, ὥσπερ
νῦν, ἐξ οὗ Ἔρωσ τῶν θεῶν βασιλεύει. νέος μὲν οὖν ἐστὶ, πρὸς δὲ
τῷ νέῳ ἀπαλός· ποιητοῦ δ' ἔστιν ἐνδεῆς οἷός ἦν Ὀμηρος πρὸς
τὸ ἐπιδειξάει θεοῦ ἀπαλότητα, Ὀμηρος γὰρ Ἄτην θεὸν τέ φη-
σιν εἶναι καὶ ἀπαλήν — τοὺς γοῦν πόδας αὐτῆς ἀπαλοὺς εἶ-
ναι — λέγων

τῆς μένθ' ἀπαλοὶ πόδες· οὐ γὰρ ἐπ' οὐδεὸς
πίλναται, ἀλλ' ἄρα ἦ γε κατ' ἀνδρῶν κράατα βαίνει.

καλῶ οὖν δοκεῖ μοι τεκμηρίῳ τὴν ἀπαλότητα ἀποφαίνειν,
ὅτι οὐκ ἐπὶ σκληροῦ βαίνει, ἀλλ' ἐπὶ μαλθακοῦ. τῷ αὐτῷ δὴ καὶ
ἡμεῖς χρῆσώμεθα τεκμηρίῳ περὶ Ἔρωτα ὅτι ἀπαλός. οὐ γὰρ ἐπὶ
γῆς βαίνει οὐδ' ἐπὶ κρανίων, ἃ ἔστιν οὐ πάνυ μαλακά, ἀλλ' ἐν
τοῖς μαλακωτάτοις τῶν ὄντων καὶ βαίνει καὶ οἰκεῖ. ἐν γὰρ ἤθεσι
καὶ ψυχαῖς θεῶν καὶ ἀνθρώπων τὴν οἰκισιν ἰδρῦται, καὶ οὐκ αὖ
ἐξῆς ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς, ἀλλ' ἦτινι ἂν σκληρὸν ἦθος ἐχούση
ἐντύχη, ἀπέρχεται, ἢ δ' ἂν μαλακόν, οἰκίζεται. ἀπτόμενον οὖν
ἀεὶ καὶ ποσὶ καὶ πάντῃ ἐν μαλακωτάτοις τῶν μαλακωτάτων,
ἀπαλώτατον ἀνάγκη εἶναι. νεώτατος μὲν δὴ ἐστὶ καὶ
ἀπαλώτατος, πρὸς δὲ τούτοις ὑγρὸς τὸ εἶδος. οὐ γὰρ ἂν οἷός τ'
ἦν πάντῃ περιπτύσσεσθαι οὐδὲ διὰ πάσης ψυχῆς καὶ εἰσιῶν τὸ
πρῶτον λανθάνειν καὶ ἐξιῶν, εἰ σκληρὸς ἦν. συμμέτρου δὲ καὶ

не слово — выяснити, який він, а тоді вже можна розповідати,
якими благами завдячуємо йому. Отож, було б справедливо,
щоб і ми, дбаючи про хвалу Еросові, спершу прославили його
самого, а вже потім гідно поцінували його дари.

— Почну з того, що Ерос найблаженніший з усіх блажен-
них богів. І хоча слова ці можуть викликати осудження й докір,
але вважаю його найблаженнішим, бо він — найпрекрасніший
і найдостойніший бог⁶⁷. Найпрекрасніший, Федре, тому що
наймолодший⁶⁸. Зрештою, він сам найкраще засвідчує прав-
дивість моїх слів. Як спритно він біжить від старости?! — а вона,
стара, не бариться: приходить до нас швидше, ніж треба. Ерос
ненавидить її всім своїм еством і обминає десятою дорогою.
Сам юний, він — завжди з молодими. Добре мовиться в тому
прислів'ї — *подібний до подібного горнеться*⁶⁹. Загалом, по-
годжуючись зі словами Федра, я аж ніяк не згоден з ним у тому,
що Ерос старший за Япета і Кроноса. Гадаю, що Ерос — най-
молодший з усіх богів і завжди юний⁷⁰. А щодо того, що віддав-
на мовилося про богів (у Гесіода чи Парменіда), то причиною
тут, звісно, коли можна йняти віру поетам, була Необхідність, а
не Ерос. Боги не оскопляли б один одного, не заковували б у
кайдани, не чинили б насильства, якби між ними був Ерос. Бу-
ла б між ними приязнь і мир, як тепер, відколи панує над бо-
гами Ерос⁷¹. Отож, він — молодий, а що молоде — то ніжне.
Треба такого поета як Гомер, щоб оспівати ніжність цього бога.
Прославляючи божественність і ніжність Ати, от хоч би ніжність
її ніг, Гомер говорить:

*ніжні ноги її, і навіть не ходить
Ними вона по землі, по головах людських прямує*⁷².

Як на мене, він прекрасно довів її ніжність — ходить вона не
по тверді земній, по м'якому ступає. Скористаймося і ми тим
же доказом, оспівуючи ніжність Ероса. Ходить-бо він не по
землі, і навіть не по головах, що не такі вже й м'які, — живе й
ступає по найм'якіших [у світі] місцях. У вдачах і душах бо-
гів і людей оселю для себе він робить, і то в душах не всіх, а тіль-
ки в м'яких — зустрінеться ж йому сувора вдача, він геть іде. Тор-
каючись завжди ногами й усім найм'якішого з найм'якіших, він
мусить бути хіба самою ніжністю. Це наймолодший бог і най-
ніжніший, а ще він — плинний. Інакше, якби не був плинним,
не міг би скрізь проникати — спочатку входити потаємно в
кожну душу, а потім непомітно виходити з неї. Переконливим

ὕγρας ιδέας μέγα τεκμήριον ἢ εὐσχημοσύνη, ὃ δὴ διαφερόντως ἐκ πάντων ὁμολογουμένως Ἔρως ἔχει· ἀσχημοσύνη γὰρ καὶ Ἔρωτι πρὸς ἀλλήλους ἀεὶ πόλεμος. χροῶς δὲ κάλλος ἢ κατ' ἀν-
 b θη δίαίτα τοῦ θεοῦ σημαίνει· ἀνανθεῖ γὰρ καὶ ἀπνηθηκότι καὶ σώματι καὶ ψυχῇ καὶ ἄλλω ὄτρωσιν οὐκ ἐνίξει Ἔρως, οὐ δ' ἂν εὐανθῆς τε καὶ εὐώδης τόπος ἦ, ἐνταῦθα καὶ ἴζει καὶ μένει.

Περὶ μὲν οὖν κάλλους τοῦ θεοῦ καὶ ταῦθ' ἱκανὰ καὶ ἔτι πολ-
 λὰ λείπεται, περὶ δὲ ἀρετῆς Ἐρωτος μετὰ ταῦτα λεκτέον, τὸ μὲν
 μέγιστον ὅτι Ἔρως οὐτ' ἀδικεῖ οὐτ' ἀδικεῖται οὐθ' ὑπὸ θεοῦ οὐτε
 θεόν, οὐθ' ὑπ' ἀνθρώπου οὐτε ἀνθρώπων. οὐτε γὰρ αὐτὸς βία
 c πάσχει, εἴ τι πάσχει· βία γὰρ Ἐρωτος οὐχ ἀπτεται· οὐτε ποιῶν
 ποιεῖ· πᾶς γὰρ ἐκὼν Ἔρωτι πᾶν ὑπηρετεῖ, ἃ δ' ἂν ἐκὼν ἐκόντι
 ὁμολογήσῃ, φασὶν “οἱ πόλεως βασιλῆς νόμοι” δίκαια εἶναι. πρὸς
 δὲ τῇ δικαιοσύνῃ σωφροσύνης πλείστης μετέχει. εἶναι γὰρ
 Ἐρωτος δὲ μηδεμίαν ἡδονὴν κρείττω εἶναι· εἰ δὲ ἦττους, κρα-
 τοῖντ' ἂν ὑπὸ Ἐρωτος, ὃ δὲ κρατοῖ, κρατῶν δὲ ἡδονῶν καὶ ἐπιθυ-
 μῶν ὃ Ἔρως διαφερόντως ἂν σωφρονοῖ. καὶ μὴν εἰς γε ἀνδρείαν
 d Ἔρωτι “οὐδ' Ἄρης ἀνθίσταται.” οὐ γὰρ ἔχει Ἔρωτα Ἄρης, ἀλλ'
 Ἔρως Ἄρη, Ἀφροδίτης, ὡς λόγος· κρείττων δὲ ὁ ἔχων τοῦ
 ἐχομένου· τοῦ δ' ἀνδρειοτάτου τῶν ἄλλων κρατῶν πάντων ἂν
 ἀνδρειοτάτος εἴη. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης
 καὶ ἀνδρείας τοῦ θεοῦ εἴρηται, περὶ δὲ σοφίας λείπεται· ὅσον
 οὖν δυνατόν, πειρατέον μὴ ἑλλείπειν. καὶ πρῶτον μὲν, ἴν' αὐτὸν καὶ
 ἐγὼ τὴν ἡμετέραν τέχνην τιμήσω ὡσπερ Ἐρυξίμαχος τὴν αὐτοῦ,
 e ποιητῆς ὁ θεὸς σοφὸς οὕτως ὥστε καὶ ἄλλον ποιῆσαι· πᾶς γοῦν
 ποιητῆς γίγνεται, “κἂν ἄμουσος ἦ τὸ πρῖν,” οὐδ' ἂν Ἔρως ἀψηται.
 ᾧ δὴ πρέπει ἡμᾶς μαρτυρίῳ χρῆσθαι, ὅτι ποιητῆς ὁ Ἔρως ἀγαθὸς
 ἐν κεφαλαίῳ πᾶσαν ποιήσιν τὴν κατὰ μουσικὴν· ἃ γὰρ τις ἢ μὴ
 197 ἔχει ἢ μὴ οἶδεν, οὐτ' ἂν ἐτέρῳ δοίη οὐτ' ἂν ἄλλον διδάξειε. Καὶ
 μὲν δὴ τὴν γε τῶν ζώων ποιήσιν πάντων τίς ἐναντιώσεται μὴ
 οὐχὶ Ἐρωτος εἶναι σοφίαν, ἢ γίγνεται τε καὶ φύεται πάντα τὰ

свідченням гармонійної і плинної його подоби є незрівнянна
 врода Ероса, — і з цим усі погоджуються. Бо Ерос і потвор-
 ність — вічні вороги. Він живе серед квітів і це ще один доказ
 краси його тіла, а власне прекрасної шкіри. На те, що відцвіло
 і втратило барву — хай то тіло чи душа, чи інше щось, Ерос не
 злетить: він сідає й затримується лише у місцях запашних і
 квітучих⁷³.

Уже достатньо сказано про красу бога, і хоч багато ще ли-
 шилося недомовленим, тепер випадало б говорити про чесно-
 ти Ероса⁷⁴, що з них найбільша — мабуть, та, що він не крив-
 дить ні богів, ні людей і сам не зазнає кривди ні від кого. Він не
 страждає від насильства, якщо, взагалі, від чогось страждає. На-
 сильство йому чуже — що б не робив, робить, не вдаючись до
 c сили. Еросові кожний служить з власної волі, а те, що взаємно
 погоджене, визнають справедливим закони, *владики держави*⁷⁵.
 Окрім справедливості Еросові притаманна щонайбільша роз-
 важливість. Бо розважливість, на тому всі сходяться — це вміння
 погамовувати свої бажання і пристрасті⁷⁶, а немає бажання, що
 було б сильніше за Ероса. Якщо ж бажання слабші від нього, то
 вони мали б підпорядковуватися йому, Ерос же — стримувати
 їх. Коли навіть бажання і пристрасті підвладні Еросові, вихо-
 дить, мусимо визнати його незрівнянну розважливість. А якщо
 йдеться про відвагу, то й сам Арес — не суперник Еросові. Не
 Арес має владу над Еросом, — Ерос володіє Аресом, Ерос Афρο-
 діти. А хто сильніший? — Звичайно той, хто іншого тримає у
 своїй владі. Будучи сильнішим від найзвитяжнішого бога, Ерос,
 отже, відвагою не знає собі рівних⁷⁷. Отож, про справедливість,
 розважливість і відвагу цього бога я вже сказав. Залишається
 сказати про його мудрість. Що ж, спробую й тут не розчарувати
 вас, наскільки це в моїх силах. Передусім, щоб і мені вшанувати
 своє мистецтво, як іще зробив Ериксімах, скажу: Цей бог — поет;
 e поет такий мудрий, що знає, як інших зробити поетами: у будь-
 якому разі кожен, кого торкнеться Ерос, стає поетом — творцем,
 хоч би до того й тримався осторонь Муз. Скористаймося цим,
 як доказом, що Ерос — справжній творець, який знається на
 всіх мистецтвах, що ними відають Музи. Бо чого не маєш сам,
 того й іншому не передаєш, і чого не знаєш сам, того й не
 навчиш іншого. А щодо сотворення всього живого, хто б узявся
 заперечувати, що то завдяки мудрості Ероса виникає і народжу-

ζῶα; ἀλλὰ τὴν τῶν τεχνῶν δημιουργίαν οὐκ ἴσμεν, ὅτι οὐ μὲν ἂν ὁ θεὸς οὗτος διδάσκαλος γένηται, ἐλλόγιμος καὶ φανὸς ἀπέβη, οὐ δ' ἂν Ἔρως μὴ ἐφάψηται, σκοτεινός; τοξικὴν γε μὴν καὶ ἰατρικὴν καὶ μαντικὴν Ἀπόλλων ἀνεῦρεν ἐπιθυμίας καὶ ἔρωτος ἡγεμονεύσαντος, ὥστε καὶ οὗτος Ἔρωτος ἂν εἴη μαθητής, καὶ

Μοῦσαι μουσικῆς καὶ Ἥφαιστος χαλκείας καὶ Ἀθηνᾶ ἰστουργίας καὶ Ζεὺς “κυβερνᾶν θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων.” ὅθεν δὴ καὶ κατεσκευάσθη τῶν θεῶν τὰ πράγματα Ἔρωτος ἐγγενομένου, δῆλον ὅτι κάλλους· αἴσχει γὰρ οὐκ ἐπι Ἔρωτος πρὸ τοῦ δέ, ὥσπερ ἐν ἀρχῇ εἶπον, πολλὰ καὶ δεινὰ θεοῖς ἐγίγνετο, ὡς λέγεται, διὰ τὴν τῆς Ἀνάγκης βασιλείαν· ἐπειδὴ δ' ὁ θεὸς οὗτος ἔφω, ἐκ τοῦ ἐρᾶν τῶν καλῶν πάντ' ἀγαθὰ γέγονε καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις.

Οὕτως ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ Φαῖδρε, Ἔρως πρῶτος αὐτὸς ὢν κάλλιστος καὶ ἄριστος μετὰ τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἄλλων τοιοῦτων αἰτίος εἶναι. ἐπέρχεται δέ μοι τι καὶ ἔμμετρον εἰπεῖν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ποιῶν

εἰρήνην μὲν ἐν ἀνθρώποις, πελάγει δὲ γαλήνην
νηνεμίαν, — ἀνέμων κοίτην ὕπνον τ' ἐνὶ κήδει·

οὗτος δὲ ἡμᾶς ἀλλοτριότητος μὲν κενοῖ, οἰκειότητος δὲ πληροῖ, τὰς τοιάσδε συνόδους μετ' ἀλλήλων πάσας τιθεῖς συνιέναι, ἐν ἑορταῖς, ἐν χοροῖς, ἐν θυσίαις γιγνόμενος ἡγεμῶν· πράγματα μὲν πορίζων, ἀγριότητα δ' ἐξορίζων· φιλόδωρος εὐμενείας, ἄδωρος δυσμενείας· ἴλεως ἀγανός· θεατὸς σοφοῖς, ἀγαστὸς θεοῖς· ζηλωτὸς ἀμοίροις, κτητὸς εὐμοίροις· τρυφῆς, ἀβρότητας, χλιδῆς, χαρίτων, ἡμέρου, πόθου πατήρ· ἐπιμελὴς ἀγαθῶν, ἀμελὴς κακῶν· ἐν πόνοι, ἐν φόβῳ, ἐν πότῳ, ἐν λόγῳ κυβερνήτης, ἐπιβάτης, παραστάτης τε καὶ σωτὴρ ἄριστος, συμπάντων τε θεῶν καὶ ἀνθρώπων κόσμος, ἡγεμῶν κάλλιστος καὶ ἄριστος, ᾧ χρὴ ἔπεσθαι πάντα ἄνδρα ἐφυσμῶντα καλῶς, ὧδῆς μετέχοντα ἦν ἄδει θέλων πάντων θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων νόημα.

Οὗτος, ἔφη, ὁ παρ' ἐμοῦ λόγος, ὦ Φαῖδρε, τῷ θεῷ ἀνακείσθω, τὰ μὲν παιδιᾶς τὰ δὲ σπουδῆς μετριάς, καθ' ὅσον ἐγὼ δύναμαι, μετέχων.

ється все живе? А щодо майстерности у мистецтвах і ремеслах — то знаємо: чиїм учителем був Ерос, тих осіяла слава, кого ж Ерос не торкнувся — тих окрила темрява [забуття]. Як, врешті, Аполлон винайшов мистецтво стріляти з лука, мистецтво зцілення чи віщування? То ж ним керувала пристрасть, а любов була йому проводарем. Тому-то й Аполлона можна вважати учнем Ероса, і Музи вчилися в нього музичного мистецтва, і Гефест — ковальського ремесла, і Атена — ткацького⁷⁸, і навіть Зевс — мистецтва правити людьми й богами⁷⁹. Тому й говоримо, що у богів настав лад і порядок, коли з'явився поміж них Ерос — Ерос, що є любов'ю до краси, бо до потворного любови не буває. Як я вже згадував, починаючи свою промову, багато страшного творилося в богів через панування Необхідности⁸⁰. Коли ж з'явився цей бог, від любови до краси і для богів, і для людей виникли різні блага⁸¹.

То ж я думаю, Федре, що від початку власне сам Ерос, як найвродливіший і найдобророзвичайніший бог, став джерелом краси й добра в інших. А тепер ось найшло на мене бажання ритмічним словом завершити свою хвалу Еросові, щоб знали, що

Мир він людям дає, і морю безвітряну тишу, —
Спокій по бурі; і сон безтурботний на ложе зсилає⁸².

Він відчуження мури руйнує, і спільноту будує — влаштує-бо такі ось зібрання, де ми сходимось разом — наш проводар на бенкетах, в усіх хоровах і жертвах богам. Він лагідність нашу підтримує, від гніву ж утримує душі; він щедрий на приязнь, скупий — на всіляку ворожість; багатий на милість і благодати повний. Для мудреців він зримий, а для богів на подив. Для обділених долею — мрія, для обраних — скарб. Він розкоші, блаженства, насолоди, любовних радощів, солодкого зітхання бог. Дбайливий до достойних, недбалий до негідних. В трудах і страхів, у помислах й стремліннях — найкращий провідник і помічник, супутник і спаситель, окраса всіх богів і люду смертного. Він проводар — прекрасний і достойний; хай кожен йде за ним, співає гимни, й вторюючи його прекрасній пісні, хай зачаровує богів і смертних рід⁸³.

Таке ось слово моє з присвятою цьому богові, Федре⁸⁴. Скавав, як умів, пересипаючи серйозні думки дотепом.

198 Εἰπόντος δὲ τοῦ Ἀγάθωνος πάντας ἔφη ὁ Ἀριστόδημος ἀναθορυβῆσαι τοὺς παρόντας, ὡς πρεπόντως τοῦ νεανίσκου εἰρηκότος καὶ αὐτῷ καὶ τῷ θεῷ. τὸν οὖν Σωκράτη εἶπειν βλέψαντα εἰς τὸν Ἐρυξίμαχον, Ἄρά σοι δοκῶ, φάναι, ὦ παῖ Ἀκουμενοῦ, ἀδεῆς πάλαι δέος δεδιέναι, ἀλλ' οὐ μαντικῶς ἂ νῦν δὴ ἔλεγον εἶπειν, ὅτι Ἀγάθων θαυμαστῶς ἔροϊ, ἐγὼ δ' ἀπορήσοιμι;

Τὸ μὲν ἕτερον, φάναι τὸν Ἐρυξίμαχον, μαντικῶς μοι δοκεῖς εἰρηκέναι, ὅτι Ἀγάθων εὖ ἔρει· τὸ δὲ σὲ ἀπορήσειν, οὐκ οἶμαι.

Καὶ πῶς, ὦ μακάριε, εἶπειν τὸν Σωκράτη, οὐ μέλλω ἀπορεῖν καὶ ἐγὼ καὶ ἄλλος ὅστισοῦν, μέλλων λέξειν μετὰ καλὸν οὕτω καὶ παντοδαπὸν λόγον ῥηθέντα; καὶ τὰ μὲν ἄλλα οὐχ ὁμοίως μὲν θαυμαστά· τὸ δ' ἐπὶ τελευτῆς τοῦ κάλλους τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων τίς οὐκ ἂν ἐξεπλάγη ἀκούων; ἐπεὶ ἔγωγε ἐνθυμούμενος, ὅτι αὐτὸς οὐχ οἶός τ' ἔσομαι οὐδ' ἐγγὺς τούτων οὐδὲν

c καλὸν εἶπειν, ὑπ' αἰσχύνης ὀλίγου ἀποδράς ᾠχόμεν, εἴ πη εἶχον. καὶ γὰρ με Γοργίου ὁ λόγος ἀνεμίμησεν, ὥστε ἀτεχνῶς τὸ τοῦ Ὀμήρου ἐπεπόνθη· ἐφοβούμην μὴ μοι τελευτῶν ὁ Ἀγάθων Γοργίου κεφαλὴν δεινοῦ λέγειν ἐν τῷ λόγῳ ἐπὶ τὸν ἐμὸν λόγον πέμφας αὐτόν με λίθον τῇ ἀφωνίᾳ ποιήσειε. καὶ ἐνενόησα τότε ἄρα καταγέλαστος ὢν, ἠνίκα ὑμῖν ὠμολόγουν ἐν τῷ

d μέρει μεθ' ὑμῶν ἐγκωμιάσεσθαι τὸν Ἐρωτα καὶ ἔφη εἶναι δεινὸς τὰ ἐρωτικά, οὐδὲν εἰδὼς ἄρα τοῦ πράγματος, ὡς ἔδει ἐγκωμιάζειν ὅτιοῦν. ἐγὼ μὲν γὰρ ὑπ' ἀβελτερίας ᾤμην δεῖν τάληθῆ λέγειν περὶ ἐκάστου τοῦ ἐγκωμιαζομένου, καὶ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν, ἐξ αὐτῶν δὲ τούτων τὰ κάλλιστα ἐκλεγόμενους ὡς εὐπρεπέστατα τιθέναι· καὶ πάνυ δὴ μέγα ἐφρόνουν ὡς εὖ ἐρῶν, ὡς εἰδὼς τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἐπαινεῖν ὅτιοῦν. τὸ δὲ ἄρα, ὡς εἴκειν, οὐ

e τοῦτο ἦν τὸ καλῶς ἐπαινεῖν ὅτιοῦν, ἀλλὰ τὸ ὡς μέγιστα ἀνατιθέναι τῷ πράγματι καὶ ὡς κάλλιστα, ἐάν τε ἢ οὕτως ἔχοντα ἐάν τε μὴ· εἰ δὲ ψευδῆ, οὐδὲν ἄρ' ἦν πρᾶγμα. προὔρηθη γὰρ, ὡς εἴκειν, ὅπως ἕκαστος ἡμῶν τὸν Ἐρωτα ἐγκωμιάζειν δόξει, οὐχ ὅπως ἐγκωμιάσεται. διὰ ταῦτα δὴ, οἶμαι, πάντα λόγον κινουῦντες ἀνατίθετε τῷ Ἐρωτι, καὶ φατέ αὐτὸν τοιοῦτόν τε εἶναι καὶ

Интерлюдія четверта: Сократ виходить на сцену

Коли Агатон скінчив, серед присутніх — так описує Арістодем — розійшовся схвальний гомін: усі визнали, що Агатон говорив гідно себе і того бога. Тоді Сократ обернувся до Ериксімаха і сказав:

— А що, сину Акумена, чи не даремним було моє побоювання? Чи ж я не передбачив, що цей юнак виголосить чудову промову, і я опинюся у скрутному становищі?

— Щодо одного твого передчуття, що Агатон говоритиме прегарно, — погоджуюся, — зауважив Ериксімах. Щодо другого, ніби ти опинишся в скрутному становищі, маю великий сумнів.

— Як тут не розгубитися, друже мій, — сказав Сократ. Що можна говорити після такої прекрасної та розкішної мови? Як-що все інше й не так вражає, то який слухач залишиться байдужим до багатства слів і краси вислову, якими позначилося завершення виступу Агатона? Як візьму собі до серця, що сам я й близько не зумію бути таким красномовним, від сорому готовий утікати хоч куди — і втік би, якби знав куди. Агатонова мова нагадала мені Горгія⁸⁵, — ох і жахливий він як почне говорити, — і мене охопив просто гомеричний страх. Я боявся, що на кінець своєї промови, Агатон ще й напустить на моє слово голову Горгія, і тоді вже я, онімівши, — каменем стану⁸⁶. Я зрозумів, що виставив себе на посміховисько, коли пристав на те, щоб від себе виголосити для вас слово на прославу Ероса, і коли сказав, що чудово знаюся на любові. Як з'ясувалося, я не маю жодного уявлення як належить прославляти когось словом. У тупості своїй я було подумав, що про те, що зібрався хвалити, треба говорити правду — це головне! А тоді, вибравши з тієї правди найпрекрасніше, подати його в належному порядку. Я був надто самовпевнений, коли думав, що говоритиму гарно, оскільки маю правдиве розуміння того, як належить щось хвалити. Але подібно на те, що вміння виголосити похвальне слово про що-небудь зовсім не в цьому, а радше в тому, щоб приписати речі, яку хвалиш, найкращі якості, без уваги на те, має вона ці якості чи ні. Якщо й збрешеш, яка дурниця! Здається, це наперед було домовлено між вами, що кожен лише вдаватиме, що хвалить Ероса, але не робитиме цього насправді. Тому, гадаю, ви й вдаєтеся до різних способів, щоб приписати Еросові, що тільки можна — будь-які якості, не зна-

199 τοσοῦτων αἴτιον, ὅπως ἂν φαίνεται ὡς κάλλιστος καὶ ἄριστος, δῆλον ὅτι τοῖς μὴ γινώσκουσιν — οὐ γὰρ που τοῖς γε εἰδῶσι — καὶ καλῶς γ' ἔχει καὶ σεμνῶς ὁ ἔπαινος. ἀλλὰ γὰρ ἐγὼ οὐκ ἤδη τὸν τρόπον τοῦ ἐπαινοῦ, οὐδ' εἰδῶς ὑμῖν ὠμολόγησα καὶ αὐτὸς ἐν τῷ μέρει ἐπαινέσεσθαι. ἢ γλῶσσα οὖν ὑπέσχετο, ἢ δὲ φρῆν οὐ· χαιρέτω δὴ. οὐ γὰρ ἔτι ἐγκωμιάζω τοῦτον τὸν τρόπον·
 b οὐ γὰρ ἂν δυναίμην· οὐ μέντοι ἀλλὰ τά γε ἀληθῆ, εἰ βούλεσθε, ἐθέλω εἰπεῖν κατ' ἐμαυτόν, οὐ πρὸς τοὺς ὑμετέρους λόγους, ἵνα μὴ γέλωτα ὀφλω. ὄρα οὖν, ὦ Φαῖδρε, εἴ τι καὶ τοιούτου λόγου δέη, περὶ Ἐρωτος τάληθῆ λεγόμενα ἀκούειν, ὀνόμασι δὲ καὶ θέσει ῥημάτων τοιαύτη ὅποια δὴ ἂν τις τύχη ἐπελθοῦσα.

Τὸν οὖν Φαῖδρον ἔφη καὶ τοὺς ἄλλους κελεύειν λέγειν, ὅπῃ αὐτὸς οἶοιτο δεῖν εἰπεῖν, ταύτη.

Ἔτι τοίνυν, φάναι, ὦ Φαῖδρε, πάρες μοι Ἀγάθωνα σμίκρ' ἄττα ἐρέσθαι, ἵνα ἀνομολογησάμενος παρ' αὐτοῦ οὕτως ἦδη λέγω.

c Ἀλλὰ παρήμι, φάναι τὸν Φαῖδρον, ἀλλ' ἐρώτα. μετὰ ταῦτα δὴ τὸν Σωκράτη ἔφη ἐνθένδε ποθὲν ἀρξασθαι.

Καὶ μὴν, ὦ φίλε Ἀγάθων, καλῶς μοι ἐδοξας καθηγήσασθαι τοῦ λόγου, λέγων ὅτι πρῶτον μὲν δεοὶ αὐτὸν ἐπιδειξαι ὁποῖός τις ἐστὶν ὁ Ἔρωσ, ὕστερον δὲ τὰ ἔργα αὐτοῦ. ταύτην τὴν ἀρχὴν πάνυ ἄγαμαι. ἴθι οὖν μοι περὶ Ἐρωτος, ἐπειδὴ καὶ τάλλα καλῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς διήλθες οἷός ἐστι, καὶ τότε εἶπέ· πότερόν ἐστι τοιοῦτος οἷος εἶναι τινός ὁ Ἔρωσ ἔρωσ, ἢ οὐδενός; ἐρωτῶ δ' οὐκ εἰ μητρὸς τινος ἢ πατρὸς ἐστὶ — γελοῖον γὰρ ἂν εἴη τὸ ἐρώτημα, εἰ Ἔρωσ ἐστὶν ἔρωσ μητρὸς ἢ πατρὸς — ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἰ αὐτὸ τοῦτο πατέρα ἢ ῥώτων, ἄρα ὁ πατήρ ἐστι πατήρ τινός ἢ οὐ; εἶπες ἂν δήπου μοι, εἰ ἐβούλου καλῶς ἀποκρίνασθαι, ὅτι ἐστὶν υἱέος γε ἢ θυγατρὸς ὁ πατήρ πατήρ· ἢ οὐ;

d Πάνυ γε, φάναι τὸν Ἀγάθωνα.
 Οὐκοῦν καὶ ἡ μήτηρ ὡσαύτως; Ὁμολογεῖσθαι καὶ τοῦτο.

e Ἔτι τοίνυν, εἰπεῖν τὸν Σωκράτη, ἀποκρίναι ὀλίγω πλείω, ἵνα μᾶλλον καταμάθης ὁ βούλομαι. εἰ γὰρ ἐροίμην, τί δέ; ἀδελφός, αὐτὸ τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν, ἐστὶ τινὸς ἀδελφός ἢ οὐ;

199 ти, які заслуги, аби лише він постав в очах людей нетямущих як найпрекрасніший і найбагородніший бог, — з розумними цей жарт, звісно, не пройде. Головне, що промову маємо прегарну й урочисту! Та я не знав такого способу складати похвалу. Не знаючи, погодився й собі взяти участь у тій прославі, як надійде моя черга. *Язык давав присягу, розум — осторонь*⁸⁷. Ну що ж, пропало. У такий спосіб прославляти Ероса не буду, просто не зміг би так. Та якщо хочете почути правду, я готовий говорити по-своєму. На вас рівнятися не буду, щоб не осмішити себе. Тобі вирішувати, Федре. Чи маєте потребу почути про Ероса ще й таку, цього разу правдиву мову, в словах і висловах, які самі собою прийдуть на гадку?

Федр та всі інші гості попросили Сократа, щоб він говорив, як сам вважає за потрібне.

У такому разі, Федре, — сказав Сократ, — дозволь мені поставити Агатонові кілька запитань. Мушу з ним дещо з'ясувати, а тоді виголошу своє слово.

— Згода, — сказав Федр, — запитуй.

І Сократ, — продовжував Арістодем, — почав ставити запитання.

Енкомій шостий: Сократ вшановує Ероса

Сократ запитує Агатона

Отож, мені здається, любий Агатоне, ти гарно почав свою промову, кажучи, що передусім треба з'ясувати, який є сам Ерос, а вже потім говорити, які його діла. Такий початок мені навіть дуже до вподоби. А тепер, раз уже ти так гарно, навіть блискуче вивів, який є Ерос, спробуй відповісти ще й на таке запитання: чи Ерос є любов'ю до когось або чогось чи любов'ю до нікого й нічого. Я не маю на увазі любов матері чи батька, смішно було б і питати, чи Ерос є любов'ю материнською чи батьківською. Зовсім ні. Питаю так, немовби хотів з'ясувати про батька — чи є батько батьком когось⁸⁸, чи ні. Зрозуміло, якби ти хотів дати розумну відповідь, то сказав би, що батько є батьком сина або доньки, чи не так?

— Так, — відповів Агатон.

— Погоджуєшся, що й про матір можна сказати те ж саме? Агатон погодився.

— Тоді, аби ти краще зрозумів, до чого веду, запитаю інакше: Чи брат, тому що є братом, є братом комусь чи ні?

Φάναι εἶναι.
 Οὐκοῦν ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς; Ὁμολογεῖν.
 Πειρῶ δὴ, φάναι, καὶ τὸν ἔρωτα εἰπεῖν. ὁ Ἔρωσ ἔρωσ ἐστὶν οὐδενὸς ἢ τινός;
 200 Πάνυ μὲν οὖν ἔστιν.
 Τοῦτο μὲν τοίνυν, εἰπεῖν τὸν Σωκράτη, φύλαξον παρὰ σαυ-
 τῷ μεμνημένος ὅτου· τὸσόνδε δὲ εἶπέ, πότερον ὁ Ἔρωσ ἐκείνου, οὐ ἔστιν ἔρωσ, ἐπιθυμεῖ αὐτοῦ ἢ οὐ;
 Πάνυ γε, φάναι.
 Πότερον ἔχων αὐτὸ οὐ ἐπιθυμεῖ τε καὶ ἐρᾶ, εἶτα ἐπιθυμεῖ τε καὶ ἐρᾶ, ἢ οὐκ ἔχων;
 Οὐκ ἔχων, ὡς τὸ εἰκός γε, φάναι.
 Σκόπει δὴ, εἰπεῖν τὸν Σωκράτη, ἀντὶ τοῦ εἰκότος εἰ ἀνάγκη οὕτως, τὸ ἐπιθυμοῦν ἐπιθυμεῖν οὐ ἐνδεές ἐστιν, ἢ μὴ ἐπιθυμεῖν, ἔάν μὴ ἐνδεές ᾖ; ἐμοὶ μὲν γὰρ θαυμαστώσ δοκεῖ, ὧ Ἀγάθων, ὡς ἀνάγκη εἶναι· σοὶ δὲ πῶς;
 b Κάμοί, φάναι, δοκεῖ.
 Καλῶς λέγεις. ἄρ' οὖν βούλοισ' ἂν τις μέγας ὦν μέγας εἶναι, ἢ ἰσχυρὸς ὦν ἰσχυρὸς;
 Ἀδύνατον ἐκ τῶν ὁμολογημένων.
 Οὐ γάρ που ἐνδεής ἂν εἴη τούτων ὁ γε ὦν.
 Ἀληθῆ λέγεις.
 Εἰ γὰρ καὶ ἰσχυρὸς ὦν βούλοιστο ἰσχυρὸς εἶναι, φάναι τὸν Σωκράτη, καὶ ταχύς ὦν ταχύς, καὶ ὑγιής ὦν ὑγιής — ἴσως γὰρ ἂν
 c τις ταῦτα οἰηθεῖ καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, τοὺς ὄντας τε τοιούτους καὶ ἔχοντας ταῦτα τούτων ἅπερ ἔχουσι καὶ ἐπιθυμεῖν, ἵν' οὖν μὴ ἔξαπατηθῶμεν, τούτου ἕνεκα λέγω — τούτοις γάρ, ὧ Ἀγάθων, εἰ ἐννοεῖς, ἔχειν μὲν ἕκαστα τούτων ἐν τῷ παρόντι ἀνάγκη ἅ ἔχουσιν, ἔάν τε βούλωνται ἔάν τε μὴ, καὶ τούτου γε δήπου τίς ἂν ἐπιθυμήσειεν; ἀλλ' ὅταν τις λέγῃ ὅτι ἐγὼ ὑγιαίνων βούλομαι καὶ ὑγιαίνειν, καὶ πλουτῶν βούλομαι καὶ πλουτεῖν, καὶ ἐπιθυμῶ αὐτῶν τούτων ἅ ἔχω, εἶπομεν ἂν αὐτῷ ὅτι σύ, ὦ ἄνθρωπε, d πλοῦτον κεκτημένος καὶ ὑγίειαν καὶ ἰσχὴν βούλει καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ταῦτα κεκτησθαι, ἐπεὶ ἐν τῷ γε νῦν παρόντι, εἴτε βούλει εἴτε μὴ, ἔχεις· σκόπει οὖν, ὅταν τοῦτο λέγῃς, ὅτι ἐπιθυμῶ

Αγατον підтвердив.
 — Отже, братові чи сестрі? — допитувався Сократ. І тут Ага-
 тон не міг заперечити.
 — Тепер спробуй сказати те ж саме про Ероса: чи Ерос є
 любов'ю до когось або чогось, чи любов'ю до нікого й нічого?
 200 — Очевидно, що любов'ю до когось чи до чогось.
 — От і добре, — провадив Сократ. Затям собі це, а тепер
 скажи, чи Ерос прагне того, що є предметом любови, чи ні?
 — Прагне, — відповів Агафон.
 — Чи він має те, чого прагне і що любить, чи він прагне і
 любить те, чого не має?
 — Можливо, він прагне того, чого якраз не має, — сказав
 Агафон.
 — Подумай добре, — наполягав Сократ, — чи тільки “мож-
 ливо”, чи насправді існує необхідність у тому, що прагнення ви-
 кликає те, в чому є потреба, а не те, в чому недостатку немає?
 Може, й дивно, Агафоне, але мені видається, що це необхідність.
 А як це виглядає тобі?
 — Мені теж так здається, — сказав Агафон.
 — Гарна відповідь. Отож, чи прагнув би хтось, якщо він вели-
 кий [скажімо, зростом], бути великим або сильний — сильним?
 — Ні. Ми вже дійшли згоди, що це неможливо.
 — Отже, якщо хтось є якимсь, то вже не має потреби в то-
 му, щоб таким бути.
 — Авжеж, — відповів Агафон.
 — Якщо сильний прагне бути сильним, — вів далі Сок-
 рат, — а моторний моторним, чи здоровий здоровим, — то
 виходить, можна думати, що люди, які все це вже мають, пра-
 гнуть саме того, чим вони володіють. Щоб не було якогось не-
 порозуміння, тому й кажу: якщо поміркуєш, Агафоне, то ці лю-
 ди мусьять вже зараз мати все те, чим вони володіють, хочуть
 того чи ні. Як же тоді хтось може ще й прагнути цього? Але,
 якщо хтось говоритиме: «Я здоровий і хочу бути здоровим, я
 багатий і хочу бути багатим, я прагну того, що маю» — чи змо-
 жемо відповісти йому на те: «Володіючи багатством, здоров'ям
 і силою, ти, чоловіче, прагнеш і надалі цим володіти, оскільки
 в теперішньому часі, хочеш того чи ні, ти все це вже маєш. То-
 му, коли ти говориш: «Я прагну того, що в мене є», ти насправ-

τῶν παρόντων, εἰ ἄλλο τι λέγεις ἢ τόδε, ὅτι βούλομαι τὰ νῦν παρόντα καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον παρεῖναι· ἄλλο τι ὁμολογοῖ ἄν; Συμφάναι ἔφη τὸν Ἀγάθωνα.

Εἰπεῖν δὴ τὸν Σωκράτη, Οὐκοῦν τοῦτό γ' ἐστὶν ἐκείνου ἐρᾶν, ὃ οὐπω ἔτοιμον αὐτῷ ἐστὶν οὐδὲ ἔχει, τὸ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ταῦτα εἶναι αὐτῷ σφζόμενα καὶ ἀεὶ παρόντα;

e Πάνυ γε, φάναι.

Καὶ οὗτος ἄρα καὶ ἄλλος πᾶς ὁ ἐπιθυμῶν τοῦ μὴ ἐτοίμου ἐπιθυμεῖ καὶ τοῦ μὴ παρόντος, καὶ ὃ μὴ ἔχει καὶ ὃ μὴ ἐστὶν αὐτὸς καὶ οὐ ἔνδεής ἐστι, τοιαυτ' ἄττα ἐστὶν ὧν ἡ ἐπιθυμία τε καὶ ὁ ἔρως ἐστὶν;

Πάνυ γ', εἰπεῖν.

Ἴθι δὴ, φάναι τὸν Σωκράτη, ἀνομολογησώμεθα τὰ εἰρημένα. ἄλλο τι ἐστὶν ὁ Ἔρως πρῶτον μὲν τινῶν, ἔπειτα τούτων ὧν ἂν ἔνδεια παρῆ αὐτῷ;

201 Naί, φάναι.

Ἐπὶ δὴ τούτοις ἀναμνήσθητι τίνων ἔφησθα ἐν τῷ λόγῳ εἶναι τὸν Ἔρωτα· εἰ δὲ βούλει, ἐγὼ σε ἀναμνήσω. οἶμαι γὰρ σε οὕτωςί πως εἰπεῖν, ὅτι τοῖς θεοῖς κατεσκευάσθη τὰ πράγματα δι' ἔρωτα καλῶν· αἰσχροῶν γὰρ οὐκ εἶη ἔρως. οὐχ οὕτωςί πως ἔλεγες;

Εἶπον γάρ, φάναι τὸν Ἀγάθωνα.

Καὶ ἐπιεικῶς γε λέγεις, ὦ ἑταῖρε, φάναι τὸν Σωκράτη· καὶ εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, ἄλλο τι ὁ Ἔρως κάλλους ἂν εἶη ἔρως, αἰσχους δ' οὐ; Ὁμολόγει.

b Οὐκοῦν ὠμολόγηται, οὐ ἔνδεής ἐστι καὶ μὴ ἔχει, τούτου ἐρᾶν;

Naί, εἰπεῖν.

Ἐνδεής ἄρ' ἐστὶ καὶ οὐκ ἔχει ὁ Ἔρως κάλλος.

Ἀνάγκη, φάναι.

Τί δέ; τὸ ἐνδεές κάλλους καὶ μηδαμῆ κεκτημένον κάλλος ἄρα λέγεις σὺ καλὸν εἶναι;

Οὐ δῆτα.

Ἐτι οὖν ὁμολογεῖς Ἔρωτα καλὸν εἶναι, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει;

Καὶ τὸν Ἀγάθωνα εἰπεῖν Κινδυνεύω, ὦ Σώκρατες, οὐδὲν εἰδέναι ὧν τότε εἶπον.

c Καὶ μὴν καλῶς γε εἶπες, φάναι, ὦ Ἀγάθων. ἀλλὰ σμικρὸν ἔτι εἶπέ· τάγαθὰ οὐ καὶ καλὰ δοκεῖ σοι εἶναι;

Ἐμοιγε.

ді визнаєш «я прагну, щоб те, що в мене є зараз, було мені і в майбутньому». Чи погодився б він з нами?

— Еге-ж, — відповів Агатон.

— Хіба це не означає любити те, що не існує, чого в нього ще немає, коли хтось прагне, щоб воно зберігалось й було в майбутньому? — запитав Сократ.

— Звичайно, означає, — відповів Агатон.

— Отже, і той чоловік і кожний інший, який прагне, бажає неіснуючого, того, чого насправді він не має, чим він не володіє, чим сам він не є і в чому відчуває потребу — саме цього він пристрасно прагне і тільки це він любить, чи не так?

Агатон в усьому погоджувався з Сократом.

— Тепер пригадаймо собі те, що сказали раніше. Чи не є Ерос передусім любов'ю до когось або чогось, а потім любов'ю до того, в чому він відчуває потребу?

— Так, — визнав Агатон.

— Тепер пригадай-но собі свої ж слова: любов'ю до чого є Ерос? Якщо треба, можу повторити. Здається, ти говорив нібито діла у богів прийшли до якогось порядку завдяки любові до прекрасного: любови до потворного не може бути. Впізнаєш свої слова?

— Впізнаю, — відповів Агатон.

— І щодо цього ти не помилявся. А коли так, то чим є Ерос, як не любов'ю до краси і аж ніяк любов'ю до потворного?

Агатон не заперечив.

— То чи дійшли ми згоди в тому, що любити можна тільки те, в чому є потреба і чого насправді немає?

— Так.

— Тоді виходить, що Ерос не має краси, а тому її потребує.

— Саме такий висновок напрошується.

— Що ж? У такому разі ти готовий назвати прекрасним те, що має недостаток у красі і насправді обділене красою?

— Ясно, що ні, — відповів Агатон.

— Отже, ти й надалі, всупереч мовленому тобою ж, стверджуєш, що Ерос є прекрасний?

— Доводиться визнати, Сократе, що я не зовсім усвідомлював собі, що говорив⁸⁹.

— Насправді ти гарно мовив, Агатоне. Але скажи мені ось що: чи не здається тобі, що добре — воно й прекрасне⁹⁰.

— Хіба можу я мати щодо цього іншу думку?

Εἰ ἄρα ὁ Ἔρως τῶν καλῶν ἐνδεής ἐστί, τὰ δὲ ἀγαθὰ καλά, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐνδεής εἶη.

Ἐγώ, φάναι, ὦ Σώκратες, σοὶ οὐκ ἂν δυναίμην ἀντιλέγειν, ἀλλ' οὕτως ἐχέτω ὡς σὺ λέγεις.

οὐ μὲν οὖν τῇ ἀληθείᾳ, φάναι, ὦ φιλούμενε Ἀγάθων, δύνασαι ἀντιλέγειν, ἐπεὶ Σωκράτει γε οὐδὲν χαλεπόν.

Καὶ σὲ μὲν γε ἤδη ἔασω· τὸν δὲ λόγον τὸν περὶ τοῦ Ἐρωτος, ὃν ποτ' ἤκουσα γυναικὸς Μαντινικῆς Διοτίμας, ἣ ταυτὰ τε σοφὴ ἦν καὶ ἄλλα πολλά, καὶ Ἀθηναίοις ποτὲ θυσαμένοις πρὸ τοῦ λοιμοῦ δέκα ἔτη ἀναβολὴν ἐποίησε τῆς νόσου, ἣ δὴ καὶ ἐμὲ τὰ ἐρωτικά ἐδίδαξεν — ὃν οὖν ἐκείνη ἔλεγε λόγον, πειράσομαι ὑμῖν διελθεῖν ἐκ τῶν ὠμολογημένων ἐμοὶ καὶ Ἀγάθωνι, αὐτὸς ἐπ' ἐμαυτοῦ, ὅπως ἂν δύνωμαι. δεῖ δὲ, ὦ Ἀγάθων, ὥσπερ σὺ διηγῆσω, διελθεῖν αὐτὸν πρῶτον, τίς ἐστὶν ὁ Ἔρως καὶ ποῖός τις, ἔπειτα τὰ ἔργα αὐτοῦ. δοκεῖ οὖν μοι ῥᾶστον εἶναι οὕτω διελθεῖν, ὡς ποτέ με ἡ ξένη ἀνακρίνουσα διήκει. σχεδὸν γάρ τι καὶ ἐγὼ πρὸς αὐτὴν ἔτερα τοιαῦτα ἔλεγον, οἷά περ νῦν πρὸς ἐμὲ Ἀγάθων, ὡς εἶη ὁ Ἔρως μέγας θεός, εἶη δὲ τῶν καλῶν ἤλεγχε δὴ με τούτοις τοῖς λόγοις οἷσπερ ἐγὼ τούτων, ὡς οὔτε καλὸς εἶη κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον οὔτε ἀγαθός.

Καὶ ἐγώ, Πῶς λέγεις, ἔφην, ὦ Διοτίμα; αἰσχροὺς ἄρα ὁ Ἔρως ἐστί καὶ κακός;

Καὶ ἦ, Οὐκ εὐφημήσεις; ἔφη· ἦ οἶε, ὅ τι ἂν μὴ καλὸν ἦ, ἀναγκαῖον αὐτὸ εἶναι αἰσχρόν;

202 Μάλιστα γε.

Ἦ καὶ ἂν μὴ σοφόν, ἀμαθές; ἦ οὐκ ἦσθησαι ὅτι ἔστι τι μεταξὺ σοφίας καὶ ἀμαθίας;

Τί τοῦτο;

Τὸ ὀρθὰ δοξάζειν καὶ ἄνευ τοῦ ἔχειν λόγον δοῦναι οὐκ οἶσθ', ἔφη, ὅτι οὔτε ἐπίστασθαι ἐστὶν ἄλογον γὰρ πρᾶγμα πῶς ἂν εἶη ἐπιστήμη; οὔτε ἀμαθία· τὸ γὰρ τοῦ ὄντος τυγχάνον πῶς ἂν εἶη ἀμαθία; ἐστὶ δὲ δήπου τοιοῦτον ἡ ὀρθὴ δόξα, μεταξύ φρονήσεως καὶ ἀμαθίας.

Ἀληθῆ, ἦν δ' ἐγώ, λέγεις.

— Але якщо Ерос має потребу в прекрасному, а добре є прекрасне, виходить, що він має недостаток також у добрі?

— Я не в силі сперечатися з тобою, Сократе, — зізнався Агатон, — хай буде по-твому.

— Ні, любий Агатоне, ти не в силі сперечатися з істиною, з Сократом сперечатися — не складно.

Сократ оповідає науку Ероса, якої його навчила Діотима

А тепер дам тобі спокій. Виходячи з тих міркувань, де ми з Агатоном дійшли згоди, спробую переповісти вам, як зумію, своїми словами те, що почув колись від однієї мантиїєнки на ім'я Діотима, жінки вельми обізнаної у справах Ероса. Свого часу вона стала в пригоді атенянам, коли під час жертвоприношення перед загрозою чуми зуміла на десять років віддалити від Атен це лихо. Мене ж просвітила у справах любови. Отож, перш, ніж почну розповідати, мусимо з'ясувати, беручи за приклад Агатона, що таке Ерос і який він, а вже потім скажемо про його діла. Найлегше, мабуть, зробити це так, як та чужинка. Вона раз по раз запитувала, я відповідав їй щось у тому ж дусі, як ось Агатон зараз: що Ерос — великий бог і що він сам — прекрасний⁹¹. А вона в такий самий спосіб, як я щойно говорив Агатонові, допомгла мені зрозуміти, що всупереч моїм твердженням, Ерос не є ні прекрасний, ані добрий.

Тоді я запитав:

— Що ти таке говориш, Діотимо? Може, Ерос потворний і лихий?

— Не кажи такого! Невже все, що не прекрасне, мусить, по-твому, бути потворне?

— Авжеж.

— А що не мудре, то конче й дурне? Хіба ти не помічав, що існує щось посередині між мудрістю і, скажімо, невіглаством?

— Що саме?

— Ти знаєш, що правильну думку, якщо для неї немає слова, не можна назвати знанням, бо що то за знання, якщо його не можна ословити. Але це й невіглаством не назвеш, бо як можна вважати невіглаством спробу осягнути те, що є насправді. Мабуть, правильне уявлення — це щось середнє між розумінням і невіглаством⁹².

— Твоя правда, — potwierдив я.

- b Μὴ τοίνυν ἀνάγκαζε ὁ μὴ καλὸν ἔστιν αἰσχροὺς εἶναι, μηδὲ ὁ μὴ ἀγαθὸν, κακόν. οὕτω δὲ καὶ τὸν Ἔρωτα ἐπειδὴ αὐτὸς ὁμολογεῖς μὴ εἶναι ἀγαθὸν μηδὲ καλόν, μηδὲν τι μᾶλλον οἶου δεῖν αὐτὸν αἰσχροὺς καὶ κακὸν εἶναι, ἀλλὰ τι μεταξύ, ἔφη, τούτοις.
- Καὶ μὴν, ἦν δ' ἐγώ, ὁμολογεῖται γε παρὰ πάντων μέγας θεὸς εἶναι.
- Τῶν μὴ εἰδότης, ἔφη, πάντων λέγεις, ἢ καὶ τῶν εἰδότης;
Συμπάντων μὲν οὖν.
- c Καὶ ἢ γελάσασα, Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὁμολογοῖτο μέγας θεὸς εἶναι παρὰ τούτων, οἳ φασιν αὐτὸν οὐδὲ θεὸν εἶναι; Τίνες οὗτοι; ἦν δ' ἐγώ.
- Εἷς μὲν, ἔφη, σὺ, μία δ' ἐγώ.
- Κἀγὼ εἶπον, Πῶς τοῦτο, ἔφη, λέγεις;
Καὶ ἢ, Ἐραδίως, ἔφη. λέγε γάρ μοι, οὐ πάντας θεοὺς φῆς εὐδαίμονας εἶναι καὶ καλοὺς; ἢ τολμήσαις ἂν τινα μὴ φάναι καλὸν τε καὶ εὐδαίμονα θεῶν εἶναι;
- Μὰ Δί' οὐκ ἐγωγ', ἔφη.
- Εὐδαίμονας δὲ δὴ λέγεις οὐ τοὺς ἀγαθὰ καὶ τὰ καλὰ κεκτημένους;
- d Πάνυ γε.
- Ἀλλὰ μὴν Ἐρωτά γε ὁμολόγηκας δι' ἔνδειαν τῶν ἀγαθῶν καὶ καλῶν ἐπιθυμεῖν αὐτῶν τούτων ὧν ἔνδειξ ἔστιν.
- Ὁμολόγηκα γάρ.
- Πῶς ἂν οὖν θεὸς εἶη ὁ γε τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἄμοιρος;
Οὐδαμῶς, ὡς γ' ἔοικεν.
- Ὅρας οὖν, ἔφη, ὅτι καὶ σὺ Ἐρωτα οὐ θεὸν νομίζεις;
Τί οὖν ἂν, ἔφη, εἶη ὁ Ἔρωτος; θνητός;
- Ἦκιστα γε.
- e Ἀλλὰ τί μὴν;
- Ὅσπερ τὰ πρότερα ἔφη, μεταξύ θνητοῦ καὶ ἀθανάτου.
- Τί οὖν, ὦ Διοτίμα;
- Δαίμων μέγας, ὦ Σώκρατες; καὶ γὰρ πᾶν τὸ δαιμόνιον μεταξύ ἔστι θεοῦ τε καὶ θνητοῦ.

- Τоді не наполягай на тому, що все не прекрасне мусить бути потворне, і все що не добре — лихе. Так само, якщо ти погоджуєшся, що Ерос не є ні добрий, ані прекрасний, не думай, що він уже напевно потворний і лихий, але вважай його чимось середнім між одним, а другим.
- І все-таки, — всі визнають, що він великий бог.
- Коли ти говориш про всіх, то береш до уваги людей обізнаних чи й необізнаних теж?
- Усіх назагал.
- Вона розсміялася:
- Як його можуть вважати великим богом ті, що взагалі не визнають його за бога?
- Це ти про кого? — запитав я.
- Про тебе першого, — відповіла вона, — а я ось друга.
- Як ти можеш таке говорити? — запитав я здивовано.
- Дуже просто, — відповіла вона. — Скажи мені, чи ти, будь, не стверджуєш, що всі боги блаженні та прекрасні? Чи, може, насмілишся сказати, що котрийсь із богів ні блаженним не є, ані прекрасним?
- Ні, присягаюсь Зевсом, — відповів я.
- Тоді скажи, кого ти маєш за блаженних? Чи не тих, хто володіє благістю і красою?
- Безумовно, — potwierдив я.
- Але ж ти визнаєш, що Ерос, відчуваючи потребу в благості і красі, прагне бути прекрасним і благим саме тому, що таким не є?
- Так, я це визнаю.
- Якщо ж він обділений красою і благістю, то як може бути богом⁹⁹?
- Мабуть, що ніяк.
- Ось бачиш, сказала вона, — виходить, що й ти не вважаєш Ероса богом.
- Гаразд, — сказав я, — то що таке Ерос?.. Може, смертний?
- Ні, він не смертний.
- Що ж тоді?
- Як ми вже говорили, — провадила вона, — він щось середне між смертними і безсмертними — людьми і богами.
- То що ж він, врешті, таке, Діотимо?
- Великий дух, Сократе. Бо всякий дух — це щось середне між богом і смертним чоловіком.

Τίνα, ἦν δ' ἐγώ, δύναμιν ἔχον;

Ἐρμηνεῦον καὶ διαπορθμεῦον θεοῖς τὰ παρ' ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώποις τὰ παρὰ θεῶν, τῶν μὲν τὰς δεήσεις καὶ θυσίας, τῶν δὲ τὰς ἐπιτάξεις τε καὶ ἀμοιβὰς τῶν θυσιῶν, ἐν μέσῳ δὲ ὄν ἀμφοτέρων συμπληροῖ, ὥστε τὸ πᾶν αὐτὸ αὐτῷ συνδεδέσθαι διὰ τούτου καὶ ἡ μαντικὴ πᾶσα χωρεῖ καὶ ἡ τῶν ιερῶν τέχνη τῶν τε 203 περὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς τελετὰς καὶ τὰς ἐπώδους καὶ τὴν μαντείαν πᾶσαν καὶ γοητείαν. θεὸς δὲ ἀνθρώπων οὐ μίγνυται, ἀλλὰ διὰ τούτου πᾶσά ἐστιν ἡ ὁμιλία καὶ ἡ διάλεκτος θεοῖς πρὸς ἀνθρώπους καὶ πρὸς θεοὺς ἀνθρώποις, καὶ ἐγρηγοροῦσι καὶ καθεύδουσι· καὶ ὁ μὲν περὶ τὰ τοιαῦτα σοφὸς δαιμόνιος ἀνὴρ, ὁ δὲ ἄλλο τι σοφὸς ὢν ἢ περὶ τέχνας ἢ χειρουργίας τινὰς βάναντος. οὗτοι δὲ οἱ δαίμονες πολλοὶ καὶ παντοδαποὶ εἰσιν, εἰς δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ὁ Ἔρως.

Πατρὸς δέ, ἦν δ' ἐγώ, τίνος ἐστὶ καὶ μητρὸς;

Μακρότερον μὲν, ἔφη, διηγήσασθαι ὄμως δέ σοι ἐρῶ. ὅτε γὰρ ἐγένετο ἡ Ἀφροδίτη, εἰσιῶντο οἱ θεοί, οἳ τε ἄλλοι καὶ ὁ τῆς Μῆτιδος υἱὸς Πόρος. ἐπειδὴ δὲ ἐδείπνησαν, προσαιτήσουσα οἶον δὴ εὐωχίας οὔσης ἀφίκετο ἡ Πενία, καὶ ἦν περὶ τὰς θύρας. ὁ οὖν Πόρος μεθυσθεὶς τοῦ νέκταρος, οἶνος γὰρ οὐπω ἦν, εἰς τὸν τοῦ Διὸς κῆπον εἰσελθὼν βεβαρημένος ἠΐθεν. ἡ οὖν Πενία ἐπιβουλεύουσα διὰ τὴν αὐτῆς ἀπορίαν παιδίον ποιήσασθαι ἐκ 204 τοῦ Πόρου, κατακλίνεται τε παρ' αὐτῷ καὶ ἐκύησε τὸν Ἔρωτα. διὸ δὴ καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἀκόλουθος καὶ θεράπων γέγονεν ὁ Ἔρως, γεννηθεὶς ἐν τοῖς ἐκείνης γενεθλίοις, καὶ ἅμα φύσει ἐραστικῆς ὢν περὶ τὸ καλὸν καὶ τῆς Ἀφροδίτης καλῆς οὔσης. ἅτε οὖν Πόρου καὶ Πενίας υἱὸς ὢν ὁ Ἔρως ἐν τοιαύτῃ τύχῃ καθέστηκε. πρῶτον μὲν πένης ἀεὶ ἐστὶ, καὶ πολλοῦ δεῖ ἀπαλός τε καὶ καλός, οἷον οἱ πολλοὶ οἰοῦνται, ἀλλὰ σκληρὸς καὶ ἀχμηρὸς καὶ ἀνυπόδητος καὶ ἀοικος, χαμαιπετῆς ἀεὶ ὢν καὶ ἄστροφος, ἐπὶ θύραις καὶ ἐν ὁδοῖς ὑπαίθριος κομῶμενος, τὴν τῆς μητρὸς φύσιν ἔχων, ἀεὶ ἐνδεία σύνοικος. κατὰ δὲ αὐτὸν τὸν πατέρα ἐπιβουλὸς ἐστὶ τοῖς καλοῖς καὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ἀνδρείος ὢν καὶ ἴτης καὶ σύντονος, θηρευτῆς δεινός, ἀεὶ τινὰς πλέκων μηχανάς, καὶ φρονήσεως ἐπιθυμητῆς καὶ πόριμος, φιλοσοφῶν διὰ παντὸς τοῦ βίου, δεινὸς γόης καὶ φαρμακεὺς καὶ σοφιστῆς· καὶ οὔτε ὡς ἀθάνατος πέφυκεν οὔτε ὡς θνητός, ἀλλὰ τοτὲ μὲν τῆς αὐτῆς ἡμέρας

— Що ж то за сила така у нього?

— Він тлумачить слова богів і людей. Завдяки йому між богами і людьми відбувається спілкування: богам складає від людей молитви і жертви, людям — звіщає волю богів і нагородою відповідає за жертвоприношення їхні. Ставши між обома світами, він доповнює їх: через нього між світами богів і людей виникає зв'язок — вони поєднуються. Завдяки йому здійснюються всілякі пророцтва, збувається мистецтво жертвоприношень, священних обрядів, заклинань, усіляких віщувань і чарів. Світ богів не перетинається з людським, лише через Ероса боги звертаються до людей з повчальним словом, бесіднують з ними, — вві сні і наяву. Хто з людей обізнаний у цих справах, той одухотворений, хто ж знається на чомусь іншому, хто досвідчений у всіляких ремеслах чи мистецтвах, той просто ремісник. Таких духів багато, і Ерос — один із них²⁴.

— Кого ж він має за батька й матір? — запитав я.

Довго про це говорити, але гаразд, розповім тобі. Коли народилася Афродіта, боги зібралися на учту, з богами Богатство, Порос, — син Мудрости. Коли вже пообідали, а було там усього вдосталь, надійшла, щоб і собі чогось вижебрати, Пенія чи Убогість, — стала біля дверей. Порос, напившись нектару, — вина ще не було, пішов до Зевсового саду і там, важко сп'янілий, поринув у глибокий сон. Тут і захотілося Пенії, сама ж бо убога, зачати дитя від Богатства. Тож прилягла побіч нього, — і породила Ероса. А що Ерос був зачатий на святі уродин Афродіти, тому й став її слугою і вічним супутником. Уже з природи своєї він закоханий у прекрасне, бо й сама Афродіта прекрасна. А тому що він — син Богатства й Убогости, то й випала йому особлива доля. Передусім — він вічний злидар, до ніжної вроди й краси, яку бачить в ньому більшість, йому далеко. Радше навпаки, — він грубий і неохайний, босий і бездомний. Спить, де коли трапиться — на землі, без постелі, на порозі або край дороги просто неба. Успадкувавши природу своєї матері, він нерозлучний з нуждою. По батькові ж — тягнеться до краси й добра; він мужній, сміливий аж до зухвальства; а ще він сильний, вправний ловець, удатний спілітати підступи; прагне мудрости і всіляко примудряється, щоб до неї наблизитись. Усе життя його приваблює філософія, небачений крутій, ворожбит і софіст. Народився він ні смертним, ані безсмертним. Того самого дня, якщо йому таланить, він живе-

θάλλετε καὶ ζῆ, Ὅταν εὐπορήσῃ, τότε δὲ ἀποθνήσκει, πάλιν δὲ ἀναβιώσκειται διὰ τὴν τοῦ πατρὸς φύσιν, τὸ δὲ ποριζόμενον αἰεὶ ὑπεκρεῖ ὥστε οὔτε ἀπορεῖ Ἐρῶς ποτε οὔτε πλουτεῖ, σοφίας τε ἀν καὶ ἀμαθίας ἐν μεσῶ Ἐατίῃ. εχει γὰρ ὧδε. θεῶν οὐδεὶς φιλοσοφεῖ οὐδ' ἐπιθυμεῖ σοφὸς γενέσθαι· ἐστὶ γὰρ οἷον εἴ τις ἀΑΑογ σοφός, οἷ φιλοσοφεῖ. οὐδ' αἷ οἱ ἀμαθεῖς φιλοσοφοῦσιν οὐδ' ἐπιθυμοῦσι σοφοὶ γενέσθαι· αὐτὸ γὰρ τοῦτὸ ἐστὶ χαλεπὸν ἀμαθία, τὸ μὴ ὄντα καλὸν ἀγαθὸν μηδὲ φρόνιμον δοκεῖν αἰτφ εἶναι ἘΚανὸν ΟΥΚΟΥΝ ἐπιθυμεῖ ὁ μὴ οἰόμενος ἐνδεὴς εἶναι οὐ ἀν μὴ οἴπται ἐπιδεισθαι.

Τίνες οὖν, ἔφην ἐγώ, & Διοτίμα, οἱ φιλοσοφοῦντες, εἰ μὴτε οἱ σοφοὶ μὴτε οἱ ἀμαθεῖς;

Ἰ Δῆλον, ἔφην, τοῖτο γὰρ ἤδη καὶ παιδί, οἱ οἱ μεταξὺ τούτων ἀμφοτέρων, ὧν αἷ καὶ ὁ Ἐρῶς. ἐστὶ γὰρ δὴ τῶν καλλίστων ἡ ἀοφία, Ἐρῶς δ' Ἐατίῃ ἐρῶς περὶ τὸ καλόν, ὥστε ἀναγκαστικὸν Ἐρῶτα φιλόσοφον εἶναι, φιλόσοφον δὲ ὄντα μεταξὺ εἶναι ἀοφῆ καὶ ἀμαθοῦς. αἰτία δ' αὐτῶ καὶ τούτων ἡ γένεσις· πατρὸς μὲν γὰρ ἀοφῆ ἐστὶ καὶ εὐπόρου, μητρὸς δὲ οἷ σοφῆς καὶ ἀπορου. ἡ μὲν οὖν φύσις τοῦ δαίμονος, ὧ φίλε Σώκρατες, αὐτῆ· ὄν δὲ αἷ ἠφθης Ἐρῶτα εἶναι, θαυμαστὸν οὐδὲν ἔπαθε. ἠφθῆς δὲ, ὧς ἐμοὶ δοκεῖ τεκμαιρομένη ἐξ ὧν αἷ λέγεις, τὸ ἐρωμένον Ἐρῶτα εἶναι, οἷ τὸ ἐρῶν. διὰ ταῦτά σοι, οἷμαι, ἀγκαστικὸς ἐφαίνεται ὁ Ἐρῶς. καὶ γὰρ ἐστὶ τὸ ἐραστὸν τὸ τῶ ὄντι καλόν καὶ ἀβρὸν καὶ τέλος καὶ μακαριστόν· τὸ δὲ γὰρ ἐρῶν ἄλλην ἰδέαν τοιαύτην ἔχον, οἷαν ἔγωγε διήλθον.

Καὶ ἔγωγε εἶπον, εἰεν δὴ, ὡ ξένη· καλῶς γὰρ λέγεις· τοιοῦτος ὧν ὁ Ἐρῶς τίνα χρεῖαν ἔχει τοῖς ἀνθρώποις;

Ἰ Τοῖτο δὴ μετα ταῦτ', ἔφην, ὡ Σώκρατες, πειρασομαι ἀε διδάξαι. ἐστὶ μὲν γὰρ δὴ τοιοῦτο καὶ οὕτω γεγονώς ὁ Ἐρῶς, ἐστὶ δὲ τῶν καλῶν, ὡ σοκράτης, αἷ βε τις ἡμᾶς ἐροῖτο· τί τῶν καλῶν Ἐατίῃ ὁ Ἐρῶς, ὡ σοκράτης, τε καὶ Διοτίμα; ὧδε βε σαφέστερον ἐρῶ· ὁ Ἐρῶς τῶν καλῶν ἐρῶ;

Καὶ ἔγωγε εἶπον οἱ γενέσθαι αἰτφ.

ροzkβίταε, ἰ vμiραε, ἀλε, vβiβραvшu πpиpoδy cвoγo βατuка, oживае знoυ. Тiлькu-нo чoгoсь нaбyдe, — вμiть зaбyвaε: тuм-тo Ἐpoc нiкoли нe знaε υβoγocтu, ἀλε ἡ нe вiдaε cтaтuкiв. Пeрeбyвaε дeсь пoсeрeдuнi мiж мyдpocтiю ἰ нeвiглacтвoм, ἰ oсь чoмy⁹⁵. Бoгiв нe πpивaблyє фiлoсoφiя, в нuх нeмaε πpαγнeннu cтaтu мyдpиμu — вoнu ε тaкuмu⁹⁶. Пoдiбнo ἡ cεрeд лyдeй — якшo тoсь мyдpий, фiлoсoφiя ἡoмy нe пoтpибнa. А втiм, нeрoзyмнuх тeж нe πpивaблyє фiлoсoφiя, бo в нuх вiдcυтнe cамe бaжaннu нaбpαтuсu рoзyмy. В тoмy, влacнe, ἰ нaйбiльшa вaдa нeвiглacтвa, шo чoлoвiк, якuй нe мoжe пoхвaлuтuсu нi вpoдoю чu дoбpozвuчaйнiстiю, ἀнi рoзyмoм, вiдaεтuсu cобi бeздoγaннuм, χoч нaспpαвдi тaкuм нe ε. Якшo ж χoсь нe yсвiдoмлyє cвoεἰ υβoγocтu, тo в нyгo нeмaε ἡ πpαγнeннu здoбyтu тe, чoгo, нa ἡгo дyмкy, вiн нe пoтpεбyε.

— Χтo ж тoдi, Δioтuμo, — cкaзaв я, — лyбuть мyдpocтi, яκшo нi мyдpεцi, нi нeвiглacu мyдpocтu нe шyкaюτy?

— Χiбa ἡ дuтuнu зpozυμiлo, — вiδoμvлa вoнa, — шo мyдpocтi вaбuть тuх, χтo пoсeрeдuнi. ἰ πoмiж тaкuмu oсь Ἐpoc. Бo мyдpocтi — oднe з нaйπpεκpacнiшuх блaγ, тoдi яκ Ἐpoc — πpαγнeннu дo πpεκpacнoγ, тaк шo Ἐpoc — нeμuнyчe фiлoсoф, тoбтo лyбoмyдp ἰ, яκ фiлoсoφoвi, ἡoмy нaлeжuть мiсцe мiж мyдpεцeм ἰ нeвiглacoм. Пpичuнa ж тoγo — ἡгo пoχoδжeннu. Вiн — cuн βατyкa, шo мyдpий тa нeвuчepпнo бaγaтuй ἰ μaтepi — нeμyδpοu ἡ υβoγoἰ. Тaкa πpиpoдa цyгo дyхa, дoρoγuй Cокpαтe. А шo тu ἰнaкшe yвaвлu cобu ἡгo — нiчoγo дuвнoγ. Тu γaдaεш, — πpи-нaйμнu, тaк вuхoдuть з твoἰх слiв, — шo Ἐpoc ε пpεдмeтoм лyбoвu, ἀλε нe cαμa лyбoв. Тoмy ἰ вiдaвaвcя тoбu Ἐpoc тaкuм πpεκpacнuм. Бo πpεдмeт лyбoвu ἰ cпpαвдu мyсuть бyтu πpεκpacнuм, πpивaблuвuм, дoсoκoнaлuм ἰ блaγeннuм. Αλε лyблuчe нaчaлo тpoxu ἰнaκшe⁹⁷, — ἰ я oπuсaлa тoбu ἡгo.

Тoдi я cкaзaв ἡ:

— Χaй бyдe тaк, χyжuнкo, γoвopuш тu γapнo. Αλε яκшo Ἐpoc тaкuй, яκa кoрuстi з нyгo лyдuμ?

— Цe яκpαз тe, Cокpαтe, — μoвuлa вoнa, — шo я cпpoбyю тoбu пoяcнuтu. Тu знaεш, яκuй ε Ἐpoc, χтo вiн зa πoχoδжeннuм. Яκ тu cαμ γoвopuш — Ἐpoc ε πpαγнeннuм дo πpεκpacнoγ. Αλε яκшo χтoсь зaπuтaε нaс, χuм ε Ἐpoc cεрeд рeчeй πpεκpacнuх, Cокpαтe ἰ Δioтuμo? Αбo ραδшe тaк: χтo лyбuть πpεκpacнe, πpαγнe нe дo πpεκpacнoγ, дo чoγo вiн, влacнe, πpαγнe?

— Πpαγнe вoлoдiтu πpεκpacнuм, — вiδoвiв я.

Ἄλλ' ἐτι ποθεῖ, ἔφη, ἢ ἐρώτησιν τοιάνδε· τι εἶσται ἐκεῖνω ᾧ δὴ γενηται τα καλά;

Οὐ πανυ ἔφην ἐτι εχειν ἐγὼ προς ταύτην την ερωτησιν προχειρωσ ἀποκρίνασθαι.

Ἄλλ', ἔφη, ὡσπερ αν ει τις μεταβαλὼν ἀντὶ τοῦ καλοῦ τῆ ἀγαθῶ χρώμενος πυνθάνοιτο· φέρε, ᾧ Σώκρατες, ἐρῶ· ὅ ἐρῶν τῶν ἀγαθῶν τί ερα;

Γενέσθαι, ἦν δ' ἔγω, αἴτηφ.

Καὶ τί εἶσται ἐκεῖνω φ αν γένηται τάγαθά;

Τούτ' εὐπορώτερον, ἦν δ' ἐγὼ, εχω ἀποκρίνασθαι, οτι εὐδαίμων εἶσται.

205 Κτήσει γαρ, ἔφη, ἀγαθῶν οἱ εὐδαίμονες εὐδαίμονες, καὶ οὐκετι προσδεῖ ἐρέσθαι, ἵνα τι δὲ βούλεται εὐδαίμων εἶναι ὅ βουλόμενος, ἀλλὰ τέλος δοκεῖ εχειν η ἀπόκρισις.

Ἀληθῆ λέγεις, εἶπον εγω.

Ταύτην ὅε την βούλησιν καὶ τον ερωτα τοῦτον πότερα κοινον οἶει εἶναι παντων ἀνθρώπων, καὶ παντας τάγαθὰ βούλεσθαι αὐτοῖς εἶναι ἀεὶ, ἢ πῶς λέγεις;

Οὕτως, ἦν δ' ἐγὼ· κοινον εἶναι παντων.

Τι δὴ οὖν, ἔφη, ᾧ Σώκρατες, οἱ πάντας ἐρᾶν φαμέν, εἴπερ ὅ πάντες τῶν αὐτῶν ἐρῶσι καὶ αει, ἀλλὰ τινὰς φαμεν ἐρᾶν, τοὺς δ' οἱ;

Θαυμάζω, ἦν δ' ἐγὼ, καὶ αὐτός.

Ἀλλὰ μὴ θαύμαζ', ἔφη· ἀφελόντες ὑδρ τοῦ ἐρωτός τι εἶδος ὀνομάζομεν, το τοῦ ὄλου ἐπιτιθέντες ὀνομα, ερωτα, τα δε ἀλλὰ ἄλλοις καταχρώμεθα ὀνομασιν.

Ὅσπερ τι; ἦν δ' εγω.

Ὅσπερ τότε. οἶσθ' οτι ποιήσις ἐστὶ τι πολὺ· ἢ ὑδρ τοι εκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς το ὄν ἰοντι ὄτωσιν αἰτία πασα ἐστὶ ποιήσις, ὡστε καὶ αἱ ὑπὸ πασαις ταῖς τέχναῖς ἐργασίαι ποιησεις εἰσὶ καὶ οἱ τούτων δημιουργοὶ πάντες ποιηταί.

Ἀληθῆ λέγεις.

Ἄλλ' ὁμως, ἦ δ' ἦ, οἶσθ' οτι οἱ καλοῦνται ποιηταί ἀλλ' ἀλλὰ οἱ ονομάματα, ἀπο δὲ πασης της ποιήσεως εν μοριον ἀφορισθὲν το περι την μουσικὴν καὶ τα μέτρα τῆ τοῦ ὄλου ὀνοματι προσαγορεῦεται. ποιήσις ὑδρ τοῦτο μονον καλεῖται, καὶ οἱ ἐχοντες τοῦτο το μοριον τῆς ποιήσεως ποιηταί.

Ἀληθῆ λέγεις.

— Але ця відповідь неодмінно передбачає інше питання: що матиме той, хто володітиме прекрасним?

— На це годі так одразу відповісти.

— Але, — сказала вона, — якби хтось замінив слово «прекрасне» на «благо» і спитав: «Скажи-но, Сократе, до чого прагне той, хто прагне блага?»

— Хоче тим благом володіти.

— І що матиме той, хто здобуде благо?

— На це запитання легше знайти відповідь, — сказав я, — буде щасливий.

— Так, — вела далі Діотима, — щасливі є щасливими тому, 205 що вони осягнули благо. І вже зайве питатися, чому прагнуть бути щасливими ті, що хочуть бути щасливими⁹⁸. Твоя відповідь, здається, достатньо вичерпна.

— Авжеж, — погодився я.

— А це бажання і ця любов, гадаєш, властиві всім людям? Чи всі завжди бажують собі блага? Що скажеш на це?

— Так, — відповів я. Це прагнення властиве кожному.

— Тоді поясни мені, Сократе, — провадила вона, — чому ми не кажемо, що всі люди люблять, якщо всі завжди люблять одне і те ж, тільки про одних говоримо, що вони люблять, а про інших ні?

— Я теж дивуюся з того, — сказав я.

— Не треба дивуватися, — відмовила вона. — Беручи якийсь різновид любові, ми називаємо його загальним поняттям — власне любов'ю, а всі інші види називаємо інакше.

— Як то? — спитав я.

— А так. Ти напевно знаєш, що творчість буває різна. Бо будь-яка причина є творчістю, якщо завдяки їй відбувається перехід із небуття у буття. Тому-то будь-яка праця в царині мистецтв є творчістю і кожен художник є творцем.

— Безумовно, — potwierдив я.

— А все-таки ти знаєш, що ми не називаємо всіх художників поетами, але мають вони інші назви. І з усіх царин творчості одна тільки обмежена її частина, а саме — музика і віршування — називаються загальним поняттям. Бо тільки музика і віршування називається творчістю, власне поезією, а творцями, поетами у власному розумінні цього слова, називаються ті, що працюють у цій царині.

— Правду кажеш, — погодився я.

d Οὕτω τοίνυν καὶ περὶ τοῦ ἐρωτᾶ το μεν κεφάλαιόν ΕCΠL παста η των ἀγαθῶν ἐπιθυμία καὶ τοῖ εὐδαιμονεῖν, "ὁ μέγιστός τε καὶ δολερὸς ἔρως παντί". ἀλλ' οἱ μεν ἄλλη τρεπομενοι πολλὰ χη ἐπ' αὐτόν, ἢ κατα χρηματισμον L κατα φιλογυμνασίαν ἢ κατα φιλοσοφίαν, οὐτ' ἐοᾶν καλοῦνται οὐτ' ἐρασταί, οἱ δὲ κατα εν τι εἶδος ἰόντες τε καὶ ἐσπουδακότες το τοῖ ὄλου ονομα ἰσχουσιν ἔρωτά τε καὶ εραν καὶ ἐρασταί.

Κινδυνεύεις ἀληθῆ, ἔφην ἐγώ, λέγειν.

e Καὶ λέγεται μεν γε τις, ἔφη, λόγος, cog OL αν το ἡμισυ ἑαυτῶν ζητῶσιν, οὗτοι ἐρώσιν· ὁ δ' ἐμὸς Αουογ οὔθ' ἡμισεος φησιν εἶναι τοῦ ἐρωτᾶ οὔθ' ὄλου, ἐὰν μῆ τυγχανῆ γέ που, со ἐταίρε, ἀγαθὸν ον· ἐπει αὐτων γε καὶ πόδας καὶ χειρας ἐθέλουσιν ἀποτέμνεσθαι οἱ ἄνθρωποι, ἐὰν αὐτοῖς δοκῆ τα ἑαυτῶν πονηρα εἶναι. οἱ γαρ το εαυτων, οἶμαι, ἕκαστοι ἀσπάζονται, εἰ μὴ εἴ τις το μεν ἀγαθὸν οικειον καλεῖ καὶ ἑαυτοῦ, το δὲ κακον ἀλλότριον· cog οὐδέν υφ

206 ἄλλο ἐστὶν οὐ ἐρωσιν ἄνθρωποι η τοῖ ἀγαθοῦ· η σοὶ δοκοῦσιν; Μα ΑΓ οἶκ εμοιγε, ἦν δ' ἔγχο.

Ἄρ' οὖν, ἦ δ' ἦ, οὕτως ἀπλοῦν ἐστι λέγειν, οτι οἱ ἄνθρωποι τοῖ ἀγαθοῦ ἐρωσιν;

Nat, ἔφην.

Τι δέ; οἱ προσθετέον, ἔφη, οτι καὶ εἶναι το ἀγαθὸν αὐτοῖς ἐρώσιν;

Προσθετέον.

Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ οἱ μονον εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀεὶ εἶναι;

Καὶ τοῦτο προσθετέον.

Ἔστιν ἀρα συλλήβδην, ἔφη, ὁ ἐρως τοῖ το ἀγαθὸν αὐτῶ εἶναι αεὶ.

Ἀληθέστατα, ἔφην ἐγώ, λέγεις.

β Ὅτε δὴ τούτου ὁ ἐρως ἐστὶν αεὶ, ἦ δ' ἦ, των τινα τροπον διωκοντων αὐτὸ καὶ εν τινι πράξει ἢ στυπιότ] καὶ ἢ CTYVTaoig ἐρωσαν καλοῖτο; τι τοῖτο τυγχανει βν το εργον; εχεις εἰπεῖν;

Οἱ μεν ταν CTE, ἔφην ἔγχο, со Διοσίμα, ἐθαύμαζον ἐπὶ στοφία καὶ ἐφοίτων παρα CTE αὐτὰ ταῖτα μαθησόμενος.

Ἀλλ' ἔγχο CTOL, ἔφη, ἐρῶ. ἐστι γαρ τοῖτο τόκος ἐν καλῶ καὶ κατὰ τοσσοῖα καὶ κατὰ τὴν

— Те саме стосується й любови. Суть її в тому й полягає, що всяке бажання блага і прагнення бути щасливим — це для кожного найсильніше бажання, та водночас — і зрадливе. Однак, про різних людей, чий помисли і прагнення — це маєтки, вправне і здорове тіло, мудрість — не говорять, що вони люблять, і таких не називають закоханими. Тільки до тих, що захоплені одним видом любови, підходить загальна назва «любов», про них кажуть, що вони «люблять», а їх самих називають «закоханими».

— Здається, що й тут ти все добре говориш, — визнав я.

— Дехто береться стверджувати, — сказала вона, — що любити — це шукати свою половину". Але я певна, друже мій, що любов ні половини не шукає, ані цілості, якщо в ній нема якогось блага. Бо люди готові повідрізати собі руки й ноги, якщо усвідомлюють шкідливість своїх членів. Думаю, люди люблять не те, що «своє», хіба що назвали б добре своїм і власним, а погане — чужим. От і виходить, що люди не люблять нічого іншого, крім того, що є добрим. Як ти гадаєш?

— І я так вважаю, присягаюсь Зевсом, — відповів я.

— Тоді розваж, — провадила вона далі, — чи можна так просто сказати, що люди люблять благо?

— Так, — відповів я коротко.

— Чи не було б доречно зауважити, що люди люблять ще й володіти благом?

— Це важлива заувага.

— І не просто володіти, але хочуть, щоб воно було в них вічно.

— І це важливо брати до уваги.

— А тепер, звівши усе разом, хіба не скажемо, що любов є прагненням до вічного володіння благом?

— Правду кажеш, — погодився я.

— А якщо любов — це вічне бажання блага, то в який спосіб мають змагати до нього ті, що його прагнуть, щоб їхню відданість і одержимість можна було називати любов'ю? Які ж то діла їхні можеш назвати?

— Якби міг, Діотимо, — відповів я, — то не подивляв би твоєї мудрости і не ходив би до тебе, аби цього навчитися.

— Тоді скажу тобі, — відповіла вона, — це родження в красі — тілесній і духовній¹⁰⁰.

Μαντείας, ἦν δ' ἐγώ, δέϊται ὅ τι ποτε λέγεις, καὶ οὐ μανθάνω.
 c Ἀλλ' ἐγώ, ἦ δ' ἦ, σαφέστερον ἐρώ. κυοῦσι γάρ, ἔφη, σοὶ Σώκρα-
 τες, πάντες ἄνθρωποι καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν,
 καὶ ἐπειδὴν ἐν τινὶ ἡλικίᾳ γενῶνται, τικτεῖν ἐπιθυμεῖ ἡμῶν ἢ
 φύσις. τικτεῖν δὲ ἐν μεναίσχωρῳ οἷ δύνανται, ἐν δὲ τῇ καλῳ. ἦ γὰρ
 ἄνδρὸς καὶ γυναικὸς συνουσία τοκοσ ἐστίν. ἐστὶ δὲ τοῖτο θεῖον
 το πρᾶγμα, καὶ τοῖτο ἐν θνητῳ ΟΥΤΛ τῇ ζῳῳ ἀθάνατον ἐνεσθίν,
 ἦ κῆσις καὶ ἦ γεννησις. τὰ δ' ἐν τῇ ἀναρμόστῳ ἀδύνατον
 d γενέσθαι. ἀναρμόστον δ' ἐστὶ τὸ αἰσχροὺν παντὶ τῇ θεῳ, τὸ δὲ
 καλὸν ἀρμόττον. Μοῖρα οὖν καὶ Εἰλείθυια ἢ Καλλονὴ ἐστὶ τῇ
 γενεσεί. διὰ ταῖτα ὅταν μὲν καλῳ προσπελάζη τὸ κυοῦν, ἰλεῶν
 τε γίγνεται καὶ εὐφραϊνόμενον διαχεῖται καὶ τικτεῖ τε καὶ γενναί.
 e Ὅταν δὲ αἰσχροῳ, σκυθρωπὸν τε καὶ λυπούμενον συσπειραται
 καὶ ἀποτρεπεται καὶ ἀνεῖλλεται καὶ οἷ γενναί, ἀλλὰ ἰσχον τὸ
 κῆμα χαλεπῳσ φέρει. ὅθεν δὴ τῇ κυοῦντὶ τε καὶ ἦδη σπαργωντὶ
 πολλὴ ἢ πτοίησις γέγονε περὶ τὸ καλὸν διὰ τὸ μεγάλῃ ὠδίνος
 ἀπολύειν τὸν ἐχοντα. ἐστὶ γὰρ, σοὶ Σώκρατες, ἔφη, οἷ τοῖ καλοῦ
 ὅ ἐρωσ, ὡς σὺ οἶει.

Ἄλλα τι μήν;

Τῆς γεννησεως καὶ τοῖ τοκου ἐν τῇ καλῳ.

Εἶεν, ἦν δ' ἐγώ.

207 Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, τὶ δὴ οὖν τῆς γεννησεως; ὅτι αἰγερες
 ἐστὶ καὶ ἀθάνατον σογ θνητῳ ἢ γέννησις. Ἀθανασίας δὲ ἀναγ-
 καιον ἐπιθυμεῖν μετὰ ἀγαθοῦ ἐκ τῶν ὠμολογημένων, εἴπερ τοῦ
 δυνασθῆναι εἶναι αἰετῶν ἐστίν. ἀναγκαῖον δὲ ἐκ τοῖτο τοῖ
 λόγου καὶ τῆς ἀθανασίας τοῦ ἐρωτα εἶναι.

Β Ταῖτα τε οὖν πάντα ἐδίδασκέ με, ὅποτε περὶ τοῦ ἐρωτικῶν
 λόγους ποιοῖτο, καὶ ποτε ἦρετο τί οἶει, σοὶ Σώκρατες, αἴτιον εἶναι
 τοῖτο τοῖ ἐρωτος καὶ τῆς ἐπιθυμίας; ἢ οἷκ αἰσθάνῃ σογ δεινῳσ
 διατίθεται πάντα τὰ θηρία, ἐπειδὴν γεννᾶν ἐπιθυμήσῃ, καὶ τὰ
 πεζὰ καὶ τὰ πτηνὰ, νοσοῦντά τε πνῦτα καὶ ἐρωτικῳσ διατιθέμε-
 να, πρῶτον μὲν περὶ τὸ συμμιγῆναι ἀλλήλοισ, ἐπειτα περὶ τὴν
 τροφὴν τοῖ γενομένου, καὶ εἰσῆσ ἐστὶν ὑπερ τοῦτοσ καὶ διαμά-
 χεσθαι τὰ ἀσθενέστατα τοῖς ἰσχυροτάτοισ καὶ ὕ-
 κειν, καὶ αὐτὰ τῇ λιμῳ παρατεινόμενα ὥστ' ἐκεῖνα ε

— Тут треба володіти мистецтвом розуміння оракулів, щоб збагнути, що ти маєш на думці. Я не второпаю.

— Ну що ж, — сказала вона. — Спробую говорити ясніше. c
 Всі люди, Сократе, вагітні тілом і душею, і коли досягають пев-
 ного віку, природа їхня прагне **розродитися**¹⁰¹. Розродитися во-
 на може тільки в прекрасному, в потворному родити не може.
 Коли сходяться чоловік і жінка — вони породжують. А **роджен-**
ня є ділом божественним, бо вагітність і **родження** є виявом
 безсмертного начала у живому естві, що є смертним. Одне і
 друге не може статися **там**, де нема гармонії. Для всього **божест-**
венного потворність — це брак гармонії, а прекрасне — гармо-
 нійне. Отож, при всякому народженні **Мойрою**¹⁰² та **Літією**¹⁰³ є
 Краса. Тому, наблизившись до прекрасного, вагітне ество
 розкривається назустріч і розливається радістю, і породжує, і
 приводить на світ. Наблизившись до потворного, похмуро й
 тужно зіщулюється, відвертається, закривається і, замість того,
 щоб породжувати, затримує в собі обтяжливий плід. А тому
 той, хто носить в собі тягар сімени, хто повний творчої потуги,
 той відчуває піднесення від споглядання прекрасного, бо e
 прекрасне дає звільнення від болісної туги. Але любов, Сокра-
 те, — не є прагненням прекрасного, як ти собі уявляєш.

— То що ж таке, на твою думку, любов? — спитав я.

— Прагнення творити і родити у **красі**¹⁰⁴.

— Можливо, — погодився я.

— Більше **певности** — сказала вона. А чому власне родити?
 207 Тому що родження для смертного є тим вічним і безсмертним,
 що відпущено кожному смертному. А якщо любов, як ми пого-
 дилися, є прагненням вічно володіти благом, то разом з благом
 не можна не прагнути й безсмертя. Отож виходить, що любов
 неминуче є прагнення безсмертя.

— Цього навчила мене Діотима, коли ми бесідували про
 Ероса. А одного разу вона спитала мене:

— Як ти гадаєш, Сократе, в чім причина любови і прист-
 расти? Чи тобі не доводилось бачити, в якому дивному стані
 бувають всі звірі — що бігають по землі чи мають крила — коли
 вони запалені пристрастю **дітородження**? їх огортає якийсь
 любовний шал, перше — як паруються між собою, а потім, ко-
 ли вигодовують своє потомство. Тоді навіть **найслабші** готові
 боронити свого плоду від найсильніших, готові й **вмерти** за
 нього. Самі терплять голод, аби лише вигодувати **потомство**,

καὶ ἄλλο πᾶν ποιοῦνται· τοὺς μὲν γὰρ ἀνθρώπους, ἔφη, οἷοιτ' ἐν
τις ἐκ λογισμοῦ ταῦτα ποιεῖν· τὰ δὲ θηρία τις αἰτία οὕτως
ἐρωτικῶς διατίθεται· εἰς λέγειν;

Καὶ ἐγὼ αὖ ἐλεγον ὅτι οὐκ εἰδείην· ἢ δ' εἶπε, Διανοῆ οὖν δεῖ-
νος ποτε γενήσεσθαι τὰ ἐρωτικά ἐὰν ταῦτα μὴ ἐννοῆς;

Ἀλλὰ διὰ ταῦτά τοι, ὦ Διοτίμα, βῆξεν νῦν δὴ εἶπον, παρὰ σέ
ἤκω, γνους ὅτι διδασκάλων δέομαι. ἀλλὰ μοι λέγε καὶ τούτων
τὴν αἰτίαν καὶ τῶν ἄλλων τῶν περὶ τὰ ἐρωτικά.

Εἰ τοίνυν, ἔφη, πιστεύεις ἐκεῖνου εἶναι φύσει τοῦ ἐρώτα, οὐ
πολλάκις ὠμολογήκαμεν, μὴ θαύμαζε. ἐνταῦθα γὰρ τοῦ αὐτοῦ
ἐκεῖνῳ λόγον ἡ θνητὴ φύσις ζητεῖ κατὰ τὸ δυνατόν ἀεὶ τὸ εἶναι
ἀθάνατος. δύναται δὲ ταυτὴ μόνον, τὴ γενέσει, ὅτι ἀεὶ καταλεί-
πει ἕτερον νεὸν ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ, ἐπεὶ καὶ ἐν ᾧ ἐν ἑκάστῳ τῶν
ζώων ζῆν καλεῖται καὶ εἶναι τὸ αὐτό, οἷον ἐκ παιδαρίου ὁ αὐτὸς
λέγεται ἕως ἂν πρεσβύτης γενῆται· οὗτος μὲν οὐδέποτε τὰ
αὐτὰ ἔχων ἐν αὐτῷ ὅμως ὁ αὐτὸς καλεῖται, ἀλλὰ νεὸς ἀεὶ γίγνο-
μενος, τὰ δὲ ἀπολλύς, καὶ κατὰ τὰς τρίχας καὶ στερὰ καὶ ὅστ' αὐτὰ
καὶ αἶμα καὶ σὺμπαντο στέοσα. καὶ [jar] ὅτι κατὰ τὸ στέ(Ι) (δα, ἀλλὰ
καὶ κατὰ τὴν *την %ffv* οἱ τροποὶ, τὰ ἦθη, δόξαι, ἐπιθυμίαι, ἡδοναί,
λύπαι, φόβοι, τούτων ἑκάστα οὐδέποτε τὰ αὐτὰ παρεστὶν ἐκάσ-
τῳ, αἴα τὰ μὲν γίγνεται, τὰ δὲ ἀπόλλυται. πολὺ δὲ τούτων
ἀτοπώτερον ἐστὶ, ὅτι καὶ αἱ ἐπιστημαὶ μὴ οἱ αἱ μὲν γίγνονται, αἱ
ἄπολλονται ἡμῖν, καὶ οὐδέποτε οἱ αὐτοὶ εἰσμεν οὐδὲ κατὰ τὰς
ἐπιστημας, ἀαα καὶ μὴ ἑκάστη τῶν ἐπιστημῶν ταυτὸν πασχει.
ὁ γὰρ καλεῖται μελετᾶν, ὡς ἐξιούσης ἐστὶ τῆς ἐπιστήμης· λήθη
γὰρ ἐπιστήμης ἐξοδος, μελέτη δὲ πάλιν καινὴν ἐμποιούσα ἀντὶ
τῆς ἀπιούσης μνήμην στέ(Ι) τὴν ἐπιστήμην, ὥστε τὴν αὐτὴν
δοκεῖν εἶναι. τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ πᾶν τὸ θνητὸν στέ(Ι) οὐ τῷ
παντάπασι τὸ αὐτὸ ἀεὶ εἶναι ὡς περὶ τὸ θεῖον, ἀλλὰ τῷ ἀπιόντι
καὶ παλαιούμενον ἕτερον νεὸν ἐγκαταλείπειν οἷον αὐτὸ ἦν.
ταύτῃ τῇ μηχανῇ, ὦ Σώκρατες, ἔφη, θνητὸν ἀθανασίας
καὶ στέ(Ι)α καὶ τὰλλα πάντα· ἀδύνατον δὲ ἄλλῃ μῆσθαι

208

задля дітей роблять усе, що лише можуть. Про людей ще мож-
на було б сказати, що їхніми вчинками керує розум. Але в чому
ж причина таких любовних пристрастей у диких звірів, — що
ти на це скажеш?

— Я знову відповів, що не знаю.

— І після всього ти ще хочеш, — сказала вона, — стати знав-
цем любови, якщо ти не збагнув цього?

— Але ж я вже говорив і зараз повторюю, що ходжу до тебе,
Діотимо, якраз тому, що зрозумів, як я потребую учителя. Сама
назви мені причину цього та всього іншого, що стосується
любови.

— Якщо ти усвідомив, що Ерос за своєю природою є праг-
ненням того, про що ми вже не раз дійшли згоди, то хай тебе й
це не дивує. Пояснення тут одне: смертна природа шукає в
Еросі того ж таки розуму, щоб бути вічною і безсмертною, і
може досягнути це в єдиний спосіб — народженням, залишаючи
щоразу нове замість старого. Подібно і з кожним живим сотво-
рінням, хоч говорять, що воно залишається таким, яким було
від початку. Візьмімо для прикладу людину. Кажуть, що з ди-
тячих літ і аж до старости вона залишається такою самою.
Але ж вона ніколи не має тих самих якостей, хоч і вважається
тою самою особою: завжди оновлюється і водночас щось втра-
чає — волосся, плоть, кістки, кров і, взагалі, все тілесне. Та й не
лише тілесне — також і те, що стосується душі. Звички, думки,
бажання, радість, смутки, страхи — хіба хоч щось із названого
залишається в комусь без перемін? Завжди щось з'являється,
щось зникає. А ще важче збагнути, що відбувається зі знаннями.

Одні з'являються, інші забуваються і ми ніколи не залишаємось
тими самими, навіть стосовно того, що ми знаємо, і в кожній
царині знань відбувається щось подібне. Те що називається
повторенням, зумовлено тим, що знання можуть подишати
нас. Бо забуття — це втрата знань, а повторення, змушуючи нас
пригадати забуте, зберігає наші знання такою мірою, що вони
видаються тими самими. Так усе смертне рятує себе. Не
залишаючись у всьому завжди тим самим, на відміну від
божественного, воно, застаріваючи, відходить, щоб залишити
на своє місце нове знання, яким і те старе колись було. Таким
чином, Сократе, все смертне може запричаститися вищих
таємниць безсмертності — і тіло, і все інше. Інакше неможливо.
Тож, не дивуйся, Сократе, що кожне живе сотворіння турбується

d

e

208

b

εἰ το αἰτοῖ ἀποβλάστητα φύσει παν τιμὰ ἀθανασίας γὰρ χδ(rcaVTi αὐτῆ ηστγαιβγ) καὶ β ερως επεται.

Καὶ Ἔγχο ἀκοῖσταδ ΤΟῦ λόγον ἐθαύμασά τε καὶ εἶπον εἶεν, ἦν
c δ' Ἔγχο, ὦ στοφσοταγ) Διοτίμα, ταῖτα σογ ἀληθῶς οἰσσοδ ἔχει

Καὶ ἦ, ὡσπερ οἱ τέλειοι στοφίσταС εἶ ἴσθι, ἔφη, со Σώκρατες·
ἐπεὶ γε καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰ ἐθέλεις εἰς τὴν φιλοτιμίαν βλέψαι,
θαυμάζοις δν τῆς ἀλογίας περὶ α Ἔγχο εἰρηκα εἰ μὴ ἐννοεῖς,
ἐνθυμηθεῖς соδ δεινῶς διάκεινται ἐρωτι τοῦ ὄνομαστοῖ γενέσθαι
“καὶ κλέος εἶδ ΤΟῦ ἀεὶ χρόνον d9dvaΤΟν καταθέσθαι,” καὶ ὑπὲρ
d τούτου κινδύνους ΤΕ κινδυνεύειν ἔτοιμοὶ εἰσι παντας ετι μᾶλλον
η йяἘр ТCOV παιδων, καὶ χρηματ ἀναλίσκειν καὶ πόνους πονεῖν
οὔστινασοῦν καὶ ὑπεραποθνήσκειν. ἐπεὶ οἱεῖσθι, ἔφη, Ἀλκηστῖν

ἢ προαποθανεῖν ΤΟῦ υμετερον Κόδρον ὑπὲρ τῆς βασιλείας ΤCOV
παιδων, μὴ οἰομένους “ἀθάνατον μνήμην ἀρετῆς πέρι” ἐαυτῶν
ἔσεσθαι, ἦν νυν ἡμεῖς εχομεν; πολλοῦ υξ δεῖ, ἔφη, ἀλλ', οἶμαι,
υπερ ἀρετῆς ἀθανάτου καὶ τοιαυτῆς δόξης εὐκλεοῦς πάντες
πάντα ποιοῦσιν, ὅσῳ δν ἀμείνους ὡσι, τοσοῦτω μᾶλλον· τοῦ
γὰρ ἀθανάτου ἐρῶσιν. οἱ μὲν οὖν ἐγκύμονες, ἔφη, ката σωματα
δνTεg προς tag γυναικας μᾶλλοντρέπονται καὶ ταυτη ἐρωτικοί
εἰσι, διὰ rcaiboyoniag ἀθανασίαν καὶ μνήμην καὶ εὐδαιμονίαν,
сог οἶονται, αὐτοῖς “εἰς ΤΟῦ επεῖτα χρόνον πάνταcoriC6|aξvoL”

209 οἱ δ'Ε κατα τὴν ψυχὴν — εἰσι γὰρ οὔν, ἔφη, οἱ εν ταῖς ψυχαῖς
κυουσιν ετι μᾶλλον ἢ εν τοῖδ σωμασιν, α ψυχῇ προσήκει καὶ
κυῆσαι καὶ τεκεῖν· τι οὖν προσηκει; φρόνησίν τε καὶ τὴν ἄλλην
ἀρετὴν· ὡν δὴ εἰσι καὶ οἱ ποιηταὶ πάντες γεννήτορες καὶ ΤCOV
δημιουργῶν ὅσοι λέγονται εὐρετικοὶ εἶναι· πολὺ δὲ μεγίστη, ἔφη,
καὶ καλλίστη τῆς φρονήσεως f) περὶ τας ΤCOV πόλεων τε καὶ
οἰκίσεων διακοσμήσεις, ἢ δὴ ὄνομά ἐστι στοφροστιγυ] τε καὶ
δικαιοσύνη· τουτων αὖ οταν τις ἔΚ νεου ἐγκύμων ἢ τὴν ψυχὴν
θεῖος соγ, καὶ ηκουσης τῆς ἡλικίας τικτειν тξ καὶ γεννᾶν ἤδη
ἐπιθυμῇ, ζητεῖ ση, οἶμαι, καὶ ουτος περμων το καλὸν εν ῶ δν
γεννησειεν· εν τῷ γὰρ αἰσχροῷ οὐδέποτε γεννησει. τα τε οὔν
σωματα та καλὰ μᾶλλον ἢ та αἰσχροὰ ἀσπάζεται ατε κυων, καὶ
ἐὰν ἐντύχη ψυχῇ καλῇ καὶ γενναίᾳ καὶ εὐφυεῖ, πανυ δὴ ασ-

про своє потомство — це поклик природи. Але якщо праця і
любов є супутниками всього живого, то це в ім'я безсмертя.

Дивно було мені почути таку мову.

— Невже все це й справді так, наймудріша Діотимо? c

Вона відповіла в душі справжніх софістів¹⁰⁵:

— Так є, Сократе, запам'ятай собі добре. А хочеш — поди-
вись на людське марнославство і ти подивуєш всю його безглуз-
дість, якщо забудеш те, що я тебе вчила і не пригадаєш, якими
одержимими можуть бути люди у прагненні здобути собі ім'я,
щоб на віки окритися безсмертною славою¹⁰⁶. Заради слави вони

готові наражатися на різні небезпеки, більші навіть за ті, на які
йдуть заради дітей — можуть жертвувати своїм статком,
зносити будь-які тяготи, навіть на смерть підуть за неї. Дума-
еш, — провадила вона, — Алкеста вмерла б за Адмета, Ахілл¹⁰⁷

слідом за Патроклом¹⁰⁸, а ваш Кодр¹⁰⁹ заради майбутнього пра-
вління своїх дітей, якби вони не сподівалися на увічнення своєї
пам'яті, яку ми зберігаємо й до нині? Напевно, що ні, — сказа-
ла вона. Гадаю, всі вони, — і що достойніші, то більше роблять
все можливе, аби засвідчити свої безсмертні вчинки і зажити
доброї слави. Вони прагнуть осягнути безсмертя. Мужі, що
тілом плодючі, шукають переважно жінок, бо саме тут їхній
Ерос: у своїх дітях, їх породивши, вбачають вони шлях до
безсмертя, в дітях лишають пам'ять про себе і осягають
блаженство на всі прийдешні часи. Ті, що носять сім'я в своїх
душах (бо є й такі), вони в душі мають більше зачатків, ніж у
тілі, — вагітні тим, що дичить, щоб душа виношувала і родида.

А що дичить породжувати душі? — Розумні помисли та інші
чесноти. Творцями цих чеснот бувають всі поети, а з тих, що
знаються на ремеслі, лише ті, яких називаємо винахідниками.

Найбільше й найпрекрасніше — це розумне вміння керувати
державою і домог. Таке розуміння називаємо розсудливістю і
справедливістю. Коли хтось від молодих літ настільки
божественний, що виношує в душі сім'я цих чеснот, той і в
зрілому віці відчуває пристрасне бажання родити і приводити
на світ. Такий, я думаю, ходить по світу, шукаючи прекрасне, в
якому він міг би розродитися своїм сім'ям. Бо в потворному він
ніколи не зможе породити. Вагітний сім'ям, він радіє пре-
красним тілам більше, ніж потворним, вітає кожну прекрасну,
благородну й обдаровану душу, але найбільше тішиться, коли
стрінеться йому в якійсь особі одне в поєднанні з другим. Для

το συναμφότερον, καὶ πρὸς τοῦτον τοῦ ἄνθρωπον εὐ-
 θὺς εὐπορεῖ λόγων περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ οἷον χρῆναι τοῦ ἀνδ-
 ρα τοῦ ἀγαθὸν καὶ αἰ ἐπιτηδεύειν, καὶ ἐπιχειρεῖ παιδεύειν.
 ἀπτομενος γὰρ, οἶμαι, τοῖ καλοῖ καὶ ὁμιλῶν αὐτῷ, ἀ πάλαι
 ἐκυεὶ τικτεὶ καὶ γεννα, καὶ πασῶν καὶ ἀπῶν μεμνημένος, καὶ το
 γεννηθὲν συνεκτρέφει κοινῇ μετ' ἐκεينوῦ, ὥστε **Яолй** μείζω
 κοινωνίαν τῆς τῶν παιδῶν πρὸς ἀλλήλους οἱ τοιοῦτοι ἴσχουσι
 καὶ φιλίαν βεβαιότεραν, ἀτε καλλιόνων καὶ ἀθανατωτέρων
 παιδῶν κεκοινωνηκοτες. καὶ πας δὲν δέξαιτο ἑαυτῷ τοιοῦτους
 παιδας μᾶλλον γεγονέναι ἢ τοῖδ' ἀνθρωπίνους, καὶ εἰς Ὁμηρον
 ἀποβλέψας καὶ Ἡσίοδον καὶ τοῖδ' ἄλλους ποιητὰς τοὺς ἀγαθοὺς
 ζηλῶν, οἷα ἐκγονα ἑαυτῶν καταλείπουσιν, ἀ ἐκείνοις ἀθάνατον
 κλέος καὶ μνήμην παρεχεται αὐτὰ τοιαῦτα οὐτ' εἰ δὲ βούλει,
 ἔφη, οἷους Λυκοῦργος παιδας κατελίπετο ἐν Λακεδαίμονι σωτή-
 ρας τῆς Λακεδαίμονος καὶ σοὶ ἐπος εἰπεῖν τῆς Ἑλλάδος. τιμῖος βῆ
 παρ' ὑμῖν καὶ Σόλων διὰ τῆν τῶν νομῶν γεννησιν, καὶ ἄλλοι
 ἄλλοθι πολλαχοῦ ἄνδρες, καὶ ἐν Ἑλληνικαῖς ἐν βαρβάροις, πολ-
 λὰ καὶ καλὰ ἀποφηνάμενοι ἐργα, γεννησαντες παντοίαν ἀρε-
 τῆν· ὧν καὶ ἱερὰ πολλὰ ἤδη γέγονε διὰ τοὺς τοιοῦτους παιδας,
 διὰ βῆ τοὺς ἀνθρωπίνους οὐδενός πω.

220

Ταῦτα μὲν οὖν τα ἐρωτικά ἴσως, ὧ Σώκратες, καν συ μνη-
 θεῖης· τα δὲ τέλεα καὶ ἐποπτικά, ὧν ἐνεκα καὶ ταῦτα ἐστίν, ἐάν
 τις ὀρθῶς μετή, οὐκ οἶδ' εἰ οἷός τ' ἐν εἰης. ἐρω μὲν οὖν, ἔφη, ἐγὼ
 καὶ προθυμίας οὐδὲν ἀπολείψω· πειρῶ δὲ καὶ αἶ ἔπεσθαι, δὲν
 οἶοδ τε ἤσ. δεῖ γὰρ, ἔφη, τοῦ ὀρθῶς ἰοντα ἐπὶ τοῖτο το πραγμα-

μὲν νεον οὐτὰ ἰέναι ἐπὶ τα καλα σώματα, καὶ πρωτον
 , ἐάν ὀρθῶς ἠγηται ἢ ἡγούμενος, ἐνος αὐτὸν σώματος ἐρᾶν
 καὶ ἐνταῦθα γένων λόγους καλοῦς, ἐπειτα δὲ αὐτοῦ κα-
 τανοῆσαι, οἷ το κάλλος το ἐπὶ στωουν σώματι τῷ ἐπὶ ἑτέρῳ σω-
 ματι ἀδελφόν ἐστι, καὶ εἰ δεῖ δῶκεν το ἐπ' εἶδει καλόν, πολλῇ
 ἀνοῖα μη οὐχ ἐν τε καὶ ταῦτὸν ἠγεῖσθαι το ἐπὶ πασι τοῖς σώμασι
 κάλλος· τοῖτο δ' ἐννοησαντα καταστήναι πάντων τῶν καλῶν
 τῶν ἑραστήν, ἐνός δὲ το σφόδρα τοῖτο χαλάσαι κα-
 ταφρονήσαντα καὶ σμικρον ἠγησάμενον· μετὰ δὲ ταῖτα το ἐν

τακοῦ ἄνθρωπου εὐθὺς εὐπορεῖ λόγων περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ οἷον χρῆναι τοῦ ἀνδ-
 ρα τοῦ ἀγαθὸν καὶ αἰ ἐπιτηδεύειν, καὶ ἐπιχειρεῖ παιδεύειν. **Спіл-**
 куючись з таким чоловіком, він, я думаю, торкається прекрас-
 ного — і зачинає, і породжує те, що віддавна було тільки сіме-
 нем у ньому. Воно проростає плодом і коли вони поруч, і коли
 тільки пам'яттю поєднані між собою. Разом вони плекають те
 своє породження, так що між ними навіть більше спільного,
 ніж буває між людьми, коли є звичайні діти, і приязнь їх вза-
 емна часто набато міцніша, тому що діти, які поєднують їх,
 прекрасніші і безсмертніші. І кожен волів би приводити на світ
 таких дітей, аніж плодити **звичайних**¹¹⁰. Гляне хтось на Го-
 мера, Гесіода чи інших прекрасних поетів — і заздрісно стає,
що вони залишили по собі таке потомство — дітей, що прино-
 сять їм безсмертну славу і зберігають пам'ять про них, тому що
 самі незабутні й безсмертні. Або, якщо хочеш, — провади-
 ла вона, — згадай дітей Лікурга¹¹¹, яких він лишив у Лакедемо-
 ні — вони врятували Лакедемон і, можна сказати, всю Грецію.
 Ви шануете **Солона**¹¹² за те, що він лишив по собі закони, які
 стали вашими; і в інших місцях — у греків чи варварів, — багато
 славних мужів, тому що вони явили людям безліч прекрасних
 діл і породили всілякі чесноти. Не одна святиня присвячена
 цим мужам за таких дітей, за звичайних — хіба нікому.

У всі ці таїнства любови можна було б і тебе посвятити, Сок-
 рате. Щодо найвищих і найсокровенніших, з яких власне й ті ви-
 пливають, не знаю, чи ти міг би дійти в них розуміння, навіть
 якби хтось вмело тебе провадив. І все ж, — сказала вона, — го-
 воритиму далі й дуже старатимусь. Але й ти намагайся стежити
 за моєю думкою, як це тобі вдасться.

Еротична ліствиця Діотими

Отож, хто став на правильний шлях до всього цього, має ще
 змолоду зробити перші кроки до прекрасних тіл. Спершу, як-
 що його попровадять доброю дорогою, він полюбить одне
 якесь тіло і породить тоді прекрасні слова. Потім він зрозуміє,
 що краса одного тіла і краса іншого — то ніби сестри рідні, і
 якщо прагнути до ідеї прекрасного, то безглуздо думати, що
 краса у всякому тілі не одна і та сама. Збагнувши це, він почне
 любити всі прекрасні тіла, а до того одного охолоне, зневажа-
 ючи і розуміючи всю малість такої **любови**¹¹³. Потім він почне

ταις ψυχαῖς κάλλος τιμιώτερον ἡγήσασθαι του εν τῷ σωματι, ωστε και εαν επιεικῶν την ψυχὴν τις καν σμικρον δν9οg εχη, ἔξαρκεῖν αἰτῆ και ἑοᾶν και κήδεσθαι και τικτειν λόγους τοιουτους και ζητεῖν οἰτινες ποιησουσι βελτίους τοῖδ νεους, ινα ἀναγκασθῆ αἱ θεάσασθαι το εν τοῖδ ἐπιτηδεύμασι και τοῖδ νομοῖς ΚαΑον και τοῦτ' ἰδεῖν οτι πᾶν αἴτο αὐτῷ συγγενες εστιν, ινα το περι το σωμα καλὸν σμικρον τι ηγησηται ειναι μετα δὲ τα ἐπιτηδεύματα ἐπὶ τας ἐπιστήμας ἀγαγειν, ινα ἴδη αυ ἐπιστημων κάλλος, και βλέπων προς яолй ἤδη το καλὸν μηκετι τῆ παο' ενι, ωσπερ οἰκέτης, ἀγαπων παιδαρίου κάλλος ἢ ἀνθρώπου τινος f) ἐπιτηδεύματος ενος, δουλεύων φαῦλος fj και στ|αικς, ἀλλ' ἐπὶ το πολὺ πέλαγος τετραμμενος τοῖ καλοῦ και πολλοὺς και καλοὺς λόγους και μεγαλοπρεπεῖς τικτη και διανοήματα εν φιλοσοφίᾳ ἀφθόνῳ, εως αν ἐνταῦθα ῥωσθεῖς και αὐξηθεῖς κατίδη τινα ἐπιστήμην μιαν τοιαυτην, ἢ εστι καΑοῖ τοιοῦδε. πειρω δὲ ■■■ ἔφη, τον νοῦν προσεχειν ως οἶόν τε μάλιστα.

211

Ὅς γαρ αν μεχρι ἐνταῦθα προς τα ἐρωτικὰ παιδαγωγηθῆ, θεώμενος ἐφεξῆς τε και ὀρθῶς τα καλά, προς τέλος ἤδη ἰών των ἐρωτικων ἐξαίφνης κατόψεται τι θαυμαστὸν την φύσιν καλόν, τοῦτο εκεινο, ω Σώκρατες, ου δὴ ενεκεν και οἱ ἔμπροσθεν παντες πονοι ἦσαν, πρωτον μεν ἀεὶ βν και ουτε γιγνομενον ουτε ἀπολλύμενον, ουτε αὐξανόμενον ουτε φθίνον, επειτα οἱ τῆ μεν ΚαΑον, τῆ δ' αἰσχροῦ, οὐδὲ τοτε μὲν, τοτε δ' οἱ, οὐδὲ προς μεν το καλόν, προς δὲ το αἰσχροῦ, οὐδ' ἐνθα μεν ΚαΑον, ἐνθα δὲ αἰσχροῦ, cog τισὶ μεν ον καλόν, τισὶ δὲ αἰσχροῦ· οὐδ' αἱ φαντασπισθήσεται αἰτῆ το ΚαΑον οἶον προσωπον τι οὐδὲ χεῖρες οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ων στα>|aa μετεχει, οὐδὲ τις λόγος οὐδὲ τις ἐπιστημη, οὐδὲ που ον εν ετερω τινι, οἷον ἐν ζῳῳ ἢ εν γῆῃ εν οὐρανῷ fj EV τῷ ἄλλῳ, ἀλλὰ αὐτὸ καθ' αὐτὸ μεθ' αἰτοῦ μονοειδὲς ἀεὶ βν, τα δὲ α|Πα γαντα καΑα εκεινου μετεχοντα τροπον τινα τοιοῦτον, οἶον γιγνομένων τε των ἄλλων και ἀπολλυμένων μηδὲν εκεινο μητε τι πλέον μητε ἔλαττον γίγνεσθαι μηδὲν. οταν δὴ τις απο τῶνδε διὰ το ὀρθῶς νων ἐκεῖνο το ΚαΑον αρχηται καθορᾶν, σχεδὸν αν τι απτοιπο τοῖ τέλους. τοῖτο γαρ δὴ εστι το ὀρθῶς ἐπὶ τα ἐρωτικὰ ἰέναι fj ὑπ' ἄλλου ἄγεσθαι, ἀρχόμενον αλο τῶνδε TCOV καλῶν εκεινου ενεκα τοῖ καΑοῖ ἀεὶ ἐπανιέναι, ωσπερ ἐπαναβαθμοῖς χρωμενον, απο ενος ini δύο και απο δυοῖν ini παντα τα καλά στοцата,

цінувати красу душі вище, ніж красу тіла. І коли стрінеться йому якийсь чоловік достойний душею, хай і прив'ялий цвітом, він радітиме, і любитиме, і турбуватиметься про нього, і породить такі слова, які роблять юнаків кращими. З часом станеться, що він побачить красу, приховану в людських ділах і звичаях, і знову пізнає, що всяка краса у всьому споріднена, і вважатиме красу тіла гідною лише побіжної уваги¹¹⁴. Від прекрасних діл і звичаїв він перейде до наук, щоб пізнати красу в науках і бачити прекрасне в усьому багатстві його, а не в чомусь одному, як бачить раб якийсь, нікчемний і безсловесний, що захоплюється красою юнака чи мужа, або привабливістю однієї речі. Він зверне свій зір у безмежне море краси і, розумом оцінюючи прекрасні й величні думки, він щедро родитиме філософські помисли, аж поки не набереться в цій царині сили й гарту¹¹⁵ — тоді відкриється йому єдине у своєму роді знання прекрасного, яке є людським знанням божественної краси... А тепер, — сказала вона, — слухай якнайуважливіше.

Кого аж до цього місця в науці любови провадив добрий учитель, той, оглядаючи поступово, як годиться, кожний наступний вид прекрасного, підійшовши вже до самого кінця в науці Ероса, раптом побачить щось неймовірно прекрасне від природи, саме те, Сократе, заради чого й були всі попередні труди. Він узрить щось вічне, що не родиться й не вмирає, не зростає й не загибає, те прекрасне, що прекрасне в усьому, завжди, всюди і для всіх. Це прекрасне об'явиться йому не як обличчя, руки чи інша частина тіла, ні як слово якесь промовлене чи знання про конкретні речі, ані як щось, що існує в іншому чомусь — в живій істоті, в землі, в небі чи у будь-чому ще. Воно об'явиться тільки як щось саме в собі незмінне та вічне; всі інші прекрасні речі причасні йому в такий спосіб, що коли вони самі народжуються і вмирають, воно не стає ні більшим, ні меншим і не зазнає жодної зміни. Хто через любов до юнаків, як годиться, піднімається над усіма видами прекрасного і починає споглядати саме прекрасне, той вже майже дійшов цілі. Ось яким шляхом треба йти в любові: або сам його проходиш, або іншому довіряєшся — і він тебе провадить. Почавши від прекрасних речей, треба повсякчас, ніби сходишками, підійматися вгору заради того прекрасного — від одного прекрасного тіла — до двох, від двох — до всіх прекрасних тіл, а від прекрасних

211

καὶ ἀπὸ τῶν καλῶν σωμάτων *imu* τα καλα ἐπιτηδεύματα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδεύματων ἐπὶ τα καλα μαθήματα, καὶ ἀπὸ τῶν μαθημάτων ἐπ' ἐκεῖνο το μάθημα τελευτῆσαι, ὅ ἐστιν οὐκ ἄλλο ἢ αὐτοῦ ἐκεῖνου τοῦ καλοῦ μάθημα, ἵνα γινῶ αὐτὸ τελευτῶν ὁ ἐστικαλόν. ἐνταῦθα τοῦ βίου, ὁ φίλε Σώκρατες, ἔφη ἡ Μαντινικὴ ξένη, εἶπερ που ἄλλοθι, βιωτὸν ἀνθρώπων, θεωμένω αὐτὸ το καλόν. ὁ ἐάν ποτε ἴδῃς, οἷ κατα χρυσιον τε καὶ ἐσθῆτα καὶ τοῖδ καλοὺς παῖδάς τε καὶ νεανισκοὺς δόξει σοι εἶναι, οὐς νῦν ὄρων ἐκπέπληξαι καὶ ετοιμοὶ εἰ καὶ σὺ καὶ ἄλλοι πολλοί, ὄρωντες τα παιδικὰ καὶ συννοντες ἀεὶ αἴτοιδ, εἰ πως οἶόν τ' ἦν, μητε ἐσθίειν μητε πινεῖν, ἀλλὰ θεᾶσθαι μόνον καὶ συνεῖναι. τι δῆτα, ἔφη, οἴομεθα, εἰ τῷ γενοῖτα αὐτο το καλόν ἰδεῖν εἰλικρινές, καθαρόν,

ἀλλὰ μη ἀνάπλεων σαρκῶν τε ἀνθρωπίνων καὶ καὶ ἄλλης πολλῆς φλυαρίας θνητῆς, ἀλλ' αὐτο το

232 θεῖον ΚαΑον δύναιτο μονοειδὲς κατιδεῖν; ἀρ' οἶε, ἔφη, φαῦλον βίον γίγνεσθαι ἐκεῖσε βλέποντος ἀνθρώπου καὶ ἐκεῖνο ᾧ δεῖ θεωμένου καὶ συννοντος αὐτῷ; ἢ οὐκ ἐνθυμῆ, ἔφη, οτι ἐνταῦθα αἰτφ μοναχοῦ γενησεται, ὄρωντι φ ὄρατον το καλόν, τικτειν οὐκ εἶδωλα ἀρετῆς, ἀτε οἷκ εἰδώλου ἐφαπτομένω, ἀλλ' ἀληθῆ, ἀτε τοῦ ἀληθοῦς ἐφαπτομένω· τεκοντι δὲ ἀρετὴν ἀληθῆ καὶ θρεψαμένω ὑπαρχει θεοφιλεῖ γενέσθαι, καὶ εἶπερ τσι ἄλλω ἀνθρώπων ἀθανάτω καὶ ἐκεῖνω;

b Ταῦτα δῆ, ὁ Φαῖδρέ τε καὶ οἱ ἄλλοι, ἔφη μὲν Διοτίμα, πεπεισμαι δ' ἐγὼ· πεπεισμενος δὲ πειρωμαι καὶ τοὺς ἄλλοὺς πείθειν, οτι τούτου τοῦ κτηματος τῆ ἀνθρωπεῖα φύσει συνεργὸν ἀμεινω Ἐρωτος οἷκ δν τις ῥαδίως λάβοι. διὸ δῆ ἐγώ γε φημι χρῆναι γδν-τα δνβρα τον Ἐρωτα τιμαν, καὶ αὐτὸς τιμῶ τα ἐρωτικά καὶ δια-φερόντως ἀσκῶ καὶ τοῖς ἄλλοις παρακελεύομαι, καὶ νῦν ΤΕ καὶ ἀεὶ ἐγκωμιάζω τὴν δύναμιν καὶ ἀνδρείαν τοῦ Ἐρωτος καθ' ὅσον οἶός τ' εἰμί. Τοῦτον οὖν τὸν λόγον, ὁ Φαῖδρε, εἰ μὲν βούλει, σογ ἐγκώμιον εἰς Ἐρωτα νόμισον εἰρησθαι, εἰ δέ, ὁ ΤΕ καὶ ὅπτη ὀνομάζων, τοῖτο ὀνόμαζε.

тіл — до прекрасних звичаїв, від прекрасних звичаїв — до прекрасних наук, а від прекрасних наук — треба зробити останній крок до того знання, що є знанням не чогось іншого, лише знанням того самого прекрасного. І все заради того, щоб пізнати вже в самому кінці [життєвого шляху] те, що є прекрасне. На цьому шаблі людського існування, любий Сократе, якщо десь взагалі, — сказала вішунка-гостя з Мантінеї, — тільки тоді, коли людина споглядає саме прекрасне, життя її має якусь вартість. Якщо ти колись побачиш це прекрасне, то не зрівняєш його ні з золотом, ні з дорогими шатами, ні з прекрасним юнаком, хоч тепер, милуючи свій зір його красою, ти, як і багато інших, хто захоплюється своїми обранцями і не розлучається з ними, готовий, якби було можна, не їсти й не пити, аби лише вбирати його очима і невідступно з ним перебувати. А що можемо уявити собі, — сказала, — якби комусь довелось побачити саме це прекрасне — прозоре й чисте, без всіх отих зайвих додатків, якими є людська плоть, усі барви — [знада для ока], і всіляке інше безглуздя тлінне, — якби комусь вдалося узріти це божественне прекрасне — єдине і незмінне. Невже ти гадаєш, що той чоловік, якщо він націлює туди свій зір, і його споглядає, і з ним разом перебуває, може жити суєтним життям? Невже ти не прозрів настільки, щоб зрозуміти, що тільки тут, з тим, хто споглядає прекрасне тим оком, яким його лишень і можна споглядати, станеться те, що він породжуватиме не примарний образ доброчесности, а доброчесність істинну, тому що тут він торкається істини, а не оманливої її подобі? А хто породжує істинну доброчесність і плекає її, той пізнає божественну любов, і якщо хтось із людей може осягнути безсмертя, то це дано йому¹¹⁶.

Ось таке, — звертаюся до тебе, Федре, і до інших, — розповіла мені Діотима, і я повірив. А повіривши, намагаюся переконати й інших, що для осягнення цієї цілі людській природі кращого помічника, ніж Ерос — не знайти. Тому я стверджую, що всі повинні шанувати Ероса. Я й сам віддаю належну шану йому й ділам його, сам у любовних справах вправляюся і всіх інших закликаю, як тільки можу, прославляти могутність та мужність Ероса. Якщо хочеш, Федре, вважай цю промову похвальним словом на честь Ероса, а ні, назви її, як тобі заманеться.

Εἰπόντος *be* ταῖτα τοῖ Σωκράτους τοὺς μεν ἐπαινεῖν, τον δὲ Ἀριστοφάνη λέγειν τι ἐπιχειρεῖν, οἱ ἐμνήσθη αἰτοῖ λέγων ὁ Σωκράτης περὶ τοῖ λόγου· καὶ ἐξαίφνης την αὐλίον θύραν κρουομένην πολὺν ψόγον παρασχειν σοῦ κωμαστῶν, καὶ αὐλητρίδος φωνὴν ἀκούειν. ΤΟΝ οὖν ΑὐδΓσωνα, Παῖδες, φάναί, οἱ σκέψασθε; καὶ ἐάν μεν τις ΤΣΟΝ ἐπιτηδείων ἦ, καλεῖτε· Εἰ δὲ μη, λέγετε οἱ οἱ πινομεν, ἀλλὰ ἀναπαυόμεθα ἤδη.

Καὶ οἱ πολὺ ὕστερον Ἀλκιβιάδου την φωνὴν ἀκούειν εν τη αὐλῇ σφόδρα μεθύοντος καὶ μέγα βοῶντος, ἐρωτῶντος ὅπου Ἀγάθων καὶ κελεύοντος αἰεῖν παρ' Ἀγάθωνα. αἰεῖν οὖν αὐτὸν πασα σφᾶς την τε αὐλητρίδα ὑπολαβοῦσαν καὶ ἄλλους τινὰς των ἀκολουθῶν, καὶ ἐπιστῆναι ἐπὶ τας θύρας ἐστεφανωμένον αὐτὸν κιττοῦ τε τινι στεφάνῳ δασεῖ καὶ ἰων, καὶ ταινίας ἸχονΤα ἐπὶ της κεφαλῆς πάνυ πολλὰς, καὶ εἰπειν· Ἄνδρες, χαιρετε· μεθύοντα ἄνδρα πανυ σφόδρα δέξεσθε συμποτην, ἢ ἀπιωμεν ἀναδήσαντες μονον Ἀγάθωνα, ἐφ' ὧπερ ἤλθομεν; ἐγὼ γαρ τοι, φάναί, χθὲς μὲν οὐχ οἴός τ' ἐγενόμην ἀφικέσθαι, νῦν δὲ ἦκω ἐπὶ τη κεφαλῇ εχων τας ταινίας, ἵνα ἀπο τῆς ἐμῆς κεφαλῆς την τοῖ σοφωτάτου καὶ καλλίστου κεφαλῆν, ἐάν εἶπω — οὕτωσὶ ἀναδήσω. *δρα* καταγελάσεσθέ μου σοῦ μεθύοντος; ἐγὼ δέ, καν ὑμεῖς γελάτε, ὅμως εὖ οἶδ' οἱ ἀληθῆ λέγω. ἀλλὰ μοι λέγετε αὐτόθεν, ἐπι ρητοῖς εἰσῶ ἦ μη; συμπίεσθε ἦ οἱ;

233

Πάντας οὖν ἀναθορυβῆσαι καὶ κελεύειν εἰσιεναὶ καὶ κατακλίνεσθαι, καὶ ΤΟΝ Ἀγάθωνα καλεῖνα ὙΤΟΝ. καὶ ΤΟΝ ἰέναι αἰγομενον ὑπὸ των ἀνθρώπων, καὶ περιαιρούμενον αμα τας ταινίας ως ἀναδήσοντα, ἐπίπροσθεν ΤΣΟΝ ὀφθαλμῶν εχοντα οἱ κατιδεῖν ΤΟΝ Σωκράτη, *dAAd* καθίζεσθαι παρα ΤΟΝ Ἀγάθωνα εν μεσω Σωκράτους τε καὶ ἐκείνου· παραχωρησαι γαρ ΤΟΝ Σωκράτη σοῦ ἐκείνον κατιδεῖν. παρακαθεζόμενον *be* αὐΤΟΝ ἀσπάζεσθαι τε ΤΟΝ ΑὐδΓσωνα καὶ ἀναδεῖν.

Εἰπεῖν οὖν ΤΟΝ ΑὐδΓσωνα Ὑπολύετε, παῖδες, Ἀλκιβιάδην, ἵνα εκ τρίτων κατακῆται.

Πάνυ γε, εἰπεῖν ΤΟΝ Ἀλκιβιάδην· *dAAd* τις ἡμῖν ὄδε τρίτος συμπότης; καὶ αμα μεταστρεφόμενον αὐΤΟΝ οραν ΤΟΝ Σωκράτη, ἰδόντα δὲ ἀναπηδῆσαι καὶ εἰπεῖν Ὡ Ἡράκλεις, τουτὶ τι ἦν;

Коли Сократ скінчив, усі присутні почали схвально відгукуватися про його слово. Арістофан теж хотів щось сказати, тому що Сократ, коли говорив, згадав одне місце з його промови.

Інтерлюдія п'ята: поява Алківіада

Та раптом у двері, що ведуть у двір, хтось загримав, подібно було, що це якась ватага нічних гульвіс заблукала сюди, почулися звуки флейт.

— Гей, слуги, — гукнув Агатон, — гляньте-но, хто там. І як-що це хтось зі своїх, запросіть. А якщо чужі, скажіть, що ми вже скінчили бенкетувати і вкладаємось на спочинок.

Незабаром з двору донісся голос Алківіада, — він був добряче п'яний і голосно викрикував, запитуючи, де Агатон, і велів вести себе до Агатона. Його провели до нього разом із флейтисткою, що підтримувала його попід руку, і з кількома іншими особами з тих, що його супроводжували. Він став у дверях — був у якомусь пишному вінку з плюща і фіялок, на голові мав багато стрічок. Став удверях і сказав: Вітаю шановне товариство! Приймете до свого гурту п'яного мужа, чи краще нам вступитися — тільки увінчаємо вінком Агатона, задля чого ми, власне й прийшли. Бо вчора я не міг прийти, а сьогодні приходжу з цими стрічками на голові, аби увінчати ними голову, так скажу, наймудрішого і найкрасивішого мужа¹¹⁷. Смієтесь, що я п'яний? Смійтеся, а я собі добре знаю, що говорю правду. Але зараз мені скажіть, не приховуючи, маю я йти, чи ні? Будете зі мною пити, чи ні?

Зчинився гармидер — всі запрошували його зайти і приєднатися до столу, Агатон теж його запросив. Алківіад увійшов, підтримуваний людьми¹¹⁸, і відразу ж почав знімати з себе стрічки, щоб пов'язати ними Агатона. Стрічки спадали йому на очі — тому він не побачив Сократа, але сів біля Агатона, посередині між ним і Сократом. Сократ трохи відсунувся, щоб дати йому місце. Сівши до столу, Алківіад привітав Агатона і пов'язав йому стрічки.

— Розв'яжіть йому сандалії, слуги, — гукнув Агатон, — щоб він міг лягти поруч із нами третім.

— Прошу дуже, — сказав Алківіад, — але хто ж цей третій, з яким будемо пити? Оглянувшись, він побачив Сократа, а впізнавши його, зірвався на рівні ноги і закричав:

Σωκράτης ουτος; ἔλλοχῶν αἶ με ἐνταῦθα κατεκεισο, ὡσπερ εἰώθεις ἐξαίφνης ἀναφαίνεσθαι ὅπου ἐγὼ ὤμνηηκιστα σε εσεσθαι. καὶ νῦν ΤΙ ἦρεις; καὶ τι αἶ ἐνταῦθα κατεκλίνης, καὶ οἱ παρὰ Ἀριστοφάνει οὐδὲ εἴ τις ἄλλος γελοῖος ἐστι τε καὶ βούλεται, ἀλλὰ διεμηχανήσω ὅπως παρὰ τῷ καλλίστῳ Τῶν ἐνδον κατακειση;

Καὶ Τὸν Σωκράτη, Ἀγάθων, φάναι, ὄρα εἰ μοι ἐπαμύνεις; σογ εἰμοὶ ὅ τούτου ἔρωσ γοῖ ἀνθρώπου οἱ φαῦλον πραγμα γέγονεν. ἀπ' ἐκεῖνου γαρ τοῖ χρόνου, ἀφ' οἱ τοῖτοι ἠράσθη, οὐκέτι ἔξεστί μοι οἷτ' προσβλέψαι οὔτε διαλεχθῆναι καλῶ οὐδ' ἐνι, ἢ οὔτοσι ζηλοτυπῶν με καὶ φθονῶν θαυμαστὰ ἐργάζεται καὶ λοιδορεῖται τε καὶ τῷ χεῖρε μογισ ἀπεχεταί. βρα οὖν μη τι καὶ νῦν ἐργασηται, ἀλλὰ διάλλαξον ἡμας, ἢ ἂν ἐπιχειρη βιάζεσθαι, ἐπάμυνε. ὡς ἐγὼ τὴν τοῖτοι μανίαν τε καὶ φιλεραστίαν πανυ ὀρωδῶ.

Ἄλλ' οἷκ ἐστι, φάναι Τὸν Ἀλκιβιάδην, ἐμοὶ καὶ σοὶ διαλλαγῆ. ἀλλὰ τούτων μεν εἰσαυθίς σε τιμώρησομαι; νῦν δέ μοι, Ἀγάθων, φάναι, μετάδος των ταινιων, ἵνα ἀναδήσω καὶ τὴν τοῖτοι ταυτηνὴ τὴν θαυμαστὴν κεφαλὴν, καὶ μη μοι μέμφηται οτι σέ μεν ἀνέδησα, αὐτὸν δὲ νικωντα ἐν λόγοις παντας ἀνθρώπους, οἱ μονον πρόην ὡσπερ σύ, ἀλλ' αἰε, ἐπειτα οἷκ ἀνέδησα. καὶ ἀμ αὐτὸν λαβόντα Τῶν ταινιων ἀναδεῖν Τὸν Σωκράτη καὶ κατακλίνεσθαι.

Ἐπειδὴ δὲ κατεκλίνη, εἰπεῖν· Εἶεν δὴ, ἄνδρες; δοκεῖτε γαρ μοι νήφειν; οἷκ ἐπιτρεπτεον ὑμῖν, ἀλλὰ ποτεον; ὠμολόγηται γαρ ταῦθ' ἡμῖν. ἀρχοντα οὖν αἰροῦμαι τῆς πόσεως, ἕως ἀν ὑμεῖς ἰκανως πῖητε, ἐμαυτον. ἀλλὰ φερέτω, Ἀγάθων, εἴ ΤΙ ἐστιν ἔκπομα μέγα. μᾶλλον δὲ οὐδὲν δεῖ, ἀλλὰ φέρε, παῖ, φάναι, Τὸν ψυκτῆρα ἐκεῖνον, ἰδόντα αὐτὸν πλέον ἢ οκτω κοτύλας χωροῦντα. τούτον ἐμπλησάμενον πρῶτον μεν αὐτὸν ἐκπιειν, ἐπειτα τῷ Σωκράτει κελεύειν ἐγχεῖν καὶ αἰα εἰπειν· Πρὸς μεν Σωκράτη, σο ἄνδρες, το στοφίαца μοι οὐδέν; ὅποσον γαρ ἀν κελεύη τις, τοσοῦτον ἐκπιων οὐδὲν μᾶλλον μὴ ποτε μεθυσθῆ.

Τὸν μεν οὖν Σωκράτη ἐγγέαντος τοῖ παιδὸς πινειν· Τὸν δ' Ἐρυξίμαχον Πῶς οὖν, φάναι, σο Ἀλκιβιάδη, ποιοῦμεν; οὔτως οἷτ' τι λέγομεν ἐπὶ τῇ κύλικι οὔτ' ἐπάδομεν, δᾶα' ἀτεχνως ὡσπερ οἱ διψῶντες πτόμεθα;

Τὸν οὖν Ἀλκιβιάδην εἰπειν Ὡ Ἐρυξίμαχε, βέλτιστε βελτίστου πατρος καὶ σωφρονεστάτου,

— Ο Γερακλε! Та це ж Сократ! Ти й тут влаштував мені за-сідку! Така вже твоя вдача — з'являєшся зненацька там, де я аж ніяк не сподіваюся тебе зустріти. Звідки ти тут взявся? І чому ти опинився якраз тут, а не біля Аристофана¹¹⁹, скажімо, чи іншого кого, охочого до жартів. Так ні ж! Ти мусів вибрати собі найбільшого красеня з усіх присутніх!

Тоді Сократ сказав:

— Агатоне, ти мусиш мене боронити! Любов цього чоловіка стала для мене нестерпною. Відколи я полюбив його, не можна мені ні поглянути, ні поговорити з гарним юнаком, щоб не викликати ревнощів Алквіяда. Що він тільки не виробляє — свариться, мало що до бійки не береться. Дивись, щоб і зараз він не натворив чогось, — помири нас, а якщо він спробує вдатися до сили, вступися за мене — я не на жарт боюся безумної любови цього чоловіка.

— Ні, — втрутився Алквіяд, — ніякого примирення між мною і тобою бути не може. Я ще поквитаюся з тобою. А тепер, Агатоне, віддай мені частину стрічок, щоб я пов'язав ними й цю дивовижну голову, аби він не дорікав мені, що твою голову я прикрасив, а його, хто перевершував своїми промовами всіх людей — не тільки вчора, як ти — а завжди, я не прикрасив. І взявши кілька стрічок, він почепив їх на голову Сократові¹²⁰ і приліг за столом.

А прилігши, сказав: Так діла не буде! Щось ви тверезі. Треба за вас взятися — як пити, то пити. Хай-но я тут покерую, поки ви всі не нап'єтеся. Якщо знайдеться в цьому домі якась велика чаша, давай її сюди, Агатоне. А, зрештою, не треба. Тягни-но сюди, хлопче, ось той дзбан для охолодження вина, здається, в нього ввійде кварт вісім, якщо не більше. Наповнивши його, він спершу сам випив, а потім сказав випити Сократові, примовляючи:

— Ці хитрощі мої не для Сократа. Скільки б йому не давали випити, він вип'є і зовсім від цього не сп'яніє.

Слуга наповнив дзбан і Сократ випив.

Тоді озвався Ериксімах:

— Стривай, Алквіяде, що маємо робити? Будемо отак пити, як п'ють, коли хочуть вгамувати спрагу, не бесідуючи і не співаючи за чаркою?

— Ериксімачу, достойний сину достойного і мудрого батька! Привіт тобі, Ериксімачу! — звернувся Алквіяд.

Καὶ γὰρ σὺ, φάναι ΤΟῦ Ἐρυξίμαχον· ἀλλὰ τί ποιῶμεν;
 "Ὁ τί δᾶνστι κελεύης. δεῖ γὰρ σοὶ πείθεσθαι
 ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιός ἄλλων·
 ἐπίταττε οὖν ὁ ΤΛ βούλει.

Ἄκουσον δὴ, εἰπεῖν ΤΟῦ Ἐρυξίμαχον. ἡμῖν γερὺν σε
 ἔδοξε χρῆναι ἐπὶ δεξιᾷ ἑκαστον ἐν μέρει λόγον περὶ Ἐρωτος
 εἰπειν ὡς δύναίτο κάλλιστον, καὶ ἐγκωμιασαί. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι
 παντες ἡμεῖς εἰρήκαμεν· ἀν δ' ἐπεισὶ οὐκ εἴρηκας καὶ ἐκπεπω-
 κας, δίκαιος εἰ εἰπειν, εἰπων δ' ἐπιτάξαι Σωκράτει ὅ τι ἀν βούλη,
 καὶ ΤΟΥΤΟΥ τῶ ἐπὶ δεξιᾷ καὶ οὕτω τοὺς ἄλλους.

Ἄλλα, φάναι, σο Ἐρυξίμαχε, τὸν Ἀλκιβιάδην καλῶς μὲν λέ-
 γεις, μεθύοντα δὲ ἄνδρα παρὰ νηφόντων λόγους παραβάλλειν
 μηοὺκ ἔξ ἴσου ἦ. καὶ ἅμα, & μακαριε, πείθει τί σε Σωκράτης ὧν
 ἀρτι εἶπεν; ἦ οἴσθα ὅτι τοῦναντίον ἐστὶ παντὶ ὁ ἔλεγεν; οὗτος
 γὰρ, ἐάν τινα ἐγὼ ἐπαινεσῶ τοῦτου παροντος ἢ θεὸν ἢ ἀνθρώ-
 πον ἄλλον ἢ ΤΟΥΤΟΥ, οὐκ ἀφέξεταιί μου τῷ χειρῶ.

Οὐκεὺφημήσεις; φάναι ΤΟῦ Σωκράτη.

Μα ΤΟῦ Ποσειδῶ, εἰπεῖν ΤΟῦ Ἀλκιβιάδην, μηδὲν λέγε πρὸς
 ταῦτα, ὡς ἐγὼ οὐδ' ἀν ἐνα ἄλλον ἐπαινεσάμην σου παροντος.

Ἄλλ' οὕτω ποίει, φάναι ΤΟῦ Ἐρυξίμαχον, εἰ βούλει Σωκράτη
 ἐπαίνεσον.

Πῶς λέγεις; εἰπεῖν ΤΟῦ Ἀλκιβιάδην· δοκεῖ χρῆναι, ὦ Ἐρυξί-
 ; ἐπιθῶμαι τῷ ἀνδρὶ καὶ τιμωρησῶμαι υἱῶν ἐναντίον;

Οὗτος, φάναι ΤΟῦ Σωκράτη, ΤΛ ἐννῶ εχεις; ἐπὶ τα γελοιώτερά
 με παίνεσαι, ἢ τί ποιήσεις;

Τάληθῆ ἔρω. ἀλλ' ὅρα εἰ παρής.

Ἄλλα μεντοι, φάναι, τα γὰρ ἀληθῆ παρήμι καὶ κελεύω λέ-
 γειν.

215 Οὐκ ἀν φθάνοιμι, εἰπειν ΤΟῦ Ἀλκιβιάδην. καὶ μεντοι οὕτως
 ποίησον. ἐάν ΤΛ μὴ ἀληθὲς λέγω, μεταξὺ ἐπιλαβοῦ, ἀν βούλη,
 καὶ εἰπέ ὅτι τοῦτο ψεύδομαι· ἐκὼν γὰρ εἶναι οὐδὲν ψεύσομαι.
 ἐάν μεντοι ἀναμμινησκόμενος ἄλλο ἄλλοθεν λέγω, μηδὲν θαι-
 μασης· οὐ γὰρ τί ῥάδιον τὴν σὴν ἀτοπίαν ὧδ' εχοντι
 καὶ ἐφεξῆς καταριθμήσαι.

— Привіт і тобі, — відмовив Ериксімах. То як? Що робимо?

— Як ти скажеш. Мусимо тебе слухатись.

Вмілий-болікар один від людей багатьох є вартніший¹²¹.

Як зволиш, Ериксімахе.

— Тоді, слухай, — сказав Ериксімах. До твого приходу ми
 умовилися, що кожний із нас по черзі, направо, скаже, як зуміє
 найкраще похвальне слово Еросові і прославить його. Всі ми
 вже сказали своє слово. Ти ж промови не виголосив, але випити
 випив. Тому справедливо було б, щоб тепер ти сказав своє
 слово, а коли скінчиш, визначиш тему для Сократа, а він тоді
 своєму сусідові праворуч і так далі.

— Усе дуже гарно, Ериксімахе, — відізвася Алківіяд, — але
 для п'яного чоловіка змагатися у красномовстві з тверезими, чи
 під силу? До того ж, любий, чи Сократ вже зумів переконати
 тебе в тому, що він тепер ось наговорив? Ти, мабуть, не знаєш:
 з тим, що він говорить, усе якраз навпаки. Це ж бо він, спробуй
 я похвалити при ньому не його, а когось іншого, бога чи якогось
 мужа, відразу ж розпускає руки.

— Мовчав би ти краще, — сказав Сократ.

— Присягаюся Посейдоном, — вигукнув Алківіяд, — що б
 ти не говорив, я не буду нікого хвалити в твоїй присутності.

— В такому разі, — втрутився Ериксімах, — якщо хочеш,
 скажи похвальне слово на честь Сократа.

— Що ти, Ериксімахе, — відмовив Алківіяд. Ти хочеш, щоб
 я помстився цьому чоловікові, виступивши проти нього у ва-
 шій присутності?

— Постривай, Алківіяде, — сказав Сократ, — що ти задумав?
 Хочеш висміяти мене у своєму похвальному слові? Що в
 тебе на умі?

— Говоритиму правду. Якщо ти, звичайно, дозволиш.

— Правду говорити не лише дозволю, але й звелю.

— За тим діло не стане, — сказав Алківіяд. Так я й зроблю.
 А ти, зі свого боку, шойно я скажу неправду, перебий мене,
 якщо захочеш, і скажи, що я збрехав. Навмисно я брехати не
 буду. Але якщо в міру пригадування я говоритиму, перескакую-
 чи з одного на інше, не дивуйся, бо нелегка то справа, будучи в
 такому стані, влучно і за порядком перелічити всі твої дивацтва.

b' ἐγὼ ἐπαινεῖν, σο ἄνδρες, οὕτως ἐπιχειρήσω, δι' εἰκονῶν. οὗτος μὲν οὖν ἴσως οἰήσεται ἐπὶ τα γελοιώτερα, εἶσται δ' ἡ εἰκὼν τοῦ ἀληθοῦς ἐνεκα, οἷ τοῦ γελοίου. φημί γὰρ δὴ ὁμοιωτάτον αὐτὸν εἶναι τοῖς σιληνοῖς τούτοις τοῖς ἐν τοῖς ἐρμογλυφείοις καθημένοις, οὓς τινὰς ἐργάζονται οἱ δημιουργοὶ σύριγγα ἢ αὐλοῦς ἔχοντας, ὅτι διχάδε διοιχθέντες φαίνονται ἐνδοθεν ἀγάλματα ἔχοντες θεῶν. καὶ φημί αἱ εἰκέναι αὐτὸν τῷ σατύρῳ τῷ Μαρσῷ. ὅτι μὲν οὖν το γε εἶδος ὁμοῖος εἶ τοῖτοῖδ, σο Σώκρατες, οὐδ' αὐτὸς ἄν που ἀμφισβητήσαις· σοδ δὲ καὶ τὰλλα εἰκαδ, μετὰ τοῖτο ἀκουε. ὑβριστῆς εἶ ἢ οἷ; ἐάν γὰρ μὴ ὁμολογῆς, μαρτυρας παρέξομαι. ἀλλ' οἷκ ἀλητῆς; πολὺ γε θαυμασιώτερος ἐκεῖνου. 6 μὲν γέ δι' ὀργανῶν ἐκῆλει τοῖδ ἀνθρώπους τῆ ἀπο τοῖ στοματος δυνάμει, καὶ ἐτι νυνὶ ὁδ ἀν τα ἐκεῖνου ἀλῆ. α γὰρ Ὀλυμπος ἤλει, Μαρσίου λέγω τοῖ διδάξαντος. τα οὖν ἐκεῖνου ἐάν τε ἀγαθὸς ἀλητῆς ἀλῆ ἐάν τε φαύλη ἀλητῆς, μὴ κατέχεσθαι ποιεῖ καὶ δηλοῖ τοῖδ τῶν θεῶν τε καὶ τελετῶν δεομένους διὰ το θεῖα εἶναι. σὺ δ' ἐκεῖνου τοσοῦτον μόνον διαφέρεις, ὅτι ἄνευ ὀργανῶν ψιλοῖς λόγοις ταῦτὸν τοῖτο ποιεῖς. ἡμεῖς γοῦν ὅταν μὲν τοῦ ἄλλου ἀκούωμεν λέγοντος καὶ γὰρ ἀγαθοῦ ρητορος ἄλλους λόγους, οὐδὲν μέλει σογ ἐπος εἰπειν οὐδενὶ ἐπειδὴν δὲ σὺ τις ἀκούη ἢ τῶν λόγων ἀλλοῖ λέγοντος, καν πάνυ φαῖ Ἄοδ ἢ 6 λέγων, ἐάν τε γυνὴ ἀκούη ἐάν τε ἀνήρ ἐάν τε μαιρακίον, ἐκπεπληγμένοι ἐσμεν καὶ κατεχόμεθα. ἐγὼ γοῦν, ὦ ἄνδρες, εἰ πῆ εἰμελλον κομιδῆ δόξειν μεθύειν, εἰπον ὁμοσας δν ὑμῖν, οἷα δὴ πέπονθα αὐτὸς ὑπὸ τῶν τούτου Ἀοῦσον καὶ πασχῶ ἐτι καὶ νυν. Ὅταν γὰρ ἀκούω, πολὺ μοι μᾶλλον ἢ τῶν κορυβαντιώντων τῆ τε καρδία πηδᾷ καὶ δάκρυα ἐκχεῖται ὑπὸ τῶν Ἀοῦσον τῶν τούτου· ὀρω δὲ καὶ ἀλλοῖ παμπόλλους τα αὐτὰ πάσχοντας. Περικλέους δὲ ἀκούων καὶ ἄλλων ἀγαθῶν ρητορῶν εὖ μὲν ἠγούμην λέγειν, τοιοῦτον δ' οὐδὲν ἐπασχον, οὐδ' ἐτεθορύβητό μου ἢ ψυχῆ οὐδ' ἠγανάκτει σογ ἀνδραποδωδῶς

ΕΝΚΟΜΙΪ ΣΩΜΙΪ: ΑΛΚΙΒΙΑΔ ΒΣΑΝΟΒΕ ΣΟΚΡΑΤΑ

Οτοζ, ποχου ζ τογο, ζο ζοαλιτιμου Σοκροτα, βδαιοχισ ζ δο οβρα-
 νιζ ποριβνιαη. Βιν, μαβουτ, ποδυμαε, ζο ζε κπινι, αλε, ναι-
 μινςο δβαοχι πορ τε, ζοβ βικλικατι σμῖζ, βικορισταο για
 ζισαβλενια, ζοβ βουτι βλιζβκιμ δο ἰστিনি, ὀδιν οβραζ¹²². Για να
 μενε, Σοκροτα δυζε ποδιβνιη δο τιζ σιλενῖν¹²³ ζ σοπιλκαμ ι
 φλειταμ β ρυκαζ, γιακι ζοζο μοζνα ποβαχίτι β μαἰστερνιαζ υ
 γονχαριβ: ροζκριεσ ζαοκοζ σιλενα, α βσερδινι — ζοβραζενια
 βογα. Τακ οςζ, γ σαζαβ βι, ζο Σοκροτα ποδιβνιη δο σατιρα να ἰμ' γ
 Μαρσίη. Ζο σβοεο ζοβνῖσνιςοζ, Σοκροτα, τι ποδιβνιη δο
 σιλενῖν, ζυγο τι ἢ σαμ νε βυδεσ ζαπερечувати. Α ζοδο ποδιβ-
 νιςοζ β υςομυ ἰνςομυ, το πορ ζε οςζ ποσлухай. Σαζι, χι το
 πορ αβρα, ζο ζοσομ τι βυβαεσ νεσαμοβιτιη? Γιαζο νε πογοδιςο
 ζ ζιμ, βισαβλιου τοβι σβιδκιβ. Τι, ζβιζαχίνο, νε γραεσ на флейти?
 Αλε για ζε μαε ζναζενια? Ζαβοροζιτι βμῖεσ ζακ, ζο ἢ Μαρσίη
 ζαοκοζ νε βτνε. Βιν ζαχαροβυβαυ λυοδευ ἰνςορυμεντομ, βκλαδαοχι
 β νυογο βσυ ζοβυ σβογο δυχυ. Τα ἢ τεπερ ζε ζαβοροζυε, κολι
 ζοσζο γραε на флейти ἢογο μελοδιῖ (τε, ζο βικονυβαυ Ὀλιμπ, γ,
 δο ρεχῖ, τεζ πορπισυο Μαρσίεβι, ζο ζ βο, για νε Μαρσίη, ναβχίβ
 ἢογο)¹²⁴. Τιλιки Μαρσίεβα μυζικα, — χι ταλανοβιτιη φλειτисιῖ
 βικονυε, χι βεζδαρνα φλειτисιζκα, — ζαχαροβυε δυшу ι βικαζυε
 τιζ, ζο, μαοχι β σοβι βοζυ ἰςκρυ, βιδчувае πορβευα β βογαζ ι
 σβιαζεννιζ οβρυδαζ. Τι ζ βιδριζναεσζα βιδ νυογο χίβα τιμ, ζο
 βεζ ἰνςορυμεντιβ, ζβιζαχίνιμ σλοβαμ, ζορυρις ζοσζο ποδιβνε.
 Βο κολι μι σλυαεμο, για βικλαδαе σβοῖ δυμκι ἰνςοιη, χαι ναβῖ
 δυζε δοβριη πορμωεζ, το νῖκογο ζ νας ἢογο σλοβα, πορ αβρα
 κажυчи, νε χβιλυοуτ. Α κολι σλυαεμο тебе χι κογοσ ἰνςογο,
 ζο βιγολοшуе ζοβῖ πορμωι, — ζε μοζε βουτι ναβῖ νε δυζε
 κρασνομοβνιη ορατορ, — βςῖ μι, ζο βο το νε βυβ — ζῖνκα, ζριλιη
 μυζ χι ζοβςῖμ γυнак, — ζαχοπλυεμοζα ι βυβαεμο βραζενῖ δο
 γλιβιनि душі. Γιαβι γ νε βοαυεζα, ζο βι ποδυμαετε, νῖβι πορ
 βαμ β'γνιη, το ποβῖβ βι βαμ, ζε ἢ ζαπορсиягнυеζα β, ζο νε
 οβμаноу, πορ σβοῖ βιδчуτтя, γιακι ρανῖςο βινακαλι τα ἢ τεπερ
 πορποβνυοут μενε ποδι βπλιβομ ἢογο πορμωβ. Κολι σλυαοу
 ἢογο, σερце мое ποχίναе βιτιςα σιλιηςο, νῖζ υ κοριβαντιβ, α
 ζ οχев течут слези, — таκα σιλα ἢογο πορμωβ. Ι ζ βαγατῖμα
 ἰνςοιμ, βачу, диεтся те ж саμe¹²⁵. Κολι γ σλυαυ Πерикла χι
 ἰνςοιζ πορκρασνιζ ορατοριβ, το ἢχνῖ πορμωι σπορймав ζ
 ποβαγοу, αλε νῖκογο ποδιβνιηο νῖκοли νε βιδчуваυ. Душа моя νε
 χβιλυοβалаς ι ζαλῖ νε βραυ μενε ζα τε, ζο γ ζιβυ таκ πο-

B

c

d

e

226 διακειμένον· ἀλλ' ὑπο ΤΟΥΤΟΥ ΤΟΥ Μαρσύου πολλάκις δὴ ΟΥΤΟ
 διετέθη, ὥστε μοι δόξαι μὴ βιωτὸν εἶναι εχοντι σογ εχω. καὶ
 ταῖτα, Σώκρατες, οὐκ ἐρεῖς σογ ΟΥΚ ἀληθῆ. καὶ ἐτι γε νυν σύνοιδ'
 ἐμαυτῶ, ΟΤΛ εἰ ἐθέλοιμι γαοῖΧῆLV τα ὠτα, οὐκ δν καρτερησαιμι,
 ἀλλὰ ταῖτα δν πασχοιμι. ἀναγκάζει γαρ με ὁμολογεῖν, οτι
 πολλοῦ ἐνδεῆς ὡν αὐτος ἐτι εμαυτου μεν ἀμελῶ, τα δ' Ἀθηναίων
 πραττω. βία ουν ὡσπερ ἀπο ΤCOV Σειρήνων ἐπισχόμενος τα σοτα
 οἴχομαι φεύγων, ἵνα μὴ αιτοῖ καθήμενος παρα τουτω
 b καταγηρασω. πέπονθα δὲ προς ΤΟΥΤΟΝ μονον ἀνθρώπων, ὅ οὐκ
 δν τις ΟΛΟΙΤΟ ἐν ἐμοὶ ἐνεῖναι, το αἰσχύνεσθαι ΟΝΤΙΝΟΥΝ ἐγὼ δὲ
 ΤΟΥΤΟΝ μονον αἰσχύνομαι. σύνοιδα γαρ ἐμαυτῶ ἀντιλέγειν μεν
 ου δυναμένω, σογ ου δεῖ ποιεῖν a ουτος κελεύει, ἐπειδὴν δὲ
 ἀπέλθω, ἡττημένω τῆς τιμῆς ὑπο ΤCOV γοΑΑcov. δραπετεύω ουν
 c αυτον καὶ φεύγω, καὶ ὅταν ἴδω, αἰσχύνομαι τα ὠμολογημένα.
 καὶ πολλάκις μεν ἡδέως δν ἴδοιμι αυτον μὴ οντα ἐν ἀνθρώποις·
 εἰ δ' αυ τουτο γενοιτο, ἐυ οἶδα ΟΤΛ πολὺ μείζον δν ἀχθοίμην, ὡσ-
 τε οὐκ εχω ὅ TL χρῆσθαι τουτω τῆ ἀνθρώπων.

Καὶ ὑπο μεν δὴ ΤCOV αὐλημάτων καὶ ἐγὼ καὶ ἄλλοι πολλοὶ
 τοῖαιτα πέπόνθασιν ὑπο τοῦδε τοῦ σατυροῦ· ἀλλὰ δὲ ἐμου ἀκου-
 σατε σοδ ὁμοίος τ' ἐστιν οἷς ἐγὼ ἠκασα αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν σογ
 θαυμασίαν εχει. εὔ γαρ ἴστε οτι οὐδεὶς ὑμῶν ΤΟΥΤΟΝ γινώσκει·
 d ἀλλὰ ἐγὼ δηλώσω, ἐπίπερ ἠρξάμην. ὁρατε γαρ οτι Σωκράτης
 ἐρωτικῶς διάκειται ΤCOV καλῶν καὶ ἀεὶ περὶ τουτους ἐστὶ καὶ
 ἐκπέπληκται, καὶ αυ ἀγνοεῖ παντα καὶ οὐδὲν οἶδεν, σοδ το σχῆμα
 αιτοῖ. τοῖτο ου σιληνῶδες; σφόδρα γε. τοῖτο γαρ οἰτοδ ἔξωθεν
 περιβέβληται, ὡσπερ ὅ γε γλυμμένος σιληνός· ἐνδοθεν δὲ
 ἀνοιχθεῖς ποσης οἰεσθε γεμει, σο ἀνδρες συμποται, σωφροσύνης;
 ἴστε οτι οὐτ' EL τις καλός ἐστι μέλει αὐτῶ οὐδέν, ἀλλὰ κατα-
 φρονεῖ ΤοαουΤOV ὡσον οὐδ' δν Εἶδ οἰηθείη, οὐτ' ἐτι τις πλούσιος,
 e οὐτ' εἰ ἄλλην τινὰ τιμὴν ἔχων ΤCOV ὑπο πλήθους μακαριζομέ-
 νων· ἠγείται δὲ παντα ταῖτα τα κτήματα οὐδενός ἄξια καὶ ἡμας
 οὐδὲν εἶναι, — λέγω ὑμῖν, — εἰρωνευόμενος δὲ καὶ παίζων παν-
 τα ΤOV βίον προς τους ἀνθρώπους διατελεῖ. σπουδάσαντος Σῆ
 αιτοῖ καὶ ἀνοιχθέντος οὐκ οἶδα ἐτι τις ἐώρακε τα ἐντὸς ἀγάμμα-

216 рабськи¹²⁶. А Марсієві не раз вдавалося ввести мене в такий
 стан, коли з'являлася думка, — годі, такому як я краще не жи-
 ти. І ти, Сократе, не звинуватиш мене в брехні. Ще й тепер,
 знаю, якби випала нагода послухати його, то я не зумів би взя-
 ти себе в руки і пережив би щось подібне. Бо він змушує мене
 визнати, що при стількох вадах, замість того, щоб дбати про їх
 усунення, я займаюся громадськими справами атенців¹²⁷. Тому
 навмисне затуливши вуха, я втікаю від нього, як від сирен¹²⁸,
 щоб, бува, й не зістарітися, слухаючи його. І тільки перед ним, **Б**
 єдиним з усіх людей, — ніхто б не повірив, знаючи мене, — від-
 чуваю сором. Його одного соромлюсь, бо добре знаю: немож-
 ливо переконати себе в тому, що не треба робити так, як він
 вчить. Коли ж відійду від нього, то не можу встояти перед по-
 честями, що їх творить мені ця ж таки більшість. Унікаю зу-
 стрічі з ним, обминаючи його, а коли все-таки стріну, — сором **с**
 бере: я ж із ним погоджувався. Часто навіть таке подумаю: кра-
 ще б його, взагалі, не було на світі. Але знову ж таки, якби так
 сталося, усвідомлюю, який би то був для мене удар. Я просто
 не знаю, як поводитися з цим чоловіком.

Він, як той сатир, звуками своєї флейти зачаровує не лише
 мене, а й багатьох інших. Послухайте, однак, далі, в чому я
 відчув подібність Сократа до отих [сатирів], що з ними я його
 порівняв, і яким чином я зрозумів, що то за потужний чоловік.
 Можете бути певні, що ніхто з вас його не знає. Але раз я за це
 взявся, — відкрию вам очі. Ви бачите, що Сократ кохається у **d**
 прекрасних тілах, завжди знайде спосіб, щоб бути з тими, хто
 наділений красою, захоплюється ними і в той самий час він [як
 відомо] нічого не розуміє й не знає. Хіба всі ці видимі прикмети
 не зраджують у ньому сила? Ще й як! Бо він прийняв на себе
 такий вигляд і дуже нагадує на позір оті вирізблені статуетки
 силенів. Якщо ж ви розкриєте його, дорогі мої гості, то
 переконаєтеся, скільки там усередині здорового глузду! І **e**
 знайте: зовнішня краса цікавить його найменше. Ніхто навіть
 уявити собі не може, як байдуже ставиться він до подібних
 речей — багатства чи почесних посад, що їх так возвеличує і
 вшановує натовп. Всі ці вартості для нього не мають жодної
 ціни і ми самі, — говорить він, — ніщо. І при цьому, — кажу
 вам, — усе життя він забавляється в той спосіб, що прикида-
 ється перед людьми¹²⁹. Не знаю, чи доводилось комусь бачити
 ті скарби, що в ньому заховані, коли він розкривав себе в по-

217 τα· ἀλλ' ἐγὼ ἤδη ποτ' εἶδον, καὶ μοι ἔδοξεν οὕτω θεῖα καὶ σα εἶναι καὶ πάγκαλα καὶ θαυμαστά, ὥστε ποιητεὸν εἶναι ἐραχὺ ὁ τι κελεύει Σωκράτης. ἡγούμενος δὲ αὐτὸν ἐσπουδακέναι ἐπὶ τῇ ἐμῇ σοφῇ ἐρμαιὸν ἡγησάμην εἶναι καὶ εὐτυχημα ἐμὸν θαυμαστόν, σοφὸν ὑπάρχον μοι χαρισαμένῳ Σωκράτει πάντ' ἀκούσασθαι ὅσα περ οὗτος ἤδει· ἐφρόνουν γὰρ δὴ ἐπὶ τῇ σοφῇ θαυμάσιον ὄσον. ταῦτα οὖν διανοηθεὶς, πρὸ τοῦ οἴκῃ εἰωθῶς ἄνευ ἀκολούθου μόνος μετ' αἰτοῦ γίγνεσθαι, τότε ἀποπεμπῶν τοῦ ἀκόλουθου μόνος συνεγιγνόμην· δεῖ γὰρ πρὸς ὑμᾶς γαχνῆα τάληθῆ εἰπεῖν· ἀλλὰ προσεχετε τοῦ νοῦν, καὶ εἰ ψεύδομαι, Σώκρατες, ἐξέλεγε. συνεγιγνομένη γὰρ, σοῖ ἀνδρες, μόνος μόνῳ, καὶ ὥμην αὐτικά διαλέξεσθαι αὐτόν μοι ἀπερ' ἀν' ἐραστής παιδικοῖς ἐν ἐρημίᾳ διαλεχθεῖν, καὶ ἐχαιρον. τούτων δ' οὐ μάλα ἐγίγνετο οὐδὲν, ἀλλ' ὥσπερ εἰώθει διαλεχθεὶς ἀν' μοι καὶ συνημερεύσας ὥχετο ἀπιῶν. μετὰ ταῦτα συγγυμνάζεσθαι προῦκαλούμην αἰτόν καὶ συνεγυμναζόμεν, σοφὸν ἐνταῦθα περὶ ἀνῶν. συνεγυμνάζετο οὖν μοι καὶ προσεπάλαε πολλάκις οὐδενὸς ἄλλου τοῦ καὶ τι δεῖ λέγειν; οὐδὲν γὰρ μοι πλέον ἦν. ἐπειὴ δὲ οὐδαμῆ ταυτῆ ἤνυτον, ἔδοξέ μοι ἐπιθετόν εἶναι τῷ ἀνδρὶ κατὰ τὸ καρτερόν καὶ οἴκ' ἀνετεόν, ἐπειδὴ περ' ἐγκεχειρήκη, ἀλλὰ ἴστεον ἤδη τι ἔστι τὸ πρᾶγμα. προκαλοῦμαι δὴ αὐτὸν πρὸς τὸ συνδειπνεῖν, ἀτεχνῶς ὥσπερ ἐραστής παιδικοῖς ἐπιβουλεύων. καὶ μοι οὐδὲ τούτῳ ταχὺ ὑπῆκουσεν, ὅμως δ' οὐν χρόνῳ ἐπέισθη. ἐπειδὴ δὲ ἀφίκετο τὸ πρῶτον, δειπνήσας ἀπιεῖν ἐβούλετο. καὶ τότε μὲν αἰσχυρόμενος ἀφῆκα αὐτὸν αὐθις δὲ ἐπιβουλεύσας, ἐπειδὴ ἐδεδειπνήκεμεν, διελεγόμεν πορρωτῶν νυκτῶν, καὶ ἐπειδὴ ἐβούλετο ἀπιεῖν, σκηπτόμενος ὅτι ὄψ' εἴη, προσηναγκάσα αὐτὸν μὲν εἶναι. ἀνεπαυετο οὖν ἐν τῇ ἐχομένῃ ἐμουκλίῃ, ἐν ἧ περ' ἐδείπνει, καὶ οὐδεὶς ἐν τῷ οἴκῳ ἄλλος καθῆυδεν ἢ ἡμεῖς.

Μέχρι μὲν οὖν δὴ δεῦρο τοῦ λόγου καλῶς ἀν' ἐχοὶ καὶ πρὸς ὀντιοῦν λέγειν· τὸ δ' ἐντεῦθεν οὐκ ἐν μου ἠκουσατε λέγοντος, εἰ μὴ πρῶτον μὲν, τὸ λεγόμενον, οἶνος ἄνευ τῆ παιδῶν καὶ μετὰ παιδῶν ἦν ἀληθής, ἐπειτα ἀφανίσαι Σωκράτους ἐργὸν ὑπερήφανον εἶδ' ἐπαινον ἐλθόντα ἀδικόν μοι φαίνεται. ἐτι δὲ τὸ τοῦ

важній мові. А я мав нагоду їх побачити, і видавались вони мені такими божественними, золотими, прекрасними і дивовижними, що я враз готовий був зробити все, що б не наказав Сократ. Уявивши собі, що він зазирає на мою квітучу красу, я сприйняв це як щасливу знахідку і дарунок долі: маючи таку зброю, щоб догодити Сократові, я міг бути певен, що почую від нього все, що тільки він сам знає. Моя ж молодеча краса була для мене предметом неабиякої гордості. Так собі розважаючи, я одного разу відправив слугу, що завжди супроводжував мене (раніше я ніколи не бував з ним без свого супутника), і ми залишилися наодинці. Не можу не розповісти вам всієї правди. Слухайте ж, а ти, Сократе, не дай збрехати. Отож, коли ми залишилися самі, я сподівався, що він ось-ось заговорить зі мною, як закохані розмовляють зі своїми обранцями, коли опиняються з ними на самоті. І я радів. Але нічого з цього не вийшло. Провівши зі мною цілий день, як звичайно, у бесідах, він зібрався й пішов геть. Тоді я запросив його приєднатися до моїх занять в гімнасії і вправлявся разом з ним, сподіваючися в такий спосіб домогтися свого. Він робив зі мною гімнастичні вправи, ми боролися і часто нікого більше з нами не було. Ну й що? Поза тим нічого не сталося. Коли й за такої нагоди я не зумів домогтися бажаного, я вирішив силою взяти цього чоловіка і не відступати, поки не збагну, в чому тут річ. Запросив я його якось по вечері разом, — так закохані вдаються до різних підступів, лиш би заманити тих, до кого відчувають пристрасність. Він не квапився прийняти моє запрошення, але врешті погодився. Коли прийшов вперше, то, по вечерявши, хотів одразу піти. Засоромившись, я відпустив його. Але заманивши вдруге, я довго бесідував з ним після вечері, аж до пізньої ночі, а коли він зібрався йти геть, я, пославшись на те, що вже пізня пора, приневолив його зостатися. Він ліг на ложе, яке стояло поряд з моїм — там він якраз і вечеряв. Крім нас, у цій кімнаті більше ніхто не ночував.

Все, що я говорив аж до цього місця, можна сміливо розповідати будь-кому. А далі, ви б не почули того, що я буду говорити, якби, по-перше, як мовимо, істина не була у вині, а тоді вже байдуже без рабів чи в присутності рабів¹³⁰, а, по-друге, якби я не вважав, що не справедливо було б дозволити собі замовчати такий красномовний вчинок Сократа, тим паче, що я вже взявся його хвалити. А ще маю таке відчуття, ніби мене

218 δηχθέντος ὑπὸ τοῦ εχεως πάθος κάμει εχει. φασὶ γάρ τοῖς τινὰ τοῦτο παθόντα οἷκ ἐθέλειν λέγειν οἷον ἦν πλὴν τοῖδ' δεδηγμένοις, ὡς μονοῖς γνωσομένοις τε καὶ λέγειν ὑπὸ τῆς οἰδύνης. ἐγὼ οὖν δεδηγμένος τε ὑπὸ ἀλγεινοτέρου καὶ τοῦ ἀλγεινότατον ὧν ἄν τις δηχθείη — τὴν καρδίαν γὰρ ἢ ψυχὴν ἢ ἄ τι δεῖ αὐτὸ ονομάσαι πληγεῖς τε καὶ δηχθεῖς ὑπὸ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ λόγων, οἳ εἰσὶν ἐχιδνῆς ἀγριώτερον, νεοῦ ψυχῆς μὴ ἀφυοῦς οὐκ ἀλάβωνται, καὶ ποιοῦσι δρᾶν τε καὶ λέγειν οἷον — καὶ οὐκ αἰ Φαίδρου, Ἀγάθωνας, Ἐρυξιμάχους, Πausανίας, Ἀριστοδήμους τε καὶ Ἀριστοφάνους· Σωκράτη δὲ αὐτὸν τι δεῖ λέγειν, καὶ ὅσοι ἄλλοι· πάντες γὰρ κεκοινωνήκατε τῆς φιλοσόφου μανίας τε καὶ βακχείας· διὸ πάντες ἀκούσεσθε· συγγνώσεσθε γὰρ τοῖς τε τότε πραχθεῖσι καὶ τοῖς νῦν λεγομένοις· οἳ δὲ οἰκεταί, καὶ εἰ τις ἄλλος ἐστὶ βέβηλός τε καὶ ἀγροικὸς, πύλας πάνυ μεγάλας τοῖς ὤσιν ἐπίθεσθε.

Ἐπειδὴ γὰρ οὖν, τοῖς ἀνδρες, ἄ τι λύχνος ἀπεσβήκει καὶ οἳ παῖδες ἔξω ἦσαν, ἔδοξέ μοι χρῆναι μηδὲν ποικίλλειν πρὸς αὐτοὺς, ἀλλ' ἐλευθέρως εἰπεῖν ἂ μοι ἐδόκει· καὶ εἶπον κινήσας αὐτοὺς, Σώκρατες, καθεύδεις;

Οὐδὲν, ἦ δ' οὐ.

Οἴσθα οὖν ἂ μοι δέδοκται;

Τί μάλιστα, ἔφη.

Εἴ μοι δοκεῖς, ἦν Β' ἐγὼ, ἐμοῦ ἐραστής ἄξιός γε γέγονέναι μόνος, καὶ μοι φαίνεται οὐκ εἶναι μνησθῆναι πρὸς με· ἐγὼ δὲ οὕτως εἰχω πάνυ ἀνόητον ἠγοῦμαι εἶναι σοὶ μὴ οἷ καὶ τοῖτο χαρίζεσθαι καὶ εἰ τι ἄλλο ἢ τῆς οὐσίας τῆς ἐμῆς δέοιο ἢ τῶν φίλων τῶν ἐμῶν. ἐμοῖ μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστὶ πρεσβύτερον τοῦ ὡς οἱ βέλτιστον ἐμε γενέσθαι, τούτου δὲ οἶμαι μοι συλλήπτουρα οὐδένα κυριώτερον εἶναι σοῖ. ἐγὼ δὲ τοιοῦτῶ ἀνδρὶ πολὺ μᾶλλον ἢ μὴ χαριζόμενος αἰσχυνοίμην τοῖδ' φρονίμους, ἢ χαριζόμενος τοῖδ' πολλοὺς καὶ ἀφρονας.

Καὶ οὕτως ἀκούσας μάλα εἰρωνικῶς καὶ σφόδρα ἑαυτοῦ τε καὶ εἰωθότως ἔλεξεν ὁ φίλος Ἀλκιβιάδης, κινδυνεύεις τῶν οὐκ οἷ φαίλοδ εἶναι, εἶπερ ἀληθῆ τυγχάνει οὐκ ἄ λέγεις περιεμου, καὶ τις ἔστ' ἐν ἐμοῖ δύναμις, δι' ἣς ἂν γενοῖο ἀμείνων· ἀμνηχανον τοὶ κάλλος ὁρώης ἂν ἐν ἐμοῖ καὶ τῆς παρα σοὶ εὐμορφίας πάμπλου διαφέρων. εἰ δὲ καθορῶν αὐτὸ κοινώσασθαι τε μοι

вкусилу змія. Бо кажуть, що той, хто колись це витерпів, не хоче нікому розповідати, хіба що тим, що самі перестраждали подібне, бо тільки вони можуть зрозуміти і пробачити, хоч би що хтось не натворив і не наговорив з болю. А я був ужалений болючішим укусом у найвразливіше, на яке тільки можна вказати, місце, — у серце чи в душу, чи хай там як воно називається, — вжалений і глибоко вражений філософськими бесідами, що сильніші від укусу змії, коли впиваються в молоді і обдаровані душі, і вони готові тоді, на будь-які вчинки і слова. Але знову ж таки я бачу ось Федра, Агатона, Ериксімаха, Павсанія, Арістомеда й Аристофана, — а що вже казати мені про самого Сократа, — та й про інших. Усі ви одержимі тим вакханічним божевіллям, ім'я якому — філософія. Тому и слухайте. Ви пробачте мені те, що я тоді вчинив, а тепер ось розповідаю. Челядинці ж чи, може, ще хтось невтаємничений і неосвічений, якщо тут є такі, хай позакривають собі вуха глухими замками.

Отож, коли світильник погас, і раби повиходили, я вирішив, не кривити перед ним душею, а відверто зізнатися у своїх сподіваннях.

— Ти спиш, Сократе? — спитав я, поторсавши його.

— Ще ні, — відповів Сократ.

— Знаєш, що я надумав?

— Ну що там? — запитав Сократ.

— Мені здається, ти єдиний гідний мене залицяльник, але тобі не вистачає духу сказати мені про це. З мого боку було б непростимою дурістю відмовити тобі в цьому, як і в будь-чому іншому — просив би ти в мене, скажімо чогось з маєтку або потребував когось із моїх друзів. Бо для мене нічого немає понад те, щоб стати кращим, а хто зарадить мені в цьому більше від тебе. Ось чому, відмовивши такому мужеві, я соромився перед людьми розумними більше, ніж, догодивши йому, міни би ніяковіти, зважаючи на думку нерозумної більшості.

Вислухавши мене, Сократ не без притаманної йому іронії, відповів:

— Любий, Алквіяде, здається, бог розумом тебе не зобидив, якщо ти виріш у те, що говорив про мене, ніби є в мені якась сила, що може зробити тебе благороднішим, і якщо ти й справді спроможний побачити в мені якусь незвичайну красу, що багато перевищує твою вроду. Якщо, збагнувши це,

ἐπιχειρεῖς καὶ ἀλλάξασθαι κάλλος ἀντὶ κάλλους, οὐκ ὀλίγῳ μου πλεονεκτεῖν διανοῇ, ἀλλ' ἀντὶ δόξης ἀλήθειαν καλῶν κτᾶσθαι
 219 ἐπιχειρεῖς καὶ τῷ ὄντι "χρῦσεα χαλκείων" διαμείβεσθαι νοεῖς. ἀλλ', ὦ μακάριε, ἄμεινον σκόπει, μὴ σε λανθάνω οὐδὲν ὦν. ἢ τοι τῆς διανοίας ὄψις ἄρχεται ὁξὺ βλέπειν ὅταν ἡ τῶν ὀμμάτων τῆς ἀκμῆς λήγειν ἐπιχειρῇ· σὺ δὲ τούτων ἔτι πόρρω.

Κἀγὼ ἀκούσας, Τὰ μὲν παρ' ἐμοῦ, ἔφην, ταῦτ' ἐστίν, ὦν οὐδὲν ἄλλως εἴρηται ἢ ὡς διανοοῦμαι· σὺ δὲ αὐτὸς οὕτω βουλευοῦ ὁ τι σοὶ τε ἄριστον καὶ ἐμοὶ ἡγή.

Ἄλλ', ἔφη, τοῦτό γε εὖ λέγεις· ἐν γὰρ τῷ ἐπιόντι χρόνῳ βουλευόμενοι πράξομεν ὃ ἂν φαίνεται ὧν περὶ τε τούτων καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἄριστον.

Ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσας τε καὶ εἰπὼν, καὶ ἀφείεις ὡσπερ βέλη, τετραῶσθαι αὐτὸν ὦμην· καὶ ἀναστάς γε, οὐδὲ ἐπιτρέψας τούτῳ εἰπεῖν οὐδὲν ἔτι, ἀμφίεσας τὸ ἱμάτιον τὸ ἐμαντοῦ τούτου — καὶ γὰρ ἦν χειμῶν — ὑπὸ τὸν τρίβωνα κατακλινεῖς τὸν τούτου, περιβαλὼν τῷ χεῖρι τούτῳ τῷ δαιμονίῳ ὡς ἀληθῶς καὶ θαυμαστῶ, κατεκείμην τὴν νύκτα ὅλην. καὶ οὐδὲ ταῦτα αὐτῷ, ὦ Σώκратες, ἐρεῖς ὅτι ψεύδομαι. ποιήσαντος δὲ δὴ ταῦτα ἐμοῦ οὗτος τοσοῦτον περιεγένετό τε καὶ κατεφρόνησε καὶ κατεγέλασε τῆς ἐμῆς ὥρας καὶ ὑβρίσε καὶ περὶ ἐκεῖνο ὃ γε ὦμην τί εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταί· δικασταὶ γὰρ ἐστε τῆς Σωκράτους ὑπερηφανίας. εὖ γὰρ ἴστε μὰ θεοῦς, μὰ θεάς, οὐδὲν περιττότερον καταδεδαρθηκώς ἀνέστην μετὰ Σωκράτους, ἢ εἰ μετὰ πατρὸς καθῆυδον ἢ ἀδελφοῦ πρεσβυτέρου.

Τὸ δὴ μετὰ τοῦτο τίνα οἶεσθέ με διάνοιαν ἔχειν, ἡγούμενον μὲν ἠτιμάσθαι, ἀγάμενον δὲ τὴν τούτου φύσιν τε καὶ σωφροσύνην καὶ ἀνδρείαν ἐντετυχηκότα ἀνθρώπῳ τοιοῦτῳ οἶω ἐγὼ οὐκ ἂν ὦμην ποτὲ ἐντυχεῖν εἰς φρόνησιν καὶ εἰς καρτερίαν; ὥστε οὐθ' ὅπως οὖν ὀργιζοίμην εἶχον καὶ ἀποστερηθεῖην τῆς τούτου συνουσίας, οὐθ' ὅπη προσαγαγοίμην αὐτὸν ἠπόρουν. εὖ γὰρ ἤδη ὅτι χρήμασί τε πολὺ μᾶλλον ἀτρωτος ἦν πανταχῇ ἢ σιδήρῳ ὁ Αἴας, ὦ τε ὦμην αὐτὸν μόνῳ ἀλώσεσθαι, διεπεφεύγει με. ἠπόρουν δὴ, καταδεδουλωμένος τε ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ὡς οὐδεὶς ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου περιῆα. ταῦτά τε γὰρ μοι ἅπαντα προὔγεγόνει, καὶ μετὰ ταῦτα στρατεία ἡμῖν εἰς Ποτίδαιαν ἐγένετο κοινῇ καὶ συνεσιτοῦμεν ἐκεῖ. πρῶτον μὲν οὖν τοῖς πόνοις οὐ μόνον ἐμοῦ περιῆν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων· ὅπῃ ἀναγκασθεῖμεν ἀποληφθέντες που, οἷα δὴ ἐπὶ στρατείας, ἀσιτεῖν, οὐδὲν
 220

хочеш домогтися близькості — обміняти красу за красу, що ж — чималої вигоди сподіваєшся: прагнеш здобути істинну красу замість тієї, що красує зір, хочеш вимінати, як мовимо, *золото на мідь*¹³¹. Та приглянься-но, друже мій, краще, аби не прогледіти, що я насправді — ніщо. Око розуму стає гострішим, коли притупляється зір очей. Але тобі ще далеко до цього.

Я відмовив йому на це:

— Щодо мене, я сказав тільки те, що думав. Тобі вирішувати, що по-твоєму буде ліпше тобі й мені.

— Це ти добре зауважив, — сказав Сократ. Надалі будемо радитися і робити те, що нам обом видаватиметься якнайкращим — у цьому та й інших випадках.

Вислухавши Сократа, я подумав було, що мої слова діткнули його, наче стріли. Не давши йому прийти до слова, я встав і, накинувши на себе гіматій (тоді була зима), заліз до нього під його подертий плащ [такі плащі носять, звичайно, спартанці й філософи]. Обійнявши цього справді божественного і незбагненного чоловіка, я пролежав так усю ніч. Ти, Сократе, не даси мені збрехати. Хоч я здійснив свій підступний задум, він взяв наді мною гору, — зневажив, посміявся і погордив моєю квітучою красою¹³². А я був про неї такої думки, вірив, що вона, судді, щось таки та й значить. Саме так звертаюся до вас — судді Сократової гордині. Присягаюсь-бо всіма богами і богинями, що проспавши з Сократом усю ніч, я встав вранці так, ніби проспав з батьком своїм або зі старшим братом.

Що я, гадаєте, пережив і передумав після цього? З одного боку, я відчував приниження, з іншого — захоплювався його природою, вмінням володіти собою, мужністю. Не думав я, що чоловік такого розуму й такої сили волі колись зустрінеться мені. Тож я ні гніватись на нього не міг, ані відмовитися від його товариства; до того ж не знав способу, як прихилити його до себе. Я чудово усвідомлював, що підкупити Сократа золотом важче, ніж ранили Аякса¹³³ залізом. Єдина зброя, якою я сподівався полонити Сократа [виявилася безсилою] — він покинув мене. Я нічого не міг вдіяти, той чоловік взяв наді мною таку владу, якої ніхто ніколи не мав. Це сталося зі мною ще задовго до того, як ми вирушили в похід до Потідеї¹³⁴, і там разом ділили хліб. У похідних нестатках і тяготах він перевищував витривалість не лише мене, а й усіх інших. Коли, потрапивши в облогу, ми пізнали смак скрути і нам доводилося

ἦσαν οἱ ἄλλοι πρὸς τὸ καρτερεῖν· ἔν τ' αὐ ταῖς εὐχάιαις μόνος ἀπολαύειν οἶός τ' ἦν τὰ τ' ἄλλα καὶ πίνειν οὐκ ἐθέλων, ὁπότε ἀναγκασθεῖη, πάντας ἐκράτει, καὶ ὁ πάντων θαυμαστότατον, Σωκράτη μεθύοντα οὐδεὶς πώποτε ἐώρακεν ἀνθρώπων. τούτου μὲν οὖν μοι δοκεῖ καὶ αὐτίκα ὁ ἔλεγχος ἔσσεσθαι. πρὸς δὲ αὐ τὰς τοῦ χειμῶνος καρτερήσεις — δεινοὶ γὰρ αὐτόθι χειμῶνες — θαυμάσια εἰργάζετο τὰ τε ἄλλα, καὶ ποτε ὄντος πάγου οἴου δεινοτάτου, καὶ πάντων ἢ οὐκ ἐξιόντων ἐνδοθεν ἢ εἰ τις ἐξίοι, ἡμφιεσμένων τε θαυμαστά δὴ ὅσα καὶ ὑποδεδεμένων καὶ ἐνελιγμένων τοὺς πόδας εἰς πῖλους καὶ ἀρνακίδας, οὗτος δ' ἐν τούτοις ἐξήει ἔχων ἱμάτιον μὲν τοιοῦτον οἶόνπερ καὶ πρότερον εἰώθει φορεῖν, ἀνυπόδητος δὲ διὰ τοῦ κρυστάλλου ῥᾶον ἐπορεύετο ἢ οἱ ἄλλοι ὑποδεδεμένοι. οἱ δὲ στρατιῶται ὑπέβλεπον αὐτὸν ὡς καταφρονοῦντα σφῶν.

c Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα· οἶον δ' αὐ τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερός ἀνήρ· ἐκεῖ ποτὲ ἐπὶ στρατιᾶς, ἄξιον ἀκοῦσαι. συννοήσας γὰρ αὐτόθι ἔωθέν τι εἰστήκει σκοπῶν, καὶ ἐπειδὴ οὐ προὔχῳρει αὐτῷ, οὐκ ἀνίει ἀλλὰ εἰστήκει ζητῶν. καὶ ἤδη ἦν μεσημβρία, καὶ ἀνθρώποι ἠσθάνοντο, καὶ θαυμάζοντες ἄλλος ἄλλῳ ἔλεγεν ὅτι Σωκράτης ἐξ ἐωθινοῦ φροντίζων τι ἔστηκε. τελευτῶντες δὲ τινες τῶν Ἰώνων, ἐπειδὴ ἐσπέρα ἦν, δειπνήσαντες — καὶ γὰρ θέρος τότε γ' ἦν — χαμεῦνῖα ἐξενεγκάμενοι ἄμα μὲν ἐν τῷ ψύχει καθηῦδον, ἄμα δὲ ἐφύλαττον αὐτὸν εἰ καὶ τὴν νύκτα ἐστήξοι. ὁ δὲ εἰστήκει μέχρι ἕως ἐγένετο καὶ ἦλοις ἀνέσχευ' ἔπειτα ᾤχετ' ἀπιῶν προσευξάμενος τῷ ἡλίῳ.

e Εἰ δὲ βούλεσθε ἐν ταῖς μάχαις· τοῦτο γὰρ δὴ δίκαιόν γε αὐτῷ ἀποδοῦναι· ὅτε γὰρ ἡ μάχη ἦν, ἐξ ἧς ἐμοὶ καὶ τὰριστεῖα ἔδοσαν οἱ στρατηγοί, οὐδεὶς ἄλλος ἐμὲ ἔσωσεν ἀνθρώπων ἢ οὗτος, τετραμένον οὐκ ἐθέλων ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ συνδιέσωσε καὶ τὰ ὄπλα καὶ αὐτὸν ἐμέ. καὶ ἐγὼ μὲν, ὦ Σώκρατες, καὶ τότε ἐκέλευον σοὶ διδόναι τὰριστεῖα τοὺς στρατηγούς, καὶ τοῦτό γέ μοι οὔτε μέμψη οὔτε ἔρεῖς ὅτι ψευδομαί· ἀλλὰ γὰρ τῶν στρατηγῶν πρὸς τὸ ἐμὸν ἀξίωμα ἀποβλεπόντων καὶ βουλομένων ἐμοὶ διδόναι τὰριστεῖα, αὐτὸς προθυμότερος ἐγένου τῶν στρατηγῶν ἐμὲ λαβεῖν ἢ σαυτὸν. ἔτι τοίνυν, ὦ ἄνδρες, ἄξιον ἦν θεάσασθαι Σωκράτη, ὅτε ἀπὸ Δηλίου φυγῆ ἀνεχώρει τὸ στρατόπεδον· ἔτυχον γὰρ παραγενόμενος ἵππον ἔχων, οὗτος δὲ ὄπλα. ἀνεχώρει οὖν ἐσκεδασμένων ἤδη τῶν ἀνθρώπων οὗτος τε ἄμα καὶ Λάχης· καὶ ἐγὼ

голодувати, жоден із нас не переносив голод так стійко, як Сократ. Коли ж настали кращі часи, ніхто не вмів насолоджуватися достатком як він. До чарки не був охочий, та коли вже не було куди дітися — пив так, що жоден з нас не міг йому дорівнятися, а що найдивніше, — ніхто й ніколи не бачив Сократа п'яним¹³⁵. Здається, й зараз маємо прекрасну нагоду пересвідчитися у цьому. А які чудеса виявляв він у вмінні витримувати холод! Зими там, треба сказати, суворі. Одного разу, коли тріщав мороз, і ніхто навіть не потикався надвір, а якщо й виходив, — то натягав на себе невість всякої одежі і обгортав ноги повстяними онучами й овечими шкірами, — він виходив на таку холоднечу у звичайному своєму плащі і босий ступав по кризі сміливіше, ніж інші обуті. Вояки з недовірою косилися на нього, — чи, бува, не глузує. Стільки про те,

c *що здійснив,*

*муж витривалий в бою, що так мужньо боровся*¹³⁶

d під час згаданого походу. Якось уранці, поринувши в свої думки, він ніби застиг на місці, — щось йому не вдавалося, — і все стояв та думав. Вже й обідня пора надійшла, і воїни, побачивши це, дивувались і казали один одному, що Сократ від самого ранку стоїть, заглиблений у свої думи. Нарешті, коли звечоріло і всі повечеряли, деякі іонійці, — а надворі стояло літо, — повиносивши свої постелі, вместилися просто неба — раз, щоб спати в прохолоді, раз, щоб підстерегти Сократа, — чи всю ніч отак стоятиме. І таки стояв аж до вранішньої зорі, допоки не зійшло сонце. Тоді щойно, помолившись до сонця, пішов¹³⁷.

e Хочете знати, який він у бою? Тут теж треба віддати йому належне. У тій битві, за яку полководці нагородили мене, ніхто (скільки людей було довкіл) не допоміг мені, — тільки він не захотів кинути пораненого, — врятував і зброю мою й мене самого. Тоді, Сократе, я наполягав, щоб полководці присудили нагороду тобі, — тут ти вже ніяк не можеш дорікнути мені чи звинуватити в лукавстві. Ти сам, однак, завзятіше від усіх полководців ратував за те, щоб нагорода дісталася мені, а не тобі. Особливо ж варто було подивитися на Сократа, коли наше військо кинулося втікати, відступаючи з-під Делія¹³⁸. Я був тоді в кінноті, він — у лавах важкоозброєних піхотинців. Сократ відступав з Лакетом¹³⁹, коли військо вже розбіглося. І

περιτυγχάνω, καὶ ἰδὼν εὐθύς παρακελεύομαι τε αὐτοῖν θαρρεῖν, καὶ ἔλεγον ὅτι οὐκ ἀπολείψω αὐτῷ. ἐνταῦθα δὴ καὶ κάλλιον ἔθεασάμην Σωκράτη ἢ ἐν Ποτιδαίᾳ· αὐτὸς γὰρ ἦτρον ἐν φόβῳ ἢ διὰ τὸ ἐφ' ἵππου εἶναι πρῶτον μὲν ὅσον περιῖν Λάχηςτος τῷ ἔμφρων εἶναι· ἔπειτα ἔμοιγε ἐδόκει, ὦ Ἀριστόφανες, τὸ σὸν δὴ τοῦτο, καὶ ἐκεῖ διαπορεύεσθαι ὡσπερ καὶ ἐνθάδε, “βρενθυόμενος καὶ τῷφθαλμῷ παραβάλλων,” ἤρέμα παρασκοπῶν καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς πολεμίους, δῆλος ὢν παντὶ καὶ πάνυ πόρρωθεν, ὅτι εἴ τις ἄψεται τούτου τοῦ ἀνδρός, μάλα ἐρρωμένως ἀμυνεῖται. διὸ καὶ ἀσφαλῶς ἀπῆει καὶ οὗτος καὶ ὁ ἑταῖρος· σχεδὸν γάρ τι τῶν οὕτω διακεκμημένων ἐν τῷ πολέμῳ οὐδὲ ἄπτονται, ἀλλὰ τοὺς προτροπάδην φεύγοντας διώκουσι.

Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις καὶ ἄλλα ἔχοι Σωκράτη ἐπαινέσαι καὶ θαυμάσια· ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων τάχ' ἂν τις καὶ περὶ ἄλλου τοιαῦτα εἴποι, τὸ δὲ μηδενὶ ἀνθρώπων ὁμοῖον εἶναι, μήτε τῶν παλαιῶν μήτε τῶν νῦν ὄντων, τοῦτο ἄξιον παντὸς θαύματος. οἷος γὰρ Ἀχιλλεὺς ἐγένετο, ἀπεικάσειεν ἂν τις καὶ Βρασίδαν καὶ ἄλλους, καὶ οἷος αὐτὸν Περικλῆς, καὶ Νέστορα καὶ Ἀντήνορα, εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι καὶ τοὺς ἄλλους κατὰ ταῦτ' ἂν τις ἀπεικάζοι· οἷος δὲ οὗτοσὶ γέγονε τὴν ἀτοπίαν ἀνθρώπος, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ, οὐδ' ἐγγὺς ἂν εὖροι τις ζητῶν, οὔτε τῶν νῦν οὔτε τῶν παλαιῶν, εἰ μὴ ἄρα εἰ οἷς ἐγὼ λέγω ἀπεικάζοι τις αὐτόν, ἀνθρώπων μὲν μηδενί, τοῖς δὲ σιληνοῖς καὶ σατύροις, αὐτόν καὶ τοὺς λόγους.

Καὶ γὰρ οὖν καὶ τοῦτο ἐν τοῖς πρώτοις παρέλιπον, ὅτι καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ ὁμοιότατοί εἰσι τοῖς σιληνοῖς τοῖς διοιογμένοις. εἰ γὰρ ἐθέλει τις τῶν Σωκράτους ἀκούειν λόγων, φανεῖεν ἂν πάνυ γελοῖοι τὸ πρῶτον· τοιαῦτα καὶ ὀνόματα καὶ ῥήματα ἔξωθεν περιαμπέχονται, σατύρου δὴ τινα ὑβριστοῦ δοράν. ὄνους γὰρ κανθηλίους λέγει καὶ χαλκίας τινὰς καὶ σκυτοτόμους καὶ βυρσοδέφας, καὶ αἰεὶ διὰ τῶν αὐτῶν ταῦτα φαίνεται λέγειν, ὥστε ἄπειρος καὶ ἀνόητος ἀνθρώπος πᾶς ἂν τῶν λόγων καταγελάσειεν. διοιογμένους δὲ ἰδὼν αὐτὸς καὶ ἐντὸς αὐτῶν γιγνόμενος πρῶτον μὲν νοῦν ἔχοντας ἔνδον μόνους εὐρήσει τῶν λόγων, ἔπειτα θειοτάτους καὶ πλείστ' ἀγάλματ' ἀρετῆς ἐν αὐτοῖς ἔχον-

ось — зустрічаю їх: заледве побачивши, намагаюсь підтримати на дусі, кажу кріпитись. Ще обіцяв, що не покину їх. Тут я міг краще придивитися до Сократа, ніж біля Потідеї — сам я не дуже боявся, все ж таки на коні! Передусім — сила духу: тут Лахетові з Сократом не зрівняти. Тоді й пригадалися мені, Арістофане, твої слова, і я подумав, що й там, як і тут, він іде *на всіх поглядаючи з висока й згорда*¹⁴⁰ — на друзів і на ворогів, так що кожному навіть здалеку було видно, що, — зачепи його хтось, — він зуміє дати відсіч. Тому й вийшли вони з бою цілими та неушкодженими, — він сам і його приятель. Тих-бо, що мають мужність так триматися на війні, звичайно відпускають: вороги переслідують тих, що накипають п'ятами.

Ще багато чого — похвального й гідного подиву — можна було б сказати про Сократа. Та всі ці дивовижні речі можуть стосуватися й когось іншого. Однак те, що він неподібний на жодного чоловіка — ні з людей давніх, ані сучасних нам, — це справді дивує. З Ахіллом, скажімо, можна порівняти Брасіда¹⁴¹ чи когось іншого, з Періклом — Нестора¹⁴² чи Антенора¹⁴³. Та й інших немало. Для кожного знайдеться хтось для порівняння. Сократ же й сам собою і в словах своїх такий своєрідний чоловік, що важко знайти когось, хто хоч трохи нагадував би його, — нема такого, скільки не шукай, — ні серед сучасників, ні серед тих, що жили раніше. Хіба що хтось спробує порівняти його не з людьми, а як це зробив я, з силенами і сатирами: йдеться про нього самого і про його мову.

На початку, шукаючи вдалого порівняння, я випустив з уваги, що не лише він, а й слова його дуже нагадують тих силенів, які мають здатність розкриватися. Якби хтось захотів прислухатися до того, як говорить Сократ, то, на перший погляд, його мова видалась би смішною. Він зодягає свої промови в такі слова й вислови, які роблять його мову подібною до шкіри нахабного сатира. Говорить про віслюків, про всіляких ковалів, шевців, чинбарів і, здається, вічно повторюється тим, що каже і як підбирає слова. Тому кожен, хто не розуміє, про що йдеться, і не має відповідних знань, готовий висміяти його. І лише заглибившись і збагнувши по-справжньому, можна розкрити для себе суть його слів і побачити, що лише такі слова не позбавлені глузду. Тоді лише можна переконатися, що мова його божественна і містить в собі безконечні образи добротності і багато

τας καὶ ἐπὶ πλεῖστον τείνοντας, μᾶλλον δὲ ἐπὶ πᾶν ὅσον προσήκει σκοπεῖν τῷ μέλλοντι καλῶ κάγαθῷ ἔσεσθαι.

b Ταῦτ' ἐστίν, ὦ ἄνδρες, ἃ ἐγὼ Σωκράτη ἐπαινῶ· καὶ αὐτὰ μὲν μοι συμμίσξας ὑμῖν εἶπον ἃ με ὑβρίσεν, καὶ μέντοι οὐκ ἐμὲ μόνον ταῦτα πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ Χαρμίδην τὸν Γλαύκωνος καὶ Εὐθύδημον τὸν Διοκλέους καὶ ἄλλους πάνυ πολλούς, οὓς οὗτος ἔξαπατῶν ὡς ἐραστὴς παιδικὰ μᾶλλον αὐτὸς καθίσταται ἀντ' ἐραστοῦ. ἃ δὴ καὶ σοὶ λέγω, ὦ Ἀγάθων, μὴ ἔξαπαταῖσθαι ὑπὸ τούτου, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἡμετέρων παθημάτων γνόντα εὐλαβηθῆναι, καὶ μὴ κατὰ τὴν παροιμίαν ὥσπερ νήπιον παθόντα γνῶναι.

c Εἰπόντος δὴ ταῦτα τοῦ Ἀλκιβιάδου γέλωτα γενέσθαι ἐπὶ τῇ παρηρησίᾳ αὐτοῦ, ὅτι ἐδόκει ἔτι ἐρωτικῶς ἔχειν τοῦ Σωκράτους. τὸν οὖν Σωκράτη, Νήφειν μοι δοκεῖς, φάναι, ὦ Ἀλκιβιάδη. οὐ γὰρ ἂν ποθ' οὕτω κομψῶς κύκλω περιβαλλόμενος ἀφανίσαι ἐνεχείρεις οὐ ἔνεκα ταῦτα πάντα εἰρηκας καὶ, ὡς ἐν παρέργῳ δὴ λέγων ἐπὶ τελευτῆς αὐτὸ ἔθηκας, ὡς οὐ πάντα τούτου ἔνεκα εἰρηκῶς, τοῦ ἐμὲ καὶ Ἀγάθωνα διαβάλλειν, οἰόμενος δεῖν ἐμὲ μὲν σοῦ ἐρᾶν καὶ μηδενὸς ἄλλου, Ἀγάθωνα δὲ ὑπὸ σοῦ ἐρᾶσθαι καὶ μηδ' ὑφ' ἐνὸς ἄλλου. ἀλλ' οὐκ ἔλαθες, ἀλλὰ τὸ σατυρικόν σου δράμα τοῦτο καὶ σιληνικόν κατάδηλον ἐγένετο. ἀλλ' ὦ φίλε Ἀγάθων, μηδὲν πλέον αὐτῷ γένηται, ἀλλὰ παρασκευάζου ὅπως ἐμὲ καὶ σὲ μηδεὶς διαβαλεῖ.

d Τὸν οὖν Ἀγάθωνα εἰπεῖν, Καὶ μὴν, ὦ Σώκρατες, κυνδυνεύεις ἀληθῆ λέγειν. τεκμαίρομαι δὲ καὶ ὡς κατεκλήνη ἐν μέσῳ ἐμοῦ τε καὶ σοῦ, ἵνα χωρὶς ἡμᾶς διαλάβῃ. οὐδὲν οὖν πλέον αὐτῷ ἔσται, ἀλλ' ἐγὼ παρὰ σὲ ἐλθὼν κατακλιθήσομαι.

e Πάνυ γε, φάναι τὸν Σωκράτη, δεῦρο ὑποκάτω ἐμοῦ κατακλίνου.

Ὁ Ζεῦ, εἰπεῖν τὸν Ἀλκιβιάδην, οἷα αὐτὸν πάσχω ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. οἶεται μοι δεῖν πανταχῇ περιεῖναι. ἀλλ' εἰ μὴ τι ἄλλο, ὦ θαυμάσιε, ἐν μέσῳ ἡμῶν ἔα Ἀγάθωνα κατακεῖσθαι.

Ἀλλ' ἀδύνατον, φάναι τὸν Σωκράτη. σὺ μὲν γὰρ ἐμὲ ἐπήνεσας, δεῖ δ' ἐμὲ αὐτὸν ἐπὶ δεξιῇ ἐπαινεῖν. ἐὰν οὖν ὑπὸ σοὶ κατακ-

з того, якщо не все, — що заслуговує на увагу людей, які прагнуть вищої досконалості через утвердження себе в красі та благодості¹⁴⁴.

Ось моя хвала Сократові, достойні мужі. Водночас — це й докір йому, бо принагідно я розповів вам, як він мене образив. Сократ повівся так, зрештою, не лише зі мною, а й з Хармідом¹⁴⁵, сином Главкона, і з Евтидемом¹⁴⁶, сином Діоклея, та й з багатьма іншими. Він лише вдавав із себе закоханого, та насправді радше закохував у себе, ніж сам виявляв любов¹⁴⁷. Отож, раджу й тобі, Агатоне, не впійматися на той гачок: знаючи наш гіркий досвід, бережись, щоб не був мудрий, як застерігає приповідка, по шкоді.

Епілог

Алківияд скінчив, усі посміялися з його відвертості, здавалосьь бо, що він і далі був закоханий у Сократа. А Сократ сказав:

— Мені здається, Алківіяде, що ти цілком тверезий. Інакше не говорив би так витійкувато, щоб тільки приховати від слухачів те, заради чого ти все це розповідав і про що згадав, ніби мимохіть, на завершення своєї мови. Тобі, власне, йшлося про те, щоб розлучити нас з Агатом. Бо ти вважаєш, що я не повинен любити нікого іншого, крім тебе, Агатона ж — лише ти один. Але тобі не вдалося схитрувати, зміст твоєї сатиросилєнівської драми — мов на долоні¹⁴⁸. Ти ж, любий Агатоне, не дай йому домогтися свого, подбай, щоб ніхто не зумів нас розлучити.

— Твоя мова, Сократе, як завжди правдива, — підхопив його Агатон. Мабуть, для того, він і приліг поміж нами, щоб нас розлучити. Та марні зусилля! Ось я зараз підійду і приляжу біля тебе.

— І добре зробиш! — сказав Сократ, — ходи-но сюди і приляж ось тут справа від мене.

— О Зевсе! — вигукнув Алківияд. Скільки я натерпівся від цього чоловіка! Він думає, що завжди мусить узяти гору наді мною. Але, якщо не може бути інакше, хай Агатон приляже поміж нами.

— О, ні! — заперечив Сократ. — Це неможливо! Ти вихваляв мене на всі лади, тепер моя черга хвалити того, хто сидить

223 λινῆ Ἀγάθων, οὐ δῆπου ἐμὲ πάλιν ἐπαινέσεται, πρὶν ὑπ' ἐμοῦ μάλλον ἐπαινεθῆναι· ἀλλ' ἔασον, ὦ δαιμόνιε, καὶ μὴ φθονήσης τῷ μειρακίῳ ὑπ' ἐμοῦ ἐπαινεθῆναι· καὶ γὰρ πάνυ ἐπιθυμῶ αὐτὸν ἐγκωμιάσαι.

Τοῦ ἰοῦ, φάναι τὸν Ἀγάθωνα, Ἀλκιβιάδῃ, οὐκ ἔσθ' ὅπως ἂν ἐνθάδε μείναιμι, ἀλλὰ παντὸς μάλλον μεταναστήσομαι, ἵνα ὑπὸ Σωκράτους ἐπαινεθῶ.

Ταῦτα ἐκείνα, φάναι τὸν Ἀλκιβιάδην, τὰ εἰωθότα· Σωκράτους παρόντος τῶν καλῶν μεταλαβεῖν ἀδύνατον ἄλλῳ, καὶ νῦν ὡς εὐπόρως καὶ πιθανὸν λόγον εὔρεν, ὥστε παρ' ἑαυτῷ τουτονὶ κατακεῖσθαι.

b Τὸν μὲν οὖν Ἀγάθωνα ὡς κατακεισόμενον παρὰ τῷ Σωκράτει ἀνίστασθαι· ἐξαίφνης δὲ κωμαστὰς ἦκειν παμπόλλους ἐξιόντος τινὸς εἰς τὸ ἀντικρυς πορεύεσθαι παρὰ σφᾶς καὶ κατακλίνεσθαι, καὶ θορύβου μεστὰ πάντα εἶναι, καὶ οὐκέτι ἐν κόσμῳ οὐδενὶ ἀναγκάζεσθαι πίνειν ἀμπόλυν οἶνον. τὸν μὲν οὖν Ἐρμύξιμαχον καὶ τὸν Φαῖδρον καὶ ἄλλους τινὰς ἔφη ὁ Ἀριστόδημος οἴχεσθαι ἀπιόντας, ἔ δὲ ὑπνον λαβεῖν, καὶ καταδαρθεῖν πάνυ πολὺ, ἅτε μακρῶν τῶν νυκτῶν οὐσῶν, ἐξεγρέσθαι δὲ πρὸς ἡμέραν ἤδη ἀλεκτρούωνων ἀδόντων, ἐξεγρόμενος δὲ ἰδεῖν τοὺς μὲν ἄλλους καθεύδοντας καὶ οἴχομένους, Ἀγάθωνα δὲ καὶ Ἀριστοφάνη καὶ Σωκράτη ἔτι μόνους ἐγρηγορέναι καὶ πίνειν ἐκ φιάλης μεγάλης ἐπὶ δεξιᾷ. τὸν οὖν Σωκράτη αὐτοῖς διαλέγεσθαι· καὶ τὰ d μὲν ἄλλα ὁ Ἀριστόδημος οὐκ ἔφη μεμνήσθαι τῶν λόγων· οὔτε γὰρ ἐξ ἀρχῆς παραγενέσθαι ὑπονυστάζειν τε· τὸ μέντοι κεφάλαιον, ἔφη, προσαναγκάζειν τὸν Σωκράτη ὁμολογεῖν αὐτοῦς τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς εἶναι κωμωδίαν καὶ τραγωδίαν ἐπίστασθαι ποιεῖν, καὶ τὸν τέχνη τραγωδιοποιῶν ὄντα καὶ κωμωδιοποιῶν εἶναι. ταῦτα δὴ ἀναγκαζομένους αὐτοὺς καὶ οὐ σφόδρα ἐπομένους νυστάζειν, καὶ πρῶτον μὲν καταδαρθεῖν τὸν Ἀγάθωνα. τὸν οὖν Σωκράτη, κατακοιμήσαντ' ἐκείνους, ἀναστάντα ἀπιέναι, — καὶ ἔ ὥσπερ εἰώθει ἔπεσθαι, — καὶ ἐλθόντα εἰς Λύκειον, ἀπονιψάμενον, ὥσπερ ἄλλοτε τὴν ἄλλην ἡμέραν διατρίβειν, καὶ οὕτω διατρίψαντα εἰς ἐσπέραν οἶκοι ἀναπαύεσθαι.

справа від мене. Якби Агатон приліг з твого боку, йому б не залишалося вибору — мусів би знову хвалити мене, замість того, щоб я, нарешті, віддав і йому належне. Із ласки твоєї, любий Алквівіаде, хай тебе завидки не беруть, коли буду хвалити цього юнака. Я щиро хочу сказати в його честь похвальне слово. 223

— Даруй, Алквівіаде, — відгукнувся на те Агатон. — Мені дуже прикро, але я не можу лишитися біля тебе, поспішаю змінити місце, щоб почути, як то мене вихвалитиме Сократ.

— Пора вже й звикнути до цього, погодився Алквівіад. У присутності Сократа навіть оком не поводи на красенів. Ось і тепер, — як легко вдалося йому примостити Агатона біля себе.

b Агатон устав, аби прилягти біля Сократа. І тут, — звідкіль узявся коло дверей веселий гурт гульвіс. Скориставшись, що двері були відчинені — хтось якраз виходив — вони так і вдерлися до покою й позаймали місця серед гостей. Здійнявся гармидер і вже ніде дітися — всі почали пити вино, забувши про будь-який порядок і міру. Еріксімах, Федр та інші повиходили, за словами Арістомеда, а його самого зморив сон. Проспав він багато, тим паче, що й ночі були тоді довгі. Пробудився вже вдосвіта, коли півні співали і побачив, що інші гості сплять або пішли собі геть. Тільки Агатон, Арістофан і Сократ бадьорилися і по черзі зліва направо — пили з великої чаші. Сократ розмовляв з ними. Про що саме, — зізнався Арістомед, — він не запам'ятав, бо не чув початку. До того ж його хилила дримота. Найважливіше, — пригадав він, — що Сократ змусив їх визнати, що той самий поет має знатися на творенні комедії і трагедії, і добрий трагік повинен бути також комічним поетом. Обидва були змушені визнати це, щоправда ледве зв'язуючи до купи його думки — їх хилило на сон. Першим заснув Арістофан, а на світанку й Агатона зморив сон. Сократ, повкладавши їх, встав і вийшов. Арістодем, за звичаєм, пішов слідом. Повернувшись до Лікею¹⁴⁹, Сократ в'їмвся [з дороги] і провів там решту дня, а надвечір подався додому на спочинок. d

КОМЕНТАРІ

Це видання пропонує українському читачеві третю україномовну версію Бенкету Платона. Перший переклад, що його було опубліковано 1912 року в Універсальній бібліотеці світового письменства, належить Іванові Франку. У п'ятдесяти томнику він не передруковувався (на гадку Тараса Лучука, це може бути частково виправдано тим, що Франко насправді не перекладав, а лише відредагував переклад своїх синів — Тараса і Андрія, про що, до речі, сам і писав у передмові до видання 1912 року). Другу україномовну версію перекладу Бенкету здійснив Іларіон Огоновський; його було опубліковано 1922 року в друкарні Вільгельма Бравнера в Коломиї¹.

172a₁–175e₁₂ Пролог

Бенкет — не єдиний діалог Платона, у якому дія символічно розпочинається в дорозі². Цього разу Аполлодор, учень Сократа, розпочинає діалог, оповідаючи приятелям про свою зустріч і розмову з Главконом, яка відбулася в дорозі, коли він прямував з Фалерської гавані до Атен. Тема бесіди — бенкет у Алатона, про який Аполлодор переповідає те, що сам почув зі слів Арістодема, безпосереднього учасника учти. Отож, перед нами розповідь у розповіді³.

¹ Про історію українських перекладів Платона див.: Тарас Лучук. Платон по-українськи сто років тому і тепер // *Мовознавство: Тези та повідомлення III Міжнародного конгресу україністів*. Харків 1996, с.324–328.

² *Держава* Платона також розпочинається в дорозі: там Сократ разом з Главконом прямують до Атен із Пірейської гавані [Resp. 327a–b].

Про глибинний філософський підтекст, що його вводить композиційний елемент *дороги* в тексті *Бенкету*, пише Катрін Осборн. Дорога, якою прямує (досл.: піднімається, ἀνίσιν 172a₂) Аполлодор провадить його до Атен, улюбленого міста Сократа. Ця дорога символізує внутрішнє навернення Аполлодора до того способу життя, яке уособлює Сократ — живе втілення закоханого в мудрість філософа. Див.: С. Osborne. *Eros Unveiled: Plato and the God of Love*. Oxford 1994, с. 86–116.

³ Текст від першого і до останнього слова зітканий на синтаксичному тлі звороту *accusativus cum infinitivo*, що у властивий для старогрецької мови спосіб вказує на непряму мову і надає творові архаїчного звучання. На жаль, розбіжності в синтаксичній структурі старогрецької та української мов унеможливили відтворення в перекладі цієї граматичної особливості оригіналу та її прихованих стилістичних конотацій.

¹ 172a₂ Мабуть, не випадково Аполлотор, чіими устами Платон розповідатиме про бенкет у Агатона, розпочинає діалог анонімним зверненням. У такий спосіб Платон створює для читача особливу ситуацію, де кожен може відчутти себе учасником розмови і скористати щось із неї і для себе.

² 172a₃ Фалери — гавань поблизу Атен на південно-західному узбережжі Егейського моря.

³ 172a, Аполлотор — персонаж діалогу, від чийого імені здійснюється розповідь про бенкет; один із учнів та духовних послідовників Сократа (див. прим. 173d).

⁴ 172b₁ Агатон (бл. 447–405 рр. до Р. Х.) — грецький трагик, відомий своїм модернізаторським впливом на розвиток жанру античної трагедії і становлення новоаттичної драми. За свідченням Арістофана, славився «жіночою» вродою і манірністю [Aristoph., Thesm. 191–192, 200–201, 130–131].

⁵ 172b, Алквіяд (бл. 459–404 рр. до Р. Х.) — атенський державний діяч і полководець, зажив собі слави винятково обдарованого і водночас скандального політика. З іменем Алквіяда від 420 р. до Р. Х., коли його вперше було обрано стратегом, пов'язані основні події Пелопонеської війни. Постаць яскрава і авантюрна, приваблива і водночас нестерпна для впливового кола громадян, які постійно відчували небезпеку стати жертвою його амбіційних політичних планів і підступів. Вродливий, багатий, красномовний і бистрий на розум Алквіяд постійно кидав виклик атенському суспільству: його часто можна було побачити в товаристві п'яних молодиків, про його любовні пригоди по місту ходили анекдоти. Вбрався екстравагантно: часто в багряній одежі, які зазвичай любили носити жінки. Помірковані й поважні атенські громадяни обурювались його передбачуваними витівками, зверхнім ставленням до законів і висміюванням звичаїв. Мав заздрісників серед впливових державних діячів, які боялися зростання його популярності у війську й серед громадян. Здається, внаслідок політичної інтриги Алквіядових недругів, його перед самою виправою на Сіцилію звинуватили в оскверненні статуй Гермеса та в профанації елевсінських містерій, що їх він нібито, за свідченням очевидців, спародіював у себе вдома в товаристві ще кількох

п'яних друзів. Почуття до нього в народі влучно висловив Арістофан у *Жабах*: «[Місто його] бажає, і ненавидить, і прагне знов» [Aristoph., *Ranae* 1425]. Якщо ж говорити мовою історичних фактів, засвідчених головню в творах Ксенофонта й Плутарха, то слід зазначити, що атенці не раз вибирали Алквіяда стратегом, не раз засуджували на смерть, а потім знову увінчували лавровим вінком переможця. Загинув, як і жив: став жертвою політичних підступів лакедемонців при дворі перського сатрапа Фарнабаза, а може, жертвою власної хтивости: за те, що спокусив одну жінку із знатної сім'ї, її розгнівані брати підпалили дім, де жив Алквіяд, і вбили його, коли він вискакував із полум'я [Plut., *Alcibiades* XXXIX]. Кажуть, що Сократ був єдиним, чіих порад прислухався Алквіяд і кого він щиро шанував і любив⁴.

⁶ 172b₃ Фенікс, син Філіппа — особа невідома з історичних джерел. Контекст, у якому про нього згадано, спонукає до припущення, що він був одним із учнів Сократа.

⁷ 172c₅ Главкон — ім'я, поширене в родині Платона. Так називався брат Платона (один із чільних персонажів *Держави*) і його дядько, батько Харміда (див. прим. 222b₁). Однак Главкон, друг Аполлотора, не є жодним із них.

⁸ 173a₉₋₁₀ Відтоді, тобто з часу, коли відбувся бенкет у Агатона. За свідченням Атенея, Агатон переміг у Ленеїських іграх 416 року до Р. Х. за архонства Евтема [Athen., *Deipnosoph.* V, 217a]⁵. Деякі дослідники пояснюють часову дистанцію між бенкетом і розповіддю про нього тим, що Платон хотів звернути увагу читачів на життя учасників бенкету впродовж років, що минули до моменту оповіді. Алквіяд, Федр і Ериксімах — на вигнанні. Агатон став другом тирана (411 року до Р. Х. прибув до Пелли до македонського царя Архелая). Ми нічого не знаємо

⁴ Alkibiades // *Die Neue Pauly-Enzyklopädie der Antike*, т. 1. Stuttgart 2001, с. 500–502.

⁵ οἱ μὲν γὰρ [Ἀγάθων] ἐπὶ ἄρχοντος Εὐφήμεου στεφανοῦται Ἀθηναίους [Athen., *Deipnosoph.* V, 217a].

про Павсанія, якщо взагалі була така історична постать⁶. Лише Сократ і Арістофан залишилися в Атенах. Можливо, Платон мав намір показати зв'язок між пізнішою кар'єрою учасників бенкету та характером їхніх розважань про Ероса. Іншими словами, можна припустити, що неправильне розуміння любови Платон ставить у безпосередній зв'язок з політичними наслідками, які викликають у свідомості атенців виразно негативну оцінку⁷.

⁹ 173b₂, Арістодем Кітаденець — учень Сократа, взірцеве втілення еротичного потягу до філософського пошуку істини. Свідчення цьому хоча б те, що він запам'ятав усе, про що говорилося на бенкеті в Агатона. Малою зросту, босий — в останньому штрихові легко впізнати подібність до Сократа (пор. 174a, 220b; Aristoph., *Nubes* 103, 362).

¹⁰ 173d₈ μαλακός (м'який, лагідний): варіант μαυικός (божевільний). На користь прочитання μαλακός знаходжу два аргументи. По-перше, μαλακός більше відповідає контекстові, оскільки логічно контрастує, як того вимагає розвиток думки, з подальшою характеристикою Аполлодора, який αἰεὶ ἀρχαίνας (завжди готовий накинута). Кон'юнктура μαυικός, що її дотримуються численні перекладачі діалогу⁸, вносить певне непорозуміння в текст Платона: μαυικός, *екзальтований, не-*

⁶ Очевидно, що Павсаній, учасник учти в Агатона, не був спартанським царем і наступником Леоніда; не був також грецьким істориком, автором відомого *Опису Еллади* (останній жив у II ст. після Р. Х.). Можна лише стверджувати, що про цього самого Павсанія з Кераміки, де жили гончарі, пише Платон у діалозі *Протагор* [Prot. 315d]. Як і в *Бенкеті*, не називає його роду, мабуть, через незначче походження. У *Протагорі* Павсаній разом з Еріксімахом, Федром і Агатоном є учасником зустрічі знаменитих софістів у домі Каллія [Prot. 315c–e].

⁷ Вагомі аргументи на користь такої інтерпретації тексту Платона подає Джон Брентлінгер і Вільям Кобб. Див.: J. Brentlinger *The Cycle of Becoming in the Symposium // The Symposium of Plato* / перекл. S. Q. Groden. Amherst 1970, с. 6; W. S. Cobb. *Commentary on the Symposium // The Symposium and the Phaedrus: Plato's Erotic Dialogues* / перекл., вступ і коментар W. S. Cobb. New York 1993, с. 62.

⁸ R. G. Bury. *The Symposium of Plato*. Cambridge 1932, с. 6; W. Hamilton. *The Symposium: Plato*. Baltimore, Md. 1951, с. 35; A. Nehamas, P. Woodruff. *Plato: Symposium*. Indianapolis 1989, с. 2.

стямний чи божевільний, не суперечить, як цього вимагає логіка побудови тексту, а радше підтверджує схильність Аполлодора до втрати розуму й тям у звинуваченні себе та інших⁹. μαλακός, м'який, лагідний, вразливий, є властивою характеристикою Аполлодора, принаймні таким він постає у сцені смерті Сократа — нестримно ридаючим [Phaedo 117d]. Ще один цікавий але, на перший погляд, неочевидний аргумент пропонує Вільям Кобб: у несподіваному зв'язку м'якості з нестямністю і силою згаданий автор вбачає важливий підтекст, який, на його думку, засвідчує природу Ероса, про що мова далі¹⁰.

¹¹ 174a₄₋₅ Подив Арістодема, що Сократ був гарно вмитий (Λελουμένος) і в сандаліях (τὰς βλαύτας ὑποδεδεμένος), свідчить про аскетичний спосіб життя Сократа, але аж ніяк не про нехтування ним особистої гігієни. Доказом цьому є згадка про те, як повернувшись після учти до Лікею, Сократ умився з дороги (досл.: *змив бруд*, ἀποπιψάμενος) [223d₁₀]. Так зазвичай робили атенці після дороги чи фізичних вправ: вмивалися від бруду і поту; і лише зрідка купалися — з якоїсь особливої нагоди: купання супроводжувалось натиранням пахучими оліями. Купання (λούεσθαι) Арістофан асоціює з приготуванням до свята [Aristoph., *Aves* 132; Aristoph., *Plutus* 615]. Саме в цьому сенсі Арістофан наділяє Сократа епітетом ἄλουτος [Aristoph., *Aves* 1554].

¹² 174a₉–b₁ Слово καλός (прекрасний, красивий, гарний) є ключовим концептом усього тексту *Бенкету*. Складність відтворення в перекладі побудованої на цьому слові гри слів (καλός γε γεννημένος... ἐκαλλωπισάμην... καλός παρὰ καλόν) полягає в тому, що для античності визначення καλός у стосунку до людини не зводилося до позірної, лише зовнішньої краси, а неодмінно передбачало моральну оцінку: καλός — красивий, але водночас шляхетний, добрий, справедливий.

¹³ 174b₅₋₆ Йдеться про приказку, яка збереглася у фрагментах комічного поета Евпола αὐτόματοι δ' ἀγαθοὶ δεῖλῶν ἐπὶ δαίτας ἴασι (достойні самі приходять на бенкет до недостойних) [Eupolis, *Kock* fr. 289]. Атеней також подає варіант цієї приказки за

⁹ K. J. Dover. *Commentary // Plato. Symposium*. Cambridge 1980, с. 79.

¹⁰ W. S. Cobb. *Commentary on the Symposium*, с. 62.

схोलіастом [Athen., Deipnosoph. IV, 27: Schol. ad hoc locum], який приписує її Гераклові, що з такими словами прийшов на бенкет до царя Кеїка. Дотепна версія Сократа, який начебто замінює δειλῶν (недостойних) на ἀγαθῶν (достойних), побудована на подібності цього слова до імени Агатона в давальному відмінкові: Ἀγάθων(ι).

¹⁴ 174c₂ Nom., II. XVII, 587–588.

¹⁵ 174c₄ Nom., II. II, 408.

¹⁶ 174d₃ Nom., II. X, 224–226. Перефразована цитата з Гомера наголошує, що шлях (пор. прим. 1) важливо проходити вдвох. Діомед сповнений відваги пройти таємно в табір ворога, але боїться зробити це сам. У супроводі приятеля більше певности й відваги в серці, в розмові з другом гартується дух. Таїнство спілкування, що йому Платон присвятив чимало рядків у своїх діалогах [Politicus 285–286; Theaet. 187b; Soph. 227–230]. Суть проблеми діалектичного методу пошуку істини висвітлює Платон у діалогах *Федр* і *Бенкет*, що одержали назву еротичних.

¹⁷ 174e₄₋₅ Греки споживали їжу і вино, прилігши на ложах, зазвичай по двоє на одному ложі. Якщо гостей було більше, а місця мало, то розташовувалися щільніше¹¹.

¹⁸ 175a₇–b₂ Те, що сталося з Сократом, було вже звичним для його учнів (пор. спогад Алквіяда [220c₃–d₇]); йдеться про тривалле входження Сократа в «каталептичний транс»¹², коли душа Сократа, маючи реальний зв'язок із божественним світом, ставала причасною до того знання, яке для звичайного людського сприйняття недоступне. «Має своє божество (δαίμόνιον),

¹¹ Про влаштування бенкетів у Греції часів Платона див.: Introduction // *Plato: Symposium* / перекл., вступ і коментар Ch. Gill. London 1999, с. xi–xii; O. Murray, M. Tecusan. *In vino veritas*. London 1990.

¹² Термін Б. Рассела. Див.: Б. Рассел. *Історія західної філософії*. Київ 1995, с. 87.

яке часом затримує його на дорозі»¹³. Саме ця сцена спонукала Плотіна до влучного образного порівняння, коли він назвав Сократа «Еросом, який стоїть біля порогу за дверима».

¹⁹ 175c₈–e, На перший погляд — це звичайний світський флірт, позначений обопільною іронією, гідний того вишуканого аристократичного товариства, що зібралося в домі Агатона. Однак уважніше прочитання усього тексту показує, що цей короткий обмін репліками поміж Агатonom і Сократом має глибший сенс: він є важливим композиційним елементом тексту, і служить для виведення на кін трагедійного поета і філософа. Легким натяком і вишуканою іронією, вкладеною в уста Сократа, Платон дає порівняльну оцінку філософській і трагедійній поезії: ця оцінка, по суті, не відрізняється від тієї, що значно пізніше прозвучить у *Державі* [Resp. 596–603]. Щойно переживши хвилю містично-екстатичного натхнення, Сократ,

¹³ E. Zwolski. *Platon. Biesiada*. Kraków 1993, с. 39. Для А. Тейлора подібна поведінка Сократа також є доказом, що історичний Сократ був містиком. Див.: A. E. Taylor. *Plato: The Man and his Work*. London 1960, с. 211–212, 233–234. Важливо, що згадані інтерпретації Е. Звольського і А. Тейлора висвітлюють ірраціональний елемент у філософії Платона; це особливо виразно звучить у *Федрі* [Phaedr. 242c]. Істинним началом у процесі пізнання, началом, яке відкриває щось нове, є не емпіричне спостереження, і навіть не діалектичне конструювання складних понять з різних комбінацій вже пізнаних елементів, а первісний динамізм духу, що ставить суб'єкт пізнання в нове реальне відношення із божественним буттям. Саме це є первинним мантичним фактом внутрішнього досвіду, що його пережив Сократ у момент сонячного осягнення у *Федрі* і тепер, стоячи перед дверима дому Агатона. Див.: В. Ф. Эрн. Верховное постижение Платона // В. Ф. Эрн. *Сочинения*. Москва 1991, с. 465–532.

У цьому контексті доречно також згадати сміливу гіпотезу Е. Р. Доддса. Для Платона, пише автор блискучої праці *Греки та ірраціональне*, мабуть, саме сократівська практика ментальної концентрації, нагода спостерігати «медіума» в трансі, стане тією вихідною точкою, відштовхуючись від якої, Платон зуміє творчо переробити ідеї старої містичної культури і перевести їх з рівня одкровлення на рівень раціонального аргументу [Phaedo 67c; пор. 80e, 83a–c]. Про Логос як про релігійне вчення див.: Phaedo 70c; Epist. VII, 335a. Не розлучаючись із своїм раціоналізмом, Платон творчо трансформує його через залучення метафізичного виміру. Містичне знання, яке осягається в трансі, стає спогляданням метафізичної істини. Див.: Э. Р. Доддс. *Греки и иррациональное* / перекл. С. В. Пахомов. Санкт-Петербург 2000, с. 298–338.

як істинний філософ, відчуває болісне пережиття втрати істини: вона розсіюється, мов той сон, залишаючи по собі простір для сумніву і нового питання [175e₃]¹⁴. Мудрість Агатона «блискуча» (λαμπρά) [175e₆], вона приваблює ритмом і музикою тих, хто не вміє відрізнити знання від невігластва, а тому приносить поетові визнання і славу. Хто здобуде перемогу в цьому поетичному агоні поета і філософа, покаже фінальна сцена Бенкету.

²⁰ 175e₁₂ Агатон відчув іронію в Сократових словах. Однак певний своєї мудрости після щойно здобутої перемоги, він шукає захисту в Діоніса, покровителя бенкетів і драматичних змагань. Він ще не може передбачити, що Діоніс, який незабаром явиться в подобі Алквіяда, таки розсудить їхню мудрість — і увінчає Сократа: Сократ перевершував своїми промовами всіх людей [213e₃₋₄]. Перед тим, упродовж вечора, Сократ змагатиметься з учасниками урочистої учти за вінець мудрости.

176a₁–178a₅ Пропозиції Павсанія і Еріксімаха

Бенкети (συμπόσια) наприкінці V ст. до Р. Х. були звичними подіями в домах атенських громадян. Після спільної трапези здійснювали ритуальні узливання на честь олімпійських богів, героїв і Зевса Спасителя. По першій жертві співали хором пісню — пеан на честь бога Діоніса. Симпосіарх, спеціально обраний для провадження бенкету, визначав міру напоїв — вина і води, а також величину чарок. Товариські забави і розмови на бенкетах залежали від характеру та освіти учасників; на бенкетах, які описали Платон і Ксенофонт, відбувалися серйозні, а навіть філософські бесіди. Зазвичай слухали запрошених флейтисток і співаків. Цих давніх звичаїв було дотримано й на урочистій учті в домі Агатона.

²¹ 176c₄₋₅ Сократова байдужість до вина, зокрема до вибору міри споживання трунків, є ще одним штрихом до портрета цього сильного, невразливого на зовнішні впливи чоловіка. Сократ не брав участі в дискусії щодо вина. Мимохідь кинуте заува-

¹⁴ Тут узагальнено життєвий досвід філософа, адже з любови до мудрости він ніколи не має спочинку. В цьому також сутність Ероса, який «ніколи не знає убогости, але й не відає статків», бо «тільки-но чогось набуде, — вмить забуває» (τὸ πορίζομενον αἰεὶ ὑπεκρεί) [203e₄₋₅].

ження Еріксімаха про те, що Сократові байдуже — пити чи не пити, готує читачів до фінальної сцени діалогу, коли Сократ, випивши за ніч більше за будь-кого іншого, над ранок закінчив філософську бесіду з нечисленними ще бадьорими учасниками бенкету, а відтак, повернувся до Лікею і, умившись з дороги, свіжий і тверезий, провів там за звичними заняттями увесь наступний день.

Ця тематична лінія Сократової екстраординарности, його справді демонічних можливостей, що розсувають межі звичайних людських здатностей, пробігає через весь текст Бенкету [175a₇–b₂, 214a₅₋₆, 220a₅₋₇, 220c₃–d, 223c₄–d₉]. Вона наділяє Сократа певними рисами не-від-цього-світу-бутности і згодом дозволить упізнати в Сократові самого духа любови¹⁵.

²² 176c₆–d₃ Такий моралізаторський виклад елементарних істин характерний для Еріксімаха, лікаря за професією. Ксенофонт згадує про нього як про авторитета в дієтології. Навіть тут, у колі друзів, в атмосфері невимушеної бесіди за столом і чаркою вина, він не може позбутися професійної звички проповідувати здоровий спосіб життя: закликає до поміркованости у споживанні їжі та трунків.

²³ 176e₆₋₈ Пропозиція Еріксімаха свідчить про те, що товариське зібрання на честь перемоги Агатона має перетворитися в інтелектуальну бесіду. Зазвичай присутність флейтистки або рапсода, який під супровід кітари співав для гостей про богів і славні подвиги героїв, звеселяла учасників бенкету, була бажаною.

²⁴ 177a₄ Йдеться про втрачену трагедію Евріпіда [Eur., Nauck fr. 488].

²⁵ 177a₇–b₁ Всупереч твердженню Еріксімаха, що на честь Ероса поети не створили жодного рядка, треба нагадати, що такі поетичні твори таки існували. Це, зокрема, похвала Еросові в

¹⁵ W. S. Cobb. Commentary on the Symposium, с. 63. Деякі дослідники використовують цю тему як аргумент проти того, щоб вбачати в Сократові Платоновий ідеал людини. «Надто нереалістичною екстремою, — вважає Марта Нуссбаум, — є спосіб життя Сократа, щоб його можна було наслідувати». Див.: M. Nussbaum. The Fragility of Goodness. Cambridge 1986, с. 165–199.

Антигоні Софокла [Soph., Ant. 781–801], а також в *Гипполіті* Евріпіда [Eur., Hipp. 525–544]. Обидві трагедії було написано раніше від *Бенкету* Платона.

²⁶ 177b₃ Продік Кеоський (нар. бл. 470 р. до Р. Х.) — софіст, молодший сучасник Протагора. Найбільше прославився своєю наукою глумачення імен [Euthyd. 277e], уклав словник синонімів¹⁶.

²⁷ 177b₄₋₅ Достеменно не відомо, хто цей «розумний автор». Можливо, Полікрат, якому Ісократ дорікає за те, що той часто порушує у своїх творах «недостойні теми»¹⁷.

²⁸ 177d₇₋₈ Для Сократа, який прославився твердженням, що він знає, що нічого не знає, це визнання своєї обізнаности в чомусь трохи несподіване.

²⁹ 177e₆ Уважно вислухавши прохання Еріксімаха прославляти Ероса якомога красномовніше, Сократ робить важливу поправку: по суті та гарно (ικανῶς καὶ καλῶς)¹⁸.

178a₆–180b₁₂ Енкомій перший: Федр вшановує Ероса

Формально Федра представлено в *Бенкеті* як стрижневу постать і автора задуму присвятити бесіду богові любови Еросу. Саме йому надано право виголосити промову першим. Такий композиційний штрих цілком виправданий, хоча б з огляду на те, що Федр відомий своїм зацікавленням еротичною риторикою; зокрема, його ім'ям Платон назвав інший діалог, де, як і в *Бенкеті*, на повен голос звучить тема Ероса. Однак парадокс такої композиції полягає в тому, що промова Федра не відзначається оригінальністю думки. Загалом він

¹⁶ Пор. алегорію про Геракла на роздоріжжі, яку Продіку приписує Ксенофонт, де Геракла представлено перед вибором тернистого шляху добротності замість легкої дороги пошуку задоволення і спокуси [Xen., Mem. II, 1, 21–34].

¹⁷ У всякому разі це мав бути один із софістів, які на той час вправлялися в аргументі, що його сформулював Протагор: «Про будь-який предмет можна висловити два судження, суперечні одне одному» [H. Diels. Die Fragmente der Vorsokratiker. Bd. 1–2, Berlin, 1952–1957].

¹⁸ ικανῶς походить від дієслова ικνέομαι, *приходити до чогось, досягати*. Дійти до кінця оповіді [пор. Ном., II, IX, 56] означає те саме, що дійти до суті мовленого.

висловлює досить банальні твердження, часто вдається до збитих мітологічних аргументів, які підкріплює добре відомими фрагментами з Гесіода і Гомера. І все ж таки, попри очевидну слабкість промови Федра, його слово відіграє важливу роль у цілісному задумі Платона з огляду на дві глибокі інтуїції, що їх згодом поглибить Сократ і Алквіад. Шукаючи переконливих доказів величі Ероса і покликаючись у цьому на гомерівські приклади могутньої участі богів у звитяжних поєдинках героїв, Федр несподівано і всупереч Гомерові відкриває нову оселю бога: натхнений Еросом закоханий стає εὐθεός, в буквальному смислі plenus deo. Друга важлива інтуїція Федра звучить, на перший погляд, суперечливо і вкрай парадоксально. Прагнення бути коханим — це, виявляється, найвище прагнення, дароване людині. Вміння щиро приймати дар любови боги цінують вище, аніж прагнення обдаровувати любов'ю. Парадокс, який ми відмовляємось розуміти і який нам важко подолати, поки ми перебуваємо в площині міжлюдських стосунків. Однак Платон устами Федра звертає увагу на інший вимір стану речей, який відкриває безмежну глибину для щоразу нових прочитань і плідних інтерпретацій¹⁹.

³⁰ 178b₆₋₈ Перефразована цитата з *Теогонії* Гесіода [Hes., Theog. 116–117]. Хаос і Гея у Гесіода вже метафізичні начала. Хаос — безконечний порожній простір, Гея — матерія, що заповнює цю порожнечу.

³¹ 178b₉ Акусілай — відомий у V сторіччі мітолог, систематизатор мітів. Його праці втрачено.

³² 178b₁₀ Парменід (бл. 540–480 рр. до Р. Х.) — грецький філософ-досократик і поет кінця VI — початку V сторіччя, засновник знаменитої елейської школи філософії. Іменем визначного елейця Платон назвав один із своїх діалогів.

³³ 178c₁₋₂ Добираючи аргументи на захист твердження, що Ерос — прадавнє божество, бо в нього немає батьків, Федр діє за упереджено-селективним принципом: робить вибірку цитат, які працюють на підтвердження його думки.

¹⁹ Див.: E. Zwolski, *Platon. Biesiada*, с. 55–58; J. Pieper. *Über die Liebe*. München 1992, с. 45–57.

³⁴ 179b₁₋₂ Цими словами Федр надає сили підсумкового аргументу гомерівському способу змалювання бойових сцен [Ном., II, X, 482; XV, 262; Ном., Od. IX, 381]. Перелік прикладів з Гомера про те, як боги надихали героїв силою духу і відваги, можна, очевидно, продовжити. Утім важливо зауважити, що «якщо боги Гомера, надихаючи героїв, самі залишаються збоку, як от Алена за спиною Ахілла чи Діомеда, то Федр відкриває нове місце бога»²⁰. За його словами, Ерос, надихаючи людину, робить її своєю оселею (ἐνθεον ποιήσεται πρὸς ἀρετήν) [179a₇₋₈].

³⁵ 178b₄-d₂ Алкеста — дружина мітичного царя Адмета, яка добровільно віддала своє життя заради спасіння чоловіка. Адмет — мітичний володар Тессалії: Мойри пообіцяли продовжити йому життя, якщо хтось добровільно віддасть себе замість нього богові смерті Танатосові. Геракл, зворушений любов'ю Алкести, відвоював її у Танатоса і повернув до життя²¹.

³⁶ 179d₂-e₂ Версія одного з найпопулярніших в античності мітів, що її пропонує Федр, відрізняється від традиційної. За традиційною версією, Орфей не зумів вивести Еврідіку з підземного царства, бо всупереч забороні озирнувся на неї, і вона назавжди повернулася до Аїду [Verg., Georg. 453-527; Ov., Metamorph. X, 1 і далі]. Для Платона важлива саме та інтерпретація міту, згідно з якою силу смерті перемагає Ерос: жертва в ім'я любови є його кульмінацією. Боги покарали Орфея, бо він не зміг вмерти заради любови²².

³⁷ 179e₂-180a₄ Див.: Ном., II, XVIII, 88-96. В Апології Сократа [Apol. 28c-d], Сократ говорить про готовність Ахілла вмерти, відістивши за смерть друга, як про найвищий вияв людської відваги.

²⁰ E. Zwolski, *Platon. Biesiada*, с. 52.

²¹ Еврідіда не випадково назвав Алкестю, тобто мужньою (гр. ἀλκή, *мужність*) жінку, яка з любови до чоловіка знайшла в собі силу за нього вмерти. Невипадково і чоловіка, який погодився прийняти таку жертву, він наділив ім'ям Адмет. ἄδμητος (від дієслова δαμάσσω — *приборкувати, підкоряти* із заперечним префіксом α-) означає, мабуть, *той, який не підкорився велінню Мойри і живе, переступивши встановлену долю между (παρελθών τήν πεπωμένην τύχην)* [Eur., Alc. 695].

²² L. Strauss. *On Plato's Symposium*. Chicago 2001, с. 51.

³⁸ 180a₆₋₈ Див.: Ном., II, XI, 786.

³⁹ 180b₁-b₈ Закоханий (ἐραστής) має в собі Ероса, який його надихає, вселяючи дух мужності; люблений (ἐρώμενος) Ероса не має. Тому відданість і посвяту себе аж до смерти заради закоханого, який має Ероса, тобто носить бога в собі, є своєрідним богослужінням; звичайно, богам це до вподоби. Водночас у твердженні, що закоханий муж має в собі щось божественне, можна побачити і дещо глибшу інтуїцію, яка звертає увагу на принципово інший вимір любовних стосунків²³.

⁴⁰ 180b, Острови блаженних у підземному царстві — це поле істини (πεδῖον ἀληθείας), де знаходять притулок душі праведників²⁴.

180c₅-185c₃ Енкомій другий: Павсаній вшановує Ероса

Промову Павсанія побудовано з великою композиційною майстерністю і професійним знанням справи. Як і годиться за традицією укладання енкоміїв, Павсаній не забуває звернутися на початку до мітологічного передання, де він знаходить вельми продуктивну для свого викладу концепцію двох Еросів. Це дасть йому змогу осідлати свого улюбленого коника: нахавши різних соціологічних прикладів,

²³ Йозеф Піпер у праці *Про любов* блискуче розвиває цю платонівську інтуїцію, перейшовши в християнську площину боголюдських стосунків. «Людина, — ділиться своїми міркуваннями німецький філософ, — мала б бути богом, аби змогла любити незалежно від того, чи є любленою. Завжди бути меншою мірою любленим, ніж любити самому — це привілей Бога. Ми (люди) ніколи не зможемо любити Бога так сильно, як Він нас любить. Отож, у стосунку до Бога людині судилося бути коханим, тобто більше любити самій. І в цьому сенсі прагнення бути коханим, тобто більше любити самій, аніж віддавати самому, є, мабуть, одним із сотень облич людського бажання уподібнитися Богові» Див.: J. Pieper. *Über die Liebe*, с. 55.

²⁴ Відомий дослідник грецької мітології М. Детьєн на матеріялі мітологічної типології простежує опозицію між полем істини (πεδῖον ἀληθείας) та полем забуття (πεδῖον λήθης), де перебувають душі грішників (про них кажуть: *канули в Лету*).

він надасть благородного забарвлення своєму неприкритому сенсуалізму²⁵, на захист якого і спрямована вся його уява.

Загалом стиль аргументації Павсанія, яка від початку і до кінця є спробою морального виправдання «любови, яка не сміла назвати свого імени», зраджує в ньому особу юридичної і софістичної форми. Закон і мораль, мораль і природа — це ті основні лінії дискусії, які врешті приводять до наперед відомої відповіді: моральні стандарти встановлено не за природою (φύσει), а за законом (νόμῳ), а отже, вони є наслідком суспільної конвенції, а не виявом завжди незмінного природного закону. Звучить, зрештою, як відлуння актуальних у софістичних колах дискусій про відносність моральних законів, які не мають абсолютної вартості. Не має такої вартості і сама промова Павсанія, і в подальшому тексті Платон устами Сократа і Алквіяда піддасть аксіологічному спростуванню основні її тези²⁶.

⁴¹ 180d₃–e₃ Наслідуючи Федра, Павсаній починає прославу Ероса мітологічним аргументом, але, на відміну від Федра, він бере до уваги особливості культу Афродіти в Атеніях. Набувши посади арбітра, який судить зі знанням морально-правового аспекту справи, Павсаній шукає для прослави Ероса передусім виправдання моральної доброчесності в любовних стосунках. Саме тому він опирається на той суспільно-релігійний досвід атенців, згідно з яким існує дві Афродіти. Адже й розподіл культів поміж Афродітою небесною і Афродітою посполитою проходить, згідно з Павсанієм, якраз по лінії моралі. Генеалогічні подробиці походження двох Афродіт не є оригінальним внеском Павсанія до теогонії. У них легко впізнати запозичення з відомих мітологічних джерел. У Гомера [Ном., II, V, 370–417] читаємо, що Афродіта є донькою Зевса і Діони. За Гесіодом [Нес., Theog. 195–250] Афродіта народилася з морської піни, коли в море впали краплі крові оскопленого Кроносом Урана. Афродіта посполита — молодша від Афродіти небесної вже тому, що згідно з божественною генеалогією Уран був на два

²⁵ Підтвердження цьому — основна теза Павсанія: *віддаватися коханцям є прекрасно* (καλὸν τὸ χαρίζεσθαι ἐρασταῖς) [182b₃]. Щоб якось її ушляхетнити, він різними способами намагається пов'язати цю проповідь із мудрістю і чеснотою: *віддаватися заради чесноти завжди прекрасно* (πάντως γὰρ καλὸν ἀρετῆς ἕνεκα χαρίζεσθαι) [185b₄₋₅].

²⁶ Див.: K. J. Dover. Eros and Nomos (Plato, Symposium 182a–185c) // *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 2 (1964) 31–42.

покоління старшим від Зевса. Отож і Афродіта — донька Урана, доводиться, за цією логікою, бабунею Зевсовій Афродіті посполитій.

⁴² 181a₈–c₆ Це — головний фрагмент промови Павсанія. Він явно піддався спокусі використати своє слово-хвалу Еросові не зовсім за призначенням: його мета — публічно виправдати практику гомосексуальних любовних стосунків, яку багато хто засуджував, але яка була поширеною в елітарних колах атенського суспільства того часу²⁷. Пристрасть, з якою Павсаній виконує роль адвоката гомосексуалізму, зрозуміла: він користується нагодою, щоб захистити, а навіть більше — вознести до рангу ідеалу милий його сердцю *modus amandi*. Особиста зацікавленість і емоції — поганий провідник для адвоката, тому Павсаній не втримує тієї високої планки раціонального аргументу, на яку він було замірився. Що чоловіки зазвичай кремізніші й сильніші від жінок, принаймні фізично, помітно і неозброєним оком; що вони, однак, розумніші від жінок — того не виявить жоден мікроскоп. Це лише суб'єктивне судження Павсанія, і нехай так вважає не він один, нехай це буде виявом узвичаєного трактування жінки в атенському суспільстві часів Перікла, це судження, утім, не має переконливої сили, достатньої для побудови логічного аргументу. Не зрозуміло також, чому, встановлюючи моральні стандарти для любовних стосунків, Павсаній бере за аксіому твердження, що в жінці можна любити лише тіло, а не душу; бо якщо так, то любов до жінок, стверджує Павсаній, є нижчою і взагалі негідною для тих, хто дбає про чесноту. Слабкий засновок — не переконливіший і висновок у душі примітивного моралізаторства, до того ж, вельми специфічного і сумнівного взірця.

⁴³ 181d₃ Коли засівається перший вус: У Протагорі [Prot. 309a–b] Сократ схвалює цю думку, посилаючись на Гомера [Ном., II, XXIV, 348], який вважає юнака *найпрекраснішим* (χαριέστατος) щойно у віці, коли в нього починає рости борода.

²⁷ K. J. Dover. *Greek Popular Morality in the Time of Plato and Aristotle*. Oxford 1974, с. 95–102.

⁴⁴ 181e₁ Слово νόμος може означати *встановлений закон*, а також *звичай, суспільну практику*. У цьому випадку актуалізується перше значення.

⁴⁵ 182b₂-c₁ Грецькі міста в Іонії (центральна частина західного узбережжя Малої Азії) час до часу потрапляли під політичний вплив персів; їх, як і інших не-греків, елліни зневажливо називали варварами. Однак слід зазначити, що з погляду історичної коректності, Платон допускає певний анахронізм: Павсаній виголошує свою промову на бенкеті в Агатона, який відбувся 416 року до Р. Х. (прив'язка до перемоги Агатона у Ленеїських іграх не допускає похибки в датуванні). На той час іонійські міста насправді перебували у сфері політичного домінування Атенського морського союзу. Щоправда, вже на час писання твору (бл. 380 р. до Р. Х.) Персія знову відвоювала своє панування над іонійським узбережжям.

⁴⁶ 182c₇-d₁ Гармодій і Арістогітон зажили собі в Атенах слави героїв-тиранобивців. Тукидід згадує про них в *Історії* [Thuc., Hist. VI, 54–59], коли описує часи правління в Атенах тирана Гіппія (527–510 рр. до Р. Х.). Року 514 Гармодій і Арістогітон готували вбивство Гіппія і його брата Гіппарха, однак, задум вдалося здійснити лише наполовину: вбили тільки Гіппарха. За це тиран засудив їх до страти. За кілька років після повалення влади Гіппія, Гармодія і Арістогітона визнали героями, а в Атенах на їх честь спорудили статую. Іронія полягає в тому, що короткою виявилася історична пам'ять атенців. Вони забули, що Гармодія та Арістогітона спонукали до вбивства не так політичні мотиви, як особиста помста: вони любилися і хотіли звільнитись від набридливих спроб Гіппарха спокусити Гармодія²⁸.

⁴⁷ 183e₂ Виразна алюзія на Гомера [Hom., II, II, 71].

⁴⁸ 184a₁-185b₁₀ Подібно до Павсанія, Ксенофонт у *Спартанській конституції* [Xen., Resp. Laced. II, 12–14] також наводить критері-

²⁸ Aristogeiton // *Die Neue Pauly-Enzyklopädie der Antike*, т. 1. Stuttgart 2001, с. 1109–1110.

рії, за якими слід відрізняти етично виправдані гомосексуальні стосунки від морально неприйнятних²⁹.

185c₄-e₅ Інтерлюдія перша: гикавка Арістофана

Перша інтерлюдія, що порушує встановлений хід енкомію, заслужила собі на не вельми благозвучну назву. Її головний персонаж, який до цього моменту перебував у тіні, нарешті постає у світлі рампи, що-правда, у доволі карикатурному вигляді. У Платона не буває композиційних випадковостей. Тому майже всі дослідники тексту не оминували увагою цього дивного інциденту. Античні коментатори стверджують, що наділяючи Арістофана несвоєчасною гикавкою в присутності шановного товариства, Платон знайшов спосіб висміяти Арістофана, відплативши йому за карикатурний портрет Сократа в комедії *Хмари*³⁰. Сучасні дослідники не такі одностайні в своїх інтерпретаціях. Одні поділяють думку античних критиків, інші висловлюють припущення, що Платон спрямував свою сатиру проти Еріксімаха, створивши ситуацію, в якій відомий і гордий із себе знавець лікарського ремесла привселюдно дає досить примітивні поради, на які могли б легко спромогтися неосвічені народні знахарі. Ще інші, мабуть, достатньо втомлені довгим морально-соціологічним трактатом Павсанія, погоджуються на тому, що гострі стріли авторської сатири спрямовані саме проти Павсанія і вважають гикавку Арістофана природною реакцією на промову, якою Арісто-

²⁹ К. Довер, який присвятив не одну поважну працю вивченню історії сексуальності в Греції і зокрема в Атенах, вважає, що Павсаній явно перебільшує, коли намагається створити враження, ніби в атенському суспільстві гомосексуальні зв'язки схвалювали, а навіть заохочували. Тому, укладаючи собі картину звичаїв, які панували в атенському полісі доби Перікла, треба пам'ятати, що Павсаній не найкраще для цього джерело. Він виступає як зацікавлена особа і тому природно, що промовляючи зі своєї zaangażованої позиції, видає бажане за дійсне. Робить це з єдиною метою — переконати інших у етичній перевазі того типу любовного зв'язку, який насправді більшість його сучасників вважала ганебним. Див.: К. J. Dover. *Eros and Nomos*; К. J. Dover. *Greek Popular Morality*; К. J. Dover. *Greek Homosexuality*. London 1978.

³⁰ Див. у Олімпіодора [Olymp., Vita Plat., 3], Атенія [Athen., Deipnosoph. 187c], Арістіда [Aristides, Or. 46, II]. Цих відомих представників античної літературної критики цитує Р. Барі. Він подає також вичерпний перелік дослідників, які на той час висловили свої думки з приводу можливих інтерпретацій згаданого епізоду. Див.: R. G. Bury. *The Symposium of Plato*, с. xxii–xxiii.

фан наситився по саме горло³¹. Кожне з цих тлумачень видається переконливим. А зрештою, чому вибирати методом вилучення лише одну із гіпотез? Чи не міг Платон поглузувати водночас з усіх трьох персонажів, із вправністю великого майстра влучно запустивши з одного лука відразу три стріли?

186a₁–188e, Енкомій третій: Ериксімах вшановує Ероса

Щойно товариство з полегшенням зітхнуло, коли настала довгоочікувана павза після промови Павсанія, як на сцену виходить новий персонаж, знаний своєю харизмою «надавати всьому гармонію і порядок». Читач вже мав нагоду скласти перше враження про Ериксімаха, коли він, покликаючись на свій авторитет лікаря, закликав учасників бенкету утриматися від непоміркового вживання трунків³². Тепер Ериксімах має нагоду показати своє лікарське вміння, допомагаючи Арістофанові позбутися гикавки. В обидвох епізодах Ериксімах постає в доволі смішному світлі. Гумору Платонові не бракує: щойно його герой зі знанням справи повчав, як побороти гикавку, а вже в наступному реченні, так би мовити, «просто з мосту», він викладає теорію про влаштування світу³³.

Свою хвалу Еросові Ериксімах задумав у зовсім іншому ключі, ніж його попередники. Маючи неабиякі знання у ділянці натурфілософії, він представляє Ероса як космічну силу, що пронизує всю природу³⁴.

³¹ На користь цього аргументу промовляє сам текст: *Але чи то він переїв (ἢ ὑπὸ πλεῖσμονῆς), чи була на то якась інша причина (ἢ ὑπὸ τινοῦ ἄλλου), проте на Арістофана напала гикавка* [185d₁₋₂].

³² Ериксімах — живе втілення розсудливості і поміркованості. Зрозуміло, що він войовничий противник Афродіти посполитої і, перш ніж про неї згадає Павсаній, Ериксімах ввічливо попросає флейтистку, щоб не приземлити її присутності уранічної атмосфери, яка заповідалась на бенкеті. Коли розмірену бесіду в домі Агатона перерве діонісійська навала ватаги вуличних гульвіс на чолі з Алквіядом, Ериксімах просто відійде. Діонісійська оргія, в яку перетвориться поважна учта, явно не для нього. Див.: E. Zwolski. *Platon. Biesiada*, с. 77–85.

³³ Така послідовність викладу була характерною для медичних трактатів; їхні автори, зазвичай, починали від будови та функцій тіла, а закінчували викладом про влаштування та функціонування світу. Емпедокл, Алкмеон, Гіпократ були лікарями, але також філософами.

³⁴ В. Кобб вбачає у цій концепції Ериксімаха відлуння традиційних філософських теорій, які на той час були популярними в освічених колах атенського суспільства. Автор вказує також на те, що основні положення теорії Ериксімаха виказують вплив Емпедокла. Див.: W. S. Cobb. *Commentary on the Symposium*, с. 67.

Він рішуче відкидає авторитет міту і культу. Натомість у промові Ериксімаха виступає авторитет мистецтва зцілення; новочасна людина сказала б — авторитет науки. Свій задум Ериксімах здійснює педантично, але з поперемінним успіхом: подекуди його думка звучить непереконливо, зокрема, коли він екстраполює медичну доктрину на теорію музики і на релігію. Однак загалом концепція Ериксімаха дуже плідна і приведе до важливого висновку. Тільки цей висновок зробить вже Сократ, відкривши нове призначення Ероса як посередника між двома типами буття — фізичним та ідеальним³⁵.

⁴⁹ 186a₃–c₆ Ериксімах підхоплює тезу Павсанія про те, що насправді існує два Ероси — один наділений позитивними рисами, інший, навпаки, потворний. Ці міркування відрізняють обидвох персонажів від решти промовців: Ериксімах і Павсаній виступають моралістами. Однак моралізування Ериксімаха не має нічого спільного з етичним вченням Павсанія і досить швидко обривається без подальшого розвитку власне етичної теми. Ериксімах шукає доказів прекрасного і потворного Ероса у фізичній площині: саме в цьому сенсі його дволикий Ерос є одним і тим самим і в людських тілах, і в тілах усіх живих створінь, і в тому, що проростає із земного лона [186a₆₋₇]. Люблячим началом є тіло — хворе чи здорове. Якщо тіло має любовне прагнення до здорового начала, тоді це Ерос позитивний, якщо до хворого, — тоді це Ерос потворний. Питання полягає в тому, чи науку Ериксімаха можна було б успішно застосувати і до душі. Іншими словами, що мали б означати любовні прагнення душі до наповнення і опорознення. Можливо, наповнення можна пов'язати із засвоєнням знань, тобто із запам'ятовуванням, а опорознення — зі звільненням від незнання або, якщо це Ерос негативний, то опорознення мало б ототожнюватися із забуттям вже пізаного. Утім це вже коментар до тієї гіпотетичної частини промови Ериксімаха, яку її автор не вважав за потрібне висловити, свідомо оминаючи увагою все, що могло б мати стосунок до психічної чи ментальної сфери.

³⁵ Див.: L. Edelstein. *The Role of Eryximachus in Plato's Symposium* // *Transactions of the American Philological Association* 76 (1945) 85–97; D. Konstan, E. Young-Buehl. *Eryximachus' Speech in the Symposium* // *Apeiron* 16 (1982) 40–46; також R. G. Bury. *The Symposium of Plato*, с. xxix.

Зрештою, треба віддати належне Ериксімахові-природознавцю: професійна коректність не дозволяла йому висловлюватись про речі, які перебували поза межами його наукових спостережень.

⁵⁰ 186c₆-d₅ У цьому фрагменті Ериксімах формулює відмінність між теоретичними і практичними аспектами медицини³⁶, а це — важливе свідчення того, що античне мистецтво зцілення на той час вже переросло рівень простого ремесла і поступово стало своєрідним аналогом сучасної медичної науки.

⁵¹ 186e₂ В античності існувала традиція виводити походження родин, в яких із покоління в покоління практикували медицину, від легендарних цілителів, як от від Подалірія або Махаона, яких Гомер вважає синами бога медицини Асклепія [Hom., II, II, 731 і далі]. Хоч практика медичного ремесла, звичайно, не була монополією цих родин, однак існувала тенденція називати всіх цілителів Асклепіядами, — немовби їх приймали в такий спосіб до лікарської сім'ї внаслідок визнання їхньої майстерності. Сам Асклепій, за Гомером, навчився мистецтва зцілення у мудрого кентавра Хірона [Hom., II, IV, 219 і далі], що його Гесіод вважає сином Аполлона [Hes., Merkelbach-West fr. 51]. У багатьох містах Греції було встановлено культ Асклепія і його вшановували як бога; навіть у раціоналістичніші часи Платона за Асклепієм зберігали честь засновника медицини.

⁵² 187a₁ Гімнастика плекає культуру тіла, рільництво — культуру рослин; в обидвох цих сферах людської діяльності, вважає Ериксімах, неподільно править Ерос.

⁵³ 187a₄₋₅ Ериксімах цитує знаменитий фрагмент з Геракліта [Heracl., Diels-Kranz fr. B 51]. Він не перший, хто намагається, дещо скоригувавши, прояснити цей не зовсім зрозумілий вислів, але, здається, остаточно губить зерно Гераклітової думки. Принаймні Ериксімах радикально розходиться із сучасними інтерпретаторами цього фрагменту³⁷.

³⁶ Під теоретичним аспектом слід розуміти διὰ γυνωσις [186c], під практичним — те, що Ериксімах називає δημιουργία [186d₅].

³⁷ Зокрема див.: Дж. Реале. *Вступ до прочитання Бенкету Платона*, с. ххі цього видання.

⁵⁴ 187a₅-c₅ Це — найслабше місце Ериксімахової промови. Спочатку він пообіцяв викласти науку про двох Еросів, застосувавши її до всіх сфер людської діяльності. Коли ж дійшло до теорії музики, схема не спрацювала³⁸. Спочатку Ериксімах невдало виправив і хибно витлумачив Геракліта, відкинувши напружену гераклітівську гармонію: у Геракліта гармонія виникає з протилежностей, які перебувають у стані війни. Віддав перевагу пітагорейській гармонії протилежностей, що полягає у погодженні протилежних начал. «Завжди дбаючи про те, щоб мислити і чинити розсудливо, — влучно зауважує Едвард Звольський, — Ериксімах чинить вкрай нерозсудливо, наважившись вступити в суперечку з визнаним царем філософської думки з Ефесу»³⁹.

⁵⁵ 187d₇-e₄ Про обидвох Муз — Уранію і Полігимнію, згадує поміж іншими Гесіод [Hes., Theog. 75-79]. Однак Гесіод не розрізняє їх за специфічними функціями в моральному вихованні. Можна припустити, що в пошуку музичних засобів для морального виховання Ериксімах хотів наслідувати Павсанія (саме Павсаній нав'язав йому тему моралі, в якій Ериксімах — цілитель людських тіл і природознавець, — чувся доволі незграбно). Ериксімах вибрав Уранію (Οὐρανία) і Полігимнію (Πολύμνια, досл.: Многоспівна), оскільки їхні імена (у грецькому звучанні) найбільше нагадували тих двох Афродіт — небесну (Οὐρανία) і посполиту (Πάνδημος), про яких говорив Павсаній. Для самого Платона це було слушною нагодою висловити власні міркування з приводу морального впливу музичних ритмів і ладів. Згодом у *Державі* [Resp. 397-400] і *Законах* [Leges 799-802] він визнає позитивну силу за дуже небагатьма музичними ладами, натомість решту вважатиме шкідливими для виховання молоді.

³⁸ У самій гармонії і ритмі, стверджує Ериксімах, панує один Ерос (треба розуміти — небесний). Про двох Еросів йдеться щойно в людській сфері, коли музику творять і виконують люди, використовуючи її як засіб для виховання.

³⁹ Див.: Е. Zwolski. *Platon. Biesiada*, с. 83-84.

189a₁–c₃ Інтерлюдія друга: Арістофан готується до слова Нарешті, доклавши чимало труду, Арістофан таки позбувся гикавки і готовий прославляти Ероса. Він і тепер не оминає нагоди, щоб поглузувати з Ериксімаха. Пародіює, як то кажуть, «на лету». Ледве встиг Ериксімах сформулювати теорію про Ероси тіла до наповнення і опорожнення, як Арістофан підхоплює цю думку: якщо гикавку спричиняє переповнення в тілі, то він на собі переконався, що помічним для відновлення здорового балансу є процес опорожнення — пчихання.

189c₄–193e₂ Енкомій четвертий: Арістофан вшановує Ероса

Арістофан — найяскравіший представник старої аттичної комедії. Він любить посміятися зі слабкості людської природи, недосконалостей політичних устроїв і законів, має велику втіху, коли вдасться йому спародіювати на театральній сцені відомих майстрів трагедії чи визнаних учителів мудрости. На бенкеті в Алатона йому відведено роль сміхуна і треба визнати, що він грає її, можливо, не завжди з тактом, зате з великим смаком. Його промова — шедевр гротескної фантазії, гідної Рабле⁴⁰. Важко відрізнити, де тут — гра, жарт, пародія, а де щось глибше — саме зерно задуми, Арістофанова παιδεία. Арістофан перший із промовців повертає дискусію про Ерос до вихідної точки, до пізнання любови як прагнення, що торкає душу людини, спонукаючи її до пошуку повноти людської екзистенції. Арістофан перший говорить про Ероса, не як про засіб досягнення чогось, що є поза Еросом. Для Федра важливою була винагорода, яку можна заслужити любов'ю; для Павсанія Ерос був засобом для осягнення чесноти, для Ериксімаха — здоров'я тіла і стабільності в природі. Ериксімах говорив про природу загалом, Арістофан — про природу людини⁴¹. Любов може бути універсальною космічною силою, але в людських істотах Ерос є прагненням до щастя. Арістофанів міт — це перший крок впровадження у велику містерію любови, а закінченням буде віще слово Діотими⁴².

⁴⁰ Див.: R. G. Bury. *The Symposium of Plato*, с. xxx.

⁴¹ Див.: K. J. Dover. Aristophanes' Speech in Plato's *Symposium* // *Journal of Hellenic Studies* 86 (1966) 41–50.

⁴² Див.: L. Strauss. *On Plato's Symposium*, с. 119–142; також H. Neumann. *On the Comedy of Plato's Aristophanes* // *American Journal of Philology* 87 (1966) 420–426.

⁵⁶ 189d₄–190c. В Арістофановому міті люди є нащадками космічних богів і тому формою нагадують кулі⁴³. Будучи нащадками Сонця, Місяця і Землі, вони набралися зухвальства і перестали шанувати олімпійських богів. Тоді боги здійснили «каральну акцію»: розітнувши кулясті людські істоти навпіл, уподібноли їх до себе. Так люди втратили первісну космічну природу — досконалу, бо цілісну. У світлі цього міту людина немовби робить крок вниз еволюційною драбиною, але теперішня її не-самодостатність і брак досконалости стає для неї водночас стимулом до відновлення втраченої досконалої подоби. Якщо погодитися з тим, що міт спрямований не у минуле, а має актуальну вартість, то власне тепер, втративши божественну досконалість, людина стала людиною: вона пам'ятає свою первісну подобу і в пам'ять про неї шукає і не знаходить, але завжди прагне до втраченої повноти екзистенції. Отже, людина народжується в людині водночас із Еросом, який і є людським прагненням до відновлення у собі божественного взірця; завдяки цьому прагненню вона досягає й найвищого ступеня людської самореалізації.

⁵⁷ 190c₁₋₃ Арістофан інтерпретує гомерівський міт про двох гігантів — Ефіялта і Ота. Повставши проти правління богів-олімпійців, вони здійснили сходження на небо, аби встановити на Олімпі гору Оссу, а на її вершині поставити Пеліон [Hom., Od. II, 307–320].

⁵⁸ 190d₉–e₁ Яйце, зварене круто, можна розрізати навпіл тонкою волосиною. Мабуть, суть порівняння полягає в тому, щоб показати, як легко Зевс зруйнував досконалу людську природу, порозтинавши людей навпіл.

⁴³ Слово στρογγύλος, круглий, яким Арістофан окреслює первісну форму людських істот [189a₆], Платон уживає також в іншому діалозі, у дискусії про те, яку форму має Земля [Phaedo, 97e]. У комедії *Мир* той же Арістофан говорить, що у варварів Сонце, Місяць і Земля є богами і вони не вірять, як греки, що боги мають людську подобу [Aristoph., Pax 406–411]. Також Геродот, описуючи звичаї варварів, розповідає, що перси поклонялися небесним світилам [Her. Hist. I, 131]. Див.: Leo Strauss, *On Plato's Symposium*, с. 120–121.

⁵⁹ 191b₈₋₁₀ Не зовсім зрозуміло, що має на увазі Арістофан. Цикади звичайно розмножуються статевим способом, хоч їхнє потомство падає в землю і, поки не підросте, залишається в землі. Щоправда, один із видів цикад (їх називають ще кониками-стрибунцями) відкладають яйця просто в землю⁴⁴.

⁶⁰ 191d₃₋₅ Грець. слово *σύμβολον* первісно означало предмет, який приятелі, коли прощалися, ламали на дві частини. Зустрівшись через багато років, ці дві половини стуляли по лінії розламу. Це був знак або символ давніх стосунків.

⁶¹ 192a₂₋₈ У цих словах можна прочитати пародію на «безапеляційне» твердження Павсанія, що любов до юнаків приваблює тих, хто наділений більшим розумом [181c₂₋₆]. Сучасників Арістофана вони мали б розвеселити, бо нагадували відомий жарт *cum grano salis*: у народі підсміювалися, що політики часто бувають в юності (пасивними) гомосексуальними партнерами, адже замолоду дбають про забезпечення успішної політичної кар'єри. У всякому разі цей жарт свідчить про популярний статус певного виду любовних стосунків, узвичаєного в елітарних колах атенського суспільства.

⁶² 192c_{3-d} Цей фрагмент промови, хоч і звучить дуже загадково, містить квінтесенцію задуму Арістофана, висловлює ідею, заради якої він і оповідає свій міт. Ставить важливе питання про те, що є об'єктом любовного прагнення. Банальну відповідь, що таким об'єктом є любовна насолода, Арістофан заперечує і показує її абсурдність. Далі інтригує, називаючи «ясним» [192c₃] зовсім «темний» вислів: *душа кожного бажає чогось іншого, і те «щось» (ἄλλο τι) вона не вміє висловити, але провіщає, і пробує розгадати віщування* [192c_{3-d}]. Здавалося б, треба справжнього мудреця, щоб відчитати такий оракул. Але згадаймо про

⁴⁴ Едвард Звольський згадує в коментарі до цього фрагменту відомий завдяки Евріпідові міт про Ерехтея, якого Гефест «посіяв у землю», а земля, породивши, віддала на виховання богині Атені [Eur., Ion, а також втрачена трагедія Erechtheus]. Сам Арістофан, комедії якого є багатим джерелом для пізнання грецьких звичаїв, розповідає, що в Атенах чоловіки мали звичай оздоблювати цикадами голови [Aristoph., Equites 1321-1334; Aristoph., Nubes 984-986]. Див.: E. Zwolski. *Platon. Biesiada*, с. 91-92.

Платонів принцип: не віддавати найсокровенніші свої прозріння на поталу перові та письму. Письмо — лише засіб для пригадування речей, які читач вже має знати. Письмо — лише натяк — *sapienti sat*. Дослідники Платонового тексту по-різному розгадують загадку цього таємничого *щось*, яке Арістофан наділяє гідністю об'єкта любовного прагнення. Безперечно, цей об'єкт передбачає трансцендентну тенденцію людського Ероса. До такого тлумачення схиляє, зокрема, дієслово *μαντεύεσθαι* (запитувати оракул; віщувати), що розкриває вертикальний стосунок душі до якогось вищого об'єкта прагнення. Арістофан не дасть відповіді, що є цим об'єктом, але відкриє новий простір для його пошуку. Право посвячення в найсокровенніші істини Платон залишить за Діотимою, віщункою з Мантінеї. Характерна ознака всіх великих творів — розуміння цілості передбачає розуміння окремих частин і *vice versa*⁴⁵.

⁶³ 192d_{1-e} Уявна сцена нагадує картину, яку змальовує Гомер. У Гомера Гефест у ковальському всеозброєнні застає Афродіту, зрадливу дружину, в обіймах Ареса. Гефест ув'язнює коханців у золотих тенетах, що їх блискавично сплітає і майстерно накидає на перелюбників, а тоді кличе інших богів подивитися на цю безсоромність [Hom., Od. VIII, 266-366]. В Арістофана, однак, пропозиція Гефеста — поєднати коханців — звучить привабливіше.

⁶⁴ 193a₂₋₄ Наші знання про історію Аркадії та її політичні стосунки зі Спартою дуже скупі й випадкові. З історії Ксенофонта, однак відомо, що 385 року до Р. Х. лакедемонці захопили Мантінею в Аркадії, а її жителів, які виявляли непокору, розселили, поділивши на чотири частини [Xen., Hellenica V, 2, 1-7]. Згадку про це покарання за політичний опір владі, Платон, ймовірно, використав для порівняння з погрозою Зевса, який попереджав людей, що в разі подальшого зухвальства супроти богів він і

⁴⁵ Див.: Дж. Реале. Вступ, с. xxiv-xxv. Це — найпроникливіше прочитання арістофанівського міту, яке є своєрідним підсумком найновіших інтерпретацій тексту *Бенкету*. Деякі дослідники пропонують принципово інше тлумачення промови Арістофана і розуміють його Ерос лише в площині пошуку *alter ego*. Див. зокрема: H. G. Wolz. *Philosophy as Drama: An Approach to Plato's Symposium* // *Philosophy and Phenomenological Research* 30 (1970, 3) 323-353; L. Strauss. *On Plato's Symposium*, с. 119-142.

вдруге розділить їх навпіл і тоді буде з кожної людської істоти чотири. Однак, зауважмо: якщо йдеться саме про цю подію, то Платон знову допускає анахронічну похибку (бенкет в Агатона відбувся 416 року до Р. Х.)⁴⁶.

⁶⁵ 192e₁₂–193b, Мотив, закоріненої в людській гордині, провини, що її наслідком є втрата людиною первісної божественної природи, дуже нагадує біблійний. Прочитання залежить від герменевтичної перспективи, яку ми оберемо, для розуміння того єдиного (έν) і цілого (τὸ ὅλον), про яке говорить Арістофан. Якщо це лише єдність у фізичному вимірі, то відновити божественну природу неможливо. Навіть якби бог міг і хотів сплавити дві людські істоти в одне ціле, йому вдалося б створити лише механічну єдність, але він ніколи не досягнув би тієї ідеальної єдності, в якій збереглися б два людські індивіди [192e₁₋₅]. «Один чи двоє — все одно загинуть» [Arist., Politica II, 4, 1262b]⁴⁷. У такому прочитанні Ерос Арістофана наскрізь трагічний (у тому сенсі, як ми вживаємо це слово в повсякденній мові). Парадоксально, що в такому трагічному світлі його представляє комічний поет. Якщо, однак, це Єдине є чимось вищим — втраченим ідеальним Благом, що є Благом у собі, тоді з допомогою Ероса людина може повернути собі втрачену повноту екзистенції. Ерос перестає бути трагічним і набуває ознак могутньої преображаючої сили.

193e₃–194e₂ Інтерлюдія третя: іронія Сократа

Ця сцена є діалогом між Сократом і Агатомом. Обидва висловлюють побоювання, що їхні промови не будуть мати визнання і обидва не щирі у своїх словах. Сократ іронізує з Агатона, Агатон кокетує з товариством в передчутті високої похвали за свою промову — ще переповнений гордістю за недавню перемогу на сцені театру. Сократ робить спробу заманити Агатона в пастку філософського аргументу про невігластво більшості, — якщо порівнювати її судження з оцінкою кількох розумних людей. Федр, який відчуває відповідальність за утримання бесіди в руслі визначеної теми, застерігає Агатона від продовження розмови із Сократом.

⁴⁶ Див.: K. J. Dover. The date of Plato's *Symposium* // *Phronesis* 10 (1965) 2–20.

⁴⁷ Henry G. Wolz. *Philosophy as Drama*, с. 336.

194e₃–197e, Енкомій п'ятий: Агатон вшановує Ероса

Нарешті — кульмінаційний момент. Черга воздати хвалу Еросові підійшла до Агатона. Товариство сподівається почути від гостинного господаря прекрасне слово. Зрештою гостей запрошено на бенкет з нагоди перемоги Агатона в поетичному змаганні, і саме його мистецтво слова є головним призвідником учти. Чи виправдає Агатон ці сподівання? Очевидно, так. Але й сподівання можуть бути різними. Згадаймо іронію в устах Сократа, якою Платон передає скепсис філософа щодо трагедійної поезії і показує її поверхневисть як жанру: створена пером умілого майстра, поезія може приваблювати музикою і ритмом, але для неї невластивий пошук заради пізнання істини [175e₄₋₉; 194a₈–b₉; а також Resp. 596–603]⁴⁸. Отож, Агатон не зрадить сподівань. Він проголосить справді блискучий енкомій Еросові з дотриманням усіх формальних правил поетичного мистецтва. Його слово зачарує багатством образів, вишуканістю стилістичних фігур, віртуозністю алітерацій і асонансів, а наприкінці окрилений силою поетичного натхнення, Агатон перейде ще й до складних ритмічних побудов, яких його навчила вибаглива Муза ліричної поезії. Питання полягає в тому, чи зуміє Агатон піднятися понад очікувані від нього сподівання? Чи висловить у своїй промові ідеї, які наблизять до розуміння Ероса, головної теми Бенкету? Стверджувальна відповідь на це запитання є також безперечною. З усіх промовців, які вже мали нагоду пописатися своїм розумом і талантом у прославі Ероса, Агатон чи не найближче підходить до розуміння його природи. Далеко зайшов Арістофан. Але він казав про природу людини і про Ерос, який народжується в людській душі, коли людина стає людиною. Агатон перший веде мову про самого Ероса і формулює питання про те, якими якостями наділений цей бог. І хоч у відповіді на це запитання, Агатон кожною лінією і барвою змальовує власний образ, — а може, саме тому, — йому привідкриється істина: про Ероса неможливо говорити без уваги на красу, краса є об'єктом його прагнення, предметом вічної його туги. Висловлення цієї істини — справді кульмінаційний момент у тій частині композиції твору, де автор готує ґрунт для вербалізації філософських і містичних

⁴⁸ Див.: G. R. F. Ferrari. *Plato and Poetry* // *Cambridge History of Classical Literary Criticism* / ред. G. Kennedy, т. 1. Cambridge 1989, с. 92–148; також L. Strauss. *On Plato's Symposium*, с. 120–141.

інтуїціїй Ероса. Головну ідею свого задуму Платон довірить висловити Сократові й Діотимі — філософові й віщунці з Мантінеї.

⁶⁶ 194e₃ Агатон єдиний, хто — не випадково! — починає свою промову з емфатичного я, ἐγώ. Агатон — Нарцис, тож цей зачин вкотре засвідчує таке його самоусвідомлення.

⁶⁷ 195a₇₋₁₀ Агатон хвалить Ероса коштом інших богів — називає його найдостойнішим і найпрекраснішим з усіх (εὐδαίμονέστατος καὶ κάλλιστος). Його побоювання про те, що такі слова можуть викликати осудження і докір, цілком виправдане: боги за означенням досконалі, інакше вони перестали б бути богами.

⁶⁸ 195a₁₀₋₁₁ Називаючи Ероса наймолодшим з усіх богів (νεώτατος θεῶν), Агатон заперечує Федрові. Пор.: 178c₁₋₂.

⁶⁹ 195b₄₋₅ Слабкий аргумент для доказу, що Ерос є наймолодшим з усіх богів. Показово, що сам Агатон вважає свій аргумент неспростовним доказом (μέγα τεκμήριον). У задумі ж автора — це радше «великий доказ» нарцистичної вдачі Агатона.

⁷⁰ 195b₇₋₈ Кронос і Япет із покоління титанів, обидва були синами Урана [Hes., Theog. 507]. У повсякденній мові греки згадували обидвох, коли говорили про якісь речі з незапам'ятних часів. Ми кажемо «старий як світ». З огляду на параномазію Κρόνος – Χρόνος, було б дотепно, якби греки, кажучи «старий як Кронос», мали на увазі «старий як час». Однак це тільки припущення — лексикографічні джерела не засвідчують подібної ідіоми.

⁷¹ 195b₈₋₉ Дослідники, які вивчають збережені фрагменти філософів-досократиків, не засвідчують у Парменіда жодних згадок про ці мітичні події. Утім завдяки Гесіодові знаємо численні приклади жорстокої боротьби між богами [Hes., Theog. 176–179; 709–711]. Ця боротьба набувала особливого розмаху і сили, коли йшлося про боротьбу поколінь: *Теогонія* оповідає, як Кронос скопив свого батька Урана, а потім самого Кроноса ув'язнив Зевс, його син. Все це діялося ще до встановлення світового порядку — перед початком світу (грец. κόσμος — порядок, а відтак краса).

⁷² 195d₃₋₄ Перефразована цитата з Гомера [Hom., П. XIX, 92–93]⁴⁹.

⁷³ 196a₆–b₄ Ерос і квіти — традиційний мотив грецької лірики.

⁷⁴ 196b₅–197b₃ Хоч промова Агатона наскрізь поетична, їй не можна відмовити і в стрункості викладу. Агатон від самого початку обіцяє бути методичним, сиріч послідовним (грец. μέθοδος дослівно означає *за визначеним шляхом*) і, треба визнати, дотримує слова. Спочатку він наділяє Ероса чотирма атрибутами, які засвідчують незрівнянну красу бога: Ерос Агатона молодий [195a₁₀₋₁₁], ніжний [195c₆–196a₁], плинний [196a₂₋₅] і відзначається свіжістю барв — характерна ознака квітів, які ще не відквітли [196a₆–b₄]; серед чеснот Ероса Агатон називає справедливість [196b₇–c₃], розважливість [196c₄₋₁₀], відвагу [196c₁₀–d₄] і мудрість [196d₅–197b₃].

⁷⁵ 196c₃ «Закон всьому владика», — сказав ще Піндар [Pind., Maehler fr. 169]. «Законои — владики держави», — проголосив учень Горгія Алкідам [Alcidamas, Muir fr. 16; Arist., Rhet. 1406a].

⁷⁶ 196c₄₋₆ Серйозніший аргумент про розважливість як чесноту, що погамовує пристрасі та бажання, Платон викладає в діалозі *Протагор* [Prot. 353c–357e].

⁷⁷ 196c₁₀–d₅ Оскільки сам бог війни Арес підвладний силі любови, Ерос за відвагою не має собі рівних. Важко знайти логіку в такій «логіці»⁵⁰. Деякі дослідники вважають цей уривок перефразованою цитатою із втраченої трагедії Софокла *Тієст*: «Супроти Необхідности не виступить навіть Арес» [Soph., Radt fr. 236]. Шукаючи доказу на підтвердження відваги Ероса, Агатон робить звичайну заміну: «з необхідности» місце Необхідности займає Ерос.

⁷⁸ 196e₁–197b₃ Бажаючи й собі наслідувати Ериксімаха, і через зв'язок, який існує між мистецтвом поезії та Еросом, прослави-

⁴⁹ Поетичні цитати, майстерно вплетені в загальну прозову канву мови, є лише одним з оздоблювальних елементів з арсеналу поезики Агатона.

⁵⁰ Див.: R. Waterfield. Explanatory notes // *Plato. Symposium* / перекл., вступ і коментар R. Waterfield. Oxford 1994, с. 83. Пор. також: Hom., Od. VIII, 266–366.

ти й своє ремесло [186b₄-e₄], Агатон називає Ероса поетом. Він використовує широкий смисловий простір цього слова (ποίησις, поезія, означає не лише один вид мистецтва, а й всяке творення), щоб представити Ероса як основну творчу силу, завдяки якій здійснюється всякий перехід від небуття до буття. Поезія — це лише одна царина творення, де править Ерос: адже всяке творення відбувається з любови. Пор.: [205b₆-c₁₁].

⁷⁹ 197b₂₋₃ Агатон пропонує *circulus vitiosus*: якщо Зевс навчився мистецтва правити людьми і богами в Ероса, то або Ерос навчив Зевса управляти собою, або він не є бог. Перше звучить абсурдно, друге — суперечить самій концепції Агатона, яка побудована на тому, що Ерос таки є богом.

⁸⁰ 197b₆₋₇ Історія Олімпу ділиться на час до народження Ероса і час після його народження. З народженням Ероса закінчилося суворе панування божественної Необхідности. Стара невмолима богиня поступилася юному і вродливому богові: прийшла пора любови і краси⁵¹.

⁸¹ 197b₈₋₉ Агатон робить важливий поступ в осягненні суті Ероса: від прекрасного Ероса, якого наділив багатьма епітетами [195a₇-196b₄], він приходять до розуміння Ероса як дії⁵². Агатон, однак, лише несміливо торкається цього питання. Сократ на цій основі розгорне блискучу діалектику пошуку аргументів на підтвердження цієї тези [199c₄-201d₁].

⁸² 197c₆₋₇ Правдоподібно, Агатон впроваджує ще одну цитату: її джерело невідоме.

⁸³ 197c₆-e₅ Цей ритмічний пасаж, що його сам Агатон, мабуть, вважав «родзинкою» свого виступу, зіткано з усіх можливих елементів високого стилю. Дослідники одностайні в тому, що Платон задумав ці рядки як пародію на стиль славного своїми риторичними викрутасами Горгія⁵³.

⁵¹ Інакше навчав розсудливий Тімей [Tim. 48a]: у нього Необхідність (Ανάγκη) діє у спілці з Розумом: вона — лише рушійна сила, а вище начало — сам деміург. Див.: E. Zwolski. *Platon. Biesiada*, с. 120.

⁵² Досл.: ἐκ τοῦ ἐρᾶν τῶν καλῶν πάντ' ἀγαθὰ γέγονε καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις (з любови до краси сталися богам і людям всілякі блага) [197b₆₋₇].

⁸⁴ 197e Агатон розпочав і закінчує свою промову, звертаючись до Федра. Можливо, віддає йому належне, як винуватцеві за думу; а, може, відповідає на його закид поетам, що не присвятили Еросові жодного рядка [177b₁]. У всякому разі відтепер цей закид вже не актуальний. Агатон ликує. Його Муза вже вкотре його не зрадила.

198a₁-199c₃ Інтерлюдія четверта: Сократ виходить на сцену

Коротка сцена, що відбувається після тріумфальної промови Агатона, має важливе композиційне призначення. Вона є своєрідним епілогом до першого акту і впровадженням до другої частини дійства. Перший акт закінчився перемогою Агатона. Трагедія, яку він представляв, ще раз засвідчила свою популярність. У другому акті головну роль призначено зіграти Сократові. Чи вдасться філософу подолати поета? Що зможе протиставити Сократ прекрасній і розкішній мові свого суперника? Сократ наставлений рішуче. Він буде говорити інакше — правдиво і найменше дбаючи про красу вислову.

⁸⁵ 198c₃ Горгій з Леонтіни Сіцилійської (485–380 до Р. Х.) — відомий софіст, найбільше прославився в царині риторики. Створив цілу науку про те, як складати художню прозу. Для посилення її психологічного впливу, ввів до прози багату систему поетичних засобів. Серед них — аналогічне фразування (ізоколони), увиразнення слів методом протилежних позицій (антитези), античні рими, які полягають в однаковому звучанні прикінцевих фраз (гомойотелевтони), ритмічно оформлені клавзули, алітерації і асонанси, гра слів через використання подібности звучання і т. д. У літературній критиці того часу ці поетичні прийоми отримали назву горгіянських фігур; цього терміна вживають у риториці й по нині. Промова Агатона — блискуче втілення риторики горгіянського зразка.

⁸⁶ 198c₂₋₆ Сократ відчував майже фізичне несприйняття горгіянської риторики і розумів можливості й небезпеку її психоло-

⁵³ Скрупульозний аналіз риторичних фігур і метрів, які використовує Агатон у цьому уривку, пропонує К. Довер. На його думку, Платон мусив побороти неабиякі труднощі, щоб витворити таку класичну горгіянську конструкцію і водночас зберегти в ній бодай рештки змісту. Див.: K. J. Dover. *Commentary*, с. 124.

гічного впливу. Він робить гримасу: Горгона так нагадує йому Горгія!⁵⁴ Від самого вигляду цього чудовиська люди кам'яніли від страху [Hom., Od. XI, 633–635], але водночас Горгона манила, мала в собі щось привабливе. Подібне пережив і Сократ від розкішних горгіянських фігур щойно представленої мови. Його страх марно: слово Агатона таки полонило публіку — сидять, мов заворожені. Тільки Сократ бунтує: знімає полуду поетичних чарів.

⁸⁷ 199a₃ «Язик давав присягу, розум — осторонь». Майже в усіх коментарях вказують, що це перефразована цитата з Евріпіда [Eur., Hipp. 612], але можна припустити, що в греків була приказка на той випадок, коли жалкували за сказаним, достеменно як у нас: «Що в мудрого на умі, то в дурного на язиці».

199c₄–212c₃ Енкомій шостий: Сократ вшановує Ероса А. 199c₄–201d₁ Сократ запитує Агатона

Енкомій Сократа буде останньою хвалою Еросові, — принаймні цього разу, в домі Агатона. Власне енкомію передуює розмова з Агатonom, яку можна вважати мініатюрним взірцем Платонового мистецтва діалектики. Сократ послідовно ставить запитання і крок за кроком підводить співрозмовника до визнання хибності його початкових аргументів. Агатон відступає без опору, віддає одну за одною свої позиції, які щойно звучали так переконливо і гарно. Діалектичним шляхом Сократ з Агатonom приходять до розуміння Ероса як суб'єкта, а не об'єкта любові. Приходять до тої вихідної точки, що послужить Сократові фундаментом для побудови філософської концепції Ероса як вічного прагнення до Краси, Блага і Мудрости.

⁵⁴ Сократ вдається до улюбленого прийому Горгія — гри слів, побудованої на співзвучності імен, у цьому разі неблагозвучних. Горγῶ — ім'я морського чудовиська; γοργός грецькою мовою *страшний*. Горгона була страшною і згубною для тих, хто на неї дивився. Хто подивився їй в очі — ставав каменем. Подібна небезпека підстерігала й слухачів горгіянської мови. Хто її слухав, вже не міг побачити за зовнішнім блиском відсутності змісту.

⁸⁸ 199d₂₋₆ Сократ запитує про об'єкт, а не суб'єкт любові і сам уточнює запитання: родовий відмінок у грецькій мові передбачає, як і в українській, два прочитання⁵⁵.

⁸⁹ 201a₂–b₁₂ Важко не згубити логічного ланцюжка чи, інакшими словами, не «втратити голови», стежачи за запитаннями, які послідовно підшукує і незворушно формулює Сократ. Цей уривок — класичний зразок діалектичного методу Сократа: спосіб ведення діалогу полягає в тому, щоб «випробувати» всі можливі аргументи і шляхом їх спростування або визнання творити основу для філософського пошуку істини.

⁹⁰ 201c₁₋₂ Грец. καλός (це слово перекладають переважно *прекрасний, гарний*) має широкий семантичний діапазон і охоплює загалом увесь простір позитивної семантики — моральну чесноту, фізичну красу, функціональну придатність. Платон дуже уважний до вжитку цього слова: сказати, що всі благі речі є прекрасні, — не те саме, що ствердити, ніби всі прекрасні речі є благі. Агатон каже, що об'єкт любові прекрасний, натомість Діотима ствердить, що об'єктом Ероса є Благо.

В. 201d₇–210a₃ Сократ оповідає науку Ероса, якої його навчила Діотима

З появою Діотими у ході енкомію настає несподіваний злам. Ми не маємо реальних свідчень історичності її особи. Скидається на те, що ця жінка, яка так несподівано входить до чоловічого товариства і забирає повноцінний, якщо не визначальний, голос у висвітленні теми Ероса, є художнім вимислом автора. На користь цього аргументу промовляє саме ім'я Діотими та її походження з Мантінеї: якимось дивним збігом обставин ця жінка, яку Платон, окрім іншого, наділяє авторитетом віщунки, має ім'я, що вказує на її зв'язок із божественним світом (корінь διο- означає Зевса; τιμή — пошана; діότης — досл.: та, що має пошану від бога), а її рідне місто — назву, що неначе заповідає дар віщунства (пор.: μάντις — віщунка, і назву міста Μαντινεία). Як для історичної особи забгато містики, як для художнього вимислу — достатньо винахідливості й хисту.

⁵⁵ У синтаксисі розрізняють родовий відмінок об'єкта — напр. «любов батька», тобто «любов до батька», і родовий відмінок суб'єкта — «любов батька», коли йдеться про батька, що любить.

Дослідники висловлюють кілька гіпотез на пояснення появи в ролі alter ego Сократа саме Діотими⁵⁶. Навіть якби це був чоловік, довелося би шукати причину, чому Сократ раптово опиняється у невластивій для нього позиції учня, якому тим самим діалектичним методом хтось інший і, очевидно, мудріший викладає науку Ероса. Текст Платона виправдовує таку позицію, оскільки роль учня у відрізненні в образі Сократа його сутність філософа і допомагає глибше зрозуміти самоіронію, гідну істинного шукача мудрости.

Парадоксальним, однак, є те, що в цьому новому розподілі ролей Сократа повчає жінка. Античне суспільство з його усталеними уявленнями про місце жінки в соціумі мало пережити це як певний шок. Деякі дослідники вбачають тут ознаки гендерної боротьби, що точилася в Афінах, а самому Платонові приписують роль першого в античній історії фемініста⁵⁷. Однак, оскільки текст Бенкету не може бути джерелом для підтвердження чи спростування цієї гіпотези, до того ж її підтвердження чи спростування суттєво не впливає на розуміння тексту Платона, залишмо її на розгляд фахівців, які займаються історією гендерних проблем.

Натомість плідною для інтерпретації Бенкету є інша гіпотеза, яка вказує на безпосередній зв'язок між особою Діотими, віщунки з Мантінеї, та містичним досвідом Ероса, що ним було натхнення Сократа в дорозі на бенкет до Агатона [175a₇-b₂] (див. прим. 18). Щоб розповісти про те, що відкрилося йому в момент споглядання вищої дійсності, Сократові була потрібна віщунка, яка б представила його досвід як одкровення, одержане від бога. Цей містичний елемент найбільше випадало репрезентувати якраз жінці, бо саме жінки здійснювали в грецьких культах ініціації в містерії: як і еротична ліствиця Платона, вони закінчувалися видінням і спогляданням ідеальної дійсності⁵⁸.

⁵⁶ Щодо дискусії довкола питання історичності Діотими та її ролі в Бенкеті Платона див.: D. M. Halperin. Why is Diotima a Woman? Platonic Eros and the Figuration of Gender // D. M. Halperin. *One Hundred Years of Homosexuality and Other Essays on Greek Love*. New York 1990, с. 113–151.

⁵⁷ Дж. Сантас пояснює роль Діотими в Бенкеті з вирівнюванням статусу жінки, що простежується в *Державі* Платона. Див.: G. X. Santas. *Plato and Freud: Two Theories of Love*. Oxford 1988, с. 14–57.

⁵⁸ Див.: Дж. Реале. Вступ, с. xxix.

⁹¹ 201e₄₋₅ Логіка контексту вимагає від Сократа сформулювати хибне твердження, яке насправді належить Агатонові⁵⁹. Це привласнення чужої помилки Джованні Реале вважає одним із виявів делікатності і такту з боку Сократа⁶⁰. Щоб не зрадити істині, але й не образити Агатона, та ще й у день його свята, Сократ сам стає на його позицію, щоб у такий спосіб показати її помилковість.

⁹² 202a₅₋₁₀ У цьому фрагменті «знання» (ἐπιστήμη) і «розуміння» (φρόνησις) виступають термінологічними синонімами. Термінологічну вартість має також словосполучення «правильна думка» (ὀρθή δόξα). Цим терміном Платон окреслює поняття, яке в його епістемології є моментом переходу від нерозуміння до знання. Пор.: Meno 97a–99a; Theaet. 201d–210a.

⁹³ 202d₆₋₇ У грецькій мітології боги не завжди прекрасні й благі. Однак Діотима робить «ревізію» мітологічної теології і пристосовує її до свого філософського світогляду, де боги наділені всіма позитивними якостями в абсолютному ступені.

⁹⁴ 202d₂–203a₉ Жоден із критеріїв, які Діотима називає неодмінними для богів, не підходить на окреслення природи Ероса. Ерос не є ані прекрасним, ані благим — а це ж *conditio sine qua non* для всякої безсмертної природи [202d₂₋₇]. З цього, однак, не випливає, що Ерос смертний [202d₈₋₁₁]. Діотима представляє космос як своєрідну єрархію, де на полярних точках визначено місце для безсмертних богів і для людей. Опозицію боги — люди трактовано за аналогією до протилежностей прекрасний — потворний, благий — поганий. Дистанція між ними така велика, що логічно припустити існування чогось, що не є ні першим, ні другим, і водночас має в собі ті властивості, які в абсолютному ступені притаманні полярним сутностям [202b₁–202b₃]. Отож, поміж богами і людьми має існувати якась природа, яка не є ні смертною, ні безсмертною. Такою

⁵⁹ Грецький текст містить певну двозначність: εἴη δὲ [Ἐρως] τῶν καλῶν може означати, і те, що Ерос є любов'ю до прекрасного, і те, що Ерос сам є прекрасний. Агатон стверджував і те, і те: він зробив важливий висновок, що Ерос є прагненням до прекрасного [197b₁], і надлив Ероса атрибутом краси [195a₁; 197c₁].

⁶⁰ Див.: Дж. Реале. Вступ, с. xxix.

природою наділені істоти, що їх греки називали даймонами (δαίμονες) або ж духами. Ерос — один із таких духів [202e₂₋₆]. Його роль у космічній ерархії, з огляду на те, що він утримує єдність цілого космосу, — неоціненна. Світ богів не перетинається з людським, і якби не Ерос, завдяки якому відбувається спілкування між богами і людьми, космос розпався б на окремі частини, між якими не було б жодного зв'язку [203a₄₋₆].

Яку силу має Ерос, цей великий дух, і як розуміти призначення його посередницької функції? Існуючи посередині між богами і людьми, він має знання божественної краси та блага і відкриває людям очі на *у-бог-ість* їх власної природи. Внаслідок такого усвідомлення Краса, Благо, безсмертя стають об'єктами людського прагнення, і люди виявляють його в молитвах, жертвоприношеннях і священних обрядах. У цих «духовних» діях, під час яких люди спілкуються з богами, Ерос є посередником і тлумачем (досл. герменевтом, ἐρμηνεύων), бо й саме спілкування між обидвома світами відбувається через Слово [202e₈–203a₃]⁶¹.

⁹⁵ 203b₁₋₆. Окресливши природу Ероса філософською ідіомою *τι μεταξύ* (досл.: *щось посередині*) [202b₄], Платон поглиблює її за допомогою мислення образами. У міті про народження Ероса відображено головні константи цього духа; тут кожний елемент оповіді по-філософськи виправданий, кожна словесна деталь — поетично-знакова. Інтерпретація цього міту — ще один крок до розуміння Ероса, його сутності, яку Платон бачить як напругу, прагнення досягнути те, в чому Ерос, *успадкувавши природу своєї матері, має вічну нужду* [203d₃₋₄]. Він *бездомний* (ἄοικος) [203d₂], ніде на цій землі не знаходить спокою; його хвилиний перепочинок, що його Платон передає метафорою сну, *відбувається на порозі або край дороги просто неба* [203d₂₋₃].

⁶¹ В інтерпретації цього уривка особливої уваги заслуговує не випадковий добір лексики: ἐρμηνεύων [202e₇], ὁμιλία, διάλεκτος [203a₁]. За кожним словом з цього лексикону стоїть логос, бо Ерос здійснює передусім словесну службу. Демонічна сила Ероса полягає в тому, що через нього божественний Логос стає зрозумілим для людей. Через дію Ероса встановлюється і актуалізується зв'язок між обома світами, можливий тільки у словесному (розумовому) вимірі. Див.: С. Osborne. *Eros Unveiled*, с. 108–113; W. Cobb. *Commentary on the Symposium*, с. 71–73. У діялозі Федра Сократ ототожнює даймона з містичним голосом [Phaedr. 242c].

Поклик краси і добра, успадкований від батька, не дає йому спочинку; він — вічний подорожній на шляху до Мудрости⁶². Саме тому, що *він перебуває посередині між мудрістю і невіглаством, усе життя його приваблює філософія* [203d₈]. По матері Ерос немудрий і беспорядно бідний, зате батьківська частка його ества наділила його тугою за мудрістю: він любить мудрість і прагне стати розумним [203d₇₋₈]. Інакше кажучи, не буття (τὸ εἶναι), а набуття краси, благости, мудрости (τὸ γενέσθαι καλόν, ἀγαθόν, σοφόν) — ось де слід шукати справжню природу цього духа. Він — деміург сфери становлення. Наскрізь перейнятий естетичними, етичними та інтелектуальними прагненнями, він постає не з переповнення красою, благістю, мудрістю, а з необхідності й світлої пристрасти їх охопити.

⁹⁶ 204a₁. У грецькій мові філософія (φιλοσοφία) дослівно означає любов до мудрости. Якщо любов перебуває між мудрістю і невіглаством, а отже, є філософією в первісному, етимологічному значенні цього слова, то Сократова впевненість, що він чудово розуміється на всьому, що стосується любови [177d₇₋₈, 198d₂], не заперечує, а стверджує його знамените визнання: «Знаю, що нічого не знаю». Усвідомлення свого незнання — перший крок до філософії, адже воно породжує прагнення пізнавати мудрість.

⁶² Образно виписані штрихи до портрета Ероса — грубий (σκληρός) [203d₁], неохайний (αὐχηρός) [203d₁], босий (ἀνυπόδητος) [203d₂], бездомний (ἄοικος) [203d₂] — дуже нагадують характерні риси Сократа, як їх послідовно представить Алківїяд, виголошуючи енкомію Сократові. Така не випадкова алюзія, на думку дослідників тексту Платона, служить для того, щоб асоціювати любов з одним із специфічних типів людського прагнення, яким є філософське прагнення досягнути істину, прагнення, що його живим уособленням є Сократ — також посередник між трансцендентним ідеалом Мудрости і конкретною дійсністю людини. Сократ, як і Ерос, не є прекрасним і не є мудрецем, але є філософом, закоханим у Мудрість. Ерос, як любовне прагнення, виникає в душах, які прагнуть поєднатися з прекрасним, які мають зерно мудрости і відчують інтимний зв'язок з Красою. Див.: P. Hadot. *Excercices spirituels et philosophie antique*. Paris 1987, с. 103–148; також С. Osborne. *Eros Unveiled*, с. 94–101. Про Ероса як абстрактну проєкцію живої конкретної постаті Сократа див.: J. Hillman. *On Psychological Creativity // Eranos* 35 (1966) 370–398.

⁹⁷ 204b₆-c₆ Народження Ероса не випадково припадає на день уродин Афродіти — богині краси і любови. Платон вказує на органічний зв'язок між любов'ю і прекрасним. Однак у його розумінні краса — це насамперед інтелектуальна сутність. Позаяк *Ерос є прагненням до прекрасного, він неминуче філософ* [204b₃₋₄]. Філософствувати — означає насолоджуватися спогляданням краси і шукати істину. Внаслідок такого висновку Діотима приходить від розуміння Ероса як об'єкта любови до важливого ствердження Ероса як суб'єкта — τὸ ἐρῶν, а не τὸ ἐρώμενον [204c₄₋₆].

⁹⁸ 205a₁₋₃ В античній філософській думці щастя (εὐδαιμονία) було категорією передусім етичною; його тлумачили як *summit bonum*, як нагороду за добродетель. Тому щастя було найвищим устремлінням людських помислів і найвищою метою людського життя⁶³.

⁹⁹ 205e₁₋₄ Виразна алюзія до Арістофанового міту, яка може стати ще одним аргументом на підтвердження того, що персонаж Діотими в *Бенкеті* є художнім вимислом: адже згідно з текстом, діалог Сократа і Діотими відбувся задовго до бенкету, де Арістофан розповів міт про пошук людиною своєї половини.

¹⁰⁰ 206b₇₋₈ Ерос закоханий у життя: саме тому він прагне безсмертя, і саме тому він є родженням у красі — тілесній і духовній. Суть цього визначального щодо Ероса аргументу полягає в тому, що безсмертя, якого прагне Ерос, можна досягнути тільки через родження, бо всяке родження є прирощенням буття — початком нового життя, втіленням нових ідей і смислів. Неодмінною умовою всякого родження є краса, що виявляється в різних формах — фізичній, етичній і ментальній.

¹⁰¹ 206c₂₋₃ Діотима незвично міняє місцями поняття — вагітність у неї — причина, а не наслідок любови. В обидвох площинах реалізації метафоричного смислу — фізичній і духовній — ва-

⁶³ Арістотель називає щастя найвищим благом, виходячи з того, що призначенням людини є діяльність душі згідно з добродетельністю (кат' ἀρετήν) [Arist., Eth. Nic. I, 7, 1097a].

гітність передує зачаттю, бо зачаття і родження образно отождожені⁶⁴.

¹⁰² 206d₃ Мойри (грец. μοῖρα, доля) — у грецькому мітологічному світогляді богині долі і призначення людини. Найвідоміші три з них: Клото (Прядильниця) пряла нитку життя, Лахесіс (Дарувальниця) провадила нитку людської долі, Атропа (Невідворотна) перетинала нитку, коли наставала година смерті.

¹⁰³ 206d₃ Літія — у грецькій мітології — заступниця породіль.

¹⁰⁴ 206e₅ Діотима поглиблює метафору любови як родження в красі, впроваджуючи термін γέννησις — творення. Γέννησις стосується батьківської ролі в народженні дитини і взагалі активного начала у творенні нового буття, яке є не лише наслідком зусилля плоті, а й плодом людського духа.

¹⁰⁵ 208c₂ Порівняння із софістами звучить в устах Сократа, як іронія. На відміну від софістів з їхнім завжди авторитетним і догматичним тоном, Сократ шукає істину, виходячи з цілком протилежного самоусвідомлення: як істинний філософ, він знає, що нічого не знає.

¹⁰⁶ 208c, καὶ κλέος εἰς τὸν αἰὲ χρόνον ἀθάνατον καταθέσθαι — фраза прочитується як гекзаметр. Однак джерело, з якого Платон запозичив цей вірш, дослідникам наразі невідоме.

¹⁰⁷ 208d₃ Ахілл — один з найхоробріших героїв Троянської війни. Коли на десятому році облоги Трої Агамемнон відібрав його бранку — красуню Брісеїду, Ахілл, розгнівавшись, відмовив-

⁶⁴ Своїм аналізом часто застосовуваної у Платона сексуальної образності Майлс Ф. Барнет відкриває цікаву дискусію щодо подібності і відмінності між цією метафорою і метафорою повивального ремесла, яку Платон блискуче розвиває в діалозі *Teetemet* [Theaet. 150b6-e1]. Див.: M. F. Burnyeat. Socratic Midwifery, Platonic Inspiration // *Essays on the philosophy of Socrates* / ред. Н. Н. Benson. Oxford 1992, с. 53-65.

ся воювати далі. Тільки смерть його друга спонукала Ахілла відновити участь у Троянській війні⁶⁵.

¹⁰⁸ 208d₄ Патрокл — у грецькій епічній традиції один з головних героїв Троянської війни, друг Ахілла. Героїчно загинув від руки Гектора під мурами Трої. За однією з версій, боги подарували йому безсмертя й перенесли на острови блаженних, де після смерти перебував і Ахілл.

¹⁰⁹ 208d₄ Кодр — останній цар Атен. За переданням, дельфійський оракул звістив, що у війні з дорянами Атени не будуть завойовані, якщо загине їхній цар. Кодр врятував своє місто: перебравшись жебраком, він спровокував бійку з ворогами і загинув.

¹¹⁰ 208e₃–209c₁₀ Розгортаючи і поглиблюючи метафору вагітності і родження в красі, Діотима створює образ ідеального люблячого — філософа й учителя, який *носить в душі сім'я чесноти і ходить по світу, шукаючи прекрасне — прекрасну душу: спілкуючись з нею, він може розродитися в ній благодатним сім'ям свого мудрого слова* [209b₁₋₄]. Щоб не залишати недомовленим те, що може викликати запитання, подив, а то й спротив і несприйняття в сучасній свідомості, назвімо речі своїми іменами. Ця прекрасна душа — юнак. Учитель, *що ходить по світу, шукаючи цю прекрасну душу* (ζητείτε περιὼν τὸ καλόν) [209b₃] — це старший віком, збагачений мудрістю муж, який з молодих літ виношує в душі розсудливість і справедливість (σωφροσύνη τε καὶ δικαιοσύνη) [209a₇–b₁]. Вагітний сіменем у душі, він у зрілому віці відчуває пристрасне бажання родити і приводити на світ слово мудрости. Це — досить вичерпний і переконливий коментар щодо любови до юнаків, яка називалась у греків τὰ παιδικά. У тексті ці слова вимовляє Діотима, але наукова література майже одноставна в тому, що Діотима висловлює в *Бенкеті* думку

⁶⁵ Гнів Ахілла — основна тема Гомерової *Іліади*. «Без постаті Ахілла, — як зауважує Андрій Содомора, — *Іліада* як цілісний твір була б неможлива: розпалася б на низку окремих пісень, пов'язаних між собою хіба що мотивом Троянської війни. Дія поеми передає душевну драму Ахілла, його шлях від згубного гніву до душевного очищення й людяности». Як бачимо, і в Гомера цей шлях — це шлях любови. Див.: А. Содомора. *Жива античність*. Львів 2003, с. 30.

і погляд на Ерос самого автора. А тому цей уривок тексту треба трактувати серйозно, якщо ми хочемо збагнути смисл істинно платонічної любови до юнаків, любови, яка в параметрах Платонового мислення пов'язувалась, радше, з високою моральністю і розумом, аніж зі сліпою пристрасстю. Хоч мусимо визнати, що ця любов не заперечувала й не відкидала фізичного компонента стосунків — важливою є і краса тіла [208b₈₋₉], — але вона віддавала перевагу етиці взаємин, що їх можна окреслити як вертикальне напруження духовних сил. Саме через те і тільки через те, що Платон мислив категоріями духовного Ероса, категоріями Ероса пізнання, він віддавав перевагу обопільній приязні між чоловіками. Зауважмо — приязні між учителем і учнем, якщо йдеться про глибинний підтекст Платонових термінів *ὁ ἐραστὴς* та *ὁ ἐρώμενος*. Іншого годі й сподіватися з уваги на історико-етнографічний контекст твору. Платон дуже просто і раціонально пояснює свій вибір: чоловіче начало сильніше від природи і наділене більшим розумом. Для нас, однак, це пояснення надто лаконічне. Платон не міг врахувати похибок сприйняття, що до них приводить віддалена часова перспектива. Впродовж усього тексту Платон послідовно вживає щодо чоловічого начала модус уранічності, вищости. Мішель Фуко наголошує, що це — важлива риса грецького Ероса, і не лише Платонового, і застерігає, що до нього не можна прикладати поняття гомосексуальності в сучасному розумінні цього феномену⁶⁶. Такою була суспільна норма — жінці у Греції часів Перікла і Платона було відведено роль, яка відкидала її на маргінес суспільного життя. Те, що Платон не був революціонером у ставленні до жінок і сприймав узвичаєний статус жінки як даність, можна поставити йому на карб. Утім це дає також добру нагоду замислитись, чому Платон, який мислив Ероса як демона, що завжди посередині між протилежними началами — прекрасним і потворним, добрим і поганим, знан-

⁶⁶ М. Фуко. *Історія сексуальності*, т. 2. Харків 1999, с. 190–206. П'єр Адо зазначає, що у стосунках учителя і учня в Греції часів Сократа спостерігається певне наслідування архаїчного виховання воїнів. Про ці стосунки дуже часто говорили, вдаючись до еротичної лексики. Тому важливо не забувати ще й цієї специфічної для теми виховання риторики. Див.: P. Hadot. *Exercices spirituels*, с.119. Пор.: H. I. Marrou. *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité*. Paris 1971, розд. III.

ням і незнанням — чому він не вважав за потрібне знайти для Ероса природне місце між чоловічим і жіночим началами. Якщо ми спіткнемося об цю «волаючу» непослідовність Платонової думки, то поміркувавши, дійдемо висновку, що пояснення треба шукати передусім у тому, що між чоловічим і жіночим началами Платон не бачив простору для виникнення вертикального напруження. Жінку він бачив як ество, потенційно вагітне лише тілом, але позбавлене сімени в душі. Тому, хоч він і не відкидав любови до жінки, але трактував її як нижчий рівень любовних відносин, як любов по горизонталі, оскільки плодом такої любови можуть бути лише звичайні людські діти, приречені повторити шлях їхніх батьків до тління і смерті.

¹¹¹ 209d₅ Лікурґ — легендарний спартанський законодавець; створив політичні інститути спартанського полісу. У Спарті його шанували як ідеального правителя.

¹¹² 209d₇ Солон (бл. 640–560 рр. до Р. Х.) — атенський політичний діяч і відомий поет. Антична традиція вважає його одним із семи мудреців.

С. 210a₆–212a, Еротична ліствиця Діотима

Вдаючись до метафори небесної ліствиці, Діотима подає ступеневий опис Ероса — від його нижчих форм до вищих, а найвищий Ерос — це той, чийм об'єктом є сама божественна Краса. Філософська інтерпретація цього еротичного сходження неминуче вимагає відповіді на два запитання: Яка природа цього Прекрасного, яке є найвищим і кінцевим (τέλειος) об'єктом любови? І що означає для людини любити це Прекрасне?

Прискіпливий філологічний аналіз дає змогу зробити важливий висновок про те, що хай про який ступінь чи форму Ероса говорить Діотима — вона постійно звертається до сфери Логосу і Краси. На кожному ступені еротичної ліствиці результатом є родження слова — поетичного, діалогічного, слова-поняття, слова-знання. Ідея Прекрасного є вічна і незмінна; вона, хоч і частково, але послідовно, крок за кроком, розкривається у слові. Це слово, яке народжується в еротичних бесідах, є єдиною духовною дійсністю, здатною преобразити людське життя. У цьому вразливому світі, хоче сказати Платон, залишається єдина розкіш — розкіш людських стосунків.

Вони набувають найжагучішого, найеротичнішого сенсу. У спілкуванні закоханих душ дух найкраще відчуває свої можливості і свої межі.

¹¹³ 210a₆–b₆ Хто став на правильний шлях в науці Ероса, той свої перші кроки робить до прекрасних тіл [210a₅₋₆]. Це — Ерос естетичний. На цьому ступені любов родиться у спогляданні фізичної краси; Ерос виступає передусім як бажання естетичних вражень. Однак уже на цьому першому, найнижчому рівні еротичного захоплення цілком несподівано Діотима, а отже, і Платон, говорить про родження гарних слів (λόγους καλοῦς) [210b₁]. Отож уже тут Ерос у Платона постає не тільки як сексуальне бажання. Хоч він має виразно еротичний (у вузькому розумінні цього слова) характер, його не можна ототожнювати з любов'ю лише до фізичної природи, оскільки тут плодом любови як творчого акту, є прекрасні слова. Щоб зрозуміти, про що йдеться, треба звернутися до попереднього уривку, де Платон згадує про Гомера і наділяє його іменем творця [209d₁]: зустріч з прекрасним, що виявляється у фізичній природі, породжує поезію. Породивши гарні слова, закоханий зрозуміє (κατανοῆσαι) [210b₁], що краса одного тіла і краса іншого — то ніби сестри рідні, і якщо прагнути до ідеї прекрасного, то безглуздо думати, що краса у всякому тілі не одна і та сама [210b₂₋₄]⁶⁷.

Використовуючи відповідну лексику — κατανοῆσαι (розуміти) [210b₁], ἠγγεῖσθαι (вважати) [210b₄, 210b₇], ἐννοῆσαντα (збагнувши) [210b₅], καταφρονῆσαντα (зрозумівши) [210b₇] — Платон дає зрозуміти, що вже на ступені естетичного захоплення і прагнення заволодіти прекрасним об'єктом (тілом), в дію вступає νοῦς (розум). Він керує Еросом на шляху від конкретних виявів прекрасного до схоплення й осягнення самої ідеї краси, яка, будучи незмінною, єдиною і неподільною, водночас при-

⁶⁷ Йдеться не про матеріалістичне розуміння переходу кількості в якість, не про перетворення величини на властивість. «Усі якості природи, що надають їй привабливості і краси живого гармонійного творіння, не є привілеєм мертвої й немислячої матерії, — писав Памфіл Юркевич, — вони існують у точці зустрічі матерії і духу. Чиста матерія, відсторонена від ідеальних визначень, зміст яких ми знаємо тільки з глибини нашого досвіду, є ніщо, небуття». Див.: П. Юркевич. Из науки о человеческом духе // П. Юркевич. Философские произведения. Москва 1990, с. 131–132.

сутня у всіх прекрасних тілах, а вони, зі свого боку, прекрасні через свою причетність до неї⁶⁸.

¹¹⁴ 210b₆–c₅. Другий ступінь еротичного сходження — переважно етичний. Тут вже маємо захопленням тією красою, яка полягає в моральних якостях людини: у шляхетних, високих почуттях, у добрих ділах і в етичних засадах, якими людина керується. *І коли стрінеться йому якийсь чоловік достойний душою, хай і прив'ялий цвітом* (τὴν ψυχὴν τις καὶ σμικρὸν ἄνθος ἔχη)⁶⁹, *він радітиме, і любитиме ... і породить такі слова, які роблять юнаків кращими* [210b₇–c₂]. На другому ступені еротичного сходження, коли на зміну естетичному захопленню приходить етичний, фізична краса тіла не перестає бути чинником, який збуджує еротичне почуття, але роль цього чинника вже не домінує. Так Ерос поступово одухотворюється, однак, зберігає принаймні частково (σμικρὸν)⁷⁰ свою тілесність.

Отже, на вищому ступені Ероса душа ушляхетнюється, поєднуючись з добром. Людина, яка прагне краси, прагне також

⁶⁸ Завдяки естетичному прагненню до божественної ідеї «розум підноситься над “механічною” стороною предмета й прозирає в його розумну та одиничну сутність». Див.: П. Юркевич. *Идея // П. Юркевич. Философские произведения*. Москва 1990, с.10.

⁶⁹ Автор знову наполегливо нагадує про красу зовнішню, красу тілесну. Душа тут у розумінні людської істоти. Термін ἄνθος (цвіт) [210b₈], запозичений з понятійної палітри естетичної думки, вказує на те, що йдеться про чоловіка, який, хоч і наділений тілесною красою (і це з погляду Платона є позитивним моментом), але цій красі не слід надавати надто великого значення.

⁷⁰ Цим словом Платон дає зрозуміти, що в міру того, як ми піднімаємося вище, Ерос розширюється: заради любові до духовної краси ми не відкидаємо естетичного захоплення, ані не відкидаємо тілесної любові задля любові до знань, що є напруженням — Еросом думки. Платон, здається, не ставить нас перед вибором і не вимагає в жертву Ероса тілесного. На цьому шляху ми збагачуємо себе, водночас зберігаючи попередній інтерес і доповнюючи його новими, вищими прагненнями. Переконаливі аргументи на користь інклюзивної інтерпретації еротичного сходження, що як перший крок на шляху до Абсолюту передбачає естетичне захоплення тілесною красою, знаходимо у працях: G. Vlastos. *The Individual as Object of Love in Plato's Dialogues // Platonic Studies*. Princeton 1981, с. 3–34; J. M. E. Moravcsik. *Reason and Eros in the Symposium // Essays in Ancient Greek Philosophy / ред. P. Anton, G. L. Kustas, т. 1. New York 1971, с. 285–302; I. Terence. Plato's Moral Theory: the Early and Middle Dialogues*. Oxford 1977.

посідати добро, бо все що добре, водночас гарне. Результатом другого творчого акту любові є бесіди морального та інтелектуального характеру, які вдосконалюють молодих людей [210c₂]. Роль розуму на цьому етапі виявляється в тому, що він відкриває перед Еросом нові можливі об'єкти прагнень. Хто став на правильний шлях до найсокровеннішого, той розумом споглядає красу в людських ділах і звичаях, і завдяки розумові відкриває для себе, що всі вияви краси споріднені між собою⁷¹.

¹¹⁵ 210c₂–d₅. Третій ступінь еротичного сходження якісно відмінний від двох попередніх: він передбачає інший за природою об'єкт прагнення. Цим об'єктом стають науки (ἐπιστήμαι), що мають суто ноуменальну природу. Це — сфера чистого розуму, сфера філософського удосконалення, де Ерос, як вічне прагнення, як ненаситне бажання пізнавати нові об'єкти, не дає спокою розумові, спонукаючи його до досягнення дедалі нових об'єктів знань на шляху до істини. Тут знання є і об'єктом еротичного прагнення [210d₃] і результатом творчого акту [210d₅], тобто є водночас причиною і наслідком, а тому самодостатнє⁷².

¹¹⁶ 210e₅–212a. Четвертий ступінь еротичного сходження — реалістичний. На цьому найвищому ступені еротичної ліствиці закоханий споглядає красу вже не в естетичній площині сприй-

⁷¹ Важливо зазначити, що Розум, який просвітлює еротичні прагнення того, хто ступив на істинний шлях, є справді провідною силою. Він надає форми тій «моральній пластиці», яка творить добру і прекрасну людську особистість. Ерос — це тільки шлях (μέθοδος). Роль розуму полягає не в тому, щоб «видавати інструкції» проти об'єктів прагнення, яких було досягнуто на попередньому етапі, але щоб допомогти душі піднятися вище, через пізнання об'єктів, достойніших еротичного бажання. І в цьому Ерос є незамінним помічником Розуму, бо сама природа, сутність Ероса — не в досягненні та заволодінні об'єктом, не в здійсненні бажання, а в тому, що він є шляхом до досягнення предмета устремлень, який завжди віддалений і обов'язково зовнішній щодо душі люблячого. Див.: J. M. E. Moravcsik. *Reason and Eros*, с. 293.

⁷² Сама філософія є тією сферою діяльності людського духа, в якій народження гарних думок є наслідком споглядання безмежного моря краси [210d₄₋₅]. Мудрість, як найвища чеснота, будучи специфічною чесною розуму, є найвищою і найповнішою формою блага для людини. Див.: R. G. Burg. *The Symposium of Plato*, с. xliii.

няття, а красу як таку, красу саму в собі. Дійшовши до кінця в науці любови (πρὸς τέλος⁷³ ἢ ἰὼν τῶν ἐρωτικῶν) [210e₅₋₆], людина підноситься своїм пізнанням понад світом мінливих і недосконалих явищ, до споглядання самої ідеї краси. Те, що тоді відкривається її зорові, є щось вічне, те що не родиться і не вмирає, не зростає й не загибає, — те прекрасне, що прекрасне в усьому, завжди, всюди і для всіх [211a₂₋₄]. За одвічно мінливими явищами Платон бачить незмінну істину об'єкта. Фактично, це філософське визначення ідеї виражене в термінах апофатичної теології.

Розуміючи ідею як онтологічну засаду буття речі, Платон не лише відмежує її від усього матеріального. (Про це він цілком ясно висловлюється, коли говорить, що прекрасне як божественне не об'явиться люблячому як об'являються обличчя, руки чи інша частина тіла [210a₄₋₅]). Утім значно складніше збагнути, що має на увазі Платон, коли каже, що прекрасне як божественне не об'явиться люблячому також і не як слово якимсь чи знання (οὐδέ τις λόγος οὐδέ τις ἐπιστήμη) [210a₇₋₈]. Про яке саме знання йдеться, і як треба розуміти неозначений займенник τις (якесь), що ним Платон досить невиразно означає ἐπιστήμη? Тут треба взяти до уваги ширший контекст, де це твердження могло б реалізувати свій смисл. Діотима виразно наголошує на тому, що прекрасне як ідея не об'явиться як жодна річ, ані як щось, що існує в іншому чомусь, — в живій істоті, на землі чи на небі [211a₆₋₇]. Усьому цьому властиві атрибути змінності і минушости, а тим часом саме воно належить до нашого досвіду, — на відміну від божественної ідеї. А оскільки λόγος τις καὶ ἐπιστήμη τις (слово якимсь чи якимсь знання) також належать

⁷³ Грець. τέλος (кінець, ціль) — передбачає ідею досконалости та ідею закінчености, оскільки досконалість можлива лише у статичній, а також повноту як осягнення цілі, закінчення (напр. людського життя). Щоб передати цей семантичний комплекс, перекладачі іноді подають додатковий смисловий компонент у квадратних дужках. Пор.: 211b₇; 211c₈.

до сфери досвіду, вони не можуть ані ототожнюватися з божественною ідеєю ані об'явити її в собі⁷⁴.

212c₇–215a₄ Інтерлюдія п'ята: поява Алквівіада

Після філософських глибин Сократової промови, несподівана з'ява Алквівіада стає для присутніх справжнім потрясінням. Вривається як вихор, ламає всі домовленості — сам непристойно п'яний, приходить у супроводі флейтистки і вмить забирає перший голос у тому, як далі провадити бенкет. Як забава, то забава! Як пити, то пити! З підмарних небес, куди запровадив товариство Сократ, Алквівіад повертає учасників бенкету на землю.

¹¹⁷ 212e₆₋₇ Алквівіад ще не бачить серед присутніх Сократа, тож проголошує Агатона наймудрішим із мужів. На перший погляд, він цілком щирий у своєму визнанні Агатона: Алквівіад досить п'яний, щоб від нього можна було сподіватися правдомовности. Але чи спрацьовує в цьому випадку давній принцип — *in vino veritas*? Як погодити його реверанс перед Агатоном з тим енкомієм, який з вуст Алквівіада прозвучить не як похвала Еросу, а як похвала Сократові — філософу і мудрецю?

⁷⁴ Коли йдеться про споглядання божественної краси, навіть граматична форма вислову зраджує певну зневіру Діотими щодо здатности смертного чоловіка у такий спосіб поєднатися з божественною природою. В дію вступає *modus potentialis*: якби комусь вдалося побачити саме прекрасне... якби хтось міг узрїти це божественне прекрасне — єдине і незмінне (εἰ τὸ γένοιτο αὐτὸ τὸ καλὸν ἰδεῖν, ... ἀλλ' αὐτὸ τὸ θεῖον καλὸν δύναιτο μονοειδὲς κατἰδεῖν) [211e₂₋₅]. Дійсний спосіб вжито лише в недоконаному виді, що передає незакінченість дії; в абсолютних конструкціях, що мають виразний відтінок умовности; при цьому думку структуровано в активних конструкціях, де об'єкт пізнання — ідея прекрасного, виступає у знахідному відмінку, що якнайкраще підходить для вираження повної апатії (ἀπάθεια) об'єкта — краси в собі, цілком трансцендентної світові божественної Ідеї. З її боку — жодного кроку назустріч люблячому Красу і Мудрість еству. З перспективи античного світогляду в досконалому буття не може бути жодного «прагнення», «потреби в чомусь». Про цю обмеженість, що виявляється в різних формах грецької метафізики, пише М. Шелер у праці *До феноменології і теорії симпатії*. Див.: M. Scheler. *Zur Phänomenologie und Theorie der Sympathiegefühle*. Halle 1913. У праці *Любов і пізнання* М. Шелер вказує на особливість платонівського Ероса як прагнення від «нижчого» до «вищого», від «незнання» до «знання», від «недосконалого» до «досконалого», від «небуття» до «буття». Див.: M. Scheler. *Liebe und Erkenntnis*. München 1970, с. 8.

¹¹⁸ 213a₄₋₅ На перший погляд, переклад звучить дивно: *Алківіяд увійшов, підтримуваний людьми*. Здавалося б, потрібна коректура: можливо, *підтримуваний рабами*? Однак глибше прочитання тексту показує помилковість такого втручання. За Платоновим задумом, Алківіяд з'являється на бенкеті як живе уособлення Діоніса — у пишному вінку з плюща і фіялок [212e₁₋₂]. Це перший знак, яким Платон велить вітати його як бога. А далі свідомо увиразнює свій задум антитезою: бог приходиться, підтримуваний людьми.

¹¹⁹ 213c, Див. прим. 144.

¹²⁰ 213e₁₋₅ Увінчавши голову Сократа, Алківіяд немовби здійснює пророцтво. Згадаймо, що на початку бенкету Агатон заявив Сократові, що у змаганні за володіння справжньою мудрістю готовий здатися на суд Діоніса [175e₈₋₁₀]⁷⁵.

¹²¹ 214b, Пор.: Ном., II, XI, 514.

215a₅–222b₇, Енкомій сьомий: Алківіяд вшановує Сократа
Промова Алківіяда викликає доречне запитання: *Чому бесіда, від початку задумана, як змагання у прославі Ероса, закінчується непередбаченим енкомієм Сократові? Мабуть, для цього існує якась драматична мотивація, яку ми маємо прочитати*. Алківіяд у буквальному сенсі повертає учаників бенкету з підхмарних висот на землю, виявляючи в образі Сократа живе втілення Ероса. Алківіяд представляє Сократа як досконалого філософа й досконале втілення любови, як досконалого чоловіка, що ходить по світу, шукає прекрасні душі і своїм гарним словом викликає в цих душах незнані досі устремління. Ідеальний закоханий, який зійшов на саму вершину еротичної ліствиці, не покидає світу — він преображує його любов'ю до Краси, Мудрости і Блага.

¹²² 215a₅₋₈ Алківіяд обіцяє говорити про Сократа правду, вдаючись до образних порівнянь. Це проливає нове світло на поезію: після розкішного енкомію Агатона, в якому було багато

⁷⁵ З огляду на цей доречний жест Алківіяда, пише П'єр Адо, — «діалог Платона можна було б назвати *Судом Діоніса*». Див.: P. Hadot. *Exercices spirituels*, с. 137. Пор. також: Н. Н. Вагон. *Socrates Crowned // The Virginia Quarterly Review* 35 (1959) 415–430.

поетичних образів, але мало істини, став сумнівним сам статус поезії як правдомовного мистецтва. Алківіяд приходиться, щоб ствердити: красу вислову таки можна поєднувати з істиною, образ таки може бути віддзеркаленням правди. Алківіяд виголосить поетичний енкомій Сократові, що стане природним і логічним продовженням тієї поетичної презентації філософії, яка прозвучала в останній частині промови Діотими.

¹²³ 215b₁ Силени й сатири — мітологічні істоти, пов'язані з культом Діоніса і символікою вина: вони завжди сп'янілі й завжди настроєні еротично. У грецькому мистецтві їх зображали з великими носами і булькатими очима, але милими, дружєлюбними, сповненими мудрости⁷⁶.

¹²⁴ 215c₁₋₃ У діонісійських обрядах оргіастичну мелодію флейти пов'язували з іменем легендарного музиканта Олімпа; серед людей не було рівних йому флейтистів. Подібно, його учитель Марсій не знав собі рівних серед богів⁷⁷; натхненний Діонісом, він зважився викликати на музичне змагання самого Аполлона. Розгніваний Аполлон наказав покарати Марсія і здерти з нього шкіру.

¹²⁵ 215e₁₋₄ Корибанти були служителями фрігійської богині Кібели, яка володіла цілющою силою [Pind., Pyth. 3, 137]; оздоровлювала насамперед від манії (Рей-Кібела очищає від безумства самого Діоніса). Термін *κορυβαντιᾶν* [215e₂] Платон уживає як метафору катарсичного ефекту від релігійних ритуалів⁷⁸. Саме таку силу преображаючого одкровення Алківіяд приписує слову Сократа.

⁷⁶ Ці риси властиві й Сократові. В історично сформованому уявленні його постать виразно карикатурна [Theaet. 143e; Xen., Symp. 4, 19], але водночас приваблива, навіть магнетична. Про античні скульптурні зображення Сократа у вигляді сатира див.: P. Zanker. *The Mask of Socrates: The Image of the Intellectual in Antiquity*. Berkeley 1995, с. 32–40.

⁷⁷ Марсієва гра на флейті заставляє забитися кожне серце: все живе доводило впадає в екстаз космічного захоплення й подиву водночас і красою, і потворністю; зникає навіть відмінність між смертю і життям. Пор.: Verg., *Eclage* VI, 27–30.

⁷⁸ Щодо інтерпретації цього уривка див.: Э. Р. Доддс. *Греки и иррациональное*, с. 144–145.

¹²⁶ 215e₄₋₈ Порівнюючи Сократа з Періклом, Алквіяд віддає шану водночас двом своїм учителям. Відомо, що після смерті батька Алквіяд виховувався в домі Перікла і саме йому завдячував своїми успіхами в політичній кар'єрі. Тому, віддаючи перевагу Сократові над відомим оратором і людиною, яка, без сумніву, мала великий вплив на його формування, — а про це добре знали в аристократичних колах атенського суспільства — Алквіяд вдається до риторичного прийому, що, на його думку, мав переконливо вплинути на слухачів.

¹²⁷ 216a₄₋₆ Про конфлікт між політикою і філософією і про те, чим має займатися у зрілому віці доброзвичайний муж, Платон розмірковує в діалозі *Горгіа* [Gorg. 484d–488a].

¹²⁸ 216a₇₋₈ Пригадаймо обіцянку Алквіяда хвалити Сократа, вдаючись до образних порівнянь. Щоб описати силу Сократового слова, Алквіяд порівнює його з голосом сирен. Досить несподіване порівняння, однак його сенс стає зрозумілим, якщо візьmemo до уваги, що, скажімо, у Ксенофонта голос сирен отожднено з голосом сумління [Xen., Mem. II, 6].

¹²⁹ 216e₆₋₈ Маска Сократа — це маска іронії. Аналіз текстів Платона [Resp. 337a; Apol. 38a1] і Арістотеля [Arist., Eth. Nic. 1108a; 1127a], які містять слово εἰρωνεία, приводить до висновку, що іронія — це передусім психічна постава; набуваючи її, людина показує себе гіршою й мізернішою, ніж є насправді. У мистецтві ведення діалогу іронія виявляється в тенденції до позірною визнання правди за співбесідником⁷⁹.

¹³⁰ 217e₃₋₄ Пор. в Алкея: οἶνος γὰρ ἀνθρώποις δίπτρον («вино — це дзеркало людини»; перекл. А. Содомори) [Alc., Lobel–Page fr. 53]. Схоліяст до Платона, покликаючись на Алкея, пише: «Напившись, люди не лише самі постають такими, якими вони є нас-»

⁷⁹ П'єр Адо вважає іронію риторичною фігурою, яка визначає сам спосіб ведення сократичного діалогу. У Сократа εἰρωνεία полягає у вживанні слів і проголошенні висновків, що їх він насправді сподівається почути з уст співрозмовника. Це — гра, в якій за позірною поверховістю думки і вислову, приховано глибоке розуміння та істинну мудрість. Див.: P. Hadot. *Exercices spirituels*, с. 107–108. Про Сократову іронію див. також: G. Vlastos. *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*. Cambridge 1991, розд. 1; A. Nehamas. *The Art of Living: Socratic Reflections from Plato to Foucault*. Berkeley 1998, с. 46–98.

правді, але й інших спонукають до відвертості» [Athen., Deipnosoph. II, 37e: Schol. ad hoc locum].

¹³¹ 218e₇₋₈ Сократ натякає на сцену з *Іліади*, коли Главкон виміняв золоту зброю Діомеда за мідь [Hom., II, VI, 232–236]. Сократ порівнює цей нерівноцінний обмін зі спробою Алквіяда обміняти моральну красу і красу мудрости за сексуальне задоволення від фізичної краси.

¹³² 219c₄₋₅ Про красу Алквіяда чимало писали сучасники і пізніші письменники⁸⁰.

¹³³ 219e₃ Аякс — один із героїв Троянської війни, який мужністю поступався лише Ахіллові. Завдяки своїй фізичній силі та військовій вправності став символом непереможности й військової удачі.

¹³⁴ 219e, Потідея — торговельна колонія Коринту. Вихід Потідеї з Атенського морського союзу і повстання проти Атен 432 року до Р. Х. спровокували військовий конфлікт і стали одним із приводів для розв'язання Пелопонеської війни. Атенці тримали Потідею в облозі два роки, аж поки місто не здалось⁸¹.

¹³⁵ 220a₄₋₇ Тему Сократової стійкості до впливу вина Платон не раз повторює у *Бенкеті* (див. прим. 21). Символічно, що Сократ постає невразливим також і до любовних чарів Алквіяда — за задумом автора, фігури виразно діонісійської. Чи не є це свідченням того, що Ерос, якого уособлює Сократ, незалежний від Діоніса, а тому, щоб відродитися, не потребує сп'яніння?

¹³⁶ 220c₁₋₂ Дещо перефразована й адаптована до контексту цитата з Гомера [Hom., Od. IV, 242].

¹³⁷ 220c_{3-d}, У цій частині, коли Алквіяд наділяє Сократа всіма традиційними чеснотами, його промова відчутно перегукується з тим, що говорила Діотима, викладаючи науку Ероса. Треба

⁸⁰ Див.: Xen. Mem. I, 2, 24; Климент Александрійський згадує, що Алквіяд у пору своєї юности служив моделлю для статуй Гермеса [Clem. Alex., Protr. 53].

⁸¹ Poteidaia // *Die Neue Pauly-Enzyklopädie der Antike*, т. 10. Stuttgart 2001, с. 230–232.

пам'ятати, що згідно з Діотимою, істинна добродетель, яку, на думку Алківіяда, посідає Сократ, є наслідком філософського споглядання Ідеї божественної Краси. Прихована іронія полягає в тому, що воїни, які були свідками витривалості Сократа під час військового походу, насправді репрезентують тих атенських громадян, які згодом оскаржили Сократа на судовому процесі. Вони не могли пробачити йому власного нерозуміння: вважали, що Сократ зумисно хизується перед ними своїми чеснотами, вибравши для цього спосіб, найпридатніший для здійснення свого свідомого наміру з них поглузувати. Сократ – Ерос – Філософія насправді недосяжні для їхнього розуміння, адже сходження до цього потребує повної і ненастанної посвяти — а цей подвиг доступний небагатьом.

¹³⁸ 221a₂ Делій — місто в Беотії, що біля нього 424 року до Р. Х. беотійці розбили атенське військо.

¹³⁹ 221a₄ Лахет — атенський полководець, знаний за свою мужність. Загинув у битві біля Мантінеї 418 року до Р. Х., де об'єднані війська Атенського морського союзу зазнали поразки від спартанців.

¹⁴⁰ 221b₁₋₂ Перефразована цитата з комедії Арістофана *Хмари* [Aristoph., *Nubes* 361–362].

¹⁴¹ 221c, Брасід — відомий спартанський полководець. З ним пов'язані драматичні для Атен події Пелопонеської війни, зокрема поразка атенців 422 року до Р. Х. біля Амфіполя.

¹⁴² 221c, Нестор — найстаріший за віком герой Троянської війни; прославився мудрістю і красномовством.

¹⁴³ 221c, Антенор — один із троянських вождів, відомий своїми палкими промовами, в яких закликав троянців заради спасіння батьківщини повернути Єлену Менелаєві й укласти мир з ахейцями.

¹⁴⁴ 221e₁–222a, На перший погляд, це — банальні теми, але й слухачі відповідні. Сократ знаходить їх на торговиськах, у ремісничих майстернях, просто на вулицях Атен. Винахідлива маска, яку може носити тільки великий дух! Згадаймо, що Ал-

ків'яда, щойно зайшов, висловив здивування, чому Сократ сидить не з Арістофаном. Чи не тому, що промови Сократа витримано переважно в стилі комедійної риторики? Як і комедії Арістофана, вони дивували й дивують вже самою своєю формою. Побудовані з цілковитим нехтуванням звичної для «нормальних людей» логіки, вони ламали традиційні уявлення не лише про риторику, а й про сутність краси, істини та блага, відкривали світ вартостей, на перший погляд, «вивернутий навиворіт»⁸².

¹⁴⁵ 222b₂ Хармід — дядько Платона, брат його матері; Платон присвятив йому діалог, названий його іменем.

¹⁴⁶ 222b₂ Евтидем — один із пізніх софістів; походив з о. Хіос, сучасник Сократа. Платон присвятив йому діалог, названий його іменем.

¹⁴⁷ 222b₃₋₄ У цьому суть еротичної іронії Сократа. Він лише вдавав закоханого, щоб захоувати в себе. Захоувати, очевидно, не в зовнішню свою красу — фізично Сократ був майже потворним, — але у свій Ерос, який, за дефініцією Діотими [200a₂–201c₇], є прагненням володіти тією красою, якої комусь бракує. Бути закоханим у Сократа — означає бути закоханим в Ероса.

222c₁–223d₁₁ Епілог

Передостаннє слово у грецькому тексті — оїкоі (додому) [223d₁₁]. Сократ іде додому тільки на короткий спочинок, довго там не затримується: як і Ерос, він завжди бездомний (ἄοικος) [203d₂], вільний від полону речей, що зводили б його на манівці зі шляху ненастанного й неспокійного пошуку Краси, Істини та Блага. По-

⁸² Йдеться про вміння зберігати і розвивати контакт з людьми, хай якими несвідомими, — зауважує П'єр Адо. Своім великим педагогічним талантом Сократ засвідчує, що непростими стежками іронії та використанням апорії можна стимулювати формування справді екзистенціалістської свідомості. Це є тим паче можливим, якщо до всіх цих способів ведення розмови долучити ще й потужну силу Ероса. Сократ не знає наперед продуманої системи навчання: вся його філософія — це безупинна духовна вправа, спосіб життя, активна рефлексія, жива свідомість. Див.: P. Hadot. *Exercices spirituels*, с. 116.

дїбно до Ероса він — філософ-любомудр, а отже, вічний подорожній на шляху до втраченого раю.

¹⁴⁸ 222d₃₋₄ Сатири-силенівські драми розігрували на театральних фестивалях під час великих Діонісій. Їх ставили після трьох трагічних творів тетралогії для розваги, як веселу «сатинову гру»⁸³. Основними персонажами були силени й сатири — демони вегетації і плодючости. Цим мітичним істотам із почту Діоніса традиційно чіпляли товсті животи, а в Афинах — кінські хвости і фалоси: атрибути, що мали символізувати творчі сили природи⁸⁴. Назвавши промову Алківіяда сатири-силенівською драмою, Сократ закликає присутніх сприймати слово Алківіяда з усмішкою. Сміявся передусім сам, насміхався із вбраної на себе маски: цього вимагала специфіка жанру, але не меншою мірою — «специфіка» екзистенції філософа.

¹⁴⁹ 223d₁₀ Лікей — атенське передмістя, де стояв храм Аполлона Лікейського. Недалеко від храму був гімнасій, куди часто приходив Сократ — провадив бесіди в колі своїх учнів⁸⁵ (про Сократа, який їде дорогою до Лікею, Платон згадує на початку діалогів *Лісій* і *Евтифрон* [Lysis 203a; Eutyphr. 2a]). Згодом у Лікейському гімнасії вчителював Арістотель, заснувавши там школу періпатетиків. Звідси походить і українське слово «ліцей».

⁸³ Сатинову драму не треба ототожнювати з поняттям сатири, що і свою форму, і назву завдячує римлянам. Сюжети сатиричних драм часто були наслідуванням якоїсь частини трилогії, висвітлювали якусь подію в її сюжеті з комічного боку.

⁸⁴ На цю тему див.: А. Lesky. *Die tragische Dichtung der Hellenen*. Göttingen 1956, с. 7–8; М. Pohlenz. *Die griechische Tragödie*. München 1954, с. 9–38; М. Соновецький. *Історія грецької літератури*, т. 1. Рим 1970, с. 619–638.

⁸⁵ Див. згадку про це в Ксенофонта: Xen., Mem. I, 10; Xen., Oecon. XI, 15.

ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ

- Alkibiades // *Die Neue Pauly-Enzyklopädie der Antike*, т. 1. Stuttgart 2001, с. 500–502.
- Aristogeiton // *Die Neue Pauly-Enzyklopädie der Antike*, т. 1. Stuttgart 2001, с. 1109–1110.
- Bacon H. H. Socrates Crowned // *The Virginia Quarterly Review* 35 (1959) 415–430.
- Brentlinger J. The Cycle of Becoming in the *Symposium* // *The Symposium of Plato* / перекл. S. Q. Groden. Amherst 1970, с. 5–24.
- Burnyeat M. F. Socratic Midwifery, Platonic Inspiration // *Essays on the Philosophy of Socrates* / ред. H. H. Benson. Oxford 1992, с. 53–65.
- Bury R.G. *The Symposium of Plato*. Cambridge 1932.
- Cobb W. S. Commentary on the *Symposium* // *The Symposium and the Phaedrus: Plato's Erotic Dialogues* / перекл., вступ і коментар W. S. Cobb. New York 1993, с. 61–84.
- Доддс Э. Р. *Греки и иррациональное* / перекл. С. В. Пахомов. Санкт-Петербург 2000. Перекладено за виданням: E. R. Dodds *The Greeks and the Irrational*. Berkeley 1973.
- Dover K. J. Aristophanes' Speech in Plato's *Symposium* // *Journal of Hellenic Studies* 86 (1966) 41–50.
- Dover K. J. Commentary // *Plato. Symposium* / ред., передмова і коментар К. J. Dover. Cambridge 1980, с. 77–177.
- Dover K. J. The date of Plato's *Symposium* // *Phronesis* 10 (1965) 2–20.
- Dover K. J. Eros and Nomos (Plato, *Symposium* 182a–185c) // *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 2 (1964) 31–42.
- Dover K. J. *Greek Homosexuality*. London 1978.
- Dover K. J. *Greek Popular Morality in the Time of Plato and Aristotle*. Oxford 1974.
- Edelstein L. The Role of Eryximachus in Plato's *Symposium* // *Transactions of the American Philological Association* 76 (1945) 85–97.
- Эрн В.Ф. Верховное постижение Платона // В.Ф. Эрн. *Сочинения*. Москва 1991, с. 465–532.

- Ferrari G. R. F. *Plato and Poetry* // *Cambridge History of Classical Literary Criticism* / ред. G. Kennedy, т. 1. Cambridge 1989, с. 92–148.
- Фуко М. *Історія сексуальності* / перекл. І. Донченко. Харків 1999. Перекладено за виданням: Foucault M. *L'Histoire de la Sexualité*. Paris 1984.
- Gill Ch. Introduction // *Plato: Symposium* / перекл., вступ і коментар Ch. Gill. London 1999, с. x–xlvi.
- Hadot P. *Exercices spirituels et philosophie antique*. Paris 1987.
- Halperin D. M. Why is Diotima a Woman? Platonic Eros and the Figuration of Gender // D. M. Halperin. *One Hundred Years of Homosexuality and Other Essays on Greek Love*. New York 1990, с. 113–151.
- Hamilton W. *The Symposium: Plato*. Baltimore, Md. 1951.
- Hillman J. On Psychological Creativity // *Eranos* 35 (1966) 370–398.
- Konstan D., Young-Bruehl E. Eryximachus' Speech in the *Symposium* // *Apeiron* 16 (1982) 40–46.
- Lesky A. *Die tragische Dichtung der Hellenen*. Göttingen 1956.
- Лучук Т. Платон по-українськи сто років тому і тепер // *Мовознавство: Тези та повідомлення III Міжнародного конгресу українців*. Харків 1996, с. 324–328.
- Marrou H. I. *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité*. Paris 1971.
- Moravcsik J. M. E. Reason and Eros in the *Symposium* // *Essays in Ancient Greek Philosophy* / ред. P. Anton, G. L. Kustas, т. 1. New York 1971, с. 285–302.
- Murrey O., Tecusan M. *In vino veritas*. London 1990.
- Nehamas A. *The Art of Living: Socratic Reflections from Plato to Foucault*. Berkeley 1998.
- Nehamas A., Woodruff P. *Plato: Symposium*. Indianapolis 1989.
- Neumann H. On the Comedy of Plato's Aristophanes // *American Journal of Philology* 87 (1966) 420–426.
- Nussbaum M. *The Fragility of Goodness*. Cambridge 1986.
- Osborne C. *Eros Unveiled: Plato and the God of Love*. Oxford 1994.
- Pieper J. *Über die Liebe*. München 1992.
- Pohlenz M. *Die griechische Tragödie*. München 1954.
- Poteidaia // *Die Neue Pauly-Enzyklopädie der Antike*, т. 10. Stuttgart 2001, с. 230–232.

- Рассел Б. *Історія західної філософії* / перекл. з англ. Київ 1995. Перекладено за виданням: Russell B. *History of Western Philosophy*. London 1964.
- Santas G. X. *Plato and Freud: Two Theories of Love*. Oxford 1988.
- Scheler M. *Liebe und Erkenntnis*. München 1970.
- Scheler M. *Zur Phänomenologie und Theorie der Sympathiegefühle*. Halle 1913.
- Содомора А. *Жива античність*. Львів 2003.
- Соневицький М. *Історія грецької літератури*. Рим 1970.
- Strauss L. *On Plato's Symposium*. Chicago 2001.
- Taylor A. E. *Plato: The Man and his Work*. London 1960.
- Terence I. *Plato's Moral Theory: the Early and Middle Dialogues*. Oxford 1977.
- Юркевич П. *Ідея* // П. Юркевич. *Філософские произведения*. Москва 1990, с. 9–68.
- Юркевич П. *Из науки о человеческом духе* // П. Юркевич. *Філософские произведения*. Москва 1990, с. 104–192.
- Vlastos G. The Individual as Object of Love in Plato's Dialogues // *Platonic Studies*. Princeton 1981, с. 3–42.
- Vlastos G. *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*. Cambridge 1991.
- Waterfield R. Explanatory notes // *Plato. Symposium* / перекл., вступ і коментар R. Waterfield. Oxford 1994, 73–95.
- Wolz H. G. Philosophy as Drama: An Approach to Plato's Symposium // *Philosophy and Phenomenological Research* 30 (1970, 3) 323–353.
- Zanker P. *The Mask of Socrates: The Image of the Intellectual in Antiquity*. Berkeley 1995.
- Zwolski E. *Platon. Biesiada*. Kraków 1993.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- андрогіни — і ритм 187с₇, 187d₄
189e₁-190c₁, 191d₅-e₃
— між супротивними
астрономія 188b₅ началами 186d₇-e₂
- безсмертя (безсмертний) гімнастика 187a₁
207d₁₋₄, 297b₃₋₅, 207b₇₋₈, 212a₇₋₉ деміург 186d₅, 187d₆
— і пам'ять 208d₆, 208e₁₋₃
— і родження 207a₁₋₅, 208b₄₋₅ доброчесність 209b₁₀, 222a₄
(див. також родження) — істинна 212a₆₋₉
— оманлива 212a₅
(див. також чеснота)
- благо (благість) 178c₂₋₆, 193d₃, 197b₈₋₉, 205d₂ дух (демон) 203a₉
— і безсмертя 207a₁₋₅ — визначення 202e₅₋₆
— як єдине 192c₆₋₈ — посередництво 202b₃₋₅
— і краса 202c₁₁-d₇, 202d₁₁-e₆, 202e₈-203a₆
— і мудрість 204b₃ — природа 204b₁₋₈
— як об'єкт любови 205e₂-206a₂ душа — *passim*
— і прекрасне 201c₂₋₅ — і знання 208a₁-b₅
204e₁₋₃ — і краса 196b₁₋₂, 210b₆-c₂
— як джерело щастя — і прагнення безсмертя
204e₅-205a₂, 205d₁₋₃ 208e₃-b₅
— і прагнення блага
бог (боги, божество) *passim* 192c₆-d₁
— і родження в красі
буття 205c₂ духовній 208e₃-209a₄
— і небуття 205c₂ — і тіло 181b₁₋₅, 209c₁₋₁₀,
210b₇-c₂
(див. також тіло)
- виховання 209c₁, 210a₈, 210e₃
- гармонія 187a₅₋₇, 187b₃₋₇ єдине 187a₄₋₅, 192c₆₋₈, 210d₆,
189a₃₋₄ 211e₇
— і потворне 206d₁
— і прекрасне 206d₂

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

169

- задоволення (втіха) 187e₁₋₇, 191c₃₋₅, 192a₄₋₆, 197d₆₋₈ мудрість 175d₄-e₆, 175e₁₀₋₁₃,
196d₁, 197a₂₋₃, 203d₇
— як благо 204b₃
— і невігластво 202a₂₋₃,
203e₅₋₆
— і прагнення до
прекрасного 204b₃₋₄
— як чеснота 184c₇₋₈
(див. також філософія)
- знання 188d₂ музика 187b₁, 187d₂, 187e₇,
210d₂₋₇ — божественної краси 205c₆₋₁₁, 215c₅
(див. також мистецтво)
— і невігластво 202a₅₋₁₀
— прекрасного 211c₆₋₇
— як пригадування і
забуття 207e₃-208a₈
— і уявлення 202a₅₋₁₀
- ідея (прекрасного) 210b₂₋₃, 210d₅₋₆, 210e₅-211a₁, 211a₂₋₄,
211b₆, 211c₇-d₁, 211e₃₋₈ пам'ять
(див. безсмертя)
- істина (істинний) 201c₈, 212a₂₋₉ поезія (поет) 177a₇, 196e₁₋₃,
205c₉₋₁₀, 223d₅
— і Діоніс 217e₃ — і безсмертя 209c₁₀-d₄
— комедія 223d₄
— прекрасні слова
210a₇-b₁
— трагедія 173a₈, 223d₅
(див. також творчість)
- краса 206d₆, 209d₃₋₇, 218e₁-219a₁ потворне 196a₆₋₇, 202b₄,
222a₅₋₇ 206d₁₋₈
— і благо 202c₁₁₋₁₂, 202d₂₋₄ — хворе 186c₄
— ерархія краси 211b₇-d₁ — як брак гармонії 206d₂
— родження 206b₇₋₈, 206d₃₋₄ — і прекрасне 201e₁₁₋₁₂
— як об'єкт любови 197b₅₋₈, 201a₃₋₄, 203c₃, 210d₂ прекрасне (краса) 178d₂₋₃,
206d₂, 210c₅-e₁, 210e₃-d₁
(див. також прекрасне)
- любов (Ерос) *passim* — і блага 201c₁₋₄, 201e₇,
204e₁₋₃
— божественне 211e₇
— і потворне 201e₁₀₋₁₁
— як об'єкт любови
197b₅₋₈, 201a₄, 203c₂₋₃, 204d₃
- мистецтво 196e₆, 205c₂₋₃ — віщування 188b₅, 188c₆₋₈, 197a₈
— зцілення 186b₁₋₂, 186c₆₋₈,
186e₃, 187e₇, 197a₈
— музичне 187b₂, 187c₃,
187c₅₋₆, 197b₁
— і ремесла 197₄₋₅, 203a₈
(див. також творчість)

- споглядання 206e₁,
212a₃₋₇
(див. також ідея
прекрасного)
- рільництво 187a₁
- родження 206c₂-e₂, 207d₁₋₄,
208a₈-b₃
— і вагітність 206c₅₋₆,
206d₄₋₆, 208d₉-209c₄
— визначення 206c₅₋₇
— в красі 206b₇₋₈, 206e₅
— через спілкування
209c₁₋₁₀
(див. також творчість)
- розум (логос) 207b₅₋₆, 207d₂₋₄,
209a₃-d₁₀, 210a₇-d₄
- силени і сатири 215b₁₋₆
— і Сократ 216c₇-e₁,
221d₆-e₄
- слава 197a₄₋₅, 208c₃₋₇, 207d₉,
209c₁₁-e₄
— і забуття 197a₆
- софіст 177b₂, 185c₅, 203e₁,
208c₂
- творчість (творець) 188d₁₋₂,
196e₃-197a₄, 206e₅, 209a₃₋₄
— визначення 205b₁₀-c₃
— як загальне поняття
205c₆₋₁₁
(див. також поезія, деміург)
- тіло *passim*
— і душа 181b₂₋₃, 210b₆-c₂,
207e₁₋₃
— краса тіла 196b₁, 210b₁₋₆,
211e₅₋₆, 216e₂, 219c₄₋₅
— і прагнення безсмертя
297b₃₋₅
— родження в красі тілесній
206b₇₋₈, 206c₅
(див. також душа)
- уявлення
(див. знання)
- філософ (любомудр)
— і Ерос 204b₄
- філософія 173a₄, 203e₆-204a₅
— філософські бесіди
173c₅, 218a₅₋₆
— як вакхічне божевілля
218b₂₋₃
- чеснота (чесноти) 184c₅,
185b₅₋₆, 196b₆₋₇, 209a₃₋₄, 209e₁₋₃
— відвага 196c₁₀-d₄
— мудрість 184c₇₋₈,
196d₅-197b₃
— розважливість 196c₅₋₁₀
— справедливість 196b₇-c₃
(див. також добродісність)
- щастя (щасливий) 180b₉₋₁₂,
189d₁₋₃, 193c₅₋₇
— як досягнення блага
205a₁₋₃, 205d₁₋₃
— спілкування 188d₅-e₁

ПОКАЖЧИК ІМЕН ТА НАЗВ

- Агамемнон 174c₁₋₂
- Адмет 208d₃
- Аїд 179c₈-d₃, 179d₈
- Акусілай 178b₉
- Алкеста 179b₆-d₇, 180b₈,
208d₃
- Ананке
(див. Необхідність)
- Антенор 221c₇
- Аполлон 190e₁, 196c₁₁₋₁₂,
197a₇₋₉
- Арес 196c₁₁₋₁₂
- Арістогітон 182c₇
- Аркадія 193a₄
- Асклепій 186e₂
- Ата 195d₁
- Атена 197b₂
- Атени 172c₆, 201d₈, 216a₆
- Афродіта 177e₂, 180d₄₋₆,
196d₁, 203b₂-c₃
— небесна 180e₁, 181c₂,
185b₇
— посполита 180e₂, 181a₈,
185c₁
- Ахілл 179e₂-180b₇, 208d₃,
221c₆
- Аякс 219e₃
- Беотія 182b₂
- Богатство 203b₃-c₄
- Брасід 221c₆
- Гармодій 182c₇
- Гектор 179e₄
- Геракл 177b₃
- Геракліт 187a₃₋₇
- Гесіод 178b₄₋₉, 195c₁, 209d₁
- Гефест 192d₃, 197b₁
- Гея (Земля) 178b₇₋₉
- Гомер 174b₆-c₇, 179b₁, 180b₁,
190c₁, 195c₇-d₂, 198c₄, 209d₁
- Горгій 198c₃
- Делій 221a₂
- Діоніс 175e₁₁, 177e₂
- Евріпід 177a₄
- Евтидем 222b₂
- Еліда 182b₂

Есхіл 180a ₄	От 190c ₁
Ефіялт 190c ₁	Парменід 178b ₁₀ , 195c ₁
Зевс 190c _{4-e} , 191b ₇ , 197b ₃	Патрокл 179e ₇ -180a ₅ , 208d ₄
Літія 206d ₃	Пенія (див. Убогість)
Іонія 182b ₇	Перікл 221c ₇
Кодр 208d ₄	Порос (див. Богатство)
Кронос 195b ₇	Потідея 219e ₇ , 221a ₇
Лакедемон 182b ₁ , 193a ₄ , 209d ₅	Продік 177b ₃
Лахет 221a ₁	Солон 209d ₇
Лікей 223d ₁₀	Спарта (див. Лакедемон)
Лікурґ 209d ₅	Убогість 203b _{4-c}
Марсій 215b _{5-c} , 215e ₈	Уранія Афродіта (див. Афродіта небесна) Муза (див. Муза Уранія)
Меланіппа 177a ₄	Фалери 172a ₃
Менелай 174c ₁₋₄	Фенікс 172b ₃
Мойра 206d ₃	Хаос 178b ₅₋₉
Муза(и) 187a ₁ , 189b ₈ , 196e ₄ , 197b ₁	Хармід 222b ₁
Полігимнія 187e ₁	Япет 195b ₇
Уранія 187e ₁	
Необхідність (Ананке) 195c ₂ , 197b ₇	
Нестор 221c ₇	
Олімп 215c ₃	
Орфей 179d ₂₋₅	

ПОКАЖЧИК ДЖЕРЕЛ І ЦИТАТ

Акусілай Diels-Kranz fr. B 2: 178b ₈₋₉	П. VI 232-236: 219a ₁ П. X 224-226: 174d ₃ П. XI 514: 214b ₇ П. XI 786: 180a ₆₋₇ П. XVII 587-588: 174c ₂ П. XIX 92-93: 195d ₃₋₄ Od. IV 242: 220c ₁₋₂
Алкідам Muir fr. 16: 196c ₃	
Арістофан Nub. 361-362: 221b ₁₋₂	
Геракліт Diels-Kranz fr. B 51: 187a ₄₋₅	Евріпід Hipp. 612: 199a ₅ Nauck fr. 488: 177a ₄₋₅
Гесіод Theog. 116-117: 178b ₆₋₈ Theog. 176-179: 195c ₁ Theog. 709-711: 195b _{8-c}	Парменід Diels-Kranz fr. B 13: 178b ₁₂
Гомер П. II 71: 183e ₂ П. II 408: 174c ₄	Невідомі автори 197c ₆₋₇ 208c ₇

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

Твори Платона

Apol.	Апология Сократа
Epist.	Листи
Euthyd.	Евтидем
Euthyphr.	Евтифрон
Gorg.	Горгій
Leges	Закони
Lysis	Лісії
Meno	Менон
Phaedo	Федон
Politicus	Політик
Prot.	Протагор
Resp.	Держава
Soph.	Софіст
Theaet.	Теетет

Твори інших авторів

Alc., Lobel–Page fr.	Алкей, фрагменти в: <i>Poetarum Lesbiorum fragmenta</i> / ред. E. Lobel, D. L. Page. Oxford 1955.
Alcidamas, Muir fr.	Алкідам, фрагменти в: <i>Alcidamas. The Works and Fragments</i> / ред. J. V. Muir London 2001.
Arist., Eth. Nic.	Арістотель, <i>Нікомахова етика</i>
Arist., Methaphys.	Арістотель, <i>Метафізика</i>
Arist., Poetica	Арістотель, <i>Поетика</i>
Arist., Politica	Арістотель, <i>Політика</i>
Arist., Rhet.	Арістотель, <i>Риторика</i>

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

175

Aristides, Or.	Арістід, <i>Промови</i>
Aristoph., Aves	Арістофан, <i>Птахи</i>
Aristoph., Equites	Арістофан, <i>Вершники</i>
Aristoph., Nubes	Арістофан, <i>Хмари</i>
Aristoph., Pax	Арістофан, <i>Мир</i>
Aristoph., Plutus	Арістофан, <i>Плутос</i>
Aristoph., Ranae	Арістофан, <i>Жаби</i>
Aristoph., Thesm.	Арістофан, <i>Жінки на святі Тесмофорії</i>
Athen., Deipnosoph.	Атений, <i>Дейпнососфісти</i>
Clem. Alex., Protr.	Климент Александрійський, <i>Стромати</i>
Eupolis, Kock fr.	Евпол, фрагменти в: <i>Comicorum Atticorum fragmenta</i> , т. 1 / ред. T. Kock. Leipzig 1880.
Eur., Alc.	Евріпід, <i>Алкеста</i>
Eur., Hipp.	Евріпід, <i>Гіпполіт</i>
Eur., Nauck fr.	Евріпід, фрагменти в: <i>Tragicorum Graecorum fragmenta</i> , т. 1 / ред. A. Nauck. Leipzig 1889.
Eur., Ion	Евріпід, <i>Іон</i>
Her. Hist.	Геродот, <i>Історії</i>
Heracl., Diels–Kranz fr.	Геракліт, фрагменти в: <i>Die Fragmente der Vorsokratiker</i> / ред. H. Diels, W. Kranz. Zürich 1951-1952.
Hes., Merkelbach–West fr.	Гесіод, фрагменти в: <i>Fragmenta Hesiodica</i> / ред. R. Merkelbach, M. L. West. Oxford 1967.
Hes., Theog.	Гесіод, <i>Теогонія</i>
Hom., Il.	Гомер, <i>Іліада</i>
Hom., Od.	Гомер, <i>Одіссея</i>
Olymp., Vita Plat.	Олімпіодор, <i>Життєпис Платона</i>
Ov., Metamorph.	Публій Овідій Назон, <i>Метаморфози</i>

Pind., Maehler fr.	Піндар, фрагменти в: <i>Pindari Carminasum fragmentis</i> , т. 2 / ред. Н. Maehler. Leipzig 1975.
Pind., Pyth.	Піндар, <i>Пітійські оди</i>
Plot. Ennead.	Плотін, <i>Еннеади</i>
Plut. Alcibiades	Плутарх, <i>Алківіяд</i>
Plut.	
De Iside et Osiride	Плутарх, <i>Про Ісиду і Осіріса</i>
Soph., Ant.	Софокл, <i>Антигона</i>
Soph., Radt fr.	Софокл, фрагменти в: <i>Tragicorum Graecorum fragmenta</i> , т. 4 / ред. S. Radt. Göttingen 1977.
Thuc., Hist.	Тукидід, <i>Історія</i>
Verg., Ecloge	Публій Вергілій Марон, <i>Еклоги</i>
Verg., Georg.	Публій Вергілій Марон, <i>Георгіки</i>
Xen., Hellenica	Ксенофонт, <i>Грецька історія</i>
Xen., Mem.	Ксенофонт, <i>Спогади про Сократа</i>
Xen., Oecon.	Ксенофонт, <i>Економіка</i>
Xen., Resp. Laced.	Ксенофонт, <i>Спартанська конституція</i>
Xen., Symp.	Ксенофонт, <i>Бенкет</i>

«Бенкетом» Платона
 Видавництво Українського Католицького Університету
 відкриває антологію текстів
 класичної античності, грецько-візантійської церковної традиції
 та латинського середньовіччя,
 які мали найбільший вплив на становлення і розвиток
 християнської цивілізації — її віри, філософії і культури.

* * *

Серію
 IN VIA

замислено не як колекцію бібліотечних скарбів,
 а як дорогу до джерел духовних інтуїцій сучасної культури.

**ПЛАТОН
БЕНКЕТ**

Переклад і коментарі
Уляна Головач

Науковий редактор
Ростислав Паранько

Вступна стаття
Джованні Реале

Художнє оформлення
Ольга Баклан

Літературний редактор
Мирослава Прихода

Комп'ютерна верстка
Тарас Головач

ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
вул. І. Свенціцького, 17, 79011 Львів
тел./ факс (032) 240 94 96; e-mail: ucupress@ucu.edu.ua
www.ucupress.ucu.edu.ua
свідоцтво про реєстрацію ДК 1657 від 20.01.2004

надруковано
у поліграфічному центрі Видавництва
Національного університету «Львівська Політехніка»
вул. Ф. Колесси, 2, 79000 Львів

Printed in Ukraine